

T. C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

ANADOLU SAHASI AĞITLARINDA GELİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Miyase BESLER

18810701006

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Aziz AYVA

KONYA / 2022

 KONYA	<p style="text-align: center;">T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Öğrencinin	Adı Soyadı	Miyase BESLER		
	Numarası	18810701006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Aziz AYVA		
Tezin Adı	Anadolu Sahası Ağaçlarında Gelin			

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

İmzası

Miyase BESLER

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencini	Adı Soyadı	Miyase BESLER		
	Numarası	18810701006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı/Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Aziz AYVA		
Tezin Adı	Anadolu Sahası Ağıtlarında Gelin			

ÖZET

Ağıt söyleme geleneği, sözlü kültür tarihimizde önemli bir yere sahip olan ve günümüz kültürüne kaynaklık yapan bir gelenektir. Ölüm sonucu yaşanan olayı, durumu ve duyguları ifade etmenin en kolay biçimi olmuştur. Ölüm dışında, insan hayatının önemli dönüm noktalarında yaşanan ve çeşitli hisleri tetikleyen olaylar ve durumlar karşısında da söylenmiştir. Ağıtlar, hayatın içinden gelerek hisleri yansıtırma konusunda önemli bir yere sahip olmuştur.

Doğum, evlilik ve ölüm, insan hayatının önemli geçiş noktalarıdır. Doğum ve ölüm hayatın doğal bir sürecidir. Ancak kişilerin evliliği tercih etmesi, kendi tercihiyle bağlıdır. Bu tercih, insan hayatında ciddi değişiklikler doğuran en önemli karardır. Bu evlilik kararı; özellikle genç kızlık statüsünden eş, anne ve gelin olma statülerini kazanan kadın için daha önemlidir. Evliliğin getirdiği sorumluluklar, yeni bir aileye giriş, yeni bir ev, yeni bir çevre ve bunların yükü gelinlik vasfı kazanan kadında yoğun bir şekilde hissedilir.

“Anadolu Sahası Ağıtlarında Gelin” isimli çalışmamızda, Anadolu sahasında söylenmiş ve yazıya geçirilmiş ağıt kaynakları taranarak gelin kavramı ile ilişkili elde edilen ağıtlara yer verilmiştir. Metin merkezli olan bu çalışmamızda, 31 eser ve bir makalenin incelenip taraması yapılmıştır. Gelin ile ilişkili toplam 1100 ağıt tespit edilmiştir. Bu ağıt, 1100 araştırma konusunun evrenini oluşturmuştur. tespit edilen ağıtlar; düğün öncesi dönem, düğün dönemi sırası ve düğün sonrası dönem olarak üç ana bölümde sınıflandırılmıştır. Düğün öncesi dönem 3, düğün sırası dönem 4, düğün sonrası dönem 3 alt başlıkta incelenmiştir. Bu başlıkların altında metinler, gelin ile ilişkilendirilerek alt başlıklar olarak sınıflandırılmıştır. Gelin kavramı etrafında gelinin yeri ve önemi hakkında bilgi verilmiştir. Ağıtlardan yola çıkarak gelin nezdinde gelinin

düğün öncesi, düğün dönemi ve düğün sonrası dönem kazandığı kimliklerin yansıması incelenmiştir. Gelinin sevgili kimliğinin, anneliğinin, kadınlığının çeşitli yansımaları evlilik sürecine dair uygulamalar, gelenek ve görenekler, inançlar doğrultusunda incelenmiştir. Ağıtlara çeşitli şekillerde yansıyan gelin ile ilişkili kavramlar, değerlendirilirken içinde bulunulan kültür, coğrafya ve ekonomik durum gibi unsurlarla birlikte ele alınmıştır. Gelin çerçevesinde ağıtlar, bağlamdan uzaklaşmadan değerlendirilmeye alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ağıt, gelin, halk edebiyatı, halk kültürü, kültür, düğün, kına, ölüm

 KONYA	<p>T.C.</p> <p>NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ</p> <p>Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

Author' s	Name and Surname	Miyase BESLER		
	Student Number	18810701006		
	Department	Türk Dili ve Edebiyatı/Türk Dili ve Edebiyatı		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Dr. Öğr. Üyesi Aziz AYVA		
Title of the Thesis/Dissertation	The Bread Laments Of In Anatolian Region			

ABSTRACT

The tradition of lamenting is a tradition that has an important place in our oral cultural history and is a source for today's culture. It has been the easiest form of expressing the event, situation and emotions experienced as a result of death. Apart from death, it has also been said in the face of events and situations that are experienced at important turning points in human life and trigger various feelings. In this study, laments related to the concept of bride are included by scanning the sources of lament sung and written in the Anatolian area.

Birth, marriage and death are important transition points in human life. Birth and death are natural processes of life. However, people's choice of marriage depends on their own choice. This choice is the most important decision that causes serious changes in human life. This marriage decision; It is especially important for women who gain the status of being a wife, mother and bride from the status of a young maiden. The responsibilities brought by marriage, entering a new family, a new home, a new environment and the burden of these are felt intensely in the woman who has acquired the qualification of a wedding dress.

In our study named “The Bride in The Laments of Anatolian Region”, laments related to the concept of bride are included by scanning the sources of lament sung and written in the Anatolian field. In this text-centered study, 31 works and one article were examined and scanned. A total of 1100 laments related to the bride were identified. These 1100 laments formed the universe of the research subject. detected laments; It is classified

in three main sections as pre-wedding period, during the wedding period and post-wedding period. The pre-wedding period 3, the wedding period 4, and the post-wedding period were examined under 3 sub-titles. Based on the laments, the reflection of the identities gained by the bride in the pre-marriage, marriage period and post-marriage period has been examined. Various reflections of the bride's beloved identity, motherhood, and femininity have been examined in the light of practices, traditions, customs and beliefs regarding the marriage process. The concepts related to the bride, which are reflected in the laments in various ways, are discussed together with factors such as the culture, geography and economic situation. The laments within the framework of the bride were evaluated without departing from the context.

Keywords: Lament, bride, folk literature, folk culture, culture, wedding, henna, deaht

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR	xi
ÖN SÖZ	xii
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMA HAKKINDA	3
I.Araştırmanın Konusu ve Problemi	3
II.Araştırmanın Amacı	3
III.Araştırma Konusuyla İlgili Kuramsal Çerçeve	3
IV. Araştırmanın Önemi	5
V. Araştırmanın Yöntemi	5

BİRİNCİ BÖLÜM

AĞIT KAVRAMI

1.1. Tarihî Süreç İçerisinde Ağıt	7
1.2. Türk Kültüründe Ağıt	8
1.3. Anadolu Sahasında Ağıt	13
1.4. Ağıtların Tür ve Şekil Özellikleri	17
1.5. Ağıtların Diğer Türlerle İlişkisi	18
1.5.1. Ağıt- Türkü İlişkisi.....	18
1.5.2. Ağıt- Mâni İlişkisi	19
1.5.3. Ağıt- Ninni İlişkisi	19
1.5.4. Ağıt- Destan İlişkisi	20
1.5.5. Ağıt- Masal İlişkisi.....	20
1.5.6. Ağıt- Efsane İlişkisi.....	21
1.5.7. Ağıt- Halk Hikayesi İlişkisi.....	21
1.5.8. Ağıt-Fıkra İlişkisi	21
1.5.9. Ağıt- Orta Oyunları İlişkisi	21
1.6. Ağıtların Sınıflandırılması	22
1.7. Ağıtlar Üzerine Yapılan Çalışmalar	27
1.7.1. Kitaplar.....	27

1.7.2. Tezler.....	28
1.7.2.1. Doktora tezleri.....	28
1.7.2.2. Yüksek Lisans Tezleri.....	28
1.7.3. Bildiriler ve Makaleler	29

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK KÜLTÜRÜNDE EVLİLİK VE GELİN KAVRAMLARI

2.1. Kültürümüzde Evlilik.....	33
2.1.1. Evlenme Çeşitleri	34
2.1.1.1. Kız Kaçırma Yoluyla Evlenme	34
2.1.1.2. Görücü Usulü Evlenme	34
2.1.1.3. Oturak Alma Evlilik	34
2.1.1.4. Beşik Kertme Yoluyla Evlenme.....	34
2.1.1.5. Berder Yoluyla Evlenme	34
2.1.1.6. Taygeldi Evlilik.....	35
2.1.1.7. Leviratif.....	35
2.1.1.8. Sorarat	35
2.1.1.9. Ölen Kardeşin Karısıyla Evlenme.....	35
2.1.1.10. Yakın Akraba Evliliği	35
2.1.1.11. Para Karşılığı (Kan Parası, Öç Alma)	35
2.1.2. Düğün Töreni Aşamaları	36
2.1.2.1. Bayrak Asma/ Bayrak Kaldırma	36
2.1.2.2. Çeyiz Götürme	36
2.1.2.3. Gelin Hamamı	37
2.1.2.4. Kına Gecesi (Ana Kınası, Kız Kınası)	37
2.1.2.5. Gelin Alayı ve Gelin İndirme.....	37
2.1.2.6. Gerdek	37
2.1.3. Düğün Sonrası Uygulamalar	38
2.1.3.1. Duvak Günü	38
2.1.3.2. Gelin Paçası.....	38
2.1.3.3. Kız Ardı.....	38
2.2. Türk Kültüründe Gelin.....	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU SAHASI AĞITLARINDA GELİN

3.1. Düğün Öncesi Dönem.....	41
3.1.1. Gelin ve Ayrılık İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar	41
3.1.1.1. Gelin ve Askerlik İlişkisi.....	41
3.1.1.2. Gelin ve Gurbet İlişkisi	42
3.1.1.3. Gelin ve Hapislik İlişkisi	44
3.1.1.4. Gelin ve Sevdiğine Kavuşamama İlişkisi.....	44
3.1.2. Gelin ve Sosyal Olaylar İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar	47
3.1.2.1. Gelin ve Dert-Sıkıntı İlişkisi	47
3.1.2.2. Gelin ve İstenmeyen Evlilikler İlişkisi	48
3.1.2.3. Gelin ve İstenmeyen Olaylar İlişkisi	49
3.1.2.4. Gelin ve Toplum Etkileyen Olaylar İlişkisi	51
3.1.3. Gelin ve Ölüm İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar	52
3.1.3.1. Genç Kızların Ölümü Üzerine Söylenen Ağıtlar	52
3.1.3.1.1. Evlilik Çağında Ölen Genç Kız ve Gelin İlişkisi.....	52
3.1.3.1.2. Evlilik Çağında Ölen Genç Kız ve Gelin İlişkisi	56
3.1.3.2. Genç Erkeklerin Ölümü Üzerine Söylenen Ağıtlar.....	62
3.1.3.2.1. Evlilik Çağında Ölen Erkek ve Gelin İlişkisi	62
3.1.3.2.2. Evlilik Çağında Ölen Erkek ve Gelin İlişkisi.....	83
3.2. Düğün Sırası Dönem.....	91
3.2.1. Gelin ve Ayrılık İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar	91
3.2.1.1. Gelin ve Sevdiğine Kavuşamama İlişkisi.....	91
3.2.2. Gelin ve Sosyal Olaylar İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar	92
3.2.2.1. Gelin ve Dert-Sıkıntı İlişkisi	92
3.2.3. Gelin Ağlatmaları	93
3.2.3.1. Kına Gecesi Ağlatmaları.....	93
3.2.3.2. Gelin Övmeleri	99
3.2.3.3. Gelin Giderken Söylenen Ağıtlar	100
3.2.3.4. Gelin Karşılama Ağlatmaları	103
3.2.4. Gelin ve Ölüm İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar	104
3.2.4.1. Güveyinin Ölümü Üzerine Söylenen Ağıtlar	104
3.2.4.2. Gelinin Ölümü Üzerine Söylenen Ağıtlar	107
3.3. Düğün Sonrası Dönem.....	109
3.3.1. Gelin ve Ayrılık İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar	109

3.3.1.1. Gelin ve Askerlik İlişkisi.....	109
3.3.1.2. Gelin ve Gurbet İlişkisi	111
3.3.1.3. Gelin ve Hapislik İlişkisi	113
3.3.1.4. Gelin ve Sevdiğine Kavuşamama İlişkisi.....	114
3.3.1.5. Gelin ve Boşanma İlişkisi	115
3.3.2. Gelin ve Sosyal Olaylar İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar	117
3.3.2.1. Gelin ve Dert-Sıkıntı İlişkisi	117
3.3.2.2. Gelin ve İstenmeyen Evlilikler İlişkisi	123
3.3.2.3. Gelin ve İstenmeyen Olaylar İlişkisi	124
3.3.2.4. Gelin ve Çocuksuzluk İlişkisi	128
3.3.2.5. Gelin ve Kuma İlişkisi.....	131
3.3.2.6. Gelin ve Toplumunu Etkileyen Olaylar İlişkisi	132
3.3.3. Gelin ve Ölüm İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar	138
3.3.3.1. Gelinin Ölümü Üzerine Söylenen Ağıtlar	138
3.3.3.1.1. Gelin ve Anne İlişkisi.....	138
3.3.3.1.2. Gelin ve Baba İlişkisi	144
3.3.3.1.3. Gelin ve Kardeş İlişkisi	145
3.3.3.1.4. Gelin ve Kaynana İlişkisi	148
3.3.3.1.5. Gelin ve Kayınbaba İlişkisi	149
3.3.3.1.6. Gelin ve Güveyi İlişkisi.....	150
3.3.3.1.7. Gelin ve Çocuk İlişkisi	156
3.3.3.1.8. Gelin ve Yakınları Arasındaki İlişki	157
3.3.3.1.9. Gelinin Kendi Ağzından Ağıtlar	162
3.3.3.1.10. Gelin ve Doğum İlişkisi	164
3.3.3.2. Güveyinin Ölümü Üzerine Söylenen Ağıtlar	170
3.3.3.2.1. Güveyi ve Anne İlişkisi.....	170
3.3.3.2.2. Güveyi ve Baba İlişkisi	175
3.3.3.2.3. Güveyi ve Kardeş İlişkisi	176
3.3.3.2.4. Güveyi ve Kaynana İlişkisi	179
3.3.3.2.5. Güveyi ve Yakınları Arasındaki İlişki.....	179
3.3.3.2.6. Güveyi ve Şehitlik İlişkisi	182
3.3.3.2.7. Güveyinin Kendi Ağzından Ağıtlar	185
3.3.3.3. Gelinin Çeşitli Akrabaları İçin Söylediği Ağıtlar.....	185

3.3.3.3.1. Gelin ve Baba İlişkisi	185
3.3.3.3.2. Gelin ve Kardeş İlişkisi	186
3.3.3.3.3. Gelin ve Çocuk İlişkisi	186
3.3.3.3.4. Gelin ve Güveyi İlişkisi.....	191
3.3.3.3.5. Gelin ve Yakınları İlişkisi	213
3.3.3.3.6. Gelin ve Kayınbaba ilişkisi	213
SONUÇ	214
KAYNAKÇA.....	217
SÖZLÜK	222
ÖZGEÇMİŞ	220

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhisselam
akt.	: Aktaran
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DLT	: Divan-ı Lügâti't Türk
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ	: Milattan önce
MS	: Milattan sonra
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Sav.	: Sallahü Aleyhi Vesellem
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV İA	: Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
y.	: Yıl
Yay.	: Yayınları
yy.	: Yüzyıl

ÖN SÖZ

Türk halk edebiyatının hem sözlü hem de yazılı dönem ürünlerinin önemli bir parçasını oluşturan ağıtlar; halkın içinden gelen, halkın kültür hazinesinin izlerini taşıyan ve halkın diliyle oluşturulan ürünleridir. Sözlü gelenekte nesilden nesile aktarılan ağıtlar, halka mal olmuş ve doğduğu toplumdan etkilenmiştir. Türk halk ürünleri içinde özellikle, türkülerle birlikte anılan ağıtlar, geçmişle günümüz arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Kaynağı belli olan ağıtlar, olabileceği gibi anonim olan ağıtların hem dilsel hem de müziksel formları onların dilden dile aktarılıp günümüze gelmesine ve hâlâ yaşamasına olanak sağlamıştır. Ağıtlarda, toplumda yaşanan ölümler, olaylar, üzüntüler, sevinçler ve kişisel duygular işlenmiştir. Ağıtlar, daha çok ölümle ilişkilendirilse de ağıtların içinde hayata dair birçok unsur görmek mümkündür. Ağıtları; halkın dönemselsel olarak yaşadığı tarihî süreçler, doğal afetler gibi toplumu derinden etkileyen olaylar ve kişilerin dünyaya gelişinden itibaren yaşadıkları her türlü olaylar şekillendirmiştir.

Evlilik, toplumun temelini oluşturan aile birliğinin sağlanmasında temel taşıdır. Kadın ve erkeğin evlilik birliğini sağlamasıyla ailenin temeli atılır. Evlilik, Türk aile hayatında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle, hem insan hayatının hem de toplumun geçiş dönemlerinden en önemli evredir. Türk toplumunda aile kavramına, hep bir kutsiyet atfedilmiştir. Yer yüzündeki tüm toplumlar arasında, aile bireyleri arasındaki bağları en güçlü olan Türk milletidir. Aile kavramına verilen önem ve aile içi ilişkilerin birbirine sıkı sıkıya bağlı olması, bu konuların farklı yönlerden gelişmesine ortam hazırlamıştır. Öyleki; çekirdek aile bireylerinin adlandırılması dışında, geniş aile bireylerinin adlandırılması bu bağı ortaya koymaktadır. Örneğin; kaynana/kayınvalide, kayınbaba/kayınpeder, kayın/ini/ kayınço, baldız, görümce, enişte, elti vb. ifadeler bu bağların birer yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra; bu kutsal kurumun oluşmasında, evlilik ve evliliğe dair çeşitli uygulamalar, inançlar, gelenek ve görenekler ortaya çıkmıştır.

Evlilikle kurulan aile birliği, toplumun temel yapısını oluşturmuş ve şekillenmesinde son derece etkili olmuştur. Gelin ve güveyi çevresinde gelişen bu kültür ortamının, edebiyat ürünlerine de yansması kaçınılmaz olmuştur. Sözlü gelenekte doğup günümüze kadar getirilen ağıt da bu yansımalarından nasibini almıştır. İnsan hayatının önemli bir dönemi olan evlilik süreci, ağıtlarda yer bulmuş ve işlenmiştir. Bu çalışmada kültürümüzde önemli bir yeri olan geline dair anlayışlar, ağıtlar vasıtasıyla incelenerek gelinin Türk toplumundaki yeri irdelenecektir. Ağıtlar, konu merkezli olarak sınıflandırılacaktır.

“Anadolu Sahası Ağıtlarında Gelin” isimli çalışmamız; “Giriş, I. Bölüm: Ağıt Kavramı, II. Bölüm: Türk Kültüründe Evlilik ve Gelin Kavramı, III. Bölüm: Anadolu Sahası Ağıtlarında Gelin, Sonuç, Kaynakça, Sözlük ve Özgeçmiş” kısımlarından oluşmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde; ağıt türü açıklanıp, defin ve yas törenleri, ağıt söyleme geleneği ve bunların edebiyatımıza yansması hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra yapılarına çalışma hakkında yöntemlerimizi belirleyen; araştırmanın konusu ve problemi, araştırmanın amacı, araştırmanın konusuyla ilgili kuramsal çerçeve, araştırmanın önemi ve araştırmanın yöntemi ile ilgili bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde; tarihî süreç içerisinde ağıt, Türk kültüründe ağıt, Anadolu sahasında ağıt, ağıtların tür ve şekil özellikleri, ağıtların diğer türlerle ilişkisi, ağıtların sınıflandırılması, ağıtlar üzerine yapılan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Ağıt kavramı başlığı altında, ağıdın tanımı ile ilgili ansiklopedik ve bilimsel tanımlamalara yer verilmiştir. Ağıt sözcüğünün kökeni ve tarihsel süreç içinde gelişimi hakkında genel bilgiler verilmiştir. Daha sonra ağıdın, özellikle

Türk kültüründeki yeri hakkındaki görüşler bildirilmiştir. Genel olarak, Türk kültüründe gelişim özelliklerini tamamlayıp Anadolu sahasında çeşitli kültürlerle yoğrulup şekillenen ağdın özelliklerine değinilmiştir. Ağdın; tür mü yoksa şekil mi olduğu hakkında yapılan görüşler, tür ve şekil başlığı altında değerlendirilmiştir. Tür ve şekil özellikleri konusunda yapılan çalışmalarla, bu konudaki fikirler ortaya konulmuştur. Ağdın diğer türlerle ilişkisi, alt başlıklar şeklinde değerlendirilmiştir. Sınıflandırma başlığında; ağıt konusunda yapılan belli başlı dört sınıflandırma örneği ele alınmıştır. Birinci bölümün sonunda ise; ağıtlar hakkında yapılan çalışmalardan bahsedilerek konuyla ilgili kitaplar, doktora ve yüksek lisans tezleri ve makaleler sıralanmıştır.

İkinci bölüm; kültürümüzde evlilik ve Türk kültüründe gelin başlıklarından oluşmaktadır. Kültürümüzde evlilik başlığında; evlilik kavramı üzerinde durulmuştur. Toplumumuzda görülen evlilik çeşitleri, düğün töreni aşamaları ve düğün sonrası yapılan uygulamalarla ilgili bilgiler verilmiştir. Evlilik konusunda gelenek ve göreneklerimizde yer alan uygulamalara, inançlara değinilmiştir. Türk kültüründe gelin başlığında; ilk olarak kültürümüzde kadının yeri ve önemi konusundaki fikirler beyan edilmiştir. Daha sonra Gelin kavramı hakkında yapılan tanımlar ve görüşlere yer verilmiştir. Evlilik sürecine giren kadının, gelin vasfı yüklenmesiyle ilgili konulara değinilmiştir.

Üçüncü bölümde; ağıt kaynağı olarak taranan toplam 31 eser ve 1 makaleden, gelin ile ilgili elde edilen 1006 tane ağıt örneği metni çerçevesinde değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda; gelin ile ilgili elde edilecek metinler, inceleme kolaylığı sağlaması ve dönemsel açıdan işlenmesi bakımından üç ana başlığa ayrılmıştır. Bunlar; düğün öncesi dönem, evlilik (düğün) sırası dönem, düğün sonrası dönem olarak üç ana başlık altında toplanmıştır. Bu ana başlıklar altında, gelin ile ilişkilendirilen ağıtlar; gelin ve ayrılık ilişkisi, gelin ve ölüm ilişkisi, gelin ve sosyal olaylar olarak alt başlıklara ayrılmıştır. Düğün sırası dönemde, bu alt başlıklara gelin ağlatmaları eklenmiştir. Bu ana temalar çerçevesinde; gelin ağıtlarının konu, kişiler, törenlerle ilgili uygulamaları gelin ile ilişkilendirilerek değerlendirilmesine yer verilmiştir. Değerlendirmeler yapılırken tespit edilen ağıt metinleri, alt başlıklar içinde verilmiştir. Bu başlıklar; ağıt içinde gelin ile ilişkili kavramların hangi açıdan, nasıl yorumlanması konusunda yol gösterici olmuştur. Bu başlıkların altında, ağıt metinlerinin yanı sıra ağıda kaynaklık eden ağıt hikâyelerine de ulaşılabilirdiği ölçüde yer verilmiştir.

Sonuç kısmında ise; çeşitli başlıklar altında incelenen ağıtlarla ilgili elde edilen bulgular; gelenek ve görenek, coğrafya ve halk bilimiyle bir bütün oluşturacak şekilde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler yapılırken sayısal verilerden de yararlanılmıştır. Sonuç kısmından sonra, çalışmada kullanılan kaynaklar verilmiştir. Çalışmanın sonunda ise, incelenen ağıt metinlerinde bulunan bazı anlamı bilinmeyen veya yöresel olarak kullanılan sözcüklerin karşılığı sözlük kısmında alfabetik olarak verilmiştir. Son olarak özgeçmiş eklenmiştir.

Akademik çalışmam sürecinde bilgisinden ve tecrübesinden istifade ettiğim, çalışmamın her aşamasında yardımını esirgemeyen kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Aziz AYVA'ya; bilgi, tecrübe ve farklı bakış açılarıyla her daim yanımda olan sevgili hocam Doç. Dr. Selçuk PEKER'e; formasyon eğitimimde ve yüksek lisans eğitimimin ilk yılında üzerimde emeği olan ve eserleriyle yolumuza ışık tutmaya devam eden rahmetli hocam Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN'e; lisans eğitimim boyunca halk edebiyatını sevdiren ve bu alana gönül vermemi sağlayan hocam Prof. Dr. Sinan GÖNEN'e; hayatımın her döneminde maddi ve manevi desteğini esirgemeyen annem Fatma BESLER, babam Barbaros BESLER ve kardeşim

Sanem BESLER'e; beraber başladığımız yüksek lisans yolculuğunda desteklerini hiç esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Ayşenur ŞENTÜRK ve Mutlu GÜLERYÜZLÜ'ye teşekkürü borç bilirim.

Miyase BESLER

KONYA /2022

GİRİŞ

Kelime anlamı ağlama olan ağıt; yas törenine katılanları ağlatmak amacıyla ölünün arkasından ağlanarak söylenen sözlere ve bu sözleri söyleme eylemine denilmiştir. Ağıt bütün eski kültürlerde yaygın bir gelenek halinde mevcuttur ve bu eski geleneğin çeşitli izlerini bugün hem iptidai kabilelerde hem de gelişmiş cemiyetlerde görmek mümkündür. Ölen kişinin arkasından onun sosyal durumuna göre, hâtırasını yâd etmek üzere yapılması gerekli görülen yas törenine, ağıt töreni de denir. Ağıt törenlerinin düzenli bir merasim özelliğine sahip bulunanları olduğu gibi, sade ve gösterişsiz olanları da vardır. Aynı şekilde ağıtların da basit ve sanatsız ifadelerinden sanatkârane söylenmiş ve bestelenerek belirli formlara sokulmuş olanlarına kadar değişik şekilleri mevcut olup pek çok kültürde başlı başına bir ağıt edebiyatı ortaya çıkmıştır.

Eski Türklerde de ölü için durumuna uygun defin ve yas törenleri tertiplemek ve bu törenlerde ağıt yakmak, haykırarak ağlamak, yüz yırtmak, saç yolmak, elbise parçalamak ve ölü aşu hazırlamak gibi değişik âdetler vardır. Matem âyinlerine yuğ, ağıtlara sagu, matem yemeğine yuğ basan denir. Orhon yazıtlarında, Dede Korkut Hikâyeleri'nde ve Dîvânü lugâti't-Türk'te bu hususlarla ilgili geniş bilgiler ve sagu örnekleri yer almaktadır. İslâm kaynaklarında da eski Türkler'in bu âdetleri hakkında bilgilere rastlanır.

Ağıtlar, genellikle ölenin yakın akrabaları tarafından yakılır. Bu törenlerde hem ağlanır hem de ezgiyle birlikte etkili sözler söylenir. Törenler, çoğunlukla ölünün başında ve ölünün gömülmesinden sonra ölü evinde yapılır; ancak, ölü gömülürken mezarlıkta ve daha sonra yapılan mezar ziyaretlerinde veya ölünün hatırlandığı zamanlarda da ağıt törenleri tertiplenmektedir. Ağıtlar, ya bir kişi veya törene iştirak edenler tarafından ölenin ya da akrabalarının ağzından yakılır. Bazen de ağlayıcı manasına gelen kelimelerle adlandırılan kişiler ve bu işi meslek edinmiş kimseler tarafından da ağıtlar söylenir.

Ağıt söyleme geleneği zaman içinde daha da genişlemiştir. Bu genişlemeyle beraber değişik olaylar ve konular için çoğu kez birbirine çok yakın söyleyişler tekrarlanmıştır. Özellikle, kına gecelerinde ve düğünlerde de gelin ağlatmak için ağıtlar yakılmaktadır. Kına ağdı, gelin ağdı, ağıt havası, gelin ağlatma havası, gelin savusu, savu sağmak, gelin türküsü, gelin yası ve okşama denilen bu ağıtlarda ölüm acısı yerine, ayrılık üzüntüsü vardır. Gelin ağıtları, gelinin ağzından ya da yakınlarının ağzından söylenir. Askere giden oğul, kaza neticesinde sakat kalan genç, yenilgi ile sonuçlanan savaş, düşman saldırısı, ayaklanma, göç, yangın, kıtlık ve hastalık gibi konulara da ağıtlar yakılmıştır. Bunlardan başka isteğini yerine getirememe, sevdiğine kavuşamama gibi durumlarda ve çok sevilen hayvanların ölümlerinde yakılmış ağıtlar da bulunmaktadır.

ARAŞTIRMA HAKKINDA

I.Araştırmanın Konusu ve Problemi

Sözlü gelenekte ortaya çıkıp zamanla yazıya geçirilen ağıtlar, toplumları ve kültürü yok olmaktan kurtaran ve kültürel benliği koruyan temel belgelerden olmuştur. Tüm bu tanımlardan yola çıkarak ağıt, her ne kadar ölüm ile özdeşleşmiş olsa da çeşitli konulardaki duygu yoğunluğunu ifade etmek için de söylenmiştir. Ölen veya gurbete giden kişilerin ardından; yaşanan kazaların, afetlerin ardından hissedilen boşluğu, acıyı gün yüzüne çıkaran bir nev'i iniltilerdir. Kişilere duyulan özlemler, hayal kırıklıkları, çaresizlikler gibi acının temelini oluşturan duygular ezgili veya ezgisiz olarak çeşitli mecralarda dile dökülmüştür. Kişilerin yanı sıra hayvan, bitki ya da çeşitli nesnelere için de zaman zaman ağıtlar söylenmiştir.

Gelin ağıtları deyince akla ilk olarak düğün merasimlerinde evlenmekte olan genç kızların ellerine yakılan kına neticesinde söylenen ağıtlar gelmektedir. Bu ağıtlarla merasimler sırasında gelini ağlatma ve gelinin evden ayrıldığını bildirme ifadeleriyle üzülmeye duygusu dile getirilmektedir. Gelin ağıtlarının gelin övmeleri, gelin giderken söylenen ağıtlar, karşılama ağıtları özellikle düğün merasimi sırasında söylenen ağıtlardır. Bunun dışında gelinin gençlik çağlarından itibaren yaşam boyunca yaşadıkları ve çevresinin yaşadıkları ağıtları şekillendirmiştir. Ölüm, ayrılık ve toplumsal olaylar gelin ev ağıt arasındaki ilişkiyi kurmuştur. Sevdiğine kavuşamayan, genç yaşta ölen, yakınlarını askere yollayan, üzerine kuma gelen, boşanan, çocuğu olmayan, yaşadığı derdi ve sıkıntıyı sözcüklere döken gelinler ağıtların konularını oluşturmuştur.

Bu çalışmada, Anadolu kadını nezdinde gelinlerin ve gelin ile ilişkilendirilen ifadelerin ağıtlara yansımaları ele alınarak incelenecektir. Anadolu'nun bağrından çıkan ağıtlarla gelini tespit etmekle; Anadolu'da gelinin durumunu, ağıtları şekillendiren temel unsurları ve Anadolu coğrafyasını görmek mümkün olacaktır.

II.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmayla gelin kavramını tespit etmek, gelin kavramının ağıtlara yansımalarını irdelemek. İncelemede gelin ile ilgili tespit edilen unsurları, Anadolu sahası ağıtlarını Anadolu gelini ekseninde değerlendirmek, evlilikle ilgili gelenek ve göreneklerin ağıtlardaki yerini ortaya koymaktır.

III.Araştırma Konusuyla İlgili Kuramsal Çerçeve

Halk edebiyatında en önemli bir yere sahip olan ağıtlar üzerine; Halk bilim olmak üzere İslâmî Bilimler, Sosyoloji, Müzik gibi birçok alanda araştırma yapılmıştır. Çalışma için ağıtlar konusunda yazılmış önemli ve yayımlanmış önemli eserler incelenmiş olup bu konuda yapılan doktora ve yüksek lisans tezleri, makaleler incelenmiştir. Araştırma alanının geniş olması ağıtlar konusunda kaynakların fazla olmasına olanak sağlamıştır. Bu sebeple çalışmaya kaynaklık eden kitapların seçiminde belli bir sınırlamaya gidilmiştir. Çalışmada, gelin kavramının tespitinde toplamda 31 tane kitap ve yüksek lisans tezi ve 1 tane makaleden kaynak olarak yararlanılmıştır. Bu kaynaklar:

ALTINKAYNAK, Erdoğan (1997), *Pınarbaşı-Sarız-Tomarza Afşar Ağıtları/ İnceleme-Metinler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

BALİ, Muhan (1997), *Ağıtlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı.

BERKER, Çetin (2018), *Mersin’de Ağıt Söyleme Geleneği ve Mersin Ağıt Örnekleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

ÇELİK, Ali (1994), “Trabzon Yöresi Ağıtları”, *Milli Folklor*, S.23, s.18-23.

EKİCİ, Necdet (2005), *Arıtış’ın Ağıtları*, Arıtış: Arıtış Belediyesi Kültür Yayınları.

ELÇİN, Şükrü (1990), *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, Ankara.

ESEN, Ahmet Şükrü (1982), *Anadolu Ağıtları*, (hızl. P.N. BORATAV- Remy DOR) Ankara

GEDİK, Melike (2008), *Konya İli Derebucak İlçesi ve Çevresi Halk Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

GÖRKEM, İsmail (2001), *Yukarıova (Çukurova) Ağıtları Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma (İnceleme-Metinler)*, Ankara: Akçağ Yayınları,

KABACALI, (Haz.) Alpay (1997) *Gül Yaprağın Döktü Bugün: Ağıtlar*, İstanbul.

KABAKCI Cevdet – Mustafa SEMERCİ (2012), *Kahramanmaraş Yöresi Ağıtları I-2-3-4*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi.

KAMIŞ, Candan (2011), *Tören ve Ağıtlar İzmit ve Çevresi Ağıt Analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Üniversitesi Sanatlar Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KARA, Ruhi (1993), *Erzincan’ın Göz Yaşları (Deprem Ağıt ve Destanları)*, Ankara: Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Yayınları (Eryeksan).

KEMAL, Yaşar (1991), *Ağıtlar*, İstanbul: Adam Yayınları

KIR, Ahmet (2008), *Afşin’in Ağıtları*, Kahramanmaraş: Afşin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü.

DİKİCİ, Ömer Faruk, vd. (2008), *Afşin Ağıtları*, Malatya: Afşin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Kültür Yayınları Serisi, Medipres Matbaacılık Yayıncılık.

KOCA, Ramazan (2008), *Göksun Ağıtları*, Ankara: Göksun Belediyesi Gün LTD.ŞTİ.

KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit (2009), *Konya Halkbilimi Folklor Güldestesi*, Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit (2013), *Konya Folkloru*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları: Konya.

NASKALİ, Emine Gülsoy (2011), *Ağıt Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

ÖZDEMİR, Ahmet Zeki (1994), *Öyküleriyle Ağıtlar I-II*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÖZDEMİR, Veli Cem (2015), *Burdur-Dirmil’de (Altınyayla) Ağıt Geleneği ve Ağıtlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ÖZKAYA, Esra (1984), *Çukurova Anonim Halk Edebiyatı ve Aşık Edebiyatında Sözlü Tarih* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

PARMAKSIZ, Mehmet Nuri (2010), *Türk Edebiyatında Ağıt Yakma Geleneği ve Ağıt-Destanlar*, Ankara: Akçağ.

PEKER, Selçuk (1995), *Bekdik (Ereğli/Konya) Köyleri Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerinde Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

ŞİMŞEK, Esma (1993), *Kadirli ve Osmaniye Ağıtları*, Antakya: Kültür Ofset.

TAHSİN, Sinan (2014), *Irak-Erbil Yöresi Türkmenlerinin Sözlü Kültür Ürünleri (İnceleme-Metinler)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

TEMİZ, Mehmet (2005), *Andırın (Kahraman Maraş)'Dan Derlenen Ağıtlar (İnceleme-Metin)*(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ

ULAŞ, İbrahim (2014), *Tomarza Yöresi Avşar Ağıtları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

UMUCU, Zeynep (2013), *Kırşehir İli Kızılırmak Havzası Ağıtları (Araştırma-İnceleme-Metin)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta

UZUNOĞLU, Büşra (2019), *Karışar Bölgesi Alevi Bektaşilerinde Ölümle İlgili İnanç Ritüel ve Ağıtlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

YALDIZKAYA, Ömer Faruk (2018), *Emirdağ Yöresi Türkmen Ağıtları*, İzmir: Belediyesi Kültür Yayınları.

IV. Araştırmanın Önemi

Bu çalışmada, ağıtların konu olarak incelenmesi esasına dayanarak oluşturulmuştur. Gelin kavramı çerçevesinde coğrafi, sosyal ve kültürel etkileşimlerle şekillenen ağıtların incelenmesi yapılmıştır. Anadolu’da evlilik ve gelin kavramı ile ilgili tespitler, incelenen ağıtlar ışığında ortaya konmuştur.

V. Araştırmanın Yöntemi

“Anadolu Sahası Ağıtlarında Gelin” adlı tez çalışmasında, ülkemizde konuyla ilgili yapılan çalışmalardan (müstakil kitap, yüksek lisans, doktora tezleri, makale) yararlanılarak ağıtlarla ilgili alan araştırması yapılmıştır. 31 müstakil eser ve 1 makale incelemeye tabi tutulmuştur. Bu kitaplar, tek tek taranarak gelinle ilgili 1006 tane ağıt metni tespit edilmiştir. Bulunan ağıtlar, kendi içerisinde sınıflandırılmış ve alt başlıklara ayrılmıştır. Sınıflandırma yapılırken ağıtların konuları baz alınmıştır. Konuyla alakalı tespitler ve sonuçlar ise verilen ağıt örneklerinden hareketle yazılmıştır. Çalışmanın en sonuna ise alfabetik sıra gözetilerek ağıtlarda anlamı bilinmeyen ya da yöresel olarak kullanılan kelimelerin anlamları verilerek bir sözlük oluşturulmuştur. Bu şekilde, gelin kavramının ağıtlarda çok yönlü olarak yansıtıldığı tespit edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AĞIT KAVRAMI

1.1. Tarihî Süreç İçerisinde Ağıt

İnsanoğlunun var olduğu tarihten bu yana yaşanan tüm duygular bir şekilde ifade edilme yolu bulmuştur. Ağıt kavramı da toplumdan topluma, kültürden kültüre değişen çeşitli isimler olsa da duyguları yansıtmaya bakımından benzerlikler içeren bir şiir türüdür. Zaman içinde benzer acıyı, kaygıyı ve üzüntüyü yaşayan toplumlar benzer ürünler ortaya koymuşlardır. Halen de bu ürünler, ortaya çıkmaya devam etmektedir.

Ölüm, bütün canlılar için kaçınılmaz bir sonudur. Bu sonun yarattığı acının hissedilmesi ve doğumdan itibaren hayatın ilerleyişini bir sona doğru olduğu bilinci ise insana özgüdür. İnsanoğlu yaşamayı algılamaya, olumluya geliştirip olumsuzu düzeltmeye çalışmaya başladığı günden bu yana ölüm üzerinde düşünceler üretmiş, çalışmalar yapmıştır (Çağınlar, 2010: 59).

Gılgamış'tan Lokman Hekim'e kadar o günlerden bu günlere insanlık ölümün çaresini aramıştır. Ölümün kaçınılmazlığı ve insanın çaresizliği kimi zaman öfkeye, kimi zaman sistemden şikâyete dönüşmüştür. Bu duygular; ölümle birlikte feryada dönüştüğü kadar, kişinin kendi başına gelecek kaçınılmaz sonun korkusu da çoğu zaman yer almıştır. Bu duygular ölümle birlikte feryada dönüştüğü kadar; söze hatta uyaklı, ölçülü sözlere dökülmektedir. Ağıt, ölünün ardından gözyaşı dökmezdür. Ölümün ardından dökülen gözyaşları ile birlikte yarattığı acının sözle anlatımı "ağıt söyleme" kavramını doğurmuştur (Çağınlar, 2010: 70)

Sümerlerde, ölünün arkasından ağıt düzen grupların varlığı bilinmektedir. Eski Çin'de, ölenin ardından yedi gün, yedi saatlik bir yas töreni icra edilirdi. Bilhassa ölüyü gömmek için mezara gidilirken ağıtçılar, kendilerini yerden yere atarak ağıt söylerler ve bazen bunlara rahipler ve müzisyenler de katılırlardı. Eski Şinto ölü gömme âdetleri arasında da ağlayıcı grupların sakin ve ağır başlı bir şekilde, çoğunlukla manzum ağıtlar söyledikleri bilinmektedir. Tibet'te ise, ölünün başında Budizm'in kutsal metinlerinden parçalar okunur ve bu sırada ağıt da yakılırdı. Burada ağıtların yaşlılardan çok gençler için yakıldığı görülmektedir. Yahudilerde ağıt ve yas töreni ölü gömme âdetlerinin önemli bir parçası olarak görülmektedir. Yedi günlük yas süresince "ağlayıcı kadınlar" veya "becerikli kadınlar" adları verilen ve bu işi meslek edinmiş kadınlar, ölen kişinin önemine göre uzun veya kısa şiirler söylerler ve koro halinde haykırarak ağlarlardı (Uludağ, 1988: 470).

Eski Mısır'da ağıt metni özelliğine sahip olan ve "maneros" adı verilen şiirlerin varlığı bilinmektedir. İnsanlar için söylenmiş olan bu ağıtlara ilaveten, Amen'in kutsal koçu için söylenmiş bir başka ağıt metni daha günümüze kadar gelebilmiştir (Görkem, 2001: 11- 12).

Eski Yunan'da ağıt söyleyen kadınlara "korainai" adı verilmektedir ve bu kadınlar, cemiyet içinde itibarlı bir mevkiye sahiptirler. Yunan ağıtlarının bazılarının mitolojiyle ilgisi vardır. Salgın hastalıklardan korunmak için yapılan Linos törenlerinde söylenen ağıtlarla, Niobe isimli doğurganlığı ile ünlü Frigya kraliçesine ait ağıtlar bu cinstendir. Yunanlıların ölüm törenlerinde söyledikleri ağıtlar bu cinstendir. Yunanlılar, ölüm törenlerinde söyledikleri ağıtlara "threnos" adını vermişlerdir (Görkem, 2001: 12).

Yahudiler, MS. 1. yy.'dan itibaren Kudüs'teki Hz. Süleyman'ın mabedinin yıkılışını anmak için, her cuma günü bu mâbedin "ağlama duvarı"nın önünde toplanarak ağlarlar. Yahudilerde, ölüm sebebiyle düzenlenen yas törenlerinde ağlayıcı kadınlar, elbiselerini yırtıp saçlarını keserek hazır bulunmaktadırlar. Bunlar, yedi günlük yas müddetince ölen şahsın

durumuna uygun olarak uzun veya kısa şiirler söyler ve koro halinde haykırarak ağlarlar. Tevrat'ta, Hz. Dâvud'un Saul (Tâlût) ve Yonathan için yaktığı rivayet edilen ağıtlar, bu tarz şiirlere örnek olarak gösterilebilir (Görkem, 2001: 12).

Yahudi inanının esaslarını belirleyen Tevrat'tan seçilen örneklerde görüldüğü gibi ağıtlar ve ağıtçılık Yahudi inanışında büyük bir yer tutmakta önem arz etmektedir. Hindistan'da yaşayan Omaholar, ağıtlarının tılsımlı olduğuna inanırlar. Söyledikleri ağıtlar, dünyayı tekrar görme imkânı olmayacak olan şahsı övücü mahiyettedir. Kalamath Hintlileri ise, can alıcı ruhun üç gün boyunca ölen şahsın yanından ayrılmadığına inandıkları için, bu süre zarfında hem figan eder hem de ölüyü can alıcı ruhtan korumak maksadıyla yaktıkları ateşi söndürmezler (Görkem, 2001: 13).

İslamiyet'ten önceki dönemde yaşayan Arapların nihayet-nevha, nedbnüdbe, resâ-mersiye, matem, bükâ, na'y gibi isimler verilen ağıt yakma ve yas tutma törenleri düzenledikleri bilinmektedir. Bu törenlerde "nâiha-nâihat" denilen ve mesleği ölümlerin arkasından saçını yolup elbiselerini yırtarak ağlayıp ağıt söylemek olan, ücretle tutulmuş kadınlar görev yapmaktaydılar. Bunlar "menâha" denilen ağıt mahallinde toplanır ve ölenin fazilet ve kahramanlıklarını anlatan ağıtlar okurlar. Böylece orada hazır bulunanları elem ve ıstıraba boğarlardı (Uludağ, 1988: 471).

"Arap coğrafyasında, yine İslamiyet'ten önceki dönemlerde Hz. Yakup, oğlu Yusuf'un öldüğünü düşündüğü zaman acısıyla bir ağlayarak ağıt söylemiştir. Hz. Yakup'un oğlu Hz. Yusuf'a:

Ben bir Yakup idim kendi halimde,

Zikri cemil vardı daim dilimde,

Aldırdım Yusuf'u Kenan ilinde,

Ağlar Yakup ağlar Yusuf'um deyu,

Gitti de gelmedi vah oğlum deyu." (Parmaksız, 2010: 317).

Tüm bu örneklerden anlaşılacağı üzere ağıt yakma sadece Türk kültürüne has bir şey değildir. İnsanlığın ortak yazgısı ölüm sonucu düzenlenen törenler ve yaşanan acılar çeşitli ve etkili sözcükler vasıtasıyla dile getirilmiştir. Ana konusu ölüm ve ayrılık olan ağıt; çeşitli toplumlarda acıyı dile getirme, kayıplar karşısında yaşanan üzüntüyü benzer davranışlarla ortaya çıkaran bir ifade biçimi olmuştur. İnsanların, dini ve yaşadığı coğrafya farklılık gösterse de yaşanan olaylar karşısında verdikleri tepkiler hemen hemen aynıdır.

1.2. Türk Kültüründe Ağıt

Sözlü kültür tarihimizde önemli bir yere sahip olan ve günümüz kültürüne kaynaklık yapan ağıtlar, çeşitli ifadelerle tanımlanmıştır.

Ahmet Talât Onay, "genç bir kızın vefatına, mert bir delikanlının, büyük bir şahsın ziyasına ağlayan şiirlere halk ağıt, ağı der." (Onay, 1996: 306).

Şükrü Elçin'e göre ağıt, "insanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türküler"dir. Genellikle batı Türkçesi'nde bu ad kullanılır (Elçin, 1990: 1).

Ağıt sözcüğü, “bir törene bağlı olsun veya olmasın, genelde acıklı bir olayı içeren ve metni de ezgisi de bu olayı anımsatmaya, bütün yoğunluğu ile yaşatmaya elverişli türkülerin bütünü”dür (Boratav, 1982: 444).

Mehmet Yardımcı 'ya göre: “Önemli bir yeri ve çeşitli özellikleri bulunan, çevresinden farklı bir kişiliğe sahip olan ya da ölüm olayı farklı olan kimselerin ölümü ile duyulan acıyı dile getiren şiirlerdir. Ölenin ailede ve toplumda bırakıldığı boşluk anıları yaşatacak nitelikte değişik ezgilerle söylenir.” (Yardımcı, 1999: 305-306).

Ağıt; insanların hayat karşısında acılarını, çaresizliklerini, özlemlerini dile getirdikleri ve bu olayları tüm acısıyla yoğun bir şekilde yaşamalarına fırsat veren manzumeler olarak tanımlanabilir. İnsan hayatındaki beklenmedik en acı olay ölüm olarak görüldüğü için ağıtlar, daha çok ölümler üzerine söylenir. Bu yüzden ağıt kavramı daha çok ölümlerle özdeşleştirilir. Buna dayanarak ölen kişinin arkasından yapılan yas törenlerine “ağıt töreni” adı verilir. Aslında ağıt ölüm yanında, sıra özlemi, sevdiğinden ayrı düşme, hastalık, savaş, askere gitme gibi konularda insanlar tarafından dile getirilen metinlerdir (Karakas, 2005: 147).

Âşık şiirinin türü olarak ağıt; Âşık Edebiyatı'nda, bir törene bağlı olsun olmasın, acıklı bir olayı konu alan koşmalardır. Ağıtlar yalnız ölüm karşısında değil; savaş, yangın, sel, deprem gibi doğal afetler üzerine söylendiği gibi türlü kaza ve hastalıklar karşısında, askere ya da gurbete gidenlerin, gelin giden kızların arkasından da söylenir (Aça, 2005: 289).

Türk dilinin bütün lehçe ve şivelerinde, ölüm merasimini ve merasimden sonra söylenecek de ölüm hadisesini hikâye eden bir kelime vardır. Bu durum daha çok "yuğ" ve "sagu" kelimeleri ile karşılanmaktadır. Sagu kelimesi giderek yerini "mersiye" ve "ağıt" kelimelerine bırakmıştır (Bali, 1959: 14).

Sözbilir' e göre; ağıt kelimesinin kökü “ağ” olup kelime hem isim hem de fiil olarak kullanılır; isim olarak “beyaz” anlamına, fiil olarak “yükselmek” anlamına gelir. “Ağ” gövdesine -ı yardımcı ses, -t isimden isim yapan ek alarak ağ-ı-t şeklini almıştır (Akt. Naskali, 2001: 3).

Folklor ve Mitoloji Sözlüğünde ağıt: “ölen bir kişinin arkada bıraktıklarını, çektiği acılarını, yaptığı iyiliklerini, maddi ve manevi özelliklerini anlatan halk edebiyatı türünün adıdır.” (Öztürk, 2009: 43).

Türk kültüründe ise, yapılan araştırmalar doğrultusunda ağıt söyleme geleneği çok eskilere dayanır. Başlangıçta merasimlere dayanan gelenek zaman içinde gerek coğrafi değişimler gerek inançsal farklılaşmalar sebebiyle çeşitli değişikliklere uğramıştır.

“Eski Türklerin ağıtlarla yakın münasebeti bulunan üç önemli merasimi vardır. Bunlar; “sığır”, “şölen” ve “yuğ”dur. “Yuğ” bir başka ifadeyle “yas” veya “matem” töreninde; “Ölen vücut bir çadıra konur, önce yakın akrabası türlü kurbanlar keserek bir çadırın önüne dizerlerdi. Sonra ağlayıcılar matemcilerle birlikte atlara biner ve çadırın çevresinde yedi defa dönerlerdi. Beğler, atlarını yorarlar, kaygı onları zayıflatır, yüzleri safran sürülmüş gibi sararırdı. Kurtlar gibi ağlaşır, yakalarını yırtar, ağlamaktan sesleri kısılır, gözleri yaşlarla örtülürdü.” (Banarlı, 1971: 45).

İslâmiyet'ten önceki dönemde ünlü bir kişinin ölümünden sonra yapılan ve yuğ adı verilen dinsel yas törenlerinde “sagu” denen şiirler söylenirdi. Bu şiirlerde ölünün iyilikleri, yaşarken yaptığı işler anlatılırdı (Boratav, 1982: 444).

Türk tarihinde bilinen en eski yas töreni ya da Köprülü'nün tabiriyle “umumî matem âyini”, “Yuğ”dur. Köprülü, bu kelimeye ilk defa Orhun Kitabelerinde (M.S.8.yy.) tesadüf edildiğini belirtmiştir (Köprülü, 2004: 95).

Yuğ törenlerinin nasıl yapılacağı daha çok ölen kişinin konumu ve makamına bağlıydı. Mesela; ölen kişi hakan ise başka yerlerden insanlar da gelirdi. Yas elbisesi olarak daha çok beyaz tercih edilirdi (Beydili, 2004: 620).

“Yazılı ilk şekline Orhun Abidelerinde rastladığımız ölü gömme merasiminin Türk dilindeki en eski karşılığı “yuğ” kelimesidir. Ve yoktan geldiği söylenmektedir. Orhun Yazıtlarında “katun yok bolmuş (ölmüş) erti”, denilmektedir (Orkun, 1936: 110).

“*Türklere ait bulunabilen en eski ağıt örneği M.Ö.119’da hunların bazı toprakları Çinlilere kaptırmaları üzerine söylenmiş bir ağıttır.*” (Yardımcı, 1999: 307). Bu ağıtla, Türkler için toprak kaybetmenin ne denli ağır bir durum olduğunu ortaya koymuşlardır:

“*Yen-çi-şandağını yetirdik,
Kadınlarımızın güzelliğini aldılar.
Sılan-şan yaylalarını yitirdik,
Hayvanlarımızın otağını aldılar.*” (Atsız, 1992: 88-89).

Attila’nın huzurunda yapılan bu tören Eski Türklerin yas törenlerine bir örnektir: “*Kampın ortasında bir tepenin üstüne ölünün cesedini yatırdılar. Halkın arasından en iyi at binicilerini seçtiler. Atlılar, Atilla’yı metheden ağıtlar okuyarak tepenin etrafını dolaştılar.*” (Bali, 1997: 19).

Türklerde, “ölme, vacib olma, gerek olma” yani ölümün Tanrı tarafından tayinini ilk kez Göktürklerde görmekteyiz. Öldü (uçarak gitti) söyleyişi ölümü resmen bildirirken söylenmekteydi. İkinci defa söz edilirken ise, sadece öldü (ölip) denmekteydi (Ögel, 2001: 764-765).

“*Göktürklerin bu geleneğe dair bilgilerine Orhun yazıtları ve VI. Yüzyıla ait iki Yenisey belgesinde rastlanılmaktadır.*” Orhun anıtlarında “ağıt” ve “ağıtçı” sözcüklerine “sığıt” ve “sığıtçı” olarak Kül Tigin anıtında rastlanılmaktadır. Bilge Kağan anıtında da matem törenlerine katılmak için etraftaki memleketlerden ağıtçılar geldiği yazılmaktadır. Yuğ törenleri Göktürkler arasında oldukça görkemli yapıldı. Kül Tigin ve Bilge Kağan’ın cenaze törenlerine civar ülkelerden hemen hemen gelmeyen kalmamıştır.” (Yardımcı, 1999: 307). Bilge Kağan’ın kardeşinin ölümü üzerine söyledikleri de ağıt örneğidir:

“*İnim Kül Tigin kergek boltı özüm sakıntım. Körür közüm körmez teg bilir biligim bilmez teg boltı. Özüm sakıntım. Öd Tengri yasar kişi oğlı kop ölgeli törimiş. Ança sakıntım. Közde yaş kelser tıda, köngülte sığıt kelser yanduru sakıntım. İki şad ulayu ini yigünüm, oğlanım, beglerim, budunum közi kaşı yablak boldaçı tip sakındım.*” (Ergin, 1970: 59).

“*(Küçük kardeşim Kül Tigin vefat etti. Kendim mateme gark oldum. Görür gözüm görmez gibi bilir aklım bilmez gibi oldu. Kendim düşünceye daldım. Zamanı Tanrı yaşar. İnsanoğlu hep ölmek için türemiş. Öyle düşünceye daldım. Gözden yaş gelse mâni olarak, gönülden ağlamak gelse geri çevirerek mateme gark oldum. İki şadın ve küçük yeğenimin, oğlumun, beylerimin, milletimin gözü kaşı kötü olacak deyip mateme gark oldum).*” (Ergin, 1970: 59).

Göktürklerdeki defin törenleri ise: “*Ölüyü çadıra korlar. Oğulları, torunları, erkek-kadın başka akrabası atları ve koyunları keserler ve çadırın önüne sererler. Ölü bulunan çadırın etrafında at üzerinde yedi defa dolaşırlar. Kapının önünde, bıçakla yüzlerini kesip ağlarlar. Yüzlerinden kan ve yaş karışık olarak akar. Bu töreni yedi defa tekrar ederler. Sonra muayyen bir günde, ölünün bindiği atı, kullandığı bütün eşyayı ölü ile beraber ateşte yakarlar; külünü, yılın muayyen bir gününde mezara gömerler. Defin gününde ölünün akrabası, tıpkı*

öldüğü günde yaptıkları gibi, at üzerinde gezer ve yüzlerini keser, ağlarlar.” (Görkem, 2001: 37).

Uygurlar Türkleri aynı önemi devam ettirmiş. Bütün canlılığı ve görkemi ile yapılan yağ törenleri geleneği devam ettirmiştir.

“Yağ” adıyla bilinen en eski yas törenlerinde söylenen saguların, ruhani özellikler taşıyan baksı-ozanlar tarafından ölen kişinin ruhunun rahatlaması ve ondan gelebilecek kötülüklerin önlenmesi amacıyla icra edildikleri bilinmektedir. Bu nedenle; ilk önce dinî bir mahiyette olduğu, zamanla icra biçiminin değişmesi ve ölenin ruhani boyutundan uzaklaşıp ölenin kahramanlıklarının anlatılmasıyla dinî-sihri bir hâl aldığı ve günümüze ise tamamen din dışı bir mahiyette ulaştığı zannedilmektedir (Köprülü, 2009: 96).

Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle beraber; *“İslam’dan önce Araplar arasında ağıt yakma ve yas tutma merasimlerinin varlığı bilinmektedir. Eski Araplarda da ölülerin arkasından ücretle elbiselerini yırtıp saçlarını yolarak ağlayan birtakım kadınlar vardı; ağıtçılığı meslek haline getirerek geçimlerini bu yoldan temin eden bu kadınlara nâiha-nâihât deniliyordu. Bu kadınlar menâha denilen ağıt söyleme mahallinde toplanarak hep birlikte ölünün iyiliklerini ve kahramanlıklarını anlatan ezgiler okur, ses ve hareketleriyle çevredekileri elem ve ıstıraba boğan hazin bir matem havası meydana getirirlerdi. Bu şekilde bazan kabile ihtilâfları ve kan davaları körüklenir, ölüm olayı ve cenaze kaldırma meselesi bir güç gösterisi ve bir öç alma hareketi haline getirilirdi. Bu törenlerde İslâm’ın şiddetle yasakladığı itikad ve amelle ilgili pek çok unsur da bulunmaktadır. Bu yüzden ağıtçılık kınanmış ve lânetlenmiş, hatta ilk devirlerde, Müslümanlığa yeni giren kadınlardan ağıtçılık yapmayacaklarına dair söz dahi alınmıştır.*

Kaderi kınama ve ilâhî takdire karşı çıkma şeklindeki nüdbelerle İslâm âdâb ve erkânına yakışmayan feryat ve figanlar yasaklanmıştır. Fakat taşkınlık yapmadan inleyip sızlanarak ağlamanın mubah sayıldığı görülmektedir. Ölü için üzülmeye ve sessizce göz yaş dökmek günah olmadığını açıkça ifade eden hadisler vardır. Hz. Peygamber, oğlu İbrâhim ölmek üzereyken ağlamış ve bunu garip karşılayan Abdurrahman b. Avf’a, “Gözümüzden yaş akar, kalbimize hüznün çöker; ama dilimiz Allah’ın rızasına aykırı bir söz söylemez” demiştir

Ağıt ve ağlama konusuyla ilgili değişik hadislerden anlaşıldığına göre ölüye üzülmek, iyi huylarını ve güzel davranışlarını yâdederek ağlamak, eğer ilâhî takdire razı olmama ve kadere isyan etme mânâsına gelen ifadelerle birlikte bulunmazsa mubahtır. Üstünü başını yırtma, saçını yolma, dizini veya başını dövme gibi el hareketleri ise câiz görülmemiştir.

Sünnî âlimlerin sürekli karşı çıkmalarına rağmen ağıtçılık, Ehl-i sünnet muhitinde her zaman varlığını muhafaza etmiştir. Bugün Anadolu’nun her yerinde ve bütün İslâm âleminde, bilhassa köylerde ağıt yakma, ağıtçılık yapma âdetleri devam etmektedir. Fakat ağıtçılık en aşırı şekilde Şii-Alevî zümreler arasında yaşama ve gelişme imkânı bulmuştur. Bütün Sünnî kaynaklar ağıtçılığı menettiği halde, Şii-Alevî ulemâsı bunu teşvik etmiş, çok nâdir hallerde ise aleyhinde bulunmayıp sadece sükût etmişlerdir. Hz. Ali’nin şehit edilmesi dolayısıyla ramazanın on sekiz, on dokuz ve yirminci günlerinde, Kerbelâ faciası vesilesiyle de 10 Muharrem’de Şiiler çeşitli yas törenleri tertip ederek ağıt söyler içlerini döker başka bir ifadeyle dertlerini tazelerler.” (Uludağ, 1988: 471).

Karahanlılar dönemi eserlerinden olan Kutadgu Bilig’de yağ aşından söz edilir. Kaşgarlı Mahmut divanında ise ağıt, yağ şeklinde geçmektedir (Naskali, 2011: 259).

Divanü Lugati’t-Türk’te, biri Alper Tunga diğer bilinmeyen bir kahraman için söylenmiş iki tane ağıt yer almaktadır. Alper Tunga için söylenmiş ağıt:

“Alp Er Tunga öldi mü,

*İsiz ajun kaldı mu,
Ödlek öçin aldı mu?
Emdi yürek yırtılır.*

*Ödlek yırag közettı,
Ogrı tuzak uzattı.
Begler begin azıttı,
Kaçan kalı kurtulur.” (Kaya, 2004: 269).*

Oğuz Destanlarında ilk ağıt, Dirse Han Oğlu Boğaç Han boyunun anlatısında karşımıza çıkar: “Oğlanın anası oğlunun üstüne çapup çıkageldi. Baksa görse oğlançuğı alçakana bulaşmış yatur. Çağıruban oğlançuğına soylar görelim hanum ne soylar:

Aydur:

*Kara kıyma gözlerin uyhu almış, açgıl ahı,
On ikice sünücegin üzen olmuş, yağşur ahı,
Tangru veren tatlu canun seyranda imiş, inde ahı,
Öz gevdende canun varısa, ogul, ver haber mana.
Kara başum kurban olsun ogul, sana.” (Bali, 1997: 30).*

Basat’ın Tepegöz’ü öldürmesi anlatılarında Basat, ağabeyi Kıyan Selçuk’un Tepegöz tarafından öldürüldüğünü öğrenince ağabeyi için ağlayarak hüznlendirici bir ağıt söyler (Yardımcı, 1999: 307).

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Boyunda da yağ merasimi ve ağıt geleneğini görmekteyiz. Yine “İç Oğuz’a Tış Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü” boy anlatısında da ağıt parçası görmekteyiz (Bali, 1997: 31).

Selçuklular döneminde de ölüm törenlerinde, eski âdetler devam ettirilmiştir; Birisi öldüğünde saçlar kesilir, atların eyerleri ters çevrilip üzerine kara örtü örtülür ve alınları çizilir. Yedi gün yas tutulur, ölüye ağlarken elbiseler yırtılır, kadınlar saçlarını yolarlar. Kırk gün atlara binilmez. Sultan Melik Şah’ın oğlu Davud’un ölüm töreninde de bu şekilde davranışlar görülmüştür. Hatta atların kuyrukları kesilmiş, insanlar karalar giymiştir (Kaya, 2004: 265).

Beylikler döneminde de bu adetler devam etmiş. Gelenek son devirlere kadar devam ettirilmiştir (Kaya, 2004: 265).

Beylikler döneminde olduğu gibi Osmanlılarda, bu gelenekler devam etmiştir. II. Murat’ın ölümü üzerine törene katılanlar atların eyerini ters çevirip, kuyruklarını kesmişler, yaylarını kırıp tabutun üstüne koymuşlardır (Kaya, 2004: 265). Yine Yavuz Selim’in mısır seferi sırasında, yeğeni Süleyman Bey genç yaşta vefat edince aynı gelenek uygulanmıştır (Bali, 1997: 35).

Orta Asya coğrafyasından Anadolu’ya kadar gelen gelenekte elbette zaman içinde ufak tefek farklılıklar yaşanmıştır. Yas törenleri ve ağıtlar gerek çeşitli dinlerin gerekse çeşitli kültürlerin etkisiyle değişikliklere uğramıştır.

Şamanist Sagaylar, yas alameti olarak saçlarını keserler. Belitlerde dul kalan kadın saçlarını çözer, yarısını keser bir hafta bekledikten sonra kalan saçını örer. Afganistan’daki Özek Türklerinde cenaze evine gelen kadınlar ikişer dakika kadar sırayla ağıt söylerler (Kaya, 2004: 264).

Kazaklarda, cenaze sahibi kadın yüzünü tırmalar. Ölünün evine siyah çelenk asılır, “cüzi caralı, üyi garalı” (yüzü yarılı, evi karalı) derler (Kaya, 2004: 264).

Kırgızlar, ölününün çadırına siyah flama asar. Ölüye güzel elbiseler giydirilip dışarı çıkarılır ve yanına özel eşyalarını koyarlar. Kadınlar kızlar, öne-arkaya doğru hareketlerle “cır” yani ağıt söylerler. Erkekler de çömelip bunlara katılırlar. Yedi gün boyunca ziyafet verilir. Defin işi ölümden sonraki sekizinci gün gerçekleştirilir. Mezara ölenin atı da konulur. Geri döndüğünde kadınlar ölenin eşyalarına bakarak tekrar ağlarlar. Büyük Kırgız destanı Manas’ta da ağıt geleneğine yer verilmiştir (Kaya, 2004: 264).

XIII. yüzyılda Kumanlar, ölülerin üzerine tepe yaparlar onun üzerine heykel koyarlar. Yeni ölen kişinin mezarının etrafına sırik dikip on altı at derisi asarlar ve ölünün yiyip içmesi için kımız ve et koyarlar. Dobruca’daki Nogaylar’ da ağıtı ölenin yakınları söyler. Bazı köylerde bu işi meslek edinen ağlayıcılar yapar. Kaşgaylar devrik” denilen müzikli yas töreni yaparlar. Kırım Tatarlarında ölüye yakınları ağlar. Gagauz Türklerinde; ölüye, rica ile armağan verilerek davet edilen ağıtçı kadınlar ağlar (Kaya, 2004: 264).

Azerbaycan’da yedi gün matem tutmak ve kırkıncı güne kadar her Perşembe kadınların toplanarak ağlaması âdettir. Buralarda okunan mersiyelere “ağı”, okuyanlara da “ağıtçı” denir (Onay, 1996: 306). Azerbaycan’da ölünün eşyaları bir odaya konulur. Kadınlardan biri elbise, kemer, tüfek, hançer gibi eşyalara bakarak ağıtlar söyler. Bunlar genel olarak “bayatı” denilen manilerdir. Kadınlar bu arada saçlarını yolar, tırnaklarıyla yüzlerini yırtar. “Ölünün yaraşığı ağıdır” sözleriyle ölüye mutlaka ağıt okutulması gerektiğini söylerler (Kaya, 2004: 264).

Irak Türkmenleri, ölenin mezarının başında üç gün boyunca sabahtan öğleye kadar ağıt söylerler. Ağıt söyleyen kişiye “sazlayan” ağıta da “sazlamağ” denir. Hoyratlar sıralanır, bu hoyrat ve maniler segâh makamında söylenir. Kerkük’teki Hristiyan Türkler de bu geleneği yaşatmaktadır (Kaya, 2004: 264).

Türkmenler ağıt karşılığı olarak “ağı, tavş, tavşa” sözcüklerini kullanılmakta olup bu şiirlerin tamamı “aydımlar” başlığı altında ele alınmaktadır. “Aydımlar”, genellikle kendilerine özgü bir makamla doğaçlama olarak söylerler (Görkem, 2001: 56).

Kıbrıs Türkeri’nde de zengin halk edebiyatı ürünleri devam etmektedir (Bali, 199: 64).

Türk dilinin tüm lehçe ve şivelerinde ölüm merasimi “yuğ” ve “sagu” kelimeleri ile karşılanırken sagu kelimesi yerini giderek “mersiye” ve “ağıt” kelimelerine bırakmıştır (Bali, 1997: 14).

Sözlü gelenekte ortaya çıkıp zamanla yazıya geçirilen ağıtlar, toplumları ve kültürü yok olmaktan kurtaran ve kültürel benliği koruyan temel belgelerden olmuştur. Tüm bu tanımlardan yola çıkarak ağıt, her ne kadar ölüm ile özdeşleşmiş olsa da çeşitli konulardaki duygu yoğunluğunu ifade etmek için de söylenmiştir. Ölen veya gurbete giden kişilerin ardından; yaşanan kazaların, afetlerin ardından hissedilen boşluğu, acıyı gün yüzüne çıkaran bir nev’i iniltilerdir. Kişilere duyulan özlemler, hayal kırıklıkları, çaresizlikler gibi acının temelini oluşturan duygular ezgili veya ezgisiz olarak çeşitli mecralarda dile dökülmüştür. Kişilerin yanı sıra hayvan, bitki ya da çeşitli nesnelere için de zaman zaman ağıtlar söylenmiştir.

1.3. Anadolu Sahasında Ağıt

Anadolu sahasında ağıt kelimesi, farklı isimlerle anılsa da; bu gelenek bölgeden bölgeye, yöreden yöreye küçük farklılıklar gösterse de hâlâ kuşaktan kuşağa aktarılarak devam etmektedir. Ölü çıkan evden, ölünün eşyaları uzaklaştırılırken çoğu zaman bir ağıtçı olaya eşlik eder. Hâlâ para karşılığında ağıt söyleyip, ölünün bohçasını açan ağıtçılara Anadolu’da rast

gelmekteyiz. Yas belirtisi olarak cenaze sahipleri belli bir süre saç sakal kesmezler, giyim kuşamlarına dikkat etmezler. Hatta bazı yörelerde dul kalan kadın elini belli bir süre kınalamaz. Ağıt kelimesi yörelere göre farklı isimlerle anılsa da bu uygulamalar günümüzde devam etmektedir.

Ağıt kelimesi genel bir kullanımdır. Bazı yörelerde farklı şekilde de kullanılabilir: “Bayatı” (Kars), “deme” (Sivas), “deşet” (Adana), “deyiş” (Malatya), “deyişet” (Samsun), “dil” (Doğanşar-Sivas), “lâvik” (Kırşehir), “ölgülü” (Burdur), “sau” (Muş), “sızılama” (Doğu Anadolu), “şin” (Elâzığ), “şivan” (Diyarbakır), “yakım” (İçel-Isparta), “yas” (Antalya, Balıkesir, Burdur, Karaman, Muğla) (Kaya, 1999: 245).

Anadolu’da ağıt için farklı ifadeler kullanılmasının yanı sıra “ağıt söylemek” için de çeşitli ifadeler kullanılmıştır. “Ağıt, ağıtmak, ağıtlama, ağat, ağut, avut, deme, deşek, deyiş, diyeşek, mersiye, sagu, sağı, sağunç, savu, sayma, şiven, türkü ve yakım gibi kelimelerle ağıt etmek, ağıt düzmek, ağıt havası, ağıt koparmak, ağıt söylemek, ağıt tutmak, ağıt yakmak, ağıt yapmak, ağıt yitirmek, bayatı söylemek, sağı kılmak, sağı sağma, sağı sağmak, şiven etmek, yakım yakmak, yas çağırarak, yas etmek, yas kaldırmak ve yası tutturmak” (Uludağ, 1988: 472).

Ağıt söyleyenlere “ağcı, ağıtçı, ağlayıcı, âşık bacı, bayatıcı, sağıcı, sağucu, sağı sağıcı, sazlıyan, bozlavcı, imadede, matemci, sığıtçı, yakımcı, yascı, yığlagur, yogcı/ yuğı” (Kaya, 2004: 260).

Yas törenleri, Anadolu’da “sazlamağ (sadlamağ), şiven, ölgülü veya sadece yas” isimleriyle de bilinir (Uludağ, 1988: 472).

Yas törenlerindeki uygulamalar, uygulamadaki süreçler değişse de tespit ettiğimiz kadarıyla bu törenler önemini korumaktadır. “Kimi yerlerde kimsesiz ölümler için parayla ağıtçı tutulduğu olur. Ölen küçük bir çocuksa ağıt daha çok ninniyi andırır.” (Rado, 1961: 57.)

Anadolu sahasında her ölen kişinin ardından ağıt yakılsa da daha çok, düğününe az kala ölen veya öldürülen gelinler ve delikanlılar için ya da doğal afetler için söylenmektedir. Genellikle uyaklı ve ölçülü olarak kadınlar tarafından söylenilse de erkekler tarafından ölçüsüz ve doğaçlama olarak da söylenebilirler. Genelde evin ortasında, ölünün başında halka formunda dizilen akraba kadınlar tarafından söylenirse de profesyonel ağıtçılar tarafından cenaze kalktıktan sonra da söylenebilmektedir. Hatta mezar başında da söyleyebilirler (Öztürk, 2009: 43).

Ağıtın da çeşitli bölgelere göre değişen bölümleri vardır. Örneğin; Adana’da “ölü dehşeti” adı verilen daha önceleri söylenmiş ağıtların hafızasında kalan kısımlarını söyleyerek ağıta başlanır (Elçin, 2005: 291).

Anadolu’da bölgelere göre çeşitli üst baş ve yüz yırtma, göğüs parçalama, saç yolma gibi adetler vardır. Bunlar İslâmî inanca göre yasaklansa da günümüzde de devam eden adetlerimizdendir.

Bölgelere göre çeşitli üst baş ve yüz yırtma, göğüs parçalama, saç yolma ritüelleri sırasında söylenen ağıtlarda herhangi bir çalgı aleti kullanılmaz (Aslan, 2018: 196).

Anadolu’nun bazı bölgelerinden ağıt söyleme ve yas törenlerine ait bazı uygulamaları şu şekilde dile getirebiliriz:

Bilhassa Toroslar, Çukurova, Kayseri ve Kahramanmaraş civarında yaşayan Türk ve Yörük olan halkımız arasında ağıt söyleme geleneği daha yaygındır. Bu ağıtlar “Avşar ağıtları” diye şöhret bulmuştur (Kaya, 2004: 266).

Denizli’nin Acıpayam’ da şöyledir: “Ağıtçı kadın yahut “âşık bacı” adı verilen ağıtçı kadınlar ölü evine siyah yün ip, başörtüsü veya peştamel göndererek davet edilir. Kadın, sesinin

ulaşabileceği bir yerden ipi ve başörtüsünü sallayarak ağıt söyler. Bu ağıtlar, 7 heceli dörtlüklerdir (Kaya, 2004: 266).

Kayseri'nin Pınarbaşı ilçesinde yaşayan Afşarlar da ölünün başında ağıt yakar. Ne var ki ağıtçılar, bu işi para karşılığında yapmaz. Ağıtçı kadın, başına siyah bir kefiye (ipekli kara bez) örter. Eline sıra ile ölenin eşyalarını alır, dörtlükler halinde ağıt söyler. Orada bulunanlar, her mısramın sonunda 'oooy. . . ha ha! . . .' diyerek ağıtçıya eşlik ederler (Kaya, 2004: 268).

Akçaabat'ta cenaze orta yere konur, kadınlar etrafında halka şeklinde ve ayakta dizilirler. Şalın bir ucundan tutar, bir ucunu da omuzlarına atarlar. Önce baştaki ağıt söyler ve onu, sırayla diğerleri takip eder. Hepsi ağıt söyledikten sonra tekrar baştakine gelir. Bu arada bir yandan da ölünün etrafında dönerler. Bu yörede ölü için erkeklerin de ağıt söylediği bilinmektedir (Kaya, 2004: 266).

Burdur'da ağıtçı kadınlar para karşılığı ölü evine toplanıp ağlayıp ağıt söylemektedirler. (Kaya, 2004:267).

Gaziantep'te yaşayan Türkmenler, gençken ölen delikanlıyı gömdükten sonra atını süsleyip üzerinden çıkan kıyafetleri ağaca asarlar. Beydili ve Baraklarda ise cenazenin yakını olan kadınlar saçlarını kesip ölünün üzerine atarlar (Kaya, 2004: 267).

Kahramanmaraş'ın Göksun ilçesinde, ağıtçılar tarafından soyka (ölünün üzerinden çıkarılan elbise) ele alınarak ağıtlar söylenir (Kaya, 2004: 267).

İzmir Tahtacılarında, cenaze kadın-erkek bir arada bayraklar eşliğinde kaldırılır. Mezarın başında ağıt söylenmeye başlar ve cenaze evinde de devam eder. Tahtacılar, defin gününün ikinci vakti cenaze evine yemeklerle giderler. Sonra "hayırlı" verilir, baş sağlığı dilenir. Evin büyük kadını ya da anası ağıtlar söyler. Bayındır İlçesinde, ölü gömülünceye kadar irticalen "hazin ağıtları" söylenir. Kadınlar, ağıt söylemeyi nöbetleşe devam ettirirler (Kaya, 2004: 267).

Kayseri'de yaşayan Avşarlarda; ağıtçı kadın, başına siyah bir kefiye (ipekli kara bez) örterek para karşılığı olmaksızın ağıt söyler. Malatya'da ise, "keyneni başı" denilen ağıtçılar ölünün elbiseleri üzerine ağlarlar (Kaya, 2004: 267).

Mersin Silifke'de, sazandar ölünün başında çöğür çalarak ağıt söyler. Şereflikoçhisar' da ise ağıt söylemeyi meslek edinmiş erkekler görürüz (Kaya, 2004: 267).

"Bu inançlar Doğu Anadolu Yöresinde de muhtelif şekillerde izlerini sürdürmektedir. Kars ilinde, Azeri ve Karakalpaklar, Ağrı'nın Tutak, Taşlıçay, kasabalarında, Muş'un Bulanık, Van'ın Bahcesaray çevrelerinde olduğu kadar, Bitlis, Hakkâri, Malatya, Adıyaman, Tunceli, Ş. Urfa, Gazi Antep, Elâzığ, Sivas ve K. Maraş illerinde de aynı inancın izlerini taşıyan, ağıt yakma mevcuttur. Kimi yörelerde ölenin ardından aile fertleri arasında ağıt yakma kabiliyetine sahip kimse çıkmazsa, bunu, onlar adına yapacak kimseler bulunur. Para ile tutulan bu ağlayıcı ve ağıt yakıcılar, geride kalanların adına duyulan acıyı, ayrılıktan çekilen üzüntüyü, ağıt yakarak terennüm ederler ve aralarında "oy oy, vay vay, ah ah" gibi çığlıklar atarak ortalığı gözyaşına boğarlar. Fırat/Elâzığ çevresinde ölenin ardından kırk gün yas tutarlar. Ölenin ardından daha çok kadınlar ağlar. Kızlar ve kadınlar, acılarını ifade etmek için saçlarını/başlarını yolar, başlarını taşa vururlar. Ölen kimse, çok sevilen biri ise, ardından ağıt da yakılır." (Kalafat, 2010: 129).

Kars yöresinde; ölenin yakınları, ağlayıp dövünürler, üstlerini başlarını yırtarlar. Aynı zamanda yüzünü tırmalayan, başını duvara vuranlar da vardır. Van'da yas süresi, üç ile yedi gündür. Kadınlar yas boyunca elbiselerini ters giyer, başlarını kara yazma ile örterler. Ters giyinme çeşitli dinî törenlerde, Altay ve Oğuz Türklerinde de görülmektedir. Bu şekilde, ölenin ruhunun geride kalanları da alıp götürmeyeceğine inanılır. Siverek ilçesinde, ölü çıkan evdeki

kişiler ve akrabaları ile komşuları da yas alameti olarak kara giyinirler. Bu elbiseleri ana üç gün sonunda yas bitince çıkarırlar ve renkli giyinirler. Böylece “yas kaldırma” yapılmış olur Yas aylarca sürer ve süreçte erkekler sakallarını yas bitinceye kadar kesmez (Kalafat, 2010: 129-130).

“Bitlis’te, ağıtçı kadınlar ağlayıp acınır ve ölen için methiye niteliğinde sözler söylerken yaşlı ailenin kadınları da saçlarını keserler. Bu şekilde, ölene saygı gösterildiğine, duyulan acıyı ifade ettiklerine inanılır.” (Kalafat, 2010: 132).

Urfa yöresinde, ölü evindeki kişiler hamama götürülürken Sivas’ta, ölünün on beşinci günü bu kişiler hamama götürülür. Özellikle Doğu Anadolu’nun hemen her tarafında ölenin ardından karalar giyilmesi yas tutulduğunu gösterir. “Yastan çıkmak” aynı zamanda karaları çıkarmaktır (Kalafat, 2010: 130-131).

“Antalya’nın Korkuteli İlçesi’nin Çomaklı köyünde ağıtlara “yas” adı verilir; bunlar, gelin çıkarken, kına yakılırken, asker uğurlanırken ve ölünün arkasından söylenir. Yörede erkekler de ağıt bilir ve söylerler. Burdur’un Bucak ilçesinde ölüm olayının adı “ölgülü”dür. Ölgülüüyü duyan ölenin yakın akrabaları ile komşular ölü evinde toplanırlar. Bu ilçede belirli bir ücret mukabili bu görevi ifa eden “ağlayıcı kadınlar vardır. İçel’in Silifke ve Mut ilçelerinde yaşayan Alevi (Tahtacı) Türkmenler ölen bir kimsenin başında sabaha kadar “çöğür” çalarak ağıt okurlar. “Sazandar” isimli saz çalan kişi tezeneyi çöğüre monoton bir şekilde vurur orada bulunanlar da bu yasa katılırlar. Kahramanmaraş Binboğa dağları civarı ile Göksun yöresinde ölünün elbiseleri (soyka) ortaya konur. Ağıtçı kadın bu elbiseleri birer birer eline alarak ağlar ve ağıt söyler. Orada bulunan kadınlar da ağlaşırlar.” (Görkem, 2001: 18-19).

“Afyonkarahisar’da, ağıt geleneği değişik şekillerde devam etmektedir. Emirdağ’ın Bağlıca köyünde ağıtlar, cenaze kaldırılmadan onun başucunda ve definden sonra, kadınlar tarafından ölü evinde söylenmektedir. Yas törenlerinde eğer ağıt söylenmezse, ölü sahibi yöre insanı tarafından kınanır. Afyon’un Bolvadin’e bağlı köylerde ise ağıtlar ölünün başında veya evinde cenaze kaldırılmadan söylenir. Şuhut’a bağlı köylerde 1940’lı yıllara kadar zengin ölü sahipleri, ağıtçı kadınlar tutup ağıt söyletirmiş. Afyon’da ölenlerin yanında askere giden erkek gelin olan kızlar için de ağıtlar söylenmektedir.” (Görkem, 2001: 21).

Tarihî süreç içerisinde Divan edebiyatı şairleri, mersiye adı verdikleri ağıtlar söyleyip kaleme almışlardır. Mersiye söyleyen kişilere de mersiye han ismini vermişlerdir. Dini-tasavvufi edebiyat içerisinde daha çok Hz. Hüseyin’in şehit edilmesi üzerine söylenen ağıtlar da maktel olarak isimlendirilmektedir (Kaya, 2004: 260).

Divan şairleri tarafından kaleme alınan; Bektaşî ve Alevilerin Muharrem ayinlerinde söyledikleri şiirler, manzum/mensur olarak yazılmış Maktel-i Hüseyinler ve halk şairlerinin hece vezniyle söyledikleri Kerbela ağıtları, mersiye olarak düşünülebilir. Divan şairlerinin kaleme aldığı mersiyeler, terki-i bend ve terci-i bend biçimindedir. Bu şiirler, ölenin ardından, onun anısını yaşatmak amacıyla kaleme alınır (Görkem, 2001: 500).

Özellikle halk edebiyatı açısından bizi ilgilendiren ağıtlar, Alevi ve Bektaşî halk şairlerinin Hz. Hüseyin ve yanındakilerin ölümlerini anlatan “Kerbela ağıtları”dır (Görkem, 2001: 500). Batı etkisindeki Türk Edebiyatı’nda mersiye ve ağıt geleneği bazı biçim ve içerik değişikliklerine uğrayarak devam etmiştir. Namık Kemal’in vatan için yazdığı “Vaveyla” adlı yapıtı ve Rezaizade Mahmut Ekrem’in oğlu Nijad Ekrem için kaleme aldığı “Ah Nijad”ı bunlara örnek gösterilebilir (Görkem, 2001: 500).

Ağıt Anadolu’da sadece yas törenlerinde değil, önemli geleneklerimizden olan düğün ritüellerinde de karşımıza çıkmaktadır. Özellikle kızını evinden başka bir eve gönderenler tarafından kına gecelerinde, gelin almalarda karşımıza çıkmaktadır.

“Kına gecelerinde ve düğünlerde de gelin ağlatmak için ağıtlar yakılmaktadır. Kına ağıdı, gelin ağıdı, ağıt havası, gelin ağlatma havası, gelin savusu, savu sağmak, gelin türküsü, gelin yası ve okşama denilen bu ağıtlarda ölüm acısı yerine, ayrılık üzüntüsü vardır. Gelin ağıtları, gelinin ağzından ya da yakınlarının ağzından söylenir. Askere giden oğul, kaza neticesinde sakat kalan genç, yenilgi ile sonuçlanan savaş, düşman saldırısı, ayaklanma, göç, yangın, kıtlık ve hastalık gibi konulara da ağıtlar yakılmıştır. Bunlardan başka isteğini yerine getirememeye, sevdiğine kavuşamama gibi durumlarda ve at, köpek, geyik gibi çok sevilen hayvanların ölümlerinde yakılmış ağıtlar da bulunmaktadır.” (Uludağ, 1988: 272).

Bütün bu örneklerden yola çıkarak Orta Asya topraklarından Anadolu’ya kadar getirilen bu gelenek, günümüzde hâlâ devam etmektedir. Özellikle yas törenlerinde üç, yedi, kırk ve elli gibi sayılar eski kültürün bir uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgesel olarak ve zaman içinde küçük farklılıklar gösteren ritüeller olsa da defin etme, ağıt ve yas törenleri önemini hâlâ korumaktadır. Yas törenlerinin yanı sıra askere giden oğullara, gelin giden kızlara ağıtlar söylenmiştir. Yani ağıtlar, aynı zamanda buruk mutlulukları da dile getirmiştir.

Elbette teknolojinin gelişimi, kırsaldan büyük şehirlere göç bu geleneği olumsuz yönde etkilese de Anadolu insanı bir şekilde geleneği devam ettirmektedir.

Kısaca “ağıtlar toplumların özgeçmişleri gibidir.” (Özdemir, 2001: 7).

1.4. Ağıtların Tür ve Şekil Özellikleri

Ağıtlar, tür ve şekil konusunda Türk Halk Edebiyatının en tartışmalı konularından biridir. Bunda, en çok ağıtların bir kısmının sanat seviyesine ulaşmamış olması etkilidir. Bu konu üzerine, pek çok çalışmalar yapılmıştır.

Boratav, “ağıtlarda hem “A” bölümünde lirik türküler, hem de “B” bölümünde tören türkülleri arasında yer alabilirler. Bu iki çeşidin, yani ninnilerle ağıtların metinlerinde oldukça önemli boyutta bir şiir içeriği bulunduğu, sağlam, tutarlı bir yapıları olduğu zaman onları lirik türküler içinde inceleyebiliriz. Bu gibi hallerde ninniler de ağıtlar da gördükleri işle bağlarını koparmışlardır; söz konusu olan iş ya da törenden bağımsız olarak da ağızdan ağıza dolaşırlar. “Kozanoğlu ağıdı”, “Taş-Bebek” ve “Boş-Beşik” ninnileri bu dönüşümlere iyi örnekler olarak gösterilebilir” diyerek bir sınıflandırma yapmıştır (Boratav, 1992: 152).

Bu konuda çalışma yapan diğer bir isim olan Öcal Oğuz’un, nazım türlerini tanımlaması ve sınıflandırması şöyledir:

“1.ezgi ağırlıklı türler

2.konu ağırlıklı türler

3.ezgi ve konu ağırlığı aynı yoğunlukta olan türler olarak üç başlık altında toplamıştır.

Bu tasnifte ağıt ezgi ve konu ağırlığı aynı yoğunlukta olan türler içine alınmıştır. Buna göre hece ile yaratılan bütün bu türlerin standart ve tek bir ezgisi yoktur. Şiirlerin tamamı ezgi eşliğinde söylenmekte ve söylenirken ezgiler; hece sayısına, konusuna, âşıkların ve sanatkarların kişisel özelliklerine göre değişmektedir. Makamlar şiirin konusuyla ve hece sayısıyla uyum göstermektedir. Makamları ağır makamlar, orta makamlar, yürük makamları vb. gibi isimlendirmenin yanı sıra koşma makamları, güzelleme makamları, ağıt makamları... şeklinde sınıflandırmak da mümkündür.” (Oğuz, 2001: 20).

Bu türler arasında ezgi çoğu zaman belirleyici unsur olmaktadır. Konusu ve türü ağıt olan bir şiirin zaman içinde ezgisinin değişime uğraması sonucu oyun havasına dönüşmesi buna

bir örnektir. İcracı, zaman zaman söylediği bir türkünün ağıt olduğunu tempo tutulmamasını söyler (Oğuz, 2001: 31).

“Ağıtların bu süreci geçirip yaşama gücü bulabilmesi sonucu buğu nasıl ifadesinden uzaklaşmış, neredeyse ağıt kimliğinden bütünüyle sıyrılmış, ritmik ifade yönünden tamamıyla düzenli bir yapıya kavuşmuş birçok ezgi bulunmaktadır. Genellikle türkü biçiminde ve hemen her yörede karşılaşılan bu ezgiler, yukarıda verilen tespitlere bağlı olarak halay, zeybek vd. oyun havası kimliğine de bürünebilmektedir. Ancak yapı bakımından köklü değişikliklere uğramış, hatta oyun havası gibi coşkun ifadeler içeren bir biçime bürünmüş olan bu ezgiler yakından incelendiğinde, ezginin derinliklerinde ölüm olayından kaynağını alan lirik bir ifade genellikle hissedilebilmektedir.” (Akt.: Tahtaişleyen, 2013: 78).

Tür konusunda sınıflandırmada daha çok içerik özelliklerinin esas olduğunu görüyoruz. Şekil olarak daha çok anonim halk edebiyatının şekil özelliklerini göstermektedir.

Ağıtlarda en çok 7, 8 ve 11’li hece ölçüleri karşımıza çıkar. 7 ve 8 heceliler, daha tarihî dönemlere dayanırken 11 heceli ağıtlar âşık tarzının etkisi altındadır (Bali, 1997: 223).

Ağıtlar şekil olarak beyitler, üç mısralı olanlar, dörtlükler ve bentler şeklinde söylenebilirler. Ağıt, bir âşık tarafından söylenmişse koşma tipinde olabilir. Müstakil dörtlüklerle söylenenler aaaa, aaab, aaba, abcb kafiye düzenine sahiptir. Koşma tipinde olanlar abab (abxb, aaab), cccb, dddb ... şeklinde olabilir (Kaya, 2004: 276-279). Ağıtların, genel olarak şekli hususunda Doğan Kaya makalesinde şöyle bahsetmiştir: *“Bilindiği gibi koşmalar 11 heceli şiirlerdir ama bazen karşımıza 8 heceli koşmalar da çıkmaktadır. Kafiye düzeni ilk dörtlükte (abab, abxb, aaab) şeklinde değişik olabilir. Genellikle ilk dörtlüğün ikinci dizisinde şiirin ayağı başlatılır ve bu ayak her dörtlüğün sonunda icra edilir. Diğer dörtlükler; (cccb, dddb, eeb...) düzeninde kafiyelenirler. Semaî, varsağı, taşlama, ağıt vs. gibi şiirler de koşma kafiye düzeninde vücuda getirilir, ancak bunların hece sayıları sekizdir.”* (Kaya, 2000:8)

1.5. Ağıtların Diğer Türlerle İlişkisi

“İnsanlar hayat boyu mutluluklar, acılar, hüznler, arzular ve umutsuzluklar içindedirler. Edebi ürünlerini de haliyle bu çerçevede vücuda getirirler. Bu ürünler daha ziyade türkü, mâni, ninni, destan, halk hikâyesi, efsane, masal, fıkra gibi türlerdir. Ağıtların yukarıda saydığımız türlerin hepsiyle bir ilişkisi vardır. Şu da bir gerçektir ki ağıt hangi türde ortaya konulursa konulsun, halkın ifade gücünün temel direğinin oluşturduğu inanç, dua, beddua, atasözleri, deyim ve yemin sözlerine sık sık müracaat edilir.” (Kaya, 2004: 321).

Ağıtlar, diğer tüm türlerle gerek muhteva yapısı gerek de şekil özellikleri olarak benzerlik ve farklılıklar göstermektedir. Bu başlık altında ağıtların, manzum ve nesir olan diğer türlerle ilişkisine kısaca değinilecektir.

1.5.1. Ağıt- Türkü İlişkisi

“Türkü, âşık şiirleri gibi düzenleyicisi bilinenler yanında çoğunlukla düzenleyicileri bilinmeyen, sözlü gelenekte oluşup gelişen, çağdan çağa ve yöreden yöreye değişip zenginleşen, bazen bozulmalara uğrayan ve her zaman ezgi eşliğinde söylenen şiirlerdir. Halkı derinden etkileyen bir olay üzerine yakılanlardır. Bu olay, bütün milleti ilgilendirecek kadar önemli olabileceği gibi dar bir çevreyle de sınırlı kılabilir. Aşk, gurbet, ölüm, kahramanlık, fetih, seferberlik, doğal âfetler, oymak kavgaları, eşkıya baskınları, bir kalenin düşmesi, bir vatan parçasının elden çıkması gibi olaylarla sevda, talihe küsme gibi duygular türkülerin şartlarını hazırlayan sebeplerin başında gelir. Konusunun toplumu derinden etkilemesi, ezgisinin dokunaklı ve sanat gücünün yüksek olması türkülerin uzun süre yaşamasının önemli sebeplerindendir.” (Albayrak, 1983: 611-612).

Türküler, konuları bakımından çeşitlilik gösteren edebi ürünlerdir. Halkın sevincini, mutluluğunu yansıtması ne kadar doğal ise acısını, üzüntüsünü yansıtması da o kadar doğaldır. Dolayısıyla ağıt olarak karşımıza çıkan bu hüznün dolu lirik parçalar, aynı zamanda türkü niteliğinde olan eserlerdir (Kaya, 2004: 321).

Ağıtların en önemli niteliklerinden biri, ezgi ile söylenmesidir. Ağıtçı kadınlar, bu ezgilerin makamı hakkında eğitim almasalar da hafızalarında var olanlarla, bu ezgileri yaşatırlar. Ölümün yanında, ağıt karakteri taşıyan kına gecesi, gelin uğurlama ve asker türkülerinin ortak tarafı, hepsinin ayrılık acısıyla ortaya konulmuş olmalarıdır (Kaya, 2004: 321-322).

Ağıt ve türküler muhteva ve biçim özellikleri bakımından hatta ezgi ile söylenmesi açısından benzerlikler göstermektedir. Lirik özellikler gösteren ağıtlar, daha çok ezgilerin makamı yönüyle farklılıklar gösterebilmektedir.

Konya türkülerinden olan “Uyan Ali’ m” türküsünden bir kısım:

“Evimizin önü gavak,

Gavakdan dökülür uvak,

Elim gına başım duvak,

Uyan alim tang yüzüne,

Sıralanmış beng yüzüne.” (Küçükbezirci, 2009: 43).

1.5.2. Ağıt- Mâni İlişkisi

Ağıtlar; ağıtçı kadınlar tarafından 7,8,11’li hece ile söylenen, her biri ayrı hükümler içeren, kafiye düzeni mâni gibi olan dörtlüklerdir. Doğuda, Azerbaycan ve Kerkük’te düğün ve ölüm törenlerine bağlı olarak manilerle ağıt vücuda getirilir (Kaya, 2004: 324).

“Gelin ki neler olmuş,

Taş bağrımı delen olmuş.

Yavrusunu yer yemiş,

Anası meler olmuş.” (Kaya, 2004: 324).

Ağıt ve mâni içerik olarak farklı özellikler gösterse de aradaki ilişki daha çok biçimsel özellikleriyle alakalıdır.

1.5.3. Ağıt- Ninni İlişkisi

Ninniler, genellikle çocukların uyutulması sırasında anne tarafından latif bir ezgi ile söylenen manzum ve mensur sözlerdir. Ninnilerde bebeğin özelliklerine, bebekle ilgili ideallere ve hayattan beklentilere yer verilir. Anneler mutsuz oldukları vakit ninnilerle içlerindeki sayıp dökerler. Talihsizliklerini, çektiklerini, mutsuzluklarını, evladının geleceği hakkında düşündüklerini, çocuğu ölmüşse bu acıyı ninnilere yansıtmışlardır. Ölen kimseler için ninniler söylenerek ağlandığı da olur. Anadolu’da, ölen gelinlerin ve gençlerin arkasından ağıt söylemeye “ninni söyleme” denilmektedir. Ninniler de ölüm ile ilgili ninniler, mutsuzluk üzerine söylenen ninniler, hasret ve gurbet acısıyla söylenen ninniler, efsaneye bağlı ninniler, çocuklarını uyutan annelerin ağıtları olarak sınıflandırılmıştır (Kaya, 2004: 324-328). Taş bebek efsanesi üzerine bir ninni:

“Vardım tandırın başına,

Başımı koydum taşına.

*Bak şu tanrının işine,
Dil verdi mermer daşına.
Nenni daş bebeğim nenni,
Emek boş bebeğim nenni.”* (Küçükbezirci, 1968: 49).

1.5.4. Ağıt- Destan İlişkisi

Milletlerin kimliğini, duygusunu, düşüncelerini, heyecanını ve idealini yansıtan destanlarda; içerik itibariyle zaman zaman acıklı olaylarla karşılaşılır. Bilhassa kahramanların ölümü, geride kalanların ruhunda ve gönlünde derin izler bırakır. Atilla ve Alp Er Tunga gibi milletin hafızasında yer etmiş destan kahramanları buna örnekler. Ölüm törenlerine katılanlar, tören sırasında birtakım davranışlar eşliğinde ağıt söyleyip gözyaşı dökerler (Kaya, 2004: 329).

Halk arasında çeşitli olaylar üzerine, hece ile söylenmiş destanlar da vardır. Bu destanların konuları deprem, savaş, kıtlık, felaket, hastalık gibi oldukça çeşitli konulardır. Genellikle acıyı işleyen, yanık ezgilerle söylenen destanlar; ağıt niteliği gösterirler (Kaya, 2004: 329).

Ağıt ve destan arasındaki ilişki hem muhteva hem de biçim özellikleri olarak benzerdir. İkisinde de acıklı olayların, ayrılıkların ve hüznün temel duygu olarak yer aldığı görülmektedir. Biçim olarak da kafiye ve hece sayılarında benzerlikler göze çarpmaktadır.

*“Bu bir kaza idi Allah’tan oldu,
Kara haberimiz hemen duyuldu.
Yetim yavrucaklar saçları yoldu,
Zalim ırmaklar alıp gittin bizleri.”* (Parmaksız, 2010: 235).

Ağıt destanlara baktığımız zaman olay örgüsü şu şekildedir:

1)Destanın Açış (Giriş) Kısmı

Destancı bu kısımda insanlara konuyu açıklar ve insanı destanları dinlemeye davet eder. Bu bölüm tek dördlükten oluşabileceği gibi iki dördlükten de oluşabilir. Bazı ağıt-destanlarda bu kısım hiç olmayabilir.

2)Gövde Kısmı: Konu Alınan Olay (Destanın Hikâyesi)

Ağıt destanların açılış bölümünden hemen sonra kapanış bölümüne kadar olan bölüme denir. Burada olay “giriş, gelişme ve sonuç” sırayla verilir. Olayı yaşayanların, görenlerin ağzından anlatılabilir. Destancı bu bölüm içinde kendisi konuşabileceği gibi başkasını da konuşturabilir. Uzunluğu destancıya göre değişebilir.

3)Kapanış Kısmı

Gövde kısmından sonraki bölümdür. Bir ya da iki dördlükten oluşabilir (Parmaksız, 2010: 253-257)

1.5.5. Ağıt- Masal İlişkisi

Ağıt ve nesir arasında her ne kadar biçimsel bir ilişki olduğu tespit edilemese de muhteva olarak benzerlikler tespit edilmiştir. Masal, fıkra, halk hikayesi gibi nesir türleriyle ağıt arasında birçok farklılıklar ve benzerlikler göze çarpmaktadır. Özellikle halk hikayelerinin muhteva yapısı ile ağıt arasında daha çok benzerlikler olduğu tespit edilmiştir.

Olağanüstü konularıyla ve ilgi çekici olaylarıyla çocukları hayata hazırlayan masallar, çocukların gelişimi açısından önemli bir yere sahiptirler. Dinleyiciler için o kadar etkilidir ki

bazı masallardaki sahneler, insanın zihninde ömür boyu yer işgal edecek kadar etki bırakır. Masalı; kalıcı ve etkileyici kılan en önemli özellikler, anlatım güzelliği, bütün olanaksızlıkların bir arada olduğu olaylar ve konulardır. Konular içinde zaman zaman acıklı sahnelere yer verilir. Bunlardan birisi de ağıtlardır. Usta anlatıcılar tarafından masalarda, manzum bölümlere yer verilerek zenginleştirilir. Örneğin; “Hüsni-i Yusuf Şehzade” isimli masalda bebeğe ninni şeklinde söylenmiş bir ağıt yer almaktadır (Kaya, 2004: 332).

Ağıt ve masal ilişkisi konusunda daha çok masalların manzum kısımlarında hüznü konulara yer verilmesi etkili olmuştur.

1.5.6. Ağıt- Efsane İlişkisi

Tarihin herhangi bir döneminde ortaya çıkan olayların, halkın hafızasında yer tutmasında ağıtların önemli bir rolü vardır. Ağıt, ezgilerle söylenirken kısmen bu olayı da özetlemiş olur (Kaya, 2004: 330). “Boş Beşik” efsanesi buna en güzel örnektir:

*“Elmalıdan çıktım yayan,
Dayan dizlerim dayan.
Emmim atlı dayım yayan,
Bebek beni del’ eyledi,
Yaktı yaktı kül eyledi.”* (Kaya, 2004: 331).

1.5.7. Ağıt- Halk Hikayesi İlişkisi

Mensur türler arasında oldukça yaygın olan ve halk için hem eğitici hem eğlendirici özellikleri bulunan halk hikayeleri, zaman zaman acıklı konulara yer vermektedir. Ağıt konusuna giren herhangi bir olay halk hikâyelerinde işlendiğinde, duygular şiirle dile getirilir. Hikâye kahramanları söyledikleri ağıtla içini rahatlatırken dinleyicinin de gönlüne su serper. “Arzu ile Kamber” hikâyesinde, Arzu’nun ölen sevgilisi Kamber için yakılan ağıtlar buna örnektir (Kaya, 2004: 330).

1.5.8. Ağıt-Fıkra İlişkisi

Fıkralar, daha mizah ve hiciv yönü ağır basan türlerdir. Bu açıdan ağıt ile ilişkisi olmadığı söylene de bazı örneklerde ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Adana’da ağıt-fıkra ilişkisini gösteren güzel bir örnek tespit edilmiştir: (Kaya, 2004: 333).

*“Ne deyim de ne söyleyeyim,
Ölü bizim olmayınca.
Birer birer beğ tükenmez,
Beşer beşer ölmeyince.”* (Kaya, 2004: 333).

Ağıt türünün dua, beddua, bilmece ile de zaman zaman ilişkilendirildiği görülmektedir. Bunlara, dörtlükler halinde olması açısından benzerlik gösterir. Ancak zaman zaman insanın içinde bulunduğu kötü durumları konu alırsa, muhteva olarak da bir benzerlik sağlanır.

1.5.9. Ağıt- Orta Oyunları İlişkisi

Ağıtlar, türküleşerek söylenildikleri takdirde seyirlik halk oyunları için zamanla bir malzeme haline gelebilmektedir. Bunun yanı sıra oyunlarda, ölen kişiler için ağıt yakma olayları da gerçekleşmektedir. Örneğin; hayvan kültürümüzde olan şubat ayında “saya gezme” oyununda, saya ölmüş gibi yere yattığında ağıt söylenir. Yine “Gündeşlioğlu” oyununda, Gündeşlioğlu’nun söylediği türkü bir ağıttır. Çukurova’da yaygın olan “Arap” oyununda Göde

öldürülür; bunun üzerine Arap ve orada bulunan kızlar mizahî karakterli ağıt söylerler (Görkem, 2001: 33).

Ahmet Şükrü Esen'e göre ağıt; ölenin çoğu kez geçmişini bugüne getirerek, ölüyü de konuşmalara katarak anlatan sözlerdir. Ölünün eşyalarını sergilemek, etrafa göstermek, malından mülkünden, atından, silahından söz etmek; törene katılanların koro halinde sözlere, ağlamalara ve seslenişlere katılmalarıyla ağıt, bir anlatı ve dramlaştırmalı bir gösteri haline gelmektedir (Esen, 1997: 29).

Uygurlara ait Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi'nde "ağlama merasimi" geçmektedir. Aç Pars Hikâyesinde ise, Mahasatvi'nin ağabeyi ve kardeşinin söylediği manzum parçalar, ağıt mahiyetindedir. Mahasatvi'nin anne ve babasının feryat figan ederek söyledikleri parçalar da ağıttır (Görkem, 2001: 41).

Ağıt konusunda yapılan tüm tanımlar, ağıtın tarihî süreçteki seyri ve diğer türlerle ilişkilerinin incelenmesi sonucu ortaya çıkmış genel yapılar vardır. Bunlar ağıtların genel özelliklerini oluşturur:

- 1) Ağıtların ana konusu ölümdür. Ayrılık, felaketler ve toplumsal olaylar da ağıtın konuları arasında yer alır.
- 2) Ağıtlar, genellikle anonimdir. Söyleyicisi belli olan, âşıklar tarafından söylenen ağıtlar da mevcuttur.
- 3) Ağıtların söyleyicileri genellikle kadındır. Ölen kişinin yakını da olabilir, profesyonel bir ağıtçı da olabilir.
- 4) Genellikle ölen kişinin iyi huylarından, meziyetlerinden, dünyada iken çektiklerinden bahsedilir.
- 5) Genellikle tek kişi tarafından söylenir. Bazen ana-kız, kaynana-gelin gibi karşılıklı olarak da söylenebilir.
- 6) Ağıtlarda, genellikle 7'li, 8'li ve 11'li hece ölçüsü kullanılır. Âruzla söylenenleri de vardır.
- 7) Ağıtlar, genellikle mâni (aaxa) şeklinde kafiyelenir. Zaman zaman bu kafiyenin dışına da çıkılmaktadır.
- 8) Ağıtların söylendiği zamanın belli olduğu durumlar gibi belli olmadığı durumlar da vardır.
- 9) Mekân ölüm olayının gerçekleştiği yerdir veya ölen kişinin evi ve çevresidir.
- 10) Ağıtlar; türkü, mâni, ninni, destan, masal, halk hikâyesi, efsane, fıkra ve orta oyunları gibi diğer türlerle birbirinden etkilenir.

1.6. Ağıtların Sınıflandırılması

Ağıtlar; konuları, söyleyenleri, hakkında ağıt söylenenler bakımından sınıflandırmalara tabî tutulmuştur. Bu sınıflandırmalardan en önemlileri şunlardır:

Mehmet Nuri Parmaksız, "Ağıt Yakma Geleneği ve Ağıt-Destanlar" kitabında ağıt-destanları şu şekilde sınıflandırmıştır.

1)Kazalarda Ölenleri Konu Alan Ağıt-Destanlar

A) Herhangi Bir Vasıta ile Geçirilen Kazalarda Ölenleri Konu Alanlar

a) Araba Kazalarında Ölenleri Konu Alanlar

b) Uçak Kazalarında Ölenleri Konu Alanlar

c)Tren Kazalarında Ölenleri Konu Alanlar

d)Vapur ve Diğer Deniz Taşıtlarında Olan Kazalarda Ölenleri Konu Alanlar

B) İş Kazalarında Ölenleri Konu Alanlar

a) Maden Ocağı Kazalarında Ölenleri Konu Alanlar

b) İnfilâk ve Çökme Kazalarında Ölenleri Konu Alanlar

c)Diğer Kazalarda Ölenleri Konu Alanlar

2)Doğal Afetler Sonucu Ölenleri Konu Alan Ağıt-Destanlar

A) Depremlerde Ölenleri Konu Alanlar

B) Sellerde Ölenleri Konu Alanlar

C)Yangınlarda Ölenleri Konu Alanlar

3)Cinayetler Neticesinde Ölenleri Konu Alan Ağıt-Destanlar

4)İntihar Edenleri Konu Alan Ağıt-Destanlar

5)Şehit Olanları Konu Alan Ağıt-Destanlar

6)Toplum Önderleri, Liderleri vb. Kişiler Üzerine Yazılan Ağıt-Destanlar

a) Dinî Olaylarla İlgili Ölümleri Konu Alanlar

b) Devlet Büyüklerinin Ölümünü Konu Alanlar

7)Kan Davası Yüzünden Ölenleri Konu Alan Ağıt-Destanlar (Parmaksız, 2010: 178-223).

Anlatım Tarzı ve Anlatıcı Tipi bakımından ise iki sınıfa ayırmıştır:

1)Olayın Kahramanının Ağzından

2)Destanı Tarafından (Parmaksız, 2010: 259-261).

Görkem, Çukurova ağıtlarını incelerken ağıtları şu başlıklar altında toplamıştır:

I. Şahıslar Üzerine Söylenen Ağıtlar

1.Şahıslar Hayatta İken Söylenenler

A. Hastalık Üzerine Söylenenler

a. Erkekler İçin

b. Kadınlar İçin

B. Ayrılık Üzerine Söylenen Ağıtlar

a. Evlilikle Neticelenen Ayrılıklar

b. Savaş Sebebiyle Olan Ayrılıklar

c. Diğerleri

2. Şahısların Ölümü Üzerine Söylenenler

A. Çocuklar Üzerine Söylenenler

a. Erkekler İçin

b. Kızlar İçin

B. Gençler Üzerine Söylenenler

a. Erkekler İçin

aa. Bekâr Erkekler İçin

ab. Evli Erkekler İçin

b. Kadınlar İçin

bb. Evli Kadınlar İçin

C. Yetişkinler Üzerine Söylenenler

a. Erkekler İçin

b. Kadınlar İçin

II. Hayvanlar Üzerine Söylenen Ağıtlar

1. Yabanî Hayvanlar İçin Söylenenler

2. Evcil Ayvanlar İçin Söylenenler

III. Diğerleri

1. Ağaçlar İçin Söylenenler

2. Sular İçin Söylenenler

3. Âfetler İçin Söylenenler

4. Mekânlar İçin Söylenenler (Görkem, 2001: 171-389).

Esmâ Şimşek, ağıtları konularına göre tasnif etmiştir.

A. Şahıslar Üzerine Söylenen Ağıtlar

1. Çeşitli Hastalıklar Üzerine Söylenen Ağıtlar

2. Ölüm Üzerine Söylenen Ağıtlar

3. Askerler Üzerine Söylenen Ağıtlar

4. Ayrılık Üzerine Söylenen Ağıtlar

5. Çeşitli Sosyal Hadiseler Üzerine Söylenen Ağıtlar

6. Kına Türküleri ve Gelin Övmeleri

B. Hayvanlar Üzerine Söylenen Ağıtlar

1. Hayvanların Kaybolması Üzerine Söylenen Ağıtlar

2. Hayvanların Ölümü Üzerine Söylenen Ağıtlar (Şimşek, 1993: 63-292).

Ağıt hakkında önemli çalışmaları olan bir diğer isim de Doğan Kaya'dır. Ağıtları, yapılarına göre ve konularına göre ağıtlar olarak üç gruba ayırmıştır (Kaya, 2004: 274-276).

A) Yapılarına Göre Ağıtlar

1) Beyitlerle Kurulu Ağıtlar

2) Üçleme Ağıtlar

3) Müstakil Dörtlüklerden Kurulu Ağıtlar

4) Koşma Düzeninde Yakılan Ağıtlar

5) Bentlerden Kurulu Ağıtlar

A) Bentleri Üçlük, Bağlantıları İki Mısra Olan Ağıtlar

B) Bentleri Üçlük, Bağlantıları Dört Mısra Olan Ağıtlar

C) Bentleri Dörtlük, Bağlantıları İki Mısra Olan Ağıtlar

D) Bentleri Dörtlük, Bağlantıları Üçlük Olan Ağıtlar

E) Bentleri Dörtlük, Bağlantıları Dörtlük Olan Ağıtlar

6) Karşılıklı Yakılan Ağıtlar

B) Konularına Göre Ağıtlar

1) Kişiler İçin Yakılan Ağıtlar

A) Hastalık Üzerine Yakılan Ağıtlar

A) Ayrılık Üzerine Yakılan Ağıtlar

B) Kayıp Kişiler İçin Yakılan Ağıtlar

C) Ölen Kimseler İçin Yakılan Ağıtlar

D) Öldürülen Kimseler İçin Yakılan Ağıtlar

1) Sosyal Olaylar Üzerine Söylenen Ağıtlar

A) Askerlik ve Savaş Ağıtları

B) Sevdalıların Kavuşamaması Üzerine Söylenen Ağıtlar

C) Boşanma Üzerine Yakılan Ağıtlar

D) Kaçak, Kayıp Yahut Esir Kişiler İçin Yakılan Ağıtlar

3) Gelin Ağıtları

A) Kına Türküleri

- B) Başöğme Türküleri
- C) Gelin Alma Türküleri
- 4) Asker Uğurlama Ağıtları
- 5) Hayvanlar İçin Yakılan Ağıtlar
 - A) Yabani Hayvanlar İçin Yakılan Ağıtlar
 - B) Evcil Hayvanlar İçin Yakılan Ağıtlar
- 6) Belde, Mekân ve Tabiat Parçaları İçin Yakılan Ağıtlar
 - A) Sular İçin Yakılan Ağıtlar
 - B) Belde ve Mekânlar İçin Yakılan Ağıtlar

- 7) Afet Ve Felaket Ağıtları
 - A) Deprem Üzerine Yakılan Ağıtlar
 - B) Sel Felâketi Üzerine Yakılan Ağıtlar
 - C) Yangın Üzerine Yakılan Ağıtlar

- A) Söylendiği Yere Göre Ağıtlar
 - 1) Ölenler İçin Yakılan Ağıtlar
 - A) Ölü Evinde Yakılan Ağıtlar
 - B) Ölünün Beklendiği Yerde Yakılan Ağıtlar
 - C) Ölü Yıkanma Yerinde Yakılan Ağıtlar
 - D) Kefenlenme Anında Yakılan Ağıtlar
 - E) Mezarlıkta Yakılan Ağıtlar
 - F) Ölünün 3,7,40 ve 52. Günleriyle, Ölüm Yıldönümlerinde Yakılan Ağıtlar
 - 2) Muhtelif Vesilelerle Evde Yakılan Ağıtlar
 - A) Asker Uğurlama Ağıtları
 - B) Gelin Gönderme Ağıtları
 - C) Gelin Ağıtları
 - D) Âşık Toplantılarında Söylenen Ağıtlar
 - 3) Olay Yerinde Yakılan Ağıtlar
 - A) Kaza Yerinde Yakılan Ağıtlar
 - B) Öldürme Yerinde Yakılan Ağıtlar
 - C) Irmak, Göl Veya Denizde Boğulmaya Bağlı Olarak Yakılan Ağıtlar (Kaya, 2004: 274-276).

1.7. Ağıtlar Üzerine Yapılan Çalışmalar

1.7.1. Kitaplar

ARKUN, Kemal (2013), *Ermeni Mezalimine Ağıtlar*, Ankara: Akademişyen Yayınları.

BALİ, Muhan (1997), *Ağıtlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı.

ÇİFTÇİ, Cemil, *Halk Şiirinde Kerbela Ağıtları*, İstanbul: Kevser.

DİKİCİ, Ömer Faruk, vd. (2008), *Afşin Ağıtları*, Malatya: Afşin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Kültür Yayınları Serisi, Medipres Matbaacılık Yayıncılık.

EKİCİ, Necdet (2005), *Arıtış'ın Ağıtları*, Arıtış: Arıtış Belediyesi Kültür Yayınları.

ELÇİN, Şükrü (1990), *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı.

ESEN, Ahmet Şükrü (1997), *Anadolu Ağıtları*, İstanbul: İletişim Yayınları.

GÖRKEM, İsmail (2001), *Yukarıova (Çukurova) Ağıtları Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma (İnceleme-Metinler)*, Ankara: Akçağ Yayınları.

GÜLERSOY, Çelik (1987), *Göksu'ya Ağıt*, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu.

KABACALI, Alpay (1997) *Gül Yaprağın Döktü Bugün: Ağıtlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

KABAKCI Cevdet – Mustafa SEMERCİ (2012), *Kahramanmaraş Yöresi Ağıtları I-2-3-4*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi

KARA, Ruhi (1993), *Erzincan'ın Göz Yaşları (Deprem Ağıt ve Destanları)*, Ankara: Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Yayınları (Eryeksan).

KEMAL, Yaşar (1991), *Ağıtlar*, İstanbul: Adam Yayınları.

KIR, Ahmet (2008), *Afşin'in Ağıtları*, Kahramanmaraş: Afşin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü.

KOCA, Ramazan (2008), *Göksun Ağıtları*, Ankara: Göksun Belediyesi Gün LTD.ŞTİ.

KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit (1968), *İssız Yuvalar -Konya Türküleri-*, Konya: Umut Yay.

KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit (2009), *Konya Halkbilimi Folklor Güldestesi*, Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit (2013), *Konya Folkloru*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

NASKALİ, Emine Gülsoy (2011), *Ağıt Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

ÖZDEMİR, Ahmet Zeki (1994), *Öyküleriyle Ağıtlar I-II*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÖZTÜRK, Mehmet (2008), *Afşin Ağıtları*, Malatya: Afşin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Kültür Yay.

PARMAKSIZ, Mehmet Nuri (2010), *Türk Edebiyatında Ağıt Yakma Geleneği ve Ağıt-Destanlar*, Ankara: Akçağ.

SOYLU, Sıtkı (1997), *Orta Göksu Havzasında Ağıtlar Yakımlar*, Mersin: Özel Yayın.

ŞENTÜRK, Ahmet Mehmet Gülseren, Hilmi Keyhıdır (1996), *Malatya Ağıtları*.

ŞİMŞEK, Esmâ (1993), *Kadirli ve Osmaniye Ağıtları*, Antakya: Kültür Ofset.

YALDIZKAYA, Ömer Faruk (2018), *Emirdağ Yöresi Türkmen Ağıtları*, İzmir: Belediyesi Kültür Yayınları.

1.7.2. Tezler

1.7.2.1. Doktora tezleri

ÇAĞIMLAR, Zekiye (2010), *Adana Avşar Ağıtları ve Bu Ağıtların Adana Âşıklık Geleneğine Etkisi* (Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana.

ÇAĞLAYAN, Bünyamin (1997), *Kerbela Mersiyeleri*, Gazi Üniversitesi, Ankara.

PARLAK, Nilgün Akkuş (1999), *Ağıtlarda Ritm Unsuru*, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

YANG, Min-Ji (2014), *Türk ve Kore Halklarının Ölümle İlgili İnanış ve Uygulamaları: Karşılaştırmalı Bir Çalışma*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

1.7.2.2. Yüksek Lisans Tezleri

AKAT, Yazgül (2020), *Âşıklık Geleneği Çerçevesinde Türkü ve Ağıtlar [Çorum Örneği]* (Yüksek Lisans Tezi), Sinop Üniversitesi, Sinop.

ALKAYA, Gülhanım (2000), *Trabzon Yöresi Ağıtları* (Yüksek Lisans Tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

ALTINKAYNAK, Erdoğan (1997), *Pınarbaşı-Sarız-Tomarza Afşar Ağıtları/ İnceleme-Metinler* (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

ARSLAN, Nehir Özcan (2007), *Gaziantep Yöresinde Ağıt Geleneği ve Ağıtçı Kadınlar* (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

ATAR, Konca (2019), *Erzurum Yöresi Ağıtlarının Makamsal Açısından İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

AYAZ, Nazmi (2018), *Toplumsallık ve Tarihselliğin Taşıyıcı Ana Aktörü ve Ögesi: Dengbêj Kadınlar ve Ağıt* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul

BERKER, Çetin (2018), *Mersin'de Ağıt Söyleme Geleneği ve Mersin Ağıt Örnekleri* (Yüksek Lisans Tezi) Mersin Üniversitesi /Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

ELİK, Nazlı (1996), *Erzincan Ağıtlarının İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi.

GEDİK, Melike (2008), *Konya İli Derebucak İlçesi ve Çevresi Halk Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme* (Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

KAMIŞ, Candan (2011), *Tören ve Ağıtlar İzmit ve Çevresi Ağıt Analizi* (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Üniversitesi /Sanatlar Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

MİRZAOĞLU, F. Gülay (1989), *Adana Ceyhan Yöresinde Ağıtlar*, (Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

ÖZDEMİR, Veli Cem (2015), *Burdur-Dirmil'de (Altınyayla) Ağıt Geleneği ve Ağıtlar* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

PEKER, Selçuk (1995) *Bekdik (Ereğli/Konya) Köyleri Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerinde Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ÖZKAYA, Esra (1984), *Çukurova Anonim Halk Edebiyatı ve Aşık Edebiyatında Sözlü Tarih* (Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

ÖZTEKİN, Yılmaz (2003), *Van Kırgızları'nın Tarihi Kişiler Hakkındaki Ağıtları, İnceleme-Metin* (Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

ŞAHİN, Necati (1995), *Yozgat Ağıtları Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*, Erciyes (Yüksek Lisans Tezi), Üniversitesi, Kayseri

TAHSİN, Sinan (2014), *Irak-Erbil Yöresi Türkmenlerinin Sözlü Kültür Ürünleri (İnceleme-Metinler* (Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

TAHTAİŞLEYEN, Nihan (2013), *Anadolu Ağıt Geleneğinin Özellikleri ve Kültürel Süreklilikteki Rolü* (Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

TEMİZ, Mehmet (2005), *Andırın (Kahraman Maraş)'Dan Derlenen Ağıtlar (İnceleme-Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ

TÜREL, Ender (2003), *Ağıtlarda Atatürk*, Dumlupınar Üniversitesi (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya.

ULAŞ, İbrahim (2014), *Tomarza Yöresi Avşar Ağıtları*, (Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

UMUCU, Zeynep (2013), *Kırşehir İli Kızıllırmak Havzası Ağıtları (Araştırma-İnceleme-Metin)* (Yüksek Lisans Tezi), Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta

UZUNOĞLU, Büşra (2019), *Karışar Bölgesi Alevi Bektaşilerinde Ölümle İlgili İnanç Ritüel ve Ağıtlar* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

YILMAZ, Timur (2002), *Niğde Yöresi Ağıtları* (Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi, Niğde.

1.7.3. Bildiriler ve Makaleler

AKAR, Hatice (2000), “Koyunabdal Köyünden Derlenen Ağıtlar”, *Erciyes Dergisi*, Kayseri, C.23, S.273, s.29- 30.

AKBAŞ, S. Burhaneddin (1986), “Bünyan Ağıtları”, *Erciyes Dergisi*, Kayseri, C.9, S.106, s.28- 30.

AKBAŞ, S. Burhaneddin (1993), “Kayseri ve Yöresel Ağıtları Üzerine Düşünceler”, *Erciyes Dergisi*, Kayseri, C.16, S.181, s.23- 30.

AKBAŞ, S. Burhaneddin. (1987), “Bünyan Ağıtları 2”, *Erciyes Dergisi*, Kayseri, C.10, S.117, s.24- 26.

AKMAN, E. (2009) “Kastamonu’da Ölümle İlgili Âdet ve İnançlar” *Folklor/Edebiyat*, S.59, s.191-196.

AKSU, B. (1999) “Hemşin’de Ölüm Gelenekleri”, *Folklor/Edebiyat*, S.19, s.85-95.

ALPTEKİN, Ali Berat (1991), “Osmaniyeli Ağıtçı: Meryem Berk”, *Erciyes Dergisi*, Kayseri, C.14, S.158, s.22- 23.

ALPTEKİN, Ali Berat (1992) “Masal, Halk Hikâyesi ve Efsanelerin Ağıtlarda İşlenişi”, *Erciyes Dergisi*, Kayseri, C.15, S.178, s.13-15.

ALPTEKİN, Ali Berat. (1998) “Avşar Ağıtlarının Bazı Özellikleri Üzerine”, *Erciyes Dergisi*, Kayseri, C.21, S.246, s.23- 27.

ALTUNEL, İbrahim (1994), “Edebiyatımızda Ağıt Kavramı ve Ağıt Yakma Geleneği”, *Erciyes Dergisi*, Kayseri, C.17, S.201, s.20- 23.

ARTUN, Erman (2007) “Osmaniye’de Ağıt Söyleme Geleneği ve Osmaniye Ağıtları”, *Çukurova Dergisi*.

ARTUN, Erman (2008), “Çukurova Ağıt Söyleme Geleneğinde Ölüm Dışı Söylenen Ağıtlar”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, s.52-72.

ASLANOĞLU, İbrahim (1981) “İki Ağıt”, *Erciyes Dergisi*, Kayseri, C.3, S.36, s.16 - 17.

ATAŞ, Hayri (1995), “Ağıtlar Üzerine Bir Ağıt”, *Erciyes Dergisi*, Kayseri, C.18, S.213, s. 23.

AYDIN, H. (2006). “Ataerkil toplumdaki kadın konumu açısından ağıt geleneğine bir bakış”, *Milli Folklor*, S.71, s.108-113.

AYVA, Aziz (2011), “Gilistra Köyünden Derlenen Ağıtlar”, *I. Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu*, Konya.

BERKOK, Dursun (1981), “Gizik Duran Tartışması ve Ağıdı”, *Erciyes Dergisi*, Kayseri: C.4, S. 45, s. 9-12.

BERKOK, Dursun (1982), “Ağıt Edebiyatı ve Müziği Derlemeleri”, *Erciyes Dergisi*, Kayseri, C.4, S.48, s.16-17.

BORATAV, Pertev Naili (1973), “Türk Ağıtlarının İşlevleri ve Biçimleri” *Sinan Yıllığı*, İstanbul, s. 240- 243.

BOYRAZ, Şeref (2007), “Sarız Yöresi Avşar Ağıtlarında Halkbilimsel Öğeler”, *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni Bildiriler*, Kayseri, s.261-272.

BOZYİĞİT, Ali Esat (1996), “Ankara Yazıcıoğlu ve Karaşar Zeybekleri ile Hikâyeli Ağıtları”, *Erciyes Dergisi*, Kayseri, C.19, S.220, s.23- 27.

ÇELİK, Ali (1994), “Trabzon Yöresi Ağıtları”, *Milli Folklor*, S.23, s.18-23.

DURDU, K. B. (2006) “Burdur’da Ölüm Sonrası Gelenekleri”, *Folklor/Edebiyat*, s.241- 251.

DURDU, K. B. (2008) “Kastamonu Pınarbaşı’da Ölüm Gelenekleri”, *Folklor/Edebiyat*, S.54, s. 119-127.

GÖDE, Halil Altay (2010), “Kına Türküleri Üzerine”, *Folklor/Edebiyat*, C.16, S.64, s.163-180.

GÜVEN, M. (2013), “Anadolu Ağıtlarının Türküleşme Süreci ve Üç Ağıt Örneği”, *Folklor/Edebiyat*, S.10, s.117-128.

KOCAER, S. (2006) “Kırdan Kente Nazımdan Nesre Ağıtta Dönüşüm: Barış Manço Örneği”, *Milli Folklor*, S.71, s.114-118.

MAKAL, Tahir Kutsi (1982), “Avşar Ağıtları”, *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara, C. II., s. 283-295

MAKAL, Tahir Kutsi (1986), “Anadolu’da Ağıtçı Kadınlar”, *III. MTFKB*, Ankara, C. II., s. 245.

- MİRZAOĞLU**, F. Gülay (2001), “Çukurova ve Kayseri Ağıtlarında Ortak Biçim ve
- ÖZBİLİCİ**, Şaban (1988), “Kına Gecesinde Kına Yakma Anında Söylenen Ağıtlar”, *Erciyes Dergisi*, Kayseri, C.11, S.130, s.21- 22.
- ÖZDEMİR**, A. Zeki (1995) “Ağıt toplumu”, *Folklor/Edebiyat*, S.2, s.101-109.
- ÖZTÜRK**, A. Osman (2009) “1909 Adana-Ermeni olaylarına bir tanık: Kibaroğullarının Ağıtı”, *Milli Folklor*, S.81, s.6-17.
- SOYLU**, Sıtkı (1987), “Türk Folklorunda ve İçel’de Kına ve Kına Yakma”, *İçel Kültürü*, S.2.Söyleyiş Özellikleri”, *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, Kayseri, C.II, s.497-510.
- TOÇOĞLU**, T. N. (2006), “Bağlamından Kopan Ağıtın Türküleşme Serüveni”, *Milli Folklor*, S.71, s.123-128.
- YALDIZKAYA**, Ö. Faruk (1999) “Anadolu Türkmen Ağıtları ile Kırım ve Dobruca Tatar Ağıtları Üzerine Bir İnceleme”, *Folklor/Edebiyat*, S.20, s.109-113.
- YALDIZKAYA**, Ö. Faruk (2006), “Kına ağıtları”, *Folklor/Edebiyat*, S46, s.493-500.
- YILDIRIM**, Ç. (2007), “Ağıtın dönüşümü: “Uğurlar olsun” modern bir ağıt mıdır?”, *Folklor/Edebiyat.*, C.13, s.287-290

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK KÜLTÜRÜNDE EVLİLİK VE GELİN KAVRAMLARI

Kadınlar, kültürel yapıların her alanında aktif bir şekilde yer alan bir varlıktır. Toplumların, kültürlerin oluşmasında; gelişip yayılmasında, birikimlerin kuşaklar aracılığıyla gelecek nesillere aktırılmasında hep baş rollerde olmuşlardır.

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan kadın, özellikle Türk kültürünün erken döneminde doğurganlık ve adet görme özellikleriyle hep ön planda olmuştur. “Ağaç ana” kültü, özellikle ana soyluluk bu dönemde kadının kutsallığını ortaya çıkaran bir tabirdir. Bitki toplayıcılığının ağırlıklı olduğu bu dönemlerde, bitki yetiştirmeyi keşfeden kadınlar daha da üstün hale gelmişlerdir. Tüm bu özellikleri bir arada toplayan kadın, anaerkil yapının oluşmasını sağlamıştır. Ateşin bulunmasında da etkili olan kadın, anaerkil yapıyı daha da perçinlemiştir. Kadın, çocuklarıyla beraber artık “ocak ateşi” tabirini oluşturarak, “ocak kültü” nün temelini atmıştır (Çobanoğlu, 2014: 38-41).

“Türk ailesinin temeli “kutsal evlenme törenleri” ile atılmaktadır. Tanrı'nın cenneti ayakları altına serdiği, canından can çıkarma gibi olağanüstü özellikler bahsettiği kadın, kültürümüzde her dönemde önemli bir yere sahip olmuştur. Türk ailesinde, bu nedenle “kutlu/ideal gelin” in büyük bir yeri bulunmaktadır. (Ergun, 2010: 276).

Türk ailesi, çekirdek aile yapısına sahip olmakla birlikte akrabalık bağları ve kültürü son derece zengindir. Dünya milletleri arasında da en gelişmiş aile terminolojisine sahip bir ulus olmuştur. Tanrı tarafından kut verilen hanımlar ile ilgili olarak Türk kültüründe, Umay ve Ayzıt kültü oluşmuş ve gelin anlayışımızı derinden etkilemiştir. Bu anlamda Türk gelininin göçü, yeryüzüne gönderilen kutlu, ilk “kadın-gelin”i simgelemektedir. Gelin göçü ile ilgili uygulamalar, bu ilk örnek ile ilgili inançların tekrar edilmesi ve aynı Tanrısal kutun sağlanmasına yöneliktir. Başta destanlarımız olmak üzere gelenek, görenek ve halk inançlarımızda düğün folkloru ile ilgili yaygın olarak gördüğümüz mitolojik tören pratikleri günümüze kadar canlılığını sürdürerek gelmiştir.” (Ergun, 2010: 276).

Türk töresinde bir emir ilan edileceği zaman; “Hakan emrediyor ki” denilirse o emrin bir hükmü olmazdı. Ancak “Hakan ve hatun emrediyor ki” dendiği zaman, ilan geçerli olurdu. Büyük devletlerden elçiler geldiği zaman, hakan ve hatun birlikte karşılar ve ağırlardı. Devlet otoritesini, hatun ve hakan birlikte olunca korurdu (Gökalp, 2012: 46).

Ali Rıza Yalman'ın “Cenupta Türkmen Oymakları” adlı eserinde, kadınların darbimesellerine ve âdetlerine kayıtsız şartsız herkesin boyun eğdiği ifade edilir (Yalman, 1993: 120).

Ataerkil dönemlerde kurulan devlet işlerinde de kadınlar geri planda tutulmamış, hanların hep yanlarında destekçileri olmuştur. Yeri geldiğinde hakanların yokluğunda devlet işlerini düzenlemişlerdir. Bu özellik Anadolu coğrafyasına da taşınmış. Kadınlar devletlerin kuruluşunda dahi görev almışlardır. Bacıyân-ı Rum, gibi grupların Osmanlı döneminde verdiği destek en güzel örnekleridir.

Yine Kurtuluş Savaşı döneminde cephelerde görev yapan; Kara Fatma (Fatma Seher Erden), Halide Edip Adivar, Şerife Bacı, Halime Çavuş (Kocabıyık), Münevver Saime, Gördesli Makbule, Ayşe Hanım, Antepli Yirik Fatma, Tayyar Rahmiye, Hatice Hatun, Nazife Kadın, Tarsuslu Kara Fatma, Şükûfe Nihal, Binbaşı Emire Ayşe, Bitlis defterdarının hanımı, Ayşe Çavuş, Kılavuz Hatice, Melek Reşit Hanım ve Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti mensupları; yiğit kadınlarımıza en güzel örneklerdir (Çavdar, 2015: 62 -65).

Geçmişten günümüze kadar üretimden yönetime, cephelerden hastanelere her alanda Türk kadınların etkisi görülmektedir. Günümüzde de kadınlar toplumun kültürünü her açıdan

şekillendirmeye devam etmektedir. Halk hekimliği, halk mutfağı, halk ekonomisini, halk inanışlarını, halk hukukunu, halk giyim kuşamını hatta sanatlarını geliştirmektedir. Bunun yanı sıra kuşaklara aktarmaktadır.

2.1. Kültürümüzde Evlilik

Doğum ve ölüm evreleri, insanın kendi elinde olmadan kahramanı olduğu ve yaşadığı bir evredir. Ancak evlilik, insanın kendi hür iradesiyle gerçekleşen bir olaydır. Türkler’de, evlilik çok eski bir kurumdur. Göktürk anıtlarında “*Türgiş hakanına kız verilmesi ve Türgiş hakanının kızının oğula alınması*” ifadeleri, evliliğe vurgu yapmaktadır (Sakaoğlu, 1994: 156-157).

Türklerde, monogami yani tek kadınla evlenme sistemi yaygındır. Zaman zaman kişinin haline vaktine göre kumalar alınsa da çok yaygın değildir. Baş hatun, soylu kişilerden olur. Verasetlerde ise, en önemli pay baş hatunun büyük oğlunun hakkıdır. Yani anne ne kadar soylu ise, çocuk o kadar güçlü sayılırdı. Özellikle Çinli kadınların çocukları, anneleri soylu olsa bile devlet içinde yerleri pek yoktur. Baş hatunların devlet içinde ve kağanın yanında yerleri çok sağlamdır (Ögel, 2001: 447-449).

Özellikle, günümüz Türkmenlerinde de tek eşlilik anlayışı devam etmektedir. Türkmen âdetlerine göre, erkek tek sefer evlenebilir, ancak dul kalır ya da boşanırsa yeniden evlenme hakkına sahip olur. Eşinin kısır olması halinde ise, ancak eşinin izniyle evlenebilir. Çünkü birçok Türkmen atasözünde de geçtiği gibi, iki hanımın olduğu yerde pek düzen olmaz (Okedov, 2011: 93).

Türklerde, bu etkenlerden dolayı kadın ve evlilik, eskiden bu yana önemli bir yere sahip olmuştur. Geçiş dönemlerinin en önemlilerinden biri haline gelen evlilik, törenlerle kutlanmıştır. Düğün toyu, düğün ve gelin göçü toyu, doğum toyu; altı yıl, düğün toyu; toy yapma, toy içme gibi eğlenceler; şimdiki gelenek ve göreneklerin temelini oluşturmuştur.

“Evliliğin sosyolojik tanımlanması yanında, hukuki, dini, antropolojik, psikolojik ve ekonomik yanları ile de tanımlamak mümkündür. Sonuç olarak evlilik birbirlerini seven, birbirleri ile bir ömür bir arada yaşamayı göze alan iki insanın birlikteliklerinin zihinlerde ve toplum gözünde resmileşmesidir” (Erkul, 2002: 91).

Evlenme, kadın ve erkeğin aile kurmak amacıyla yasal olarak birleşmesidir. Bu bireylerin sosyalleşmelerinin en önemli aşamalarındandır. Evlilik; ailelerin dayanışma, ekonomik ve toplumsal ilişkilerini belirler ve düzene sokar. Evlilik törenleri bağlı olduğu kültüre uygun kurallar çerçevesinde gerçekleşir. Gelenek ve görenek, âdet ve inanmalar açısından oldukça zengin törenlerdir (Örnek, 1981: 185).

Orhun Yazıtları, incelendiğinde yazıtlarda evlilik merasiminin olduğu anlaşılacakla birlikte siyasi amaçlı evliliklerin olduğu da görülmektedir. Dede Korkut Oğuznamelerinde; kız isteme, söz kesme, kalın, çehiz, ok atarak gerdek çadırını belirleme, kız ve erkek tarafının hediyeleşmesi, düğün yemeği, düğün töreni gibi evlilik töreniyle ilgili durumlar ayrıntılı biçimde geçmektedir. Yine, Divanü Lugati’t Türk’te de evlilik geçişlerinin aşamaları hakkında bilgi verilmektedir (Köksel, 2011: 339). Bu doğrultuda, günümüzde de aynı gelenek ve görenekler ufak farklılıklarla devam etmektedir.

Anadolu’da farklı biçimlerde evliliklerle karşılaşmaktayız. Günümüzde her ne kadar tanışıp evlenme varsa da geleneğin ağır bastığı yerlerde görücü usulü evlilik biçimi devam etmektedir (Artun, 2015: 194).

Kültürümüzdeki görülen evlenme çeşitleri bunlardır; kız kaçırma, oturak alma, beşik kertmesi, tay geldi, berdel, leviratif, sorarat, görücü usulü evlenme, baş örtüsü kaçırma yoluyla evlilik, kuma, kepir, ölen kardeşin karısıyla evlenme, iç güveyi, yetim evliliği, yakın akraba, oldu bitti evlilik, para karşılığı evlilik, kan davası karşılığı evlenme, oç alma karşılığı evlenme, çok eşli evlilik, anlaşmalı evlilik, hileli evlilik, ilan yoluyla eş seçme, yabancı ile evlilik, muta evliliği, dış güveyi evlilik (Artun, 2015: 195-199).

2.1.1. Evlenme Çeşitleri

Türkiye’de farklı evlenme biçimleri görülmekle birlikte kentlerde doğrudan tanışıp evlenme yaygınken gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde ise, genellikle görücü usulü evlenme etkili bir evlenme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır (Örnek, 2000: 185).

2.1.1.1. Kız Kaçırma Yoluyla Evlenme

Evlenme biçimlerinden biri de kız kaçırma yoluyla evliliktir. Günümüzde çok sık rastlanılan bir evlenme yöntemi değildir. Bazı bölgelerde devam etmekle birlikte iki çeşit kaçırma yöntemi söz konusudur. İlki kızın da gönüllünün olduğu anlaşarak kaçma; ikincisi ise erkeğin kızı zorla kaçırmasıdır.

Erkeğin kızı zorla ya da gönüllü olarak kaçırmasının dışında, daha seyrek olmakla beraber, kızın bohçasını alarak oğlan evine gidip oturması durumu vardır ki buna halk arasında “oturakalma” denmektedir. Örneğin; “Kütahya, Sivas, Kastamonu illerinde oturakalma olayına rastlanmakta, Kastamonu’da bir kızın, bazen gözünün tuttuğu herhangi bir erkeğe kaçtığı sık sık tespit edilmiş bulunmaktadır (Örnek, 2000: 186).

2.1.1.2. Görücü Usulü Evlenme

Bu evlenme biçiminde, kız ve erkekte ziyade ailelerin girişimi göz önünde bulundurulmaktadır. Evlenmek isteyen erkeğin ailesinden ve yakınlarından seçilen birkaç kadınla, kızı yakından incelemek ve niyetlerini belli etmek amacıyla önerilen kızın evine ziyarete gidilmesine kız bakma, görücü çıkma, dünür gezme gibi isimler verilmektedir. Görücüler, kızı beğendikten sonra kız hakkında daha fazla bilgi edinmek için ziyaretlerini sona erdirmekte kız tarafı, oğlana razı olursa onlar da bu sürede oğlanı tanımaktadır. Her iki taraf, rıza gösterdikten sonra kız isteme, söz kesme, nişan gibi aşamalara geçilmektedir (Örnek, 2000: 185-186).

2.1.1.3. Oturak Alma Evlilik

Bu evlilik biçimine daha çok Kütahya, Sivas, Kastamonu illerinde rastlanmaktadır. Erkeğin kızı zorla kaçırması durumu dışında kızın bohçasını alarak erkek evine gidip oturması “oturak alma” olarak adlandırılmaktadır (Artun, 2015: 197).

2.1.1.4. Beşik Kertme Yoluyla Evlenme

Bu evlilik; bir aileyle akrabalık ilişkisi kurmak ya da yakınıyla var olan dostluk bağı ve ekonomik ilişkisini kuvvetlendirmek amacıyla kişinin yeni doğmuş kızını söz konusu kişinin oğluna nişanlaması olarak bilinmektedir. Kendi iradeleri dışında nişanlanan çocukların, beşiklerine bu bağın belirtisi olarak birer kertik yapılmaktadır. Beşik kertme ismi de buradan gelmektedir. Dede Korkut Hikâyelerinde de beşik kertmesi yoluyla evlilik yani çocukları nişanlanması karşımıza çıkan bir gelenektir. (Artun, 2015: 195).

2.1.1.5. Berder Yoluyla Evlenme

Bu evlilik biçiminde aile, oğluyla evlendireceği kıza karşılık olarak başlık almamak ve vermemek koşuluyla aynı durumdaki bir aileye kızını önermektedir. Karşıdaki aile öneriyi kabul ederse evlilik gerçekleştirilmektedir. Böylece aile karşıdaki aileye kızını verip oğluna da

karşıdaki ailenin kızını almaktadır. Bu evlilik biçimine berdel ya da bedel evliliği, kızların değiş tokuşu, değişik usulü gibi çeşitli isimlendirmeler yapılmaktadır. Genellikle ülkemizin Güney ve Doğu illerinde bu evlilik biçimiyle karşılaşılmaktadır. Hem kız hem oğlu bulunan iki ailenin karşılıklı olarak oğullarını ve kızlarını birlikte evlendirme esasına dayanan bu evlilik biçiminde başlık sorununun ve yükümlülüğünün kaldırılması amaçlanmaktadır (Örnek, 2000: 188).

2.1.1.6. Taygeldi Evlilik

Taygeldi evlilik; dul bir adamın eski eşinden olan çocuklarla birlikte dul bir kadınla veya tam tersi şekilde dul bir kadının eski eşinden olan çocukları alarak dul bir erkekle evlenmesi olayıdır. Bu çocuklar da taygeldi olarak adlandırılmaktadır (Örnek, 2000: 188).

2.1.1.7. Leviratif

Eşi ölen kadının kayınbiraderiyle evlenmesine levirat denmektedir. Bu evlenme biçiminde eşi ölen kadın bekâr ya da evli olan kocasının kardeşiyle evlenebilmektedir. Çocuklara en iyi babalığı, amcasının yapabileceğine kanaat edilmesi bu evlenme biçimin tercih edilmesine sebep olmuştur. Bu evliliğin bir başka sebebi ise çocuğun miras üzerindeki hakkının yabancıya geçmeyip aile içinde korunabileceğinin düşünülmesidir (Tezcan, 1998: 209).

2.1.1.8. Sorarat

Baldızla yapılan evlilik sorarat olarak adlandırılmaktadır. Bu evlilik biçiminde, eşi ölen erkek karısının bekâr olan kız kardeşi ile evlenmektedir (Tezcan, 1998: 208).

2.1.1.9. Ölen Kardeşin Karısıyla Evlenme

Genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da rastlanan bir evlilik olup eşini kaybeden kocanın, baldızı ile evlenmesi olayıdır. Annesi ölen çocuklara, üvey annesi olarak teyzesinin daha hoşgörölü davranacağı düşünülmesi bu evliliğin tercih edilmesinin gerekçelerinden birini oluşturmaktadır (Artun, 2015: 197).

2.1.1.10. Yakın Akraba Evliliği

Ülkemizde özellikle mirasın bölünmemesi, yaşlanınca kaynana ve kayınbabaya yakın akrabanın daha iyi bakacağı düşüncesi ile yapılan evliliiktir. Daha çok kardeş çocukları arasında görülür (Artun, 2015: 198).

2.1.1.11. Para Karşılığı (Kan Parası, Öç Alma)

Özellikle kız çocukların okul çağında, okula gönderilmeyerek para karşılığında yaşlı ve engelli bireylerle evlendirilmesidir. Doğu ve Güneydoğunun kırsal bölgelerinde, öldürülen kişilerin karşılığı olarak altın, para vb. şeylerin yanında kız verme olayı da vardır. Öç alma; aralarında kan davası bulunması durumunda karşı tarafın gururunu zedelemek amacıyla başvuru olan bir evlilik yöntemidir (Artun, 2015: 198).

Türk kültürel yapısında, buluğa erme ile evlilik çağına gelindiği düşünülürdü. Günümüzde bu düşünce yasal olarak 18 yaşını doldurmuş olanlar için geçerlidir. Yaşı gelen gençlerin evlilik yolunda izlemesi gereken bazı eylem ve usuller vardır (Artun, 2015: 199-201).

Evlilik öncesinde çeşitli aşamalar vardır. Bu aşamalar, genç erkeğin bir kızını beğenmesi üzerine aile bireylerinin kızını araştırmasıyla başlar. Kız bakma/kız görme denilen bu aşama son derece önemlidir. Kız isteme/söz kesimi, nişan aşamaları da evlilik yolunda önemli adımlardır. Nişan töreni ile genç kız ve erkeğin evlilik istekleri çevrelerine duyurulmuş olur. Artık evlilik yoluna girilse de nişanlı erkeğin nişanlısının evine çok girip çıkması hoş görülmez (Artun, 2015: 201-206).

Evlilik yolunda, kızın evlilik çağına gelmesi en önemli şartlardandır. Daha sonra evlilik isteğini belirtmesi gerekmektedir. Kısmeti kapalı olanlar için kısmet açma ritüelleri yapılır. Faydası olursa gelen damat adaylarının da gelin olacak kişi ile anlaşması beklenir. Tüm bunlar olumlu sonuçlanırsa sırasıyla; kız isteme, başlık (bazı yörelerde), söz kesme, nişan, hediye, gelin alışverişi, gelin çeyizi, gelin hamamı, kına gecesi ve nikâh âdetleri gerçekleştirilir (Büyükbaş, 2019: 19-65).

Düğün, evliliğe geçiş döneminin en belirgin özelliğidir. Düğün, gelenek ve göreneklere göre icra edilirken çeşitli aşamalar ve uygulamalara yer verilir. Bayrak asma âdetiyle başlayan düğün; çeyiz götürme/çeyiz gösterme, gelin hamamı, kına gecesi (ana kınası/kız kınası), gelin alayı, gelin indirme, gerdek ile son bulur. Düğün sırasında bazı ritüeller ve büyüsel işlemler de uygulamalarda yer almaktadır. Saçı saçmak, kuşat kuşatma, gelin başı salavatlama, testi kırma, bardak kırma, kapı yağlama, eşiğin kutsallığı (eşiğe basmadan) gibi ritüeller bu aşamada önemli yer tutmaktadır (Artun, 2015: 206-228).

Anadolu’ da genel olarak düğün töreni aşamaları şu şekildedir.

2.1.2. Düğün Töreni Aşamaları

Düğün esnasında gelin ile ilgili âdet ve inançlar: Gelinin kıyafeti ile ilgili her detayın önemi ve anlamı yöreden yöreye değişse de bu detayların, Türk kültüründe önemli bir yeri vardır. Genellikle Türk kültüründe gelinin kıyafeti şunlardan oluşmaktadır; gelin duvağı, gelin çiçeği, gelin takısı, gelin teli, gelinin ayakkabısı ve terliği, gelin kuşağı (gayret kuşağı), gelin başlığı, gelin kemeri, gelin çantası, gelin eldiveni, gelin şapkası. Gelinin süslenmesi, gelin arabası, gelin alma (göçürme), saçı saçma da düğün sırası âdetlerindedir (Büyükbaş, 2019: 67-96).

Gelin kavramı, Türk kültüründe bu kadar önemli iken bu kavrama bağlı olarak çeşitli ifadelerde ortaya çıkmıştır. Bunlar; Gelin alayı, gelin alıcı, gelin almak, gelin bayrağı, gelin bakma, gelin bindirmek, gelin indirmek, gelin çalması, gelin çıkarma, gelin odası, gelin okşama, gelin olma, gelin önü, gelin parası, gelin sandığı, gelin teli, gelin yanı, gelin yazma, gelin çeyizi... (Tuğlacı, 1971: 863).

2.1.2.1. Bayrak Asma/ Bayrak Kaldırma

Anadolu’da, düğün “bayrak kaldırma” töreni ile başlar. Güveyinin kılavuzu sayılabilecek yaşlı kişinin elindeki sopanın üzerine kızıl yazma salavatlar eşliğinde koyulur. Erkek de üç kez bu sopayı ya da oklavayı sallar (Ergun, 2010: 281). Günümüzde yazma vb. materyallerin yanı sıra düğün evine Türk bayrağı asılarak bu gelenek devam etmektedir.

Bu bayrak kaldırma âdetinin cuma günü, Cuma namazından sonra yapılmasına özen gösterilir. Gerdeğin bitimiyle beraber düğünün bittiğine dair bir işaret olarak bayrak kaldırılır. Bu şekilde, düğünün bittiği etrafa duyurulur (Artun, 2015: 208).

2.1.2.2. Çeyiz Götürme

Çeyiz; gelin için hazırlanan, kızın babasının evinden kocasının evine götürdüğü malı ve mülküdür. Daha kız çocuğu ergenlik çağına gelmeden çeyiz hazırlıkları başlamaktadır. Kızın ailesinin ekonomik durumu çerçevesinde bir ev kurmak için gerekli eşyalar, çeyizin içinde yer almaktadır (Artun, 2015: 209-210).

Çeyiz hazırlıkları tamamlanınca düğünden önceki bir zamanda akrabalar, yakın çevre, konu komşu ile birlikte çeyiz, damat evine davul zurna eşliğinde götürülür. Hatta bazı kişiler çeyizlerin üzerine oturur ve bahşiş almadan çeyizin alınmasına izin vermezler. Çeyiz, damat evine varınca açılır ve duvarlara asarak veya masalar üzerinde sergilenir (Artun, 2015: 2010-211).

2.1.2.3. Gelin Hamamı

Düğün gününden önce gelin/güveyinin hamama götürülmesidir. Hamama kız ve erkek tarafının yakınları, gelinin arkadaşları gelin ile beraber giderler. Yiyecekler ve içecekler götürülür. Çalgılar eşliğinde oynanır, kına yakılır, maniler söyler. Gelinin başına hamam taşı konur ve para atılır. Bu paralar da tellaklara bahşiş olarak bırakılır (Artun, 2015: 211-212).

2.1.2.4. Kına Gecesi (Ana Kınası, Kız Kınası)

Kına âdeti, çok yaygın bir âdettir. Gelin kızın eşine, ailesine ve Mevla'ya kurban olması için hem ellerine hem ayaklarına yakılmaktadır (Ergun, 2010: 279). İnançlarımız gereği, seçilmiş ve adak edilmiş göstermek adına kına bir işarettir ve bu işareti taşıyan canlı ve cansız varlıkların kutsal olduğuna inanılır, onlara dokunulmaz. Geline kınayı, kocasından boşanmamış ve kocası ölmemiş bir kadının yakması gerekmektedir. Kına yakılırken gelin ve güveyinin avuç içine konulan para kısmet için saçı olarak konulmuş bir paradır. Kına yakılırken geline al örtülmesi de al basmasından gelini korumak içindir. Kınada, özellikle kızın baba evine dönmemesi üzerine ağıtlar yakılarak gelinin ağlatılması sağlanır. Ağlamayan gelin kız ayıplanır. Kına öncesinde ve sonrasında diğer genç kızlar, çeşitli kılıklara girerek maniler söylerler ve hem eğlenir hem de misafirleri eğlendirirler (Artun, 2015: 212-215). Gelinin kınasında yakılan mumlar da ışık-nur sembolü olarak önem arz etmektedir (Ergun, 2010: 279).

2.1.2.5. Gelin Alayı ve Gelin İndirme

Genel olarak kına gecesinin ertesi günü, gelin alma günü olarak kabul edilir. Üç dört gün süren düğünün son günüdür ve genellikle pazar gününe denk gelir. Sabah erkenden her iki taraf da hazırlıklara başlar. Kız tarafı, evden biri ayrılacağı için hüzünlüken erkek tarafı, eve yeni katılacak biri için sevinçli ve gururludur. Davul zurna eşliğinde gelin alayı olan konvoy, yola çıkar ve gelin evine ulaşır. Burada da eğlenceye devam ederler. Ancak üzgün olan kız tarafı bu eğlenceye pek katılmaz. O sırada gelin, evden çıkmak üzere hazırlanır ve bereket getirmesi, bahtının açılması, evine bağlanması için yapılan çeşitli ritüeller yapılarak evden uğurlanır. Gelinin beline kırmızı bir kurdele, üç defa çevrilerek sarılır buna “kuşak kuşatma” denir. Çoğu bölgelerde gelin alma sırasında mâni atışmaları yapılır (Artun, 2015: 216-218).

Gelin arabada iken doğurgan olması için kucağına bir çocuk verilir. Gelin arabadan inmeden önce dualar okunur. Bazı bölgelerde geline arabadan inerken çeşitli hediyeler sunulur. Gelin arabadan inince sağlam ve dayanıklı olması, uysal olması, kötü huylarının yok edilmesi, dilinin tatlı olması için çeşitli ritüeller yapılır. Gelinin bilgili olup olmadığı konusunda uygulamalara yer verilir (Artun, 2015: 218-221).

Bu uygulamalardan saçı saçmak bolluk, bereket ve uğurla ilgilidir. Genellikle gelinin başından buğday dökme, başında ekmek kırma, şeker kırıp yedirme bununla alakalıdır. Gelinin baba evinden çıkarken ardından su dökülmesi; baba ocağından soğuyup koca evine alışması için yapılır. Gelin çıkarken gelinin beline bağlanan kuşak, bekâreti simgeler. Orta Asya'da daha çok bereket, uğur ve bolluk için yapılan bir uygulamadır. Testi kırma, gelin yeni evine girerken yapılan bir uygulamadır. Kırgınlıkların, dargınlıkların dışarıda kalması için yapılan bir uygulamadır. Gelinin eve girerken yaptığı uygulamalardan biri de bardak kırma ve kapı yağlama ve bal sürmedir. Gelinin tatlı dilli olması, uğurlu ve evine bağlı olması için yapılır. Gelinin damadın evine geldiğinde eşiğe basmadan eşiği atlaması ya da güveyinin kucağında eşiği geçmesi gerekir. Eşiğin kutsallığından kaynaklanan bu uygulama karşımıza eşiğe ve ocağa yağ sürme şeklinde de karşımıza çıkar (Artun, 2015: 224-228).

2.1.2.6. Gerdek

Resmî ve dinî nikâhtan sonra güveyi ile gelinin bir araya gelmesidir. Çiftin kalacağı yer de “gerdek evi, gerdek damı, gerdek odası” gibi isimlerle adlandırılır. Güveyi namaz kıldıktan

sonra gerdeğe arkadaşları ve sağdıcin yumrukları eşliğinde sokulur. Gelinle güveyinin karı-koca oldukları bu geceye “gerdek ya da zifaf” gecesi denir. Bu gece, gelinin yanında bir yenge bulunur ve gelini güveye teslim eder. Güveyi gelinin konuşması için “yüz görümlüğü” verir. Anadolu’nun değişik bölgelerinde bu gece de bereketin artması, çocuk olması, kısmetin açılması için uygulamalar ve dualar edilir (Artun, 2015: 221-222).

Düğün sonrası, düğün bitmiş olmasına rağmen çeşitli geleneksel uygulamalar devam etmektedir. Düğünün ertesi sabahı duvak günü olarak anılır. Duvak günü ile başlayan düğün sonrası uygulamalar gelin paçası, kız ardı, gelin tatlısı ile devam eder (Artun, 2015: 222-224).

2.1.3. Düğün Sonrası Uygulamalar

Düğün sonrasında gelin ile ilgili âdet ve inançlar: Düğün ertesi (ardı / el öpme / duvak); gelinin güvey, kaynana-kayınpeder, görümce, kayınbirader, elti ile ilişkileri düğün sonrası kişilerarası ilişkilerindedir. Damadın ailesine katılan ve henüz çocuk sahibi olmayan kadın, yeni gelin olarak isimlendirilir. Yeni gelin ifadesi zaman içinde çocuğu olursa çocuklu gelin, eşinden ayrılırsa veya vefat ederse dul gelin gibi ifadelere dönüşebilir. Yıllar geçip çocukları da evlenince eskiden gelin olarak anılan kadın, artık kaynana olarak anılacaktır (Büyükbaş, 2019: 98-116).

2.1.3.1. Duvak Günü

Düğünün ertesi günüdür. Bazı yörelerde büyüsel uygulamalar yapılırken bazı yörelerde dualar eşliğinde pratikler yapılır. Yapılan uygulamalarda gelin yastıktan atlatılır. Tüm bunlar “bir yastıkta kocama” ifadesinin bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır (Artun, 2015: 222-223).

2.1.3.2. Gelin Paçası

Düğün gününün ertesi günü uygulanan bir törendir. Gelinin gelin gittiği evin kadınları ve kızları arasında maniler söylenerek, dallılar giyinerek yapılır. Bazı yörelerde özellikle yörüklerde “paça” ve “kekil” âdeti olarak karşımıza çıkar. “Çarşaf günü” de denir (Artun, 2015: 23).

2.1.3.3. Kız Ardı

Duvak gününden sonra yapılan bir uygulamadır. Gelinin yakın çevresi gelini ziyarete gider. Yemekler yenir, çarşaf üstüne paralar atılır.

Kısaca değindiğimiz Türk kültüründe kadın kavramından; kadınların, geçiş dönemlerinden biri olan evlilik yoluyla kazandıkları gelin kavramı özelliklerine değineceğiz.

2.2. Türk Kültüründe Gelin

Gelin kelimesi, Ötüken Türkçe Sözlük’te; “1. Evlenmek üzere hazırlanmış, süslenmiş kız. 2. Yeni evlenmiş kadın. 3. Bir kimsenin oğlunun eşi. 4. Bir aileye evlenme yolu ile katılmış olan kadın. 5. Genç kız. 6. Oğlan evi için, oğulları ile nişanlanmış olan kız.” Eski Türklerde kadın, evin sahibi olup ev kadını için “evci”, Göktürklerde “eş”, Osmanlılarda “evdeş”, Çağatay Türklerinde “evlik” kelimeleri kullanılmaktadır (Ögel, 2001: 251). Gelin kelimesi Türkçe Sözlük’te; “1. Evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın. 2. Aileye evlenme yoluyla girmiş olan kadın.” olarak geçmektedir (Ayverdi, 2006: 742).

Divan-ı Lugati’t Türk’te gelin kelimesi, “kelin” olarak geçmektedir. (Ercilasun-Akkoyunlu, 2018: 174). Etimolojik olarak; kel-mek (gel-mek)> kel-in> gel-in kökeninden gelmektedir (Çağbayır, 2017: 2116-2177). Türkçe’nin en eski kültür kelimelerinden biri olarak günümüze kadar ulaşan gelin, “Kel ~ gel-> kelin-gelin” sözcüğü, “tüğün/ düğün” gibi “üğ- /

düğ-” fiil köküne “-xn” fiilden isim yapım ekinin eklenmesiyle kurulmuş fiil soylu bir kelimedir (akt. Karaca, 2015: 107).

Aydemir’e göre gelin kelimesinin kökenine bakıldığında, kültürümüzün de etkisiyle “gelen” sözcüğünden türediği görülmektedir (Eski Türkçede kelin <kel-i-n). “Gel-” fiilinin bir diğer anlamı da bir mesafe kat edip uzak bir yerden daha yakın bir yere varmaktır (Ayverdi 2006: 1025). Gelin kelimesinin türetme eki olan “-in” ekinden; kararlılık, kesinlik, süreklilik, dönülmezlik, sonsuzluk gibi eylemler türetildiği için gelin kelimesi de bu anlamları sağlamaktadır (Aydemir, 2013: 622).

Elif Gülşen Önal, “Türk Toplumunda Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Gelin Olmak (Kırıkkale İli Örneği)” isimli yüksek lisans tezinde, gelin olmanın ve gelinlik durumunun bitmesinin hangi durumlarda ortaya çıktığını araştırmış ve çeşitli cevaplar almıştır. Bu cevaplara göre:

“Gelinliğin, dünyaya kız olarak gelmekle başladığı ve bu hayata gözlerini kapatana kadar da devam ettiği ifade edilmektedir. Geleneksel yapıdaki Türk ailesinin gelinlik anlayışı, babanın evinden gelinlikle çıktığında ancak kefeninle geri oraya dönebilirsin. Toplumda geline karşı sınırlar bu derece katı ve net bir şekilde çizilmiştir. Katılımcıların bir kısmına göre gelinlik, parmağa ilk yüzüğün takılmasıyla birlikte başlamakta, bu süre boyunca devam etmekte ve öylece de devam etmektedir. Bir kadın kaç yaşında olursa olsun gelinlik rollerinden kurtulamamaktadır. Zaman geçtikçe de kadının ölene kadar gelin olduğu geçekliği değişmemektedir. Katılımcıların bir diğer kısmına göre de gelinlik; gelinliğin giyilmesiyle, düğün günüyle, düğün gününün ertesiyle başlamaktadır. Bu başlangıç kendilerinin iradeleriyle olan bir başlangıç değil, büyüklerin tayin ettikleri zamana göre belirlenen bir başlangıçtır.” (Önal, 2019: 110-113).

“Gelin olmak için farklı zaman dilimleri tanımlanmış olsa da gelinliğin ne zaman biteceği noktasında ölüm son nokta olarak kabul edilmektedir. Gelinliğin bitişi olarak da kayınvalide-kayınbaba ya da kendi ölümlerini, çocuklarının büyüyip yuva kurup yanlarından ayrıldıkları zamanı tayin etmektedirler. Bazı katılımcılar da gelinlik sürecinin hiçbir zaman bitmediğini ifade etmektedirler.” (Önal, 2019: 110-113).

Görüldüğü üzere gelin kavramının başlangıç ve bitiş noktası konusunda görüşler değişmektedir. Ancak şu bir gerçektir ki bizim toplumumuzda bu kavram uzun yıllardır var olmuştur ve var olmaya devam edecektir. Halk içinde kadının olduğu her yerde gelin ilgili anlatılar, inançlar geçmişten günümüze devam etmiştir ve hâlâ devam etmektedir.

Türk halk inançlarında uğur kavramı çok önemlidir ve gelin de evliliğin uğurudur. Dua etmesinden tutun da elini sürdüğü her şeye bereket ve uğur getireceğine inanılır (Kalafat, 2010: 290). Bu inanç, bunlardan sadece biridir.

Türklerin inancına göre kut inancı, düğün ve gerdek zamanında iner. Bu kutlu başlangıç geline inmektedir. Gelinle birlikte de gelinin sahip olduğu her şeye dokunmaktadır (Ergun, 2010: 288). Tanrı tarafından kadınlara verilen kut sonucu Umay ve Ayzıt kültü oluşmuştur. Bu kült bağlamda Türk gelininin göçü, yeryüzüne gönderilen kutlu ilk “kadın-gelin”i simgelemektedir (Ergun, 2010: 276).

Görüldüğü üzere kadını, geçiş dönemlerinden biri olan evlilik yoluyla gelin olma özelliği kazanır. Bu özelliği kazanırken çeşitli aşamalardan geçer. Kadının evlilik yaşının gelmesi ve evliliğe karar vermesiyle başlayan bu süreç, neredeyse hayat boyu devam eder. Gelin olma durumu anca kaynana olunca kısmen sona erer.

Kadının yani gelinin yaşadığı tüm süreçler, hayattan bağımsız olmayan sözlü kültürümüze de yansımaktadır. “Türk halk türkülerinin konuları doğrudan gerçek yaşamdan

kaynaklanmaktadır. Sevgi, ailevi sorunlar gibi insanların özel problemleri, sosyal problemler, sevinçler, acılar ve ihtiraslar günlük hayatın bir parçası olan âdetler...” (Öztürk, 1995: 91). Öztürk’ün Türk halk türküleri için söylediği bu özellik, ağıtlar için de geçerlidir. Anadolu sahası ağıtlarını inceldiğimiz takdirde; ağıtların içinde çeşitli duyguları, âdetleri, inançları, gelenek ve görenekleri görebiliriz.

Tezimizde, Anadolu sahası ağıtlarında gelin kavramını araştırırken elde edilen verileri ortak kültürümüzden hareketle incelemeye çalıştık. İncelerken ağıtlar üzerine daha önceleri ortaya konulan sınıflandırmalar örnek alınmıştır. Bunlardan ilki Parmaksız’ın sınıflandırması, ikincisi de Görkem’in sınıflandırması, üçüncüsü Esmâ Şimşek’in, dördüncüsü ise Doğan Kaya’nın sınıflandırmasıdır. Tezimizde bu sınıflandırmalardan yararlanarak özellikle gelin kavramının üzerinde durulması sebebiyle, yeni başlıklar ve eklemeler yapılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU SAHASI AĞITLARINDA GELİN

3.1. Düğün Öncesi Dönem

3.1.1. Gelin ve Ayrılık İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar

3.1.1.1. Gelin ve Askerlik İlişkisi

Türk halkı için askerlik kutsal bir görevdir. Askerlik çağı gelen kişinin yolcu edilmesi, dönüşünde karşılanması geleneğin gereğidir. Askerlik; delikanlıların askere gideceğinin belli olmasından itibaren uğurlanması, ardından ağıtlar söylenmesi, şiirlere konu olması, gönderilen mektuplar ve karşılanmasına kadar gelenek içinde önemli bir geçiş sürecidir. Geleneğimizde yapılan diğer törenler gibi asker törenlerinde de çeşitli âdetler, inanmalar ve pratikler oluşmuştur (Artun, 2015: 306).

Askerlik, kişilerin hayatında sadece askere gidene değil geride kalanları da etkiler. Askere gidip bir daha geri gelememe düşüncesi ağıtlara, türkülere, manilere vb. birçok türe konu olmuştur. Bu türlerin konusu; ana ve babaya özlem, haberleşme isteği, sitem, sıla özlemi, sevgiliye özlem vb. olmuştur. Asker ağıtları, genellikle geride kalanlar yani eş, anne ve kardeş tarafından yakılır. Askere giden genç tarafından söylenen ağıtlar da mevcuttur (Artun, 2015: 309).

Askere gitme süreci, aileler için hüznü günler olsa iftihar edilen, gurur ve şeref duyulan önemli günlerden olmuştur. Bu inanç ve düşünce Türk halkında o kadar yer etmiş ki, asker uğurlama geleneği ortaya çıkmıştır (Kaya, 2004: 311).

Düğün öncesi çağında askere giden gençler için söylendiği tespit edilen yedi tane ağıda, burada yer verilmiştir. Delikanlılık çağında özellikle anneden, aileden ve silasından hatta sevdiğinden ayrılan gençler için çeşitli kişiler tarafından söylenen ağıtlara değinilmiştir.

Askere giden gencin annesinin duygularını ifade eden bu ağıtlarda ayrılık hissini verdiği acı ile yaşanan duygusal yoğunluk dile getirilmiştir. Öyle ki; ak gelinler karalar bağlamış, mendiller ıslanmış, kızlar ve gelinler ağlamaktan yere yığılmıştır. Dizelerdeki bu ifadeler ile askere gidenin ardından kalanların, bir daha kavuşamama ihtimaline karşı verdikleri tepkiler göz önüne serilmiştir.

Anam ağlar bacım ağlar,

Ak gelinler kara bağlar. (Görkem, 2001: 196)

Kadanı alayım gelin,

Görümceni ele verme. (Görkem, 2001: 216)

Ağrı'ya varmadan Ağrı seslendi,

Kız gelin yığıldı mendil ıslandı. (Bali, 1997: 146)

Askerliğin, Türk milleti açısından büyük bir önem arz ettiğine değinmiştik. Asker törenlerinde yapılan birtakım uygulamalar da bu önemi vurgulamaktadır. Bu törenlerde uygulanan pratikler arasında özellikle; kurban kesilmesi ve adanması, bayrak açılması, delikanlıya kına yakılması, mevlit okutulması, koluna kırmızı kurdele bağlanması gibi inançlar dine dayalı pratikler arasındadır. Bu da askerliğin kutsiyetini daha da artırmakta ve halk için önemini vurgulamaktadır (Artun, 2015: 309).

Aşağıdaki ağıtta da bu âdetlerden bayrak açma ya da bayrak kaldırma uygulamasına değinerek askere giden gencin uğurlanmasından bahsedilmiştir. Bir nevi, bekâr gencin asker uğurlanması gelin getirmek gibi bir gururla eş değer tutulmuştur.

Molla'ma bayrak kaldırdım,

Gelin geldi paytonınan. (Esen, 1997: 137)

Aşağıdaki ağıt, askere giden gencin kendi ağzından söylenmiştir. Nişanlanıp öyle askere giden genç, sevdiği insana uzak kalmanın verdiği acıya dayanamayıp böyle bir ağıt yakmıştır. Hem sıla özlemi hem aile özlemi hem de nişanlısının özlemine dayanırken Yaradan'a sığınır. Askerlik görevinin kutsiyetinden bahseder. Bunun Allah'ın bir emri olduğuna ve bu görevi yerine getirdiğine şükreder.

Nişanlanıp gitmiş idim askere,

Ne deyim Allah'ım emrine şükür. (Elçin, 1990: 217)

Aşağıdaki dizelerde askerdeyken nişanlısı tarafından terkedilen bir gencin sitemli sözlerine yer verilmiştir.

Kapının önünden geçer araba,

Beklerim biri de dönmez buraya.

Yemin mi eyledin dönmem sılaya,

Bir ayaydı senin ile sözüümüz. (Temiz, 2005: 441)

Askerlikte özlemlerin yanı sıra maddi imkanların da kısıtlı olması kişilerin daha fazla üzülmelerine neden olabilir. Bu örnekten anlaşılabilir gibi gurbetin üzerine bir de maddi imkânsızlık nedeniyle, kavuşamama da eklenmiştir.

“Mine ile sözlenip askere giden kaynak şahıs maddî imkânsızlık yüzünden izne de gelemez ve çok üzülür.” (Temiz, 2005: 450).

Sarmıyanan doyamadım kız sana,

Ne olur sözüme he desen bana. (Temiz, 2005: 450)

3.1.1.2. Gelin ve Gurbet İlişkisi

Kelime anlamı olarak gurbet; *“1.gariplik, yabancılık 2.yabancı bir memleket, yabancı yer, vatan dışı, yâd el”* demektir (Devellioğlu, 2012: 338).

Çeşitli nedenlerden dolayı köyünden, kentinden, memleketinden ayrılan yani gurbete çıkan insanlar; ailesine ve sevdiklerine, sılaya duydukları özlemi şiir vb. türlerle ifade ederler. Özellikle derin bir lirizm ile ortaya konulan şiir nev'idin ağıtlarla ifade edilmiştir (Kaya, 2004: 287).

Bu başlık altında, evlilik çağından önce çeşitli nedenlerle gurbete giden kişilerin ağıtlarına yer verilmiştir. Bu konuda, sekiz tane ağıt tespit edilmiştir.

Aşağıda hikayesi verilen iki örnekten ilkinde, geçim sıkıntısı nedeniyle birbirinden uzak kalan kardeşlerin duygularına yer verilmiştir. İkincisinde ise; okumak için gurbete gitmek zorunda kalan genç için, annesi tarafından söylenen bir ağıta yer verilmiştir. Polis gibi kutsal bir meslek için memleketinden ayrılan genci, annesi bir geline benzeterek onunla duyduğu gururu ve ayrıldıkları için hissettiği acıyı dile getirmiştir

“Andırın’ın Çukurkoz köyünde yaşayan Hacı Ahmet Temiz’in iki kardeşi köydeki geçim sıkıntısından İstanbul’a yerleşir. Aradan iki yıl geçer ve her ikisi de memleketi çok özlerler ve ağabeylerine: “Abi memleketi çok özledik, özlemimizi giderecek bol havadisli mektup gönder” derler. Ağabey Hacı Ahmet de kardeşlerini çok özlemiştir ama ne yapsın fakirlikten dolayı elinden bir şey gelmez. Kardeşlerine uzun bir mektup yazar ve o acıyla bir de ağıt yakar onu da özlem dolu mektubuna ekler ve kardeşlerine yollar.” (Temiz, 2005: 683).

Yine bahar geldi oluyor yazlar,
Yemyeşil oluyor dağlarda gozlar,
Gırlara çıkmış da gelinner kızlar,
İstanbul’a poz veriyor Andırın.
Tabiyet çok güzel ötüşür guşlar,
Gelini kızları oyayı işler,
Danteli nakışı odayı süsler,
İstanbul’a poz veriyor Andırın. (Temiz, 2005: 683)

“Andırın’ın Kabağağaç köyünden Nuru Gürbüz, polis okulunu kazanır gider. Oğlunun gitmesine çok üzülen acılı annesi Nuru’ya aşığadaki ağıdı yakar:” (Temiz, 2005: 421).

Gelin m’oldum guzuma,
Eli, gına yüzü duvak.
Nasıl dayanıyım Mevlâ’m.
Gelin ellerde yatıyor. (Temiz, 2005: 421)

Aşığadaki örnek dizelerde; özellikle maddi zorluklar nedeniyle memleketinden, sevdiğinden ve nişanlısından ayrılmak zorunda kalan kişiler, kendi duygularını yine kendi ağızlarından dile getirmişlerdir. Kimisi nişanlısını, kimisi anasını, kimisi kardeşini, kimisi de memleketini bırakıp gitmenin verdiği acıyı dile getirmiştir.

Anam yaylaya varıp gelirken,
Küçük oğlu ile gönlün’ eğlesin,
Kömür gözlü nişanlımı alsın bağına bassın. (Kabacalı, 1997: 162)

Çukurova benim elim,
Göksun’a düşmüyor yolum,
Ben kime gahir ediyim,
Eliminen verdim gelin (Temiz, 2005: 434)

Sılasına sığmadık ne garip başım var,
Sıla mı sandın gurbet elini hey canım. (Elçin, 1990: 79)

Nişanlım Tokatlı, Turhaldır aslı,
Yârimden ayrıldım yüreğim yaslı. (Bali, 1997: 183)

Gardaşım yolların ırah,
Ben nasıl duyuram telli geline. (Bali, 1997: 187)

Unutman da gelinsana ah bizi,

3.1.1.3. Gelin ve Hapishane İlişkisi

Hapis, kelime anlamı olarak: “1. Bir yere kapatıp salıvermeme. 2. isim Yasalara göre suçu belirlenen bir kimseyi cezaevine koyma cezası. 3. isim Cezaya çarptırılmış suçluların kapatıldıkları yer, cezaevi, hapishane.” (<https://sozluk.gov.tr/tdk>) demektir. Hapishane ise “Hapiste bulunma durumu veya süresi” (<https://sozluk.gov.tr/tdk>).

Hapis yatmak veya hapiste olmak ayrılık nedenlerinden biridir. Hapiste olan kişi; ailesinden, sevdiklerinden, memleketinden ve en önemlisi de özgürlüğünden uzaktadır. Tüm bu hasretlerin üzerine dört duvar arasında olma duygusu da eklenince hem hapiste olan kişinin hem de yakınlarının acıları, söz olup dillere dökülmüştür. Hapiste olanlar için söylenen ağıtlar da bu durumun bir yansımasıdır.

Burada, düğün öncesinde çeşitli nedenlerden ötürü hapse düşen güveyi aday gençlerin ağıtlarına yer verilmiştir. Hikayelerinden yola çıkarak incelediğimiz bu iki ağıt örneği, gençlerin kendi kendilerine yaktıkları ağıtlardır. Gençler, içinde buldukları duruma üzülmeye kendileri için bu ağıdı yakmışlardır. Ağıtlarda, hapse düşerek sevdiklerinden uzak kalmanın, özlem duygusunun ağırlığı hissedilmektedir. Hatta ölüm cezası aldıkları takdirde, sevdiği kızın başkalarına verilebileceği düşüncesi bile yansıtılmıştır.

“1957 yılında Cihanbeyli’de birbirini seven iki genç kaçmaya karar verir. Delikanlı taksici ile çeşmenin başında kız kaçırma istese de etraf kalabalık olduğu için kız gitmek istemez. O sırada taksici da çamura saplanır. Herkes başlarına toplanınca taksici kaçır, delikanlı ceza evine gönderilir. Delikanlı bu ağıdı orada söyler.” (Küçükbezirci, 2013: 69).

Gidelim Zevnom gidelim,

Yolda düğün idelim. (Küçükbezirci, 2013: 69)

“Kozanoğlu aşiretinden bir asker, askerden firar eder. Fakat kısa zamanda yakalanarak hapse atılır. Hapiste asılacağını düşündüğünden memleketini, ailesiyle nişanlısını düşünerek çok üzülür ve kendi halini dile getiren aşığıdaki ağıdı söyler.”

Ben ölürsem de nişanıma satallar,

El aman paşalar da asdırman beni. (Temiz, 2005: 445)

3.1.1.4. Gelin ve Sevdiğine Kavuşamama İlişkisi

Sevdiğine kavuşamama, halk edebiyatı ürünlerinin temel konularındandır. Bu durum; şiiirlere, türkülere, ağıtlara, masallara ve halk hikâyelerine yansımıştır. Özellikle, halk hikâyelerinde ölümle sonuçlanan kavuşamamalar yaşanmıştır. Örneğin; “Arzu ile Kamber Hikâyesi”nde, iki sevgili birbirlerine kavuşmadan ölürlür. İki sevgili, aynı mezara gömülüp cesetleri kavuşur. Fakat; üzerlerinde biten güller, kavuşacağı sırada aralarında biten kara çalı, yeni bir kavuşmaya engel olur (Alptekin, 2015: 220-221).

Ayrılık denince akla gelen ilk durumlardan biri şüphesiz kişilerin sevdiğine kavuşamamasıdır. Araya mesafelerin, kişilerin girmesi ile birbirinden uzak kalan sevdalılardan kuvvetle hissettikleri duyguları dile getirmeleri kadar doğal bir şey yoktur. Bu duyguları, ağıtlarla ifade etmişlerdir.

Düğün öncesinde daha sevgili iken ya da nişanlı iken birbirlerine hasret kalan sevdalılardan ağıtları, burada yer almaktadır. Bu başlıkta, on yedi ağıt tespit edilmiştir. Ağıtlar,

bazen sevdiği kıza kavuşamayan genç delikanlılar tarafından bazen de sevdiği gence kavuşamayan genç kızlar tarafından söylenmiştir. Genellikle kendi ağızlarından yakılan ağıtlarda, özlem duygusu göze çarpmaktadır.

Aşağıda müstakil olarak verilen ağıtlarda, çeyizi hazır olarak bekleyen genç kızın yaşadığı üzüntüden bahsedilmektedir. Bir diğerinde, artık sevdiğini göresi gelen kızın bu durumu dizelerde açıkça ifade ettiği görülmektedir. Zaman zaman sevdalıları birbirinden ayıran felek de kavuşamayanlardan payını almıştır. Feleğe sitem etme bu konudaki ağıtlarda genellikle karşımıza çıkan bir ifadedir.

Evleri gonmuş alana,

Cehezi vurmuş golana,

Aşar geder Boz beylerden,

Beyleri gral gızının (Temiz, 2005: 466)

Damad sever akcasını,

Gızlar düzer bohcasını,

Güzel gışla bahcesini,

Göresim geldi göresim. (Temiz, 2005: 675)

Azo gelin çıkmış Suriye dağlarının başına başına,

Güneş değmiş kemerinin gaşına gaşına,

Azo gelin de benim olsa vermem feleğe feleğe (Temiz, 2005: 479)

Sevdikleriyle kavuşamayanlar, ağıtlarında sadece feleğe değil, aşağıdaki örneklerde olduğu gibi kişilere de sitem ederler. En büyük engellerden biri araya giren üçüncü şahıslardır. Bu şahıslar; baba, amcaoğlu, ağabey ve çeşitli akrabalar olabilir. Sevdiğine kavuşamayanlar, kim olursa olsun araya girenlere sitem etmekten geri kalmamışlardır.

Ağıtlarda; beklemekle geçen yılları sayan, sevdiğine kavuşmadığı takdirde öleceğini söyleyen, araya girenlere beddua eden sevdalıların sözleri şu şekilde karşımıza çıkmaktadır:

Ocağından kül dağıtan,

Emmimoğlu var sen utan. (Kabakçı-Semerci, 2012: 127)

Bir ok atdı beni vurdu,

İrbehem derdinden öldü,

Söyle gelin nerelisin? (Temiz, 2005: 464)

Benim yaşlıtlarım hep gelin oldu,

Her birisi ekiz çocuk doğurdu,

Babam bilmem beni oğlu mu sandı,

Hatın anam etme ele ver beni.

Hatın anam etme ele ver beni,

Sırtımda götürürüm cennete seni. (Temiz, 2005: 540)

Gız nişanın itden yavız,

Ben gedemem emmim gızı. (Temiz, 2005: 458)

Ne sen gelin oldun ne ben güveyi
Onun uçun açık gider gözlerim (Bali, 1997: 190)

Hainler canına kıyar iken

Isparta'da nişanlım var demedin mi (Elçin, 1990: 10)

Yedi sene Eyvaz Bekir,

Beni veriyollar gelin. (Temiz, 2005: 471)

Burada, ağıtlara zemin hazırlayan olaylara yer verilerek sevdiğine kavuşamayanların, hangi şartlar altında ağıt yakıtları gözler önüne serilmiştir.

“Emine’yi Kavaklı’nın, kötü Kadirli denen yerinde yaşayan Samalı Osman’a verirler. Sevdiği kızı alamayan Karayığıt Yusuf çok üzülür ve ona aşağıdaki ağıdı yakar.” (Temiz, 2005: 455).

Gadirli’ye varsan da gelin olaman,

Garayığıt Yusuf gimi yiğit bulaman. (Temiz, 2005: 455)

“Ahmet, on beş yaşındayken teyzesinin kızı Fatma’ya âşık olur. Ancak Fatma’nın ailesi fakirdir. Bu yüzden kızın babası, zengin bir aile düğüncü gelince Fatma’yı onlara verir. Sevdiği kızın başkasına verilmesine çok üzülen kaynak şahıs, sevdiği Fatma’ya aşağıdaki ağıdı yakar.” (Temiz, 2005: 461).

Küsmeye dezzem gızı küsmeye,

Sırtına geymişsin basma,

Sabatdan başına kakar,

Elin gızı gelin Esme.

(Hocam gızı gelin Esme) (Temiz, 2005: 461)

“Sonunda Esme’yi alamayan Hacı, 1960’da askere gider ve nöbet yerinde aklından hiç çıkaramadığı Esme’yi düşünür ve çok üzülenle aşağıdaki ağıdı yakar.” (Temiz, 2005: 465)

Hakk’dan sürmeli de

Benli Esme’min gözleri,

Onun uçun da arzederim silayı oy oy oy ooy. (Temiz, 2005: 465)

“Zeynep gelin, Âşık Seyfullah’ın sevip evlenemediği kadındır. Mustafa Köksal, onun ihtiyarlık zamanındaki halini görünce onun ağzından ağıt yakar.”

Benim kahrım felek denen zalime,

Bülbül kondurmadı gonca gülüme,

Acıyan olmadı garip halime,

Eşim dostum oldu bana el gayrı. (Umucu, 2013: 116)

“Bozyazı’nın Kızılca köyünde, kız emmisinin oğluna âşık olmuştur. Babası, kız emmisinin oğluna vermeyip de komşu köyden başka bir oğlana verince gelin aşağıdaki ağıdı yakar.” (Berker, 2018: 105)

Yazıya bostan ekerler,

Dibine su dökerler,

Gurbete gidenin,

Gözüne sürme çekerler. (Berker, 2018: 105)

“Varlıklı bir ailenin Güllü adında bir kızları vardır. Fakir bir delikanlı Güllü’ye gönül kor. İstetir, ancak alamaz. Güllü’nün de çocukta gözü olduğundan kaçmaya karar verirler. Bir akşam bohçasını alan Güllü çocukla kaçır. Durumu fark eden aile peşlerine düşerek yarı yolda yakalarlar. “Sen kim, Güllü kim? Güllü’yü nasıl besleyeceksin?” diyerek elinden alırlar, Güllü’yü. Bunun üzerine çocuk, dillerde dolaşan şu ağıdı yakar. Fakirlik korkusuyla sevdiği oğlana verilmeyen Güllü’ye ağıt;” (Kabakçı-Semerci, 2012: 210)

Güllü’ m seni ben de alıp kaçarım,

Yedi dağ ardına çadır açarım.

Yemen içemezsem kenger içerim,

Elbet ben de bir Güllü’yü beslerim. (Kabakçı-Semerci, 2012: 210)

“Güllü Bibi’nin bir sevdiği vardır. Güllü Bibi’nin üvey kardeşi Şemsi de bu adamı sever. Güllü Bibi’ye görücü geleceği zaman, annesi öldüğü için onu büyüten teyzesi rahatsızlanır. O yüzden Güllü Bibi yerine Şemsi görücü karşısına çıkar ve o adamla evlenir. Adam da bu durumdan memnun değildir ve Şemsi’ye el sürmez, Güllü ile kaçmak istese de Güllü kardeşine ihanet etmez. Durumdan memnun olmasa da başkasıyla evlenir.” (Kır, 2008: 40)

Arayı uzattık, selamı kestik,

Selamın yanında gıymatlı yar. (Kır, 2008: 40)

3.1.2. Gelin ve Sosyal Olaylar İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar

3.1.2.1. Gelin ve Dert-Sıkıntı İlişkisi

Kişiler, birey olarak zaman içinde çeşitli duygular yaşarlar. Yaşanılan mutluluklar, dertler, sıkıntılar ve üzüntüler kişiyle beraber yaşadığı topluma da yansır. Ahmet Z. Özdemir’in dediği gibi *“ağıtlar toplumların özgeçmişidir.” (Özdemir, 2001: 7-8).*

Bazı kişiler, bazı dönemlerde mutsuzluk, çaresizlik, umutsuzluk, ilgisizlik gibi duyguları yoğun yaşarlar. Dertlerini içlerine atıp kahrolurlar. Bu kişiler, acılarını bir gözyaşı gibi ağıtlarla dışarıya dökebilir. Bu ağıtlar, karamsar ruh haliyle söylenmiş ağıtlardır (Kaya, 2004: 290).

Bu başlık altında, toplam yedi ağıt tespit edilmiştir. Bunlar; düğün öncesi çağlarda, daha genç yaşlarda iken çekilen dertleri, sıkıntıları ve üzüntüleri dile getiren ağıtlardır.

İlk iki ağıt, annesini daha küçükken kaybedip üvey anne elinde büyüyen genç kızların sıkıntılarını dile getiren ağıtlardır.

Gelin anam ısmarlamış,

N’idici bahtı karayı. (Dikici vd.; 2008: 153)

Kabristan bir kent olur,

Ora giden bend olur.

(Valla) bu gelinler bu kürekenler,

Bu bayaz dasmalar,

Hamsı birbirine bend olur. (Tahsin, 2014: 171)

Ağıtların bazıları, gerçekten herkesi derinden yaralayacak duygular üzerinedir. Bazıları ise, sudan sebepler diyebileceğimiz daha yüzeysel sıkıntılar üzerine söylenmiştir. Dertlerin sıkıntılarının derinlik derecesi kişiye göre değiştiğinden elbette her ağıt ayrı bir öneme sahiptir.

“Konya’nın Cihanbeyli ilçesinde yıllarca dedesini baba, babaannesini anne bilen bir kız çocuğunun bir tesadüf sonucu babasının öldüğünü öğrendiğinde yaktığı ağıttır. Yıllarca ölen abisi diye tanıtılan kişinin, babası olduğunu okulda yaşadığı bir tesadüf sonucu öğrenmiştir.” (Naskali, 2011: 57-58).

Beni gelin etmişler de

Babalara dargınım. (Naskali, 2011: 57-58)

“Alemdar kasabasında esnaf olan Hacı Bekir’in oğlu Hüseyin, gençlik yıllarında yokluktan dolayı çok sıkıntılı günler geçirmektedir. Bu sıkıntılı günlerin üstüne bir de anası hastalanınca iyice yıkılır, annesini hastaneye götürür. Doktor, Hatice’nin kanser olduğunu söyler ve Kayseri’ye gönderir. Kayseri’deki doktorlar bir süre tedavi ettikleri Hatice’den ümidi keserler ve onu evine yollarlar. Evine getirilen Hatice kısa bir süre sonra vefat eder. Hüseyin annesinin ölmesine çok üzülür. Aradan iki üç ay gibi bir süre geçtikten sonra Hüseyin’in babası Hacı Bekir, evlenmeye karar verir. Babasının evlenmesini istemeyen Hüseyin, şu ağıdı yakar.” (Dikici vd.; 2008: 82-83)

Yernik giden gelin anam,

Sallatmadım sana beşik.

Bunlar kaynanasız olmaz,

Gelinlerin yeriniyor.

Eller de anam dedikçe,

Ciğerlerim deliniyor. (Dikici vd.; 2008: 82-83)

“Karşı tarafın kazanmasını isteyen Karayiğit Musa, istediği yere oy vermediği için anne ve babasına küser. Oğlunun bu davranışı, kaynak şahsın çok zoruna gider ve o duyguyla aşağıdaki ağıdı söyler.” (Temiz, 2005: 553).

Gelin gapıda oturuyor,

Hava da habarın getiriyor (Temiz, 2005: 553)

“Yaylada, av tüfeğini doldururken kazayla tüfek elinde ateş alır ve eli parçalanır.”

Galma gedek babamoğlu,

Nişannın da gara bağlar. (Temiz, 2005: 558)

“Hayrullah Gura’nın annesinin horozunu, komşularının gençleri habersizden kesip yerler. Bir iki gün sonra horozun yokluğu anlaşılır. Hayrullah, horozun akabetini öğrenir, fakat annesine söyleyemez. Annesi, her gün horozu sormaya başlar.” (Temiz, 2005: 634)

Horuz ala besde besde,

Garı yaşlı gelin hasda. (Temiz, 2005: 634)

3.1.2.2. Gelin ve İstenmeyen Evlilikler İlişkisi

Kaçarak evlenme, kültürümüzde görülen evlenme çeşitlerinden biridir. Özellikle, ailelerin karşı çıkması durumunda meydana gelir. Kız tarafının özellikle sosyo-ekonomik ve

diğer nedenlerle evliliğe engel olması etkenlerden biridir. Kızın rızası olmadan, zorla kaçırılması da kaçarak evlenmenin başka bir şeklidir (Artun, 2015: 197).

Düğün öncesi dönemde, gerek genç kızların rızası ile gerek de rızası dışında evlilik vaadiyle baba ocağından ayrılanlara söylenen ağıtlar vardır. Yalnız iki tane tespit edilen bu ağıtlar, kaçan kızların anne ve babası tarafından söylenen ağıtlardır. Henüz, on üç- on dört yaşlarında evden ayrılan kızlarının durumuna üzülen ebeveynler acılarını ağıtlara dökmüşlerdir. Acısını dile getirirken, kızının başına kötü bir şey gelmesini de istemeyen anne veya baba bu dileklerini de dile getirirler.

Yeni değmiş on üç on dört yaşına,

Bir acayip sevda gelmiş başına.

Düşmüş yavrum eloğlunun peşine,

İncitmen yavrumu tor vardı dağlar. (Umucu, 2013: 197)

Ahırda bir gelin ölmüş,

Mor belik boyanmış toza. (Temiz, 2005: 495)

3.1.2.3. Gelin ve İstenmeyen Olaylar İlişkisi

İstenmeyen olay; kültürümüzde hoş karşılanmayan, yaşanması doğru bulunmayan olaylardır. Bazen kişiler, kendisine bağlı olmayan sebeplerden dolayı ortaya çıkan durumlar ortasında kalırlar. Bu durumlardan etkilenen kişi ve çevresi istemeden yaşadıkları olaylara katlanmak zorunda kalırlar. Bu zor durumlara katlanırken yaşadıkları duyguları, hisleri avaz avaz ağıtlara dökerler.

Burada örnekleri verilen ağıtlar, toplumumuzda hoş karşılanmayan, yaşanması doğru bulunmayan olaylar üzerine söylenmiştir.

Yedi tane tespit edilen metinlerden ilk iki ağıt metninde, zorla kaçırılan genç kızların durumları anlatılmaktadır. Üstelik bu genç kızlar, başka biri ile nişanlıdırlar. Ağıtlarda, nasıl kaçırıldıklarına dair bilgiler de veren kızlar, nişanlılarına olan bağlılıklarını bildirmektedirler.

Dinleyin anneler benim halimi,

Bağladılar ağzı kolu elimi.

Nasıl bırakayım nazlı yârimi,

Çıkan feryadımı duyan olmadı. (Parmaksız, 2006: 392)

Çok zaman oldu ben buradan geçeli,

Ak koyunu karadan seçeli,

Elleri kınalı yüzü peçeli,

Nice gelinler var kara yer sende. (Berker, 2018: 204)

Daha önceki başlıklarda değindiğimiz kız kaçırma yoluyla evlilik, kültürümüzde görülen bir evlilik türüdür. Evlilik törenleri güzel ve eğlenceli ritüellerdir. Ancak işin içine kız kaçırma olayı girince çeşitli olumsuz durumlar ortaya çıkmaktadır. Hatta ölümler ve hapisle sonuçlanan olaylar yaşanmaktadır.

Aşağıdaki ağıt örnekleri, özellikle kız kaçırma sonucu yaşanan talihsizlikler üzerine söylenmiştir.

Karakuşların saçağı,
Kardeşim katil kaçağı,
Memmet emmi düğün kurmuş,
Çifte oynasın köçeği, (Özdemir, 2001: 85-88)

“Hacı, Adana’da biz kızı sever ve kaçıtır. Bunun üzerine kız tarafı Hacı’yı vurur, kızı da yaralar. Kız bir şekilde kurtulur. Hacı’nın dayıları, Hacı’yı gömer kızı da mezarın başına getirirler.”

Hacı beyim düğün gürmuş,
Adana’nın pazarına. (Altınkaynak, 1997: 423)

“Mustafa, komşu köyden bir kız ile nişanlanır ancak evlilik için babası yüklü miktarda başlık parası ister. Çaresiz kalan kız ve Mustafa kaçmaya karar verirler. Kış mevsiminde şiddetli tipi ve kar bu aşıklara yol vermez. Delikanlı Mustafa, soğuktan titreyerek donar ve ölür. Sevdiğini kaybeden kız ise ağlayarak çırpınarak Mustafa’nın köyüne zor ulaşır. Mustafa’nın annesi:”(Özdemir, 2001: 89).

Çeşmelere gelinceğiz,
Güllü’den ekmek soruyor.
Uşaklar avdan geliyor,
Zorbazım içinin beği. (Özdemir, 2001: 89)

“Kastamonu Ayvalı’ da koyun tüccarı Salim Bey, zengin bir insandır. O yörede bulunan çok güzel bir genç kıza Salim Bey âşık olur, fakat kız yoksul bir delikanlıyı sevmektedir. Buna rağmen babası kızı Salim Bey’e verir. Delikanlı ise, duruma dayanamaz çete kurup Salim Bey’i öldürür.” (Özdemir, 2001: 99).

Ayvalı’da kuru kavak,
Doruğunda yeşil yaprak,
Elim kına başım duvak,
Uyan Salim Bey’im uyan. (Özdemir, 2001: 99)

Toplumumuzda, hiç hoş karşılanmayan ve hatta hiçbir din ve inançta yeri olmayan olaylardan biri enstet ilişkilerdir. Ancak zaman zaman bu gibi durumlarla karşılaşılabilir. Özellikle, kadınların etkilendiği bu durumlar kişileri, psikolojik ve sosyolojik açıdan etkilemektedir. Bu durum karşısında ne yapacağını bilemeyen kişiler çeşitli suçlara karışabilmektedir.

Aşağıdaki ağıt metninde, böyle bir durum söz konusudur. Yaşanması istenilmeyen olay karşısında genç kadın, kendisini korumak için babasını vurmuştur. Bu durumu da dizelere dökerek ağıt yoluyla haykırmıştır.

“Adana’da babası tarafından metres olarak kullanılmak istenen Necla, babasını hiç acımadan tabanca ile vurur.” (Parmaksız, 2010: 312).

Acımadan babama üç kurşun attım,
Bir yuva kurmak benim de hakkım. (Parmaksız, 2010: 312)

3.1.2.4. Gelin ve Toplumu Etkileyen Olaylar İlişkisi

Toplumu derinden etkileyen sel, deprem, yangın, kuraklık, salgın hastalıklar karşısında kişiler, düşüncelerini, duygularını, hissettiklerini anlatma gereği duymuşlardır. Bu duygularını sanat seviyesinde şiirlerle, anonim ya da sahibi belli olarak halka sunmuşlardır (Kaya, 2004: 317).

Toplumu derinden etkileyen olaylar üzerine söylenen ağıtlar, genç, yaşlı demeden duyguları ifade etme vasıtası olarak kullanılmıştır. Türkiye tarihinde yaşanan Erzincan, Van, Gölçük depremi gibi olaylar; ülkemizi bağımsızlığına kavuşturmak için soğukta donarak şehit olan askerlerimizin yaşadığı Sarıkamış olayı; çeşitli bölgelerimizde görülen çığ ve heyelan felaketleri ağıtlara konu olmuştur.

Bu felaketlerde ölenlerin hayalleri, umutları bir murat alma biçimi olan evlilikle bağdaştırılmıştır. Düğün öncesi dönemde, daha muradını almadan düğün ve nişan gibi mutlu günlerini göremeden çoluk çocuğa karışmadan ölenler geride kalanlara daha derin acılar bırakmışlardır. Bu, duygularla söylenen toplam on ağıt tespit edilmiştir.

Ağıtlarda, bu acılar açıkça karşımıza çıkmaktadır. Deprem sonucu; gelinlik giyemeden, sevdiğine kavuşmadan, nişanlısını son kez göremeden taşların altında ezilerek can veren genç kızlar, ağıtların ilham kaynağı olmuştur. Yine murat alamayan genç, babayığit delikanlılar için de ağıtlar söylenmiştir. Özellikle, Ruhi Kara'nın "Erzincan'ın Gözyaşları (Deprem Ağıt ve Destanları)" adlı eserine baktığımız zaman, depremlerin duygusal açıdan da yıkıcı etsine şahit olmaktadır.

Giyemedi genç kızlar gelinliğini,

Evlatlar yitirdi öz benliğini. (Kara, 1993: 86)

Nişanlandım alamadım yârimi,

Taşlar ezdi hayatımı serimi. (Kara, 1993: 237)

Daldırma gül mü oldu kollar Erzincan,

Gelin mi verecek güller Erzincan. (Kara, 1993: 220)

Yayla yiğitlerini vurdu yatırdı,

Gelinlik kızlarımı aldı götürdü. (Kara, 1993: 226)

Çekmiş dünyadan ayağın elini,

Bahar olmuş duraklamış gelini. (Kara, 1993: 179)

Kış günü,

On beşinde kız gelinlik çağda iken,

Bin yıllık kocaya döndürdün çağın. (Kara, 1993: 199)

Allah nasip etmedi gelinlik giye,

Gelinlik yerine kefen giydi Seher'im. (Kara, 1993: 138)

Toplumu etkileyen felaketler arasında, çığ da büyük yer kaplamaktadır. Çığ felaketlerinde nişanlılarını kaybedne genç kızlar, acılarını ve üzüntülerini ağıtlara dökmüşlerdir.

“Adana’da çalışmakta olan on beş kişinin üzerine çığ düşer, öyle ki çoğunu cesetlerini çıkarmak için yaz ayları beklenir. Ölenlerden birisi nişanlı ve düğün hazırlığı yapmaktadır. Gencin nişanlısı bu ağıtı yakar.” (Altınkaynak, 1997: 556)

Nişanım değin ağlamam (Altınkaynak, 1997: 556)

“1942-1945 yıllarında mevsimlik işçiler bir kış gününde işlerinden dönerlerken karda kışta yollarını şaşırırlar. Yollarını kaybedip bulamazlar. Bunlar yavaş yavaş Gezbel mevkiine gelince hava biraz sakinleşir. Burada konuşmalardan dolayı kar kütlesi, yuvarlanarak aşağıya doğru iner ve işçileri içine alır. Kılavuzlar dahil herkes ölür. Türkmen kocası Musa Kızı Havva bu ağıdı söyler.” (Özdemir, 2001: 168)

Deli misin bire deli,

Doruca’dan aşar yolu.

Nişanlım diye ağlamam,

İkisi de emmioglu. (Özdemir, 2001: 168)

Sarıkamış’ta şehit olan askerlerimizin, ölümü tüm halkı derinden sarsmıştır. Burada, donarak şehit olan askerlerimizin kimisi nişanlı kimisi sözlü kiminin de sevdiği vardır. Ancak hiçbiri sevdiklerine kavuşamamıştır. Bu durum, ağıtlara söz olup yansımıştır.

Kimisi nevcivan taze nişanlı,

Boynu buruk melâl gözü yoldadır. (Elçin, 1990: 212)

3.1.3.Gelin ve Ölüm İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar

3.1.3.1. Genç Kızların Ölümü Üzerine Söylenen Ağıtlar

Genç kızların ölümü; yaşına, evlilik çağının gelip gelmemesi durumuna göre değerlendirilmiştir.

3.1.3.1.1.Evlilik Çağından Önce Ölen Genç Kız ve Gelin İlişkisi

Bu başlık altında, gelinlik çağına varamadan çeşitli nedenlerle vefat eden genç kızların ağıtlarına yer verdik. Yirmi tane örneği, karşımıza çıkan metinlere baktığımız vakit; daha kızını gelin edemeden kara toprağa veren acılı aile bireylerinin yaslarını görmekteyiz. Özellikle doğumundan itibaren evlatlarının güzel günlerini görmek isteyen annelerin, acı feryatları dizelere işlemiştir. Yalnız anneler değil; daha çocuk yaşta vefat eden kızlar için babası, babaannesi, anneannesi ve yakın akrabaları da ağıtlarını söylemişlerdir. Bu ağıtlarda; vefat eden kızların soyu, güzelliği, tahsili ve maharetleri gibi önemli özelliklerine değinilmiştir. Yine ağıtların dizelerinde ölümün nasıl gerçekleştiği, nerede ve ne zaman meydana geldiği gibi bilgilere de yer verilmiştir.

Ağıtları yakanlar, gelinlik çağlarına yaklaşmış kızların mutlu günlerini görmeyi isterken yaşanan ölüm olayı karşısında duygularını dile getirmişlerdir. Özellikle, ölen kızın gelin etmişçesine “düğününden, çeyizinden, duvağından, esvabından, nişanından, kınasından” bahsedilmektedir. Aşağıdaki örneklerde de gördüğümüz üzere, genç kızlar adeta ölüme değil; düğün günlerine uğurlanmışlardır.

“Şengül Tiftik, altı yaşında trafik kazasında ölünce annesi bu ağıdı yakar.” (Yaldızkaya, 2018: 303).

Pek çoğudu Şengül’ümün yarası,

Küçücükten gelin etmiş anası. (Yaldızkaya, 2018: 303)

“Göksun ilçesinden Hasan Kayran’ın kızı Hayriye, 1938 yılında ilkokul üçüncü sınıfa giderken ölür. Anası Emine Hatun söyler:” (Koca, 2008: 183-185).

Bu kimin nesi derlerse,

Üçüncü sınıf gelini. (Koca, 2008: 183-185)

Düğününde acı şerbet içildi.

Gelinlik esvabın dar mı biçildi. (Bali, 1997: 256)

Köyümüzün önü kavak,

Yaprak döker ufak ufak,

Senem’i gelin etmedim,

Eli kına başı duvak. (Koca, 2008: 189)

“Emine’nin anası sütü ocağa koyuyor. Kendisi de yayık yaymaya başlıyor. Süt, kaynayınca taşıyor. Emine sütü ocaktan indirmeye varınca, o telaşla, etekleri yalına değiyor, alışıyor. Kız kovayı alıyor, üstüne su dökerek kendini yanmaktan kurtarmak isterken bir gelin geliyor öteden, kovayı Emine’nin elinden alıyor. Perilerden mi, neymiş bu gelin. Görünmeyenlerden imiş. Sen benim kızımın üstüne ateş saçtın, kızımı yaktın, diyor. Ben seni yakacağım. Emine de anası ona ulaşınca kadar yanıyor. Bu ağıdı anası yakıyor.” (Kemal, 1993: 264-266)

Bayrama kurban olayım,

Bayram kaldırmış bayrağı.

Ben kınasın yakacağım,

Dayısı oynasın değneği. (Kemal, 1993: 264-266)

Süzün kızcağızım süzün,

Nişan takacağım güzün.

Kızın çeyizini gördüm,

Hemi baston hemi yamçı.

Kızıma çeyiz veriyom,

Altı kilim altı perde,

Kızımı gelin veririm,

Saçın telleye telleye. (Kemal, 1993: 293-296)

“Yıl 1955, Mucur Karakuyu köyü. O yıllarda deterjan sabun olmadığı için halk kendi imkanlarıyla temizlik için çeşitli maddelere başvurmaktadır. En iyi kaynak, her zaman da doğanın kendisidir. Köy civarında çamaşırların temizliğinde etkili olan yeşil renkli kil çıkarılan bir yer ile saçları yıkamakta kullanılan sarı renkli kis denilen maddenin çıkarıldığı Killik denilen bir mevki vardır. Kadınlar, kızlar buraya zaman zaman giderek sabun görevi gören bu maddeden alarak evlerinde kullanırlar. Nafiye, köyün genç kızıdır. Nafiye’nin babası askerden dönememiştir. Kocasını askere gittiğinde annesi Zalha kadın hamiledir. Kocasını ölmesine rağmen kimseyle evlenmemiş yokluk ve yoksulluk içinde çocuklarını büyütme çalışmıştır. Genç kızı olan Nafiye, ramazan ayında bir gün bacısı Sultan, kardeşleri Ömer ile Ali ile birlikte Killik denilen bölgeye sabun almaya giderler. Kisler kaygan olduğundan ve üst üste bloklar şeklinde olduğundan aslında alması da oldukça dikkat isteyen bir iştir. Nafiye, birden temiz bir parça

görür. Fakat onu almak isterken üst taraftaki bloklar kayarak Nafiye'nin üzerine düşer. Kardeşleri son anda kaçsalar da o kurtulamaz. Köye haber tez ulaşır. Genç kız göçük altında aranır. Ancak iki gün sonra cesedine ulaşılır. Annesi Zalha kadın zorluklarla büyütüp evlenme çağına getirdiği kızının ölümüne şu ağıtı yakar:” (Umucu, 2013: 241).

Killik uçmuş Nafiye'min dizine,
Pullu bürgüsünü örtün yüzüne.
Emmileri kurşun atmış izine,
Sakla Mevla'm sakla kuzumu sakla,
Yürü dede çavuş killiği yokla. (Umucu, 2013: 241)

“Emiruşağı Köyü'nden Katil Ahmet isimli bir eşkıya, adamlarıyla Aziziye'den (Pınarbaşı İlçesi) Emiş isminde bir kızı zorla kaçıtır. Emiş, yolda Katil Ahmet'e yalvarır, ona yar olamayacağını söyler. Katil Ahmet, çok sinirlenir ve Emiş'i yolda bıçaklayıp öldürür. Emiş'in kimsesi yoktur. Babası, Sarıkamış'ta şehit olmuştur. Yaşananları öğrenen Gökçek, arkadaşı olmasına rağmen Katil Ahmet'i vurur ve öldürür. Ağıdı, Emiş'in annesi yakar.” (Ulaş, 2014: 277).

Bunu Gökçek etmezdi ya,
Bu iş o katilden oldu.
Gönülsüz kız gelin olmaz,
N'oldu Ağ Emiş'im n'oldu. (Ulaş, 2014: 277)

Çatal kapının kilidi,
Gelin kızım geri gelsin. (Kır, 2008: 277)

“Bir kadının, kızı Ankara'da oğlu ise Adana'da tedavi görürken vefat ederler. Cenazeleri, hastaneden hemen çıkaramazlar. Acılı anne çocuklarını son defa göremediği için bu ağıdı söyler:” (Şimşek, 1993: 125).

Adana Angara arası,
Ağır yavrumun yarası,
Açın da bakın eline,
Daha gelinnik gınası. (Şimşek, 1993: 125)

Biri Emiş biri Gümüş,
Bunların adı ne tatlı.
Sanki gelinci gidiyor,
Mezarı dolandır atlı. (Ulaş, 2014:137)

“Türkân Doğramacıoğlu, evlerinin önünden karşıya geçerken kamyon altında kalarak vefat eder ve halası tarafından bu ağıt yakılır.” (Yaldızkaya, 2018: 312-313).

Etmiş çeyizini gelin olmamış,
Türkân kızın muradına ermemiş. (Yaldızkaya, 2018: 312-313)
Getdiydi güzüle yazıla,
Gelmedi bi gelinlik gızıla. (Özdemir, 2015: 170)

“23 Ekim 2004 Cumartesi günü, Van’da alışveriş yapıp evlerine dönerken Van ili Muradiye ilçesinde elim bir trafik kazası sonucu aynı arabada bulunan karısı Lütfiye ve bir yaşındaki kızları Ümmü Gülsüm de vefat etmiştir. Böylece bir aile tümünden yok olmuştur. Böylesi bir durum Dirmil tarihinde ilk kez yaşanmıştır. Dirmil’e çok büyük bir acı bırakmışlardır. Özellikle, Lütfiye’nin aynı ismi taşıyan ve ünlü ağıtçılardan olan babaannesi Lütfiye Karapınar torunun ölümüne dayanamaz ve şu ağıtı söyler:” (Özdemir, 2015: 174).

Gocadağ başında bi gelincik oturu,
Kınalı elini suya batırı,
Neğnedin nenem dünneye geldin de,
Yirmi seneden ötürü?
Bu dert beni ya yirmi günde,
Ya yirmi ayda götürü! (Özdemir, 2015: 174)

Halaları hoş geldiniz,
Siz kınaya geç galdınız,
Okuntunun yamacına,
Altın küpe mi aldınız. (Berker, 2018: 126)

Orta Asya’dan getirdiğimiz bir gelenek olan kendine ağıt yakma geleneğini, genç kızların ağıtlarında da görmekteyiz. Bu örneklerde genç kızlar, kimi zaman öleceğini varsayıp bir ağıt söylemiş. Kimi zaman ölen kızın ağzından hissiyatı dile getirilmiştir. Ağıtların dizelerden genç kızların, nasıl öldüğüne dair izlere rastlanabilir. Geride bıraktıkları için nasihatler, ağlamamalarını tembih eden sözler ve yaşayamadıkları hayalleri ile ilgili ifadeler yer almaktadır.

“Bozyazı’nın Kızılca köyünde, kız öleceğini varsayıp anasına seslenerek kendisi için aşağıdaki ağıdı yakar:” (Berker, 2018: 202).

Benim anam da yol üstüne gelirse,
Aman gelirse,
Sarı saçlarını da kelep kelep yolarsa,
Aman yolarsa,
Benim öldüğümü söyleyip de ağlatmayın anamı,
Aman anamı,
Kızım seni gelin verdim de gidiyorsun bu ellerden.
Varıp da oturacağın yerler gül olsun, gül olsun,
Eğer beni unuttur da gidersen hakkım sana helal olsun.
Helal olsun. (Berker, 2018: 202)

Al duvağımı atamadım başıma,
Gelin olup eremedim muradıma,
Doyamadım şu gençlikte yaşıma,
Alkanlar içinde kaldım annem. (Parmaksız, 2006: 382)

Yine bir acı ses gazeteden aldım,
Yazıp anlatayım dinleyin dostlar.
Dilim tutmuyor ki her şeyi deyim,
Dinsiz kafirleri kınayın dostlar.
Küçüktü Aynur'da söylemez dili,
Torbanın içinde bulundu ölü.
Annenin babanın açar mı gülü,
Bunları teselli eyleyin dostlar.
4 yaşında yavru söylemez dili,
Açmadan soldurdu tomurcuk gülü.
15 gün sonra da bulundu ölü,
Buna can dayanmaz ağlayın dostlar. (Parmaksız, 2006: 405-407)

Duvarı mantom asılı kaldı,

Sandıkta çeyizlerim basılı kaldı. (Elçin, 1990: 44)

Ben de gelin oldum değmesun nazar,

Kader böyle imiş Hakk'un yazisi. (Elçin, 1990: 133)

3.1.3.1.2. Evlilik Çağında Ölen Genç Kız ve Gelin İlişkisi

Anadolu ağıtlarını incelediğimiz vakit otuz bir ağıdın; bu başlık altında gelinlik çağına yaklaşmış, nişanlı kızların ölümleri sonucu söylenmiş olduğunu görmekteyiz. Gelinlik çağındaki genç kızların, çeşitli sebeplerle ölümünün yaşattığı hissiyatları anne, baba, kardeş ve yakınlarından dinlemekteyiz. Ağıtlar, söylenirken sık sık gelin ile ilişkili kavramlara değinilmiştir. Çünkü; her genç kız bir gelin adaydır.

“Andırın'ın Geben kasabasında yaşayan Fatma adında çok güzel bir kız vardır. Çok isteyen olur, ancak o kimseye varmaz. En sonunda bir gence varacak olur. Bu arada kız bir hastalığa yakalanır. Bir gün kalp rahatsızlığı geçirir ve evin içinde yere yığılır kalır. Bir daha ayılamaz. Kızının ölümüne çok üzülen kaynak şahıs aşağıdaki ağıdı yakar:” (Temiz, 2005: 146-147).

Cehez sandıkda basılı,

Alı yeşili solmadı,

Nice gıydın Gadir Mevlam,

Gızım da gelin olmadı. (Temiz, 2005: 146-147)

“Hacca adında bir kız, bir gence verilir ve düğün kurulur. Hacca kız cumartesiye pazara bağlayan gece aniden hastalanır ölür. Andırın'ın Cambaz köyünde yaşandığı tahmin edilen Hacca, kocaya verilir. Bir süre sonra düğün başlar. Kına gecesi Hacca'nın eline kına yakılır. Gece vakti herkes yatağına yatar. Sabah olur herkes kalkar, Hacca, kalkmaz. Herkes yorulduğunu düşünerek kaldırmak istemez, ancak kuşluk vakti olur Hacca, hâlâ kalkmaz. Bunun üzerine gidip bakarlar ki Hacca çoktan ölmüş. Hacca Kız'ın annesi, o acıyla kızına aşağıdaki ağıdı yakar:” (Temiz, 2005: 189).

Bülbül boş dala gonmuyor,
Mihnesi buna ganmıyor
Varın söölen Hacca Gıza,
Guşluk oldu uyanmıyor.

Maraş'dan çıkdı bir ucu,
Aksu'da oturdu m'ola,
Ne mafasız yalan dünya,
Hacca'yı götürdü m'ola. (Temiz, 2005: 189)

Böyle de kız gelin molur,
Aklını başına devşir. (Kemal, 1993: 334-338)

Böyle de kız gelin m'olur,
Aklını başına devşir.
Kapıya gelinci geldi,
Çıkmıyor davulun sesi. (Koca, 2008: 151-153)

Yetişmiş bir kızım öldü,
Eş yerde kaldı nakışı. (Kabacalı, 1997: 278)

Oksijen tüpü gucağında,
Bir bebeği var gucağında,
Hastanenin bucağında,
Bir avuç külü galmış ocağında. (Berker, 2018: 195)

“1940 yılında, Çayanlı köyünden Hatice amansız bir hastalığa yakalanır ve genç yaşta ölür. Kocasının adı Ergen, kardeşinin adı Hasan'dır. Bir kızı vardır, o da öksüz kalır. Ağıdı Hatice'nin anası Fadime Hatun yakar.” (Ulaş, 2014: 151).

Ağzında da dili yara,
Çok ağladım yana yana,
Eller yaylaya göçtü de,
Biz temmuzda kaldık ana. (Ulaş,2014:151)

“Kıçıkırık Ali, 1920'lerin Toroslarda dolaşan en ünlü eşkıya çete başlarından birisidir. Kıçıkırık Ali, Kadırlı'nın Söğütlügeçek köyündendir. Nişanlı iken askere gidiyor. Nişanlısı olan kızın dayısı da Aliye düşmandır. Ali askere gidince dayı fırsat bu fırsattır diyerek kızı başkasıyla evermek istiyor. “Benim düşmanıma varmayacaksın, yoksa seni öldürürüm,” diyor. Kız da: “Namus bostan tarlasında bitmez. Ali benim nişanlım, bir kere söz verdim. Ondan başkasıyla evlenmek bana haram,” diyor. Uzun tartışmalardan sonra dayı kızı öldürüyor. Askerde bunu duyan Ali silahıyla kaçıyor, köye geliyor, kızın dayısını öldürüyor, kızın mezarının başucuna da bir ağaç dikiyor ve işte o zaman da oraya oturup bu ağıdı yakıyor.” (Kemal, 1993: 328).

Nazlı Döndümün yüzünden,
Tatlı canlarımdan geçtim. (Kemal, 1993: 328)

“1894 yılında, Hemite köyünden Molla Osman’ın nişanlısı Hürü, öldüğünde bu ağıdı kaynanası olacak Çil Hasan oğlunun kızı Elif yakıyor.” (Kemal, 1993: 242-245).

Hürüyü gelin alır da,
Mor giydir’rim al üstüne.
Bugün de cuma gecesi,
Elinin kınasın yakın.
Hürüyü gelin alır da,
Üzengilik dana ver’rim. (Kemal, 1993: 242-245)

Çivide mantom,
Asılı kaldı.
İçi sandık çiyizim,
Basılı kaldı. (Elçin, 1990: 85)

Maraş’tan gelen gelinci. (Görkem, 2001: 299-301)

“Gelinlik çağında bir kız olan Gülizar, on yedi yaşında iken amcasının evinde kaza ile amcasının oğlu tarafından vurulur. Cenazenin başında savcı beklenirken bu ağıt yakılır.” (Altınkaynak, 1997: 497-498).

Yaşıtların gelin olur,
Döğünsün anan döğünsün. (Altınkaynak, 1997: 497-498)

“Emiş ile Gümüş iki kız kardeştir. İki bacı o dönemlerde amansız bir hastalığa yakalanırlar. Yokluk ve doktorsuzluk yüzünden önce Emiş, sonra Gümüş vefat ederler. Öldüklerinde Emiş nişanlı, Gümüş ise bekarıdır.” (Özdemir, 2001: 242).

Biri Emiş biri Gümüş,
Bunların adı ne tatlı.
Sanki gelin olmuş gibi,
Mezeri dolanır atlı.
Anam böyle gelin gitmez,
Kır at eşini eşini.
Babam yoklu kaçmam diyor,
Öldüm düşünü düşünü. (Özdemir, 2001: 242)

Omzundan eğilmiş de,
Gözü Memmet’e bakıyor.
Gelin mi gidicin kızım,
Ağ eli ternik diyor. (Özdemir, 2001: 318)

“Güzel bir kız olan Selver’i, annesi kıyıp da kimselere veremez. Selver bir zaman sonra hasta olur ve ölür. Annesi kızını toprağa verirken bu ağıdı söyler:” (Şimşek, 1993: 97).

Ben selver’imi böyüttüm,
Gınalı elli guzu gimi. (Şimşek, 1993: 97)

Yandım özümden özümden,
Bir sel geldi gözümden.
Üç senelik mezer açtırdım,
Duvak kalkmamış yüzünden. (Şimşek, 1993: 102)

“Genç kızların toplanıp odun toplamaya gittiği bir gün Leyla, çınarın tepesine çıkar ve ayağı kayıp düşer. Kızların da her biri bir tarafa dağıldığı için kimse görmez ve Leyla orada can verir. Kızın annesi haberi alınca oraya gider ve kızının başında bu ağıdı yakar.” (Şimşek, 1993: 104).

Hacbel’in goca çınarı,
Netdin Leylamın golunu.
Ben Leylamı gelin verdim,
Alın yolunu yolunu. (Şimşek, 1993: 104)

“Genç bir kızın babası ölünce annesi başka biriyle evlenir. Bunun üzerine kız abisi ve yengesi ile yaşamaya başlar. Yengesi, bu kızı kendi erkek kardeşiyle evlendirmek istese de kız, başka biri ile nişanlanır. Bunu üzerine yengesi kızı iftira atar ve abisine kızın hamile olduğunu söyler. Abisi de kızı, bahçeye götürerek boynunda balta ile vurur. Kızın sesini bir çoban duyar köye haber verir. Kızın cesedini eve alıp getirirler. Cesedin başına doktor da gelir ve kızın hamile olmadığını söyler.” (Şimşek, 1993: 233-234).

Nişanlısı duymuş gelmiş,
Ata vermemiş soluğu.
Teneşire çıkarmışlar,
Kucak almaz mor beliği.
Telliceğe başlık alın,
Geydirin sırma takımı.
Anan gadan alsın gızım,
Gayrı yitiririm aklımı. (Şimşek, 1993: 233-234)

“Lüllüş Cuma’nın kızı, Halim Mehmet’in gelinliği, Halil’in nişanlısı, kaderi kara Emine; on beş yaşlarında sebebi ne olduğu meçhul; ahıra girer kendisini ipe asar. Harmandan gelen babası, öküzleri bırakmak için ahıra girer bakar ki, ne görsün; ceylan gibi biricik kızı asılıp ölmüş. Hemen dışarı çıkar, bağırır komşulara. Komşular gelir Emine’yi ipten alırlar, eve yatırılırlar. Nişanlı olarak ölen kızına, annesi Gamer Hanım şöyle bir ağıt söyler:” (Koca, 2008: 57-58).

Buna kimlerden derlerse,
Helim Mehmet’in gelini. (Koca, 2008: 57-58)

“Emine kız, kendini ipe kurban vermiş. Fırlayıp dışarı çıkan ebesi bir figan eder: “Emine’ m asılmış komşular!” diye. Duyan gelir, Emine Kız’ı ipten alırlar. Ölüm haberini duyan nişanlısı Halil Gül, Emine Kız’a şöyle bir ağıt söyler:” (Koca, 2008: 135-136).

Hele feleğin işine,
Âlemi derdin başına,
Seninle ben de ölürüm,

Tabanca sıkın döşüme. (Koca, 2008: 135-136)

“Paşa Bekir’in sevdiği Naile’yi babası başkasına verince kız, zehir içerek intihar eder. Perşembe sabahı ölüsü bulunur” (Elçin, 1990: 113).

Davullar çalar ana kazanlar kaynar,

O benim sevdiğim oğlan kulede ağlar. (Elçin, 1990: 113)

Babam oğlu kanlı zalim,

Kör yola öldürdün kardaş. (Kabacalı, 1997: 78)

Yüce dağın karı idim,

Ben anamın biri idim,

Öldürme beni kardeşim,

Sağ gözünün nuru idim. (Kabacalı, 1997: 81)

“Ağıt, verem olduğu için nişanlısından ayrılan Gençekli bir genç kızın hastanede yazdığı ve ölünce yastığının altından çıkan bir ağıttır. Sonradan bu kâğıt, acıklı bir ezgiyle okunur ve dilden dile dolaşır.” (Gedik, 2008: 178).

Nişanlımdan ayırdılar,

Gelmez yere gönderdiler. (Gedik, 2008: 178)

“Daha hayatının baharında on yedi – on sekizli yaşlarında genç bir kız olan Ülbiye, nişanlanmıştır ve evlilik hazırlıkları yapmaktadır. Kader bu ya, akşam dışarıya çıktığı bir esnada nereden geldiği belli olmayan bir kör kurşun onu genç yaşta hayattan koparır. Bütün sevenleri yasa boğulur, acı büyüktür ve bu acı üzerine nice ağıtlar yakılır. İşte bu ağıtta bunlardan biridir.” (Dikici vd., 2008: 207).

Eşimin küçük bebeğin,

Camile Ebe götürür.

Böyle yiğidin gelini,

Yedi sene dul oturur. (Dikici vd., 2008:207)

Öldüren talebe ölen talebe,

Başlangıç kumbara bakın sebebe.

Katil gelinlik kız maktulse bebe,

Çaldıran ağlıyor çalan ağlıyor.

(Katil) okulundan kızı çağırması,

Anan bizde diye yalan kıvırmış,

Zavallı yavruyu alıp götürmüş,

Okulda yavrusu olan ağlıyor. (Parmaksız, 2006: 413)

Aşağıdaki metinlerde; evlilik çağında, çeşitli nedenlerle kendisini öldüren genç kızların ağıtlarına yer verilmiştir. Bu ağıtlar, genç kızın annesi, ablası, yakın arkadaşları ve kendi ağzından söylenmiştir. Gelin ve gelin ile ilişkili kelimelere yer verilerek genç kızın gerçekleşmeyen mürüvvetine işaret edilmiştir. Gelinlik çağında, ömrünün baharında gerek kendini asarak gerek suya atlayarak gerek kendini vurarak yaşamlarına son vermişlerdir. Dizelerden de anlaşılacağı üzere nişanlı olan ve evlilik hazırlığı yaparken bir anda hayatına son

veren kızların, bu muradına vurgu yapılmaktadır. “Kanlı duvağı” bağına basan nişanlının yaşadığı durum, ağıtlarla gözler önüne serilmiştir. Bir diğeri ise çeşitli sebeplerle nişanlısından ayrılmak isteyen ancak, izin verilmeyince çareyi ölümden bulan genç kızın ağıdıdır.

Kademi Tufan mı bu nasıl huşım,
Taze gelin idim on yedi yaşım.
Zer sefil kaldı nişanlım kasım,
Muradım almadan gidiyorum ana.

Nişanlım söylemez bana mı küsmüş,
Kanlı duvağımı bağına basmış.
Babam benden niye ümidi kesmiş,
Ben gibi talihsiz görmedim ana. (Parmaksız, 2006: 435)

“Genç kızın biri amcasının oğlu ile nişanlıyken muska ile onları ayırmak isterler. Kız, muskanın etkisiyle ayrılmak istese de amcası izin vermez. İki arada kalan kız intiharı seçer ve bir yakını bu ağıtı söyler:” (Şimşek, 1993: 194).

Suluk verin buna soluk,
Ciğerlerim delik delik,
Sana diyom Elif dezze,
Gelinlik gızın mı oluk. (Şimşek, 1993: 194)

Aşağıdaki metinler; gelinlik çağında, yaşadığı hayat zorlukları karşısında yaşamaya gücü kalmayınca intihar eden genç kızların ağıtlarıdır. “Gelin etme, gelin verme, gelin” sözcükleri, dizelerde evlilik çağında olan genç kızları işaret etmektedir. Duvak takması gerekirken beyaz kefen giyen genç kızlar; geride annelerini, sevdiklerini ve hayallerini bırakmışlardır. Yakınları, onları âdeta gelin eder gibi beyazlar içinde kara toprağa göndermiştir.

“Sultan isimli genç kız, üvey annesinin elinden bıkınca kendini evlerinin önündeki akarsuya atar. Bir yakını kız için bu ağıdı söyler:” (Şimşek, 1993: 192).

Davulunan, bıçağınan,
Siz de oynan köçeğinen.
Ben sultan’ı gelin ettim,
Başındaki çiçeğinen. (Şimşek, 1993: 192)

Jandarmalar da evini sardılar,
Fadime gelinden ifade aldılar.
Koyunlarını yükleyip savdılar,
Ne diyem ağlayım kardeşim sana. (Umucu, 2013: 206)

“Kaynağın birine göre Leyla, dul bir annenin kızıdır. Birisi, Leyla’ya hakaret eder. Leyla da bunun üzerine evlerinin yakınındaki çınar ağacına kendini asar. Annesi, kızı için bu ağıtı yakar. Diğer kaynağa göre; Leyla’yı birisi zorla kaçıtır. Koca evinde ilk bayramını geçiren Leyla’ya birisi, anne ve babasının durumunun ne halde olduğunu ancak Leyla’nın bunu umursamadığını ifade eder. Bu durum Leyla’nın zoruna gider ve kendini asar. Cenaze evine gelen annesi ağıtı yakar.” (Görkem, 2001: 309-310).

Ben kızımı gelin verdim,
İyi bağlan terkisini. (Görkem, 2001: 309-310)

3.1.3.2.Genç Erkeklerin Ölümü Üzerine Söylenen Ağıtlar

Genç erkeklerin ölümü üzerine söylenen ağıtlar; evlilik çağından önce ve evlilik çağı dönemi olarak iki başlıkta incelenmiştir. Gelin kavramı ile ilişkili olarak ele alınmış ve yorumlanmıştır.

3.1.3.2.1.Evlilik Çağından Önce Ölen Erkek ve Gelin İlişkisi

Ağıt dizelerinde ölümün gerçekleşme şekli, nedeni, mekânı ve zamanı hakkında da bilgiler bulabilmekteyiz. Bazı ağıtların anlamlandırılmasında ve yorumlanmasında, hikâyeleri bize yol göstermektedir.

Burada, genç yaşta oğlunun ölümüyle sarsılan annelerin ağıtlarına yer verilmiştir. yüz kırk altı, metin tespit edilmiştir. Oğlunu kaybeden yüreği yaralı annelerin ağıtlarını incelediğimizde; acı, sitem, özlem gibi duygular hemen göze çarpmaktadır. Kadere isyan ve sitem dolu sözlerle avaz avaz bağırarak bir tonda veryansın edilmektedir. Ağıtların dizelerinde, evlilik sürecinin bazı geleneklerine değinilmiş, “gelin ve gelin ile ilişkili” durumlara gönderme yapılmıştır. Ölen genç, evli olmamasına ve hatta evlilik çağında olmamasına rağmen bu ifadeler kullanılmıştır. Çünkü; özellikle, bir annenin görmeyi en çok istediği şeylerden biri oğlunun mürüvvetidir. Hem evladını kaybetme acısı hem de evladının mürüvveti dahil güzel günlerini göremeyeceği gerçeği anneyi mahvetmektedir. Elbette, bu durum ağıt dizelerine yansımaktadır.

“Bayrak dikme” geleneği, çoğu yöremizde düğünün başlamasını ifade etmektedir. Aynı zamanda bayrak dikilen ya da asılan ev, gelin gelecek evdir yani güveyi evidir. Aşağıdaki ağıt örneğinde, bu ifade ile genç yaşta ölen oğulun ölümüne vurgu yapılmıştır. Düğünü olmadan, evlenmeden ölen oğulun düğünü, ölüm olarak görülmüştür.

“1960 yılında, İcadiye (Karakilise) Köyü’nden Habibe Kadın’ın oğlu Ali, tarlada çalışırken aynı köyden Bayram isimli bir kişi tarafından çıkan anlaşmazlık sonucu öldürülür. Ali’nin küçük kardeşi ağlayarak köye gelir ve tarlaya bir insan seli akmaya başlar. Geldiklerinde Ali çoktan ölmüştür. Habibe Kadın saçını başını yolarak aşağıdaki ağıdı yakar.” (Ulaş, 2014: 281-283).

Kapıya bayrak dikmedim,
Dibine koyun yıkmadım.
Seymen kapıya gelip de,
Elim çömçeli çıkmadım.

Kavlimiz böyle mi oğlum,
Senin ile ettik sözü.
Bana nişan tak diyorlar,
Geline takayım yüzü. (Ulaş, 2014: 281-283)

Allı bayrağımı açın,
Çerkez atlısını seçin,
Ben oğluma düğün gurdum,
Gelinnik asbabın biçin.

Ben oolumu everiyom,

Gelinine verin duvak. (Temiz, 2005: 276)

“Gelin alma, gelin getirme, düğün kurmak, çeyiz düzmek” düğün dönemi ile ilgili kavramlardır. Genç yaşta ölen oğul için, bu geleneklerden hiçbiri yerine getirilemeyecektir. Bunun üzüntüsünü duyan anneler, ağıtlarda bunlara değinmiştir. Oğlu öldüğü için, hiçbir zaman gelenekteki bu gurur verici uygulamaları yapamayacak, evlatlarının muratlarına eremeyeceklerdir. Bu yüzden, ölümü bir düğün gibi kabul edip oğullarını bir güveyi gibi ölüme uğurlamayı düşünmüşlerdir. Elbette, tüm bu karmaşık hisler dizelere yansıtılmıştır.

Ergene gelin getirdim. (Altınkaynak, 1997: 598)

Osman düğünü kurmuş,

Okuntunu saldı bize. (Kemal, 1993: 273)

Merem’e düğün kurucum,

Adam salın abdala.

Üce’de yayla yaylattım,

Düğünde yaylı oynattım. (Koca, 2008: 69- 70)

Nesime dezesinile halası, pusadın önüne durmuş mu,

Mıs’dan emmisinle bobası, zarafa girmiş mi?

Sultanımız gızını vermiş mi,

Oğlum gelin almış mı? (Özdemir, 2015: 105-108)

“Mersin’in merkez köylerinden Arslanköy’de, bir kadının 19-20 yaşlarındaki oğlu hastalanarak hastaneye kaldırılır. Bir süre sonra ölüm haberi köye gelir. Ölen oğlanın annesi, bunun üzerine aşağıdaki ağıdı yakar:” (Berker, 2018: 136).

Yollar uzakta gidemedim,

Soğuk yüzün göremedim.

Sana al duvaklı gelin de demedim,

Derdin neydi bilemedim. (Berker, 2018: 136)

Gara gazan guruluyor,

Ne hoş ezgi görülüyor.

Ösüzüme düğün kurduk. (Ekici, 2005: 52)

“Çolak Memili’nin delikanlı oğlu Ahmet, bir gün bir zan üzerine müfrezeler tarafından Arıtış Köyü’nden alınarak Sarız’a götürülür. Karakolda yediği dayak sonucu Arıtış’a döndükten kısa bir süre sonra ölür. Söylentiye göre iç organları ezilen, Sarız dönüşü sürekli kan kusan, doktora götürülse de çaresi bulunamayan bu genç ölü köyü yasa boğar. Babası Çolak Memili, halası Fatma (Kör Fatma) ve anası Hatice daha delikanlı iken kara toprakla kucaklaşan Ahmet için şu ağıdı yakarlar.” (Ekici, 2005: 49).

Açtı bakın bibileri,

Oğlum da gınalı ferik,

Bir yaralı düğün gurdum,

Hep derilin derneğine.

Gelini bize verin de,

Köle ollum gapınıza. (Ekici, 2005: 49)

Mersin'in yolları yırak,
Guzuluma baba gerek,
Okuntusuz düğün gurdum,
Ocak başlarından yırak.
Kele gelin söylesene,
Benim göönüm eylesene,
Guzum işinden geliyor,
Yollarını deenesene. (Temiz, 2005: 216)

Evimizin yanı dere,

Sular akar çağlayarak,

Biz Yasin'e düğün gurduk,

Posda posda ağlayarak. (Temiz, 2005: 274)

Katil hırsız kalbe atmış bıçağı,

Gelin alacaktım önü köçekli. (Yaldızkaya, 2018: 286)

Fadıma'mı gelin verdim,

Mor beliği hozar hozar. (Görkem, 2001: 207)

"Melik Gazi, Avşar beylerindedir ancak eşkıyaları koruduğu için Diyarbakır'a sürgüne gönderilir. Babayiğit olan Melik Gazi'ye nazar ederler ve ölür. Anası bu ağıtı söyler." (Altınkaynak, 1997: 538).

Gelin getirrim eşini,

Gelin gönülsüz ağlıyon. (Altınkaynak, 1997: 538)

Bir gelin yetiremedim. (Altınkaynak, 1997: 539-540)

"Osman, Adana'ya çalışmaya gider ve orada ölür. Kardeşi, parasızlıktan cenazeyi memleketine getiremez. Annesi bu ağıtı söyler." (Altınkaynak, 1997: 568).

Varsın gelinin endirsin. (Altınkaynak, 1997: 568)

Ergene gelin getirdim. (Altınkaynak, 1997: 598)

Biz Musa'ya gelin aldık,

Seymenleri yol istiyor. (Kabacalı, 1997: 271)

Bağlarda olur üzüm,

Yiğitler düzüm düzüm.

Nasıl kıydın kadir Mevlâ'm,

Düğün yapacaktım güzün. (Dikici vd., 2008: 310-311)

"Traktörle çalışırken suya düşüp boğularak hazin bir şekilde ölen Bedirhan'a, annesi Sultan Hanım tarafından yakılır:" (Dikici vd., 2008: 240).

Küsmeye yiğit oğlum küsmeye,
Nişanlına takam tasma.
Ergen, yiğit oğlum ergen,
Cehizine düzdüm yorgan. (Dikici vd., 2008: 240)

Babası düğün gurucu,
Dıkılsa güreşi bozar. (Koca, 2008: 168-169)

Damımızın ardı dere,
Sular akar yara yara,
Biz Halil'e düğün kurduk,
Emmi dayı oynan tura. (Koca, 2008: 192-193)

Ağıtlarda, düğün ile ilgili gelenek ifadelerinin yanı sıra “gelin ve güveyi” ifadeleri de dolaysız olarak verilmiştir. Henüz, çok genç ve güveyi olamayacak yaşta vefat eden oğulların acısını sözcüklere döken anneler, çeşitli yöntemlerle acılarını azaltmayı düşünmüşlerdir. Nişanlı olmayan oğulları nişanlıymış gibi, evli olmayanları evliymiş gibi söyleyerek göremedikleri mürüvvetlerine değinmişlerdir. Hatta dizelerden anlaşılacağı üzere “gelin” kelimesi ile acı, (olmayan) geline yüklenerek hafifletilmeye çalışılmıştır. Gelinin nazlı olması, aslında ölen oğulun genç yaşta olmasına bir vurgudur. Nasıl nazlı gelin, güveyi evine nazlanarak giderse, genç yaşta ölen oğul da ölüme nazlanarak gider.

Kınamayın eller beni,
Nişanlısı yasın tutar. (Dikici vd., 2008: 212)

Babasının adı Fazlı,
Kavrulduk gelinli kızlı.
Gelinim oğlumdan nazlı,
Düştü felek pençesine. (Dikici vd., 2008: 258)

“Raziye'nin iki oğlu beş sene arayla geçirdikleri trafik kazalarında hayatlarını kaybederler. Birinci oğlu Musa, İskenderun'a mazot almaya giden arkadaşına eşlik ederken dönüşte Maraş-Narlı yolu üzerinde trafik kazası sonucu ölür. İkinci oğlu Menderes ise, Afşin'de bir ticari taksiiyle çalışmakta olduğu Çoğulhan'daki TKİ'ye giderken geçirdiği trafik kazası sonucu hayatını kaybeder. Oğullarının ölümü üzerine çok üzülen Raziye (Iraz), bu ağıdı yakmıştır:” (Dikici vd., 2008: 264-265).

İki oğlan iki gelin,
Bana zehir saçtı Mevlâ'm. (Dikici vd., 2008: 264-265)

“İstanbul'a çalışmaya giden Duran, orada hastalanır ve ölür. Daha hastalığının ne olduğu anlaşılmadan bir anda hayatının baharında göçüp gitmiştir. Ağıdı şöyledir:” (Kabakçı-Semerci, 2012: 434).

Nasıl kıydın kâdir Mevlâm,
Duran evli değil bekâr.
İleri gel gelin kızım,
Dutmaz oldu iki dizim. (Kabakçı- Semerci, 2012: 434)

“Hami isimli genç, hastalanır ve tedavi için Kayseri’ye götürülür. Ancak hastalığının çaresi yoktur. Hami’ye doktor, iyi olursun der; ama bu onun moralini yükseltmek için söylenmiş bir sözdür. O, günden güne çöker ve bir süre sonra da ölür. Ağıdı şöyle yakılır:” (Kabakçı-Semerci, 2012: 435).

İki yıllık güvey idim,

Nihat Bey’in kapusuna. (Kabakçı- Semerci, 2012: 435)

“Hakkı ismindeki şahıs, kamyonun üstünde yolculuk yaparken başındaki şapka uçmuş ve şapkasını tutmak isterken kendisi de arabadan düşerek canını vermiş. Ağıdı şöyle yakılmış:” (Kabakçı- Semerci, 2012: 438).

Mezarımı derin eylen,

Su serpin de serin eylen.

Ben gidiyorum gelmem gayrı,

Selamet’i gelin eylen. (Kabakçı- Semerci, 2012: 438)

Gelin mi Hayriye gızım,

Guru yere geldi dizim.

Ben Ali’mi yeni saldım,

İlaha kör ola gözüm. (Koca, 2008: 170-172)

Küsmeye ergen oğlum küsmeye,

Gurbanım gara gözüne.

Toplanın da dünür gedek,

Yusuf Kâların gızına. (Koca, 2008: 167)

“Değirmendere kasabamızdan Alcioğlu İbrahim, 1938 yılında bir grup avcı ile Yaylacık mevkisine ayı avına gider. Kendisi en yiğit avcı olduğu için, ayı inine girer. Ancak ayı kendisine saldırınca yardım ister. Arkadaşları ayıya sıklar ama Alcioğlu İbrahim vurulur.” (Koca, 2008:158).

İbrahim’in çift gelini,

Köşede yalnız yatar. (Koca, 2008: 158)

Gelin yanımda oturur,

Abdes suyunu getirir.

Bu da gelinin bahtında,

Gönlün göremem vaktinde. (Kemal, 1993: 206-208)

Var Arabın nişanlısı,

Kara gözü kömür gibi. (Kemal, 1993: 342-344)

“Toroslarda, özellikle Taşeli yöresinde ormanların zirveye ulaştığı, sarp kayalıklarla kucaklaştığı bellerde bir ağıt öyküsü geçer. Toroslarda bir köy vardır; dağların eteğinde kurulmuş. Bu köyde beş kardeş yaşar. Bu beş kardeş ava düşkündür. Geyik avı onlar için bir tutkudur. Ama geyik avlamak yörede hoş karşılanmaz. Bu konuyu önce analarına açmak isterler. Bakarlar ana ateş püskürüyor. Hemen kapatırlar konuyu. “Ana biz keklik avına çıkıyoruz” der ve yola çıkarlar. Ormana varırlar. Geyik avlayacakları sırada geyiğin peşinden

giden kardeş yardan aşağı düşer. Bu olaya tanık olan kardeşler, düşen kardeşi kurtaramayacaklarını anlayınca uzun bir bekleyişten sonra köye geri dönerler. Sessizce eve girerler. Anaları sabahlara kadar uyumamıştır. Onları göz çanağı şişmiş, ağlamaklı karşılar. Beş giden oğul dört dönmüştür. Hani yavrum? der. Yürü derler analarına yardan düştü diyemezler. Dağlara doğru tırmanırlar, sarp kayalıklara ulaşırlar. Bir yarda oğul, bir yarda geyikler. Ananın dertleri depreşir; bunun üzerine aşağıdaki ağıdı söyler:” (Berker, 2018: 198-199).

Tüfeğim kayada asılı kaldı,

Asbabım sandıkta basılı kaldı.

Nişanlım el koynunda küsülü kaldı,

Töbeler töbesi getmem geyik avına. (Berker, 2018: 198-199)

Ahırda malların Yükselim saapsız hörür,

Yarın genç gelinler de oğlan doğurur.

Adını korlar Ferzi, Yüksel, Sait diye çağırır,

Nader koysalar da babam yerini tutmaz.

Kural’da Meyremin de seni unutmaz,

Ağla Yükselim kaderine yazına,

Hem kendine yan da hem de kuzuna.

İki elim yakanda Döndügelin,

Nere gidersen bir Emineni böründe götür.

Anasız Ferzimin de kemiğini sızlatma,

Ağlatma da yarsız anası yerine yatır. (Umucu, 2013: 137-138)

Ankara’da apartman katları binadır bina,

Arada kaldı da bir tek Emine.

Selam söyleyin ele gitmesin Döndü geline,

Otur gelin otur da yurdunda otur,

Nereye gidersen yavrunu yanında götür. (Umucu, 2013: 143)

Esen yeller kokusunu getirir,

Babası dizine vurur oturur.

Keyfine ya Sadettin’in gelmezsen,

Allı gelinini eller götürür.

Sadettin’im oy yiğitim oy,

Senin için canımı vereydim oy. (Umucu, 2013: 276)

Küsmeye küçük Mollam küsmeye,

Geline altın dakarım. (Esen, 1997: 154)

“Beğ Dağı ağıtında, on beş oğlu olan bir baba, “Ben herkesten üstünüm, dünya benim” diye gezermiş. Bir gece adamın rüyasında oğulları ata binerler, dağa giderler. Beğ Dağı’nda

bir şimşek çakar. Oğullarının üzerine dağ göçer. Diğerleri tamamen dağın altında kalmış, sadece en küçük oğlu Osman'ı dışarıda kalmıştır ama o da ölmüştür. Ertesi gün hanımına rüyasını anlatır. Kısa sürede rüyası gerçek olur. Oğullarının Beğ Dağı'na gitmesi ve dağın bir kısmının oğullarının üzerine göçmesi sonucu ölümlerine söylenmiş bir ağıttır” (Gedik, 2008: 179).

N'ettin Beğ Dağı Genç Osman'ımı... ey gelin. (Gedik, 2008: 179)

Gözü kör olsun felek,

Toy ölüme bağlatuv. (Tahsin, 2014: 180-181)

“Molla Mustafa, Kayseri Medresesi'nde on sekiz yıl okur. Büyük başarılar gösterir ve herkesin taktirini toplar. Bir ara dersler zayıf olan üç arkadaşının yerine sınava girince durumu fark eden hocası “evine varamayasın diye” beddua etmiştir. Mustafa evine dönerken zehirli ishale yakalanır ve ölür. Molla Mustafa'nın keramet ehli bir kişi olduğu da bazı kaynaklarda geçmektedir.” (Özdemir, 2001: 323-324).

Şurda bir gelin ağlıyor,

Sanırsın Gürcü hatunu. (Özdemir, 2001: 323-324)

“Beş oğlu olan bir kadının bütün çocuklarını, kurt ısıtır. Beşi de kuduz olup 40 gün sonra ölürlür. Evlatlarının acısıyla kadın bu ağıdı söyler:” (Şimşek, 1993: 116).

Martin direkte dakılı,

Fişeklik kimin ardında.

Gaynana köşe bekliyor,

Gelin bebeklerin derdinde. (Şimşek, 1993: 116)

Sanki ben de gelin oldum,

Celalgilin büyük eve. (Bali, 1997: 178)

“Karapınar Köyü'nden Ahmet ve Fatma'nın bir oğlu vardır. Adana'ya Gedikli Mektebi'ne (astsubay hazırlama okulu) gider. Orada sıtmaya yakalanır ve sıtma hastalığından ölür. Anası oğlunun yanına gitmek ister. Köyde araba komşuları Cennet Bacı'nın eşinde vardır, o da işlerinin yoğun olduğunu götüremeyeceğini söyleyince yaya olarak Adana'ya gider. Okula varınca oğlunun kara haberini verirler. Ağıdı annesi Fatma yakar.” (Ulaş, 2014: 99).

Kurban olam Müzen gelin,

Görümceci vermen ele.

Dam dolusu selam salmış,

Onun kusuruna kalma. (Ulaş, 2014: 99)

“1970'li yıllarda, taş ocağında taş kırarken üzerine kaya parçasının düşmesi sebebiyle genç yaşta ölen Ali'nin ağıdı. Olay Avşar Söğütlü Köyünde olur. Ağıdı Ali'nin annesi Safiye Kadın söylemiş.” (Ulaş, 2014: 222).

Şu kapıları örtün de,

Ötmesin evde dibek.

Bunların kaderiymiş,

Çifte gelin çifte bebek. (Ulaş, 2014: 222)

“Murtazaca'nın Durdu” adıyla bilinen Dursun, henüz delikanlıdır. Fadime'ye (Kel Fadime) sevdalanır. Bu öyle sıradan bir seveda değildir. Her gün görmek isteyip de görememek onu kahreder. Çünkü ayrı yaylalara göçmüşlerdir. Sonunda ilginç bir yol bulur. Fadime'nin bulunduğu yaylaya yakın Karcağız denilen yere bir “evsin” yapar. Keklik filan avlamak için değil tabi... Uzaktan da olsa Fadime'sini görebilmek, doya doya seyredilemek içindir. Elinde tüfek her gün yalnız başına evsinin içine girer, örme taşların aralarında onu seyreder dururmuş. Ancak bu karşılıksız bir aşktır. Fadime'yi ister. Fakat vermezler. Bir gün başka birine “şirinceliği”nin yendiğini, kızı verdiklerini duyar. Kahrından verem olur, kısa bir zaman sonra da ölür. Bu talihsiz genç ölüm için bacısı Zala, anası Eşe, şu ağıdı yakarlar:” (Ekici, 2005: 158).

Hazlanırdı anam oğlu,
Gızlı, gelinli evden.
İnanmazsanız da bakın,
Gardeşim de geldi dağdan. (Ekici, 2005: 158)

Ebil yatmış uyanır mı,
Toprak gana boyanır mı?
Gelinini eller alsa,
Emmim buna dayanır mı?
Böyle benim emmim oğlu,
Gelinlik kızdan ziyade. (Ekici, 2005: 64)

“Almanya'ya çalışmaya giden Memed, orada kansere yakalanır. Hastalığın etkisiyle ölümü beklemenin azabına dayanamaz ve intihar eder. Kayseri'ye cenazesi gelen Memed'in annesi bu ağıtı söyler.” (Altınkaynak, 1997: 559).

Gelin görünme gözüme,
Memet yeni öldü sandım. (Altınkaynak, 1997: 559)

Melek nazlı gelinisin,
Sen buna koydun mu hısta.
Ben obadan arlanıyom,
Nola yataydı hasta. (Özdemir, 2001: 337-338)

Ölüm olayı karşısında, şüphesiz kişilerin aile bireyleri manevi olarak en çok etkilenen kişilerdir. Ölen kişiyi dünyaya getiren anne ve babası ise bu durumdan daha fazla etkilenmektedir. Bu gibi durumlarda, toplumumuzda her ne kadar babalar üzüntülerini içlerine gömseler de zaman zaman acıları sözlere dökülmektedir.

Burada, genç erkeklerin ölümü üzerine söylenen ağıtlardan özellikle, ölen kişinin babasının söylediği ağıtlara yer verilmiştir. On bir tane ağıt tespit edilmiştir.

Burada genel olarak erkek evladın hastalık, kaza ve çeşitli nedenlerle ölümü ağıtlara yansımıştır. Babanın evladının ölümü üzerine söylediği ağıtlarda özellikle, “gelin alayım, gelin almadım, gelin katmadım” gibi ifadeler öne çıkmaktadır. Evladı henüz evlenmeden, yuva kuramadan ebedî âleme göç eden bir babanın feryatlarıdır. Çünkü, her baba gibi o da evladının mürüvvetini görmek, güzel ve neşeli günlerine şahit olmak istemektedir. Anadolu'da, oğul olan

eve gelin katmak bir gurur kaynağı olmuştur. Bu gururu yaşamak her ebeveynin hakkıdır, ancak evladı ölen baba bu gururdan da mahrum kalacaktır.

Bolayır diyorlar dağlı tepeli,

Bir gelin almadım altın küpeli. (Yaldızkaya, 2018: 327)

“Kesir Köyü’nden Mustafa Bey’in oğlu Cevat, oldukça güçlü bir delikanlıdır. Düğünlerde yumruk oyunu oynar. Zelfin’de bir düğüne gider. Düğünde yumruk oynarken çok yumruk yer. Köyüne gelince aniden rahatsızlanır. Hemen Kayseri’ye getirirler ama kurtarılamaz. Ağıdı, babası Mustafa Bey yakar.” (Ulaş, 2014: 109).

Açtın anayın dilini,

Kırdın babayın belini.

Baban sana kurban olsun,

Kime alayım gelini. (Ulaş, 2014: 109)

“Andırın’ın Çukurkoz köyünün Vaysallı (Melekli), obasında yaşayan Mehmet Temiz, 16 yaşındayken 2000’de bağırsak kanserinden ölür. Oğlunun ölümüne çok üzülen kaynak şahıs, o acıyla şu ağıdı söyler:” (Temiz, 2005: 116).

Eline kına yakmadım,

Gözüne sürme çekmedim,

Şehit giden guzularım,

Arkana gelin katmadım. (Temiz, 2005: 116)

“Düğün kurmak, duvak takmak” gibi ifadelerin çokça yer aldığı ağıtlara babanın düşüncesi, temennisi ve inancı yansımaktadır. Oğlunu kara toprağa veren baba, “davulsuz düğün kurmak” ifadesinde, ölüm ile ilgili inancını yansıtmaktadır. Çünkü Anadolu’da ölüm, ahiret inancının bir yansıması olarak, Allah’a kavuşmaktır. Tasavvufta da yer alan bu düşüncede, Allah en sevgilidir ve ona kavuşmak vuslat ile ifade edilir. Hatta Hz. Mevlana’nın ölüm gecesi Şeb’i Arûs (düğün gecesi) olarak nitelendirilmektedir. Bu düşüncenin yansıması halk deyişlerine de yansımıştır. Ağıtlarda, bu ve buna benzer ifadeler sıkça karşımıza çıkmaktadır. “Davulsuz” ifadesi ile de bu kavuşmanın sessizliği, yani ölüm sessizliğine vurgu yapılmaktadır.

Düşman başına vermesin,

Davulsuz bir düğün kurdu. (Dikici vd., 2008: 66-67)

Ulu suyun akıntısı,

Kenarının yıkıntısı,

Kuzularım düğün kurmuş,

Hani bunun okuntusu? (Temiz, 2005: 215)

Ben oğluma nişan taktım,

Bilemiyom kimin kızı.

Düğün kurarız inşallah,

Geline takalım duvak. (Kemal, 1993: 297-299)

Evladını kaybeden baba, evladından geride bir varlığın kalmamasına da üzülmemektedir. Henüz evlenmeden bu dünyadan göç eden genç, geride ne bir eş ne de bir çocuk

bırakamamıştır. Bu sebepten dolayı, ağıtlarda gelin ismi geçse de asıl anlatılmak istenen gencin bu dünyadan bir eşi olmadan göçtüğüdür.

Hacı Hüseyin Efendi'nin oğlu için yaktığı ağıt; Hacı Hüseyin Efendi oğlunun kalbini yok yere kırmış, iki tokat vurmuş; bundan az zaman sonra delikanlı bilinmeyen bir sebepten ölmüş, babası da büyük bir pişmanlıkla aşağıdaki ağıdı yakmıştır:

Kapımızın önü bahçe,

Esbabını ettik bohça.

Emir Ağa gelin Haçça,

Şimdi karşı çıkar sana. (Dikici vd., 2008: 25-26)

Sultan Fadime de Meryem geline,

Durdu sana miras kaldı n'eyleyim. (Dikici vd., 2008: 85-86)

Bu yollara giden gelmez,

Gelinlerini ben eğleyim mi. (Dikici vd., 2008: 204)

Genç iken ölen erkeklere, kardeşleri tarafından ağıtlar yakılmıştır. Burada, delikanlının kız kardeşi ve erkek kardeşi tarafından söylenen ağıtlara yer verilmiştir. Genç erkeğin ölüm sebebi, yeri, yaşı ve hatta mesleği gibi konulara da yer vermişlerdir.

“Gelin getirmek, gelin almak, gelin çıkmak” ifadelerini kardeşlerinin ölümü üzerine söylemişlerdir. Henüz gencecik yaşında, evlenmeden, düğün dernek kuramadan, muradını alamadan bu dünyadan göçen delikanlılar için söylenmiştir. Gelin getirmenin bir gurur kaynağı olarak görülmesi ağıtlara da yansımıştır. Genç yaşta ölen erkeklerin aile bireyleri, bu gururdan mahrum kalmışlardır. Bu nedenle, evlerine gelin gelmeden, güveyi olacak yaşa gelemeyen mevta olan gençlerin acısı daha ağır olmuştur.

Ne tesbihi ele almış,

Ne de kekilini çalmış.

Ne ben gelin getirmişim,

Ne de benim oğlum olmuş. (Ulaş, 2014: 101)

İstemem İzzet oralı olsun,

Alaman kızından bir gelin alsın. (Yaldızkaya, 2018: 328)

Kardeşin kara şalvarı,

Aldüm yalvarı yalvarı.

Gurban olum gelin sana,

İcık gel beri beri. (Dikici vd., 2008: 226)

Gadanı alayım ana,

Ağla yürekten yürekten.

Gelin çıkacak deyince,

Sarıldı orta direkten.

Ağlama gelin gurban olam,

Gardaşım gelici yazın. (Koca, 2008: 33-34)

Aynı'yı gelin edicik,

Aman goca evi yıkın. (Koca, 2008: 126)

“Düğün kurmak, düğün eylemek” ve düğün geleneği ile bağlantılı olan “sandık açmak” ifadeleri de gelin ile ilişkili olan ifadelerdir. Bu ifadeleri kullanarak genç iken vefat eden kardeşlerinin geride bıraktığı acıyı, dile getirmişlerdir. Kardeşlerini, ebediyete uğurlamanın üzüntüsünü dünyadaki güzel olaylara bağlayarak bir nebze de olsa metanet sağlamaya çalışmışlardır.

Kardeşlerinin, Yaradan'ına kavuşması olarak düşünebileceğimiz bu ifadeler, geride kalanların kederini hafifletici bir etki yaratmıştır. Dünyada iken düğün dernekleri kurulamayan gençler, Yaradan'ına kavuşarak en güzel vuslatı yaşamışlardır. Bu düşünce ile ölen gencin kardeşleri, teselli bulmaya çalışmışlardır.

Biz gardaşa düğün kurduk,

Ot biçim orak zamanı. (Koca, 2008: 197)

“*Kuşoğlu Zabit'in düğününde yapılan güreşte, er meydanına çıkan Zabit; kendinden en az yirmi kilo ağır olan biri ile güreşir. Güreşten çekilmeyi onuruna yediremeyen Pehlivan Zabit, yağı yarılarak (kas yırtılması sonucu iç kanama geçirerek) yere düşer. Büyüklerin yaptığı sal ile yaya olarak Maraş'a doktora götürülmek istenir. Ancak Tekir'de ruhunu Rahman'a teslim eder. Durumu duyan bacısı Haçça Hanım bu ağıdı söyler:*” (Koca, 2008: 179-180).

Biz gardaşa düğün gürdük,

Duydu m'ola bizim Goca. (Koca, 2008: 179-180)

“*Yirmi üç yaşındaki Murtaza, Rize'de öğrenci iken; Karabükte oturan ablalarını ziyarete gider. Arkadaşlarıyla Bartın'a denize girmeye gittiklerinde Karadeniz'in azgın dalgalarına kapılıp boğulur. Bu acı olay üzerine kardeşi Fadime Teyze şu ağıdı söyler:*” (Dikici vd., 2008: 135).

Dünyada mizansız giden,

O dünyada düğün eyle. (Dikici vd., 2008: 135)

“*Anlatıldığına göre babayığit ve cesur bir adam olan Hacı Arslan (Ayı Hacı), komşu Lorşun (Altinelma) köyünden köklü Dirgenlerle bozuşur. Dirgen Ali'nin adamları plan kurarlar; müfreze kılığında Ayı Hacı'yı akşamüzeri evinden alırlar. Arıtış'a Lorşun arasında Nene denilen mevkide başına tek kurşun sıkarak öldürürler. Sabahleyin yazıya giden köylüler, elleri arkadan bağlı, başına kurşun sıkılmış bir cesetle karşılaşırlar. Acı haber köye çabuk duyulur. Bacısı Emiş öldürülen kardeşi için aşağıdaki ağıdı yakar.*” (Ekici, 2005: 153).

Gardeşin iki gelini,

Yük dibinde açar sandık. (Ekici, 2005: 153)

“*Bu ağıtta, Battal isminde yirmi yaşında bir gencin acı ölümü anlatılıyor. Battal, traktörle yük taşıırken akşam vakti dağ yamacından uçuruma yuvarlanır. Bu kaza sonucu hayata gözlerini yumar. Kız kardeşi onun için şu ağıdı yakar:*” (Dikici vd., 2008: 150).

Çokuntunu düğün sandım,

Düğün değil havanımış. (Dikici vd., 2008:150)

Çeşitli nedenlerle hayatlarını kaybeden gençlerin ölümü, gelin ve evlilik ile bağlantılı sözcülerle ifade edilmeye çalışılmıştır. Acıklı ölüm nedenleri, genç yaşları, sevdiklerine kavuşmadan ölmeleri vb. birçok sebep ağıtları ortaya çıkarmıştır. Geride bir eş ve bebek

bıraksa, ailesi için bir teselli olacağı düşüncesi dizelere yansımıştır. Düğün, dünyada yaşanmamış tüm güzelliklerin bir yansıması olarak simgeleştirilmiş. Gelin ise, bu simgenin temel kişisi olarak tüm gelecek günlerin başı olmuştur. Ölüm olayı ile gelecek günler sona erince tüm hayal kırıklıkları, gelin kavramı üzerinden verilmiştir.

Çatal gapı büyük avlu,

İçinde dorumuz bağlı.

Yalanısam kör oluyum,

Gayımın kekili yağlı. (Kabakcı- Semerci, 2012: 437)

Evlatsız anamınoglu,

Ne deyim aynı gelini. (Koca, 2008: 131-132)

“Andırın’ın Gökahmetli köyünde yaşayan Kara Süleyman Ağa, Kuş Pençesi hastalığına yakalanır ve bu yaradan kurtulamayarak ölür. Bacısı ünlü ağıtçı Hasibe Hatun kardeşinin ölümü üzerine çok ağlar ve arkasından şu ağıdı yakar:” (Temiz, 2005: 134)

Gelinin bir bebeği olsa,

Vursam gardaşın adını

Aydınlı gondu çölüne,

Bir gılıç vurdu beline,

Ben içimden yanıyorum,

Öğüt veririm geline. (Temiz, 2005: 134)

Alnında da çattık gaşı,

Ağzında da sedef dişi,

Çağrın gelsin gelini,

Hanı bunun nazlı eşi (Temiz, 2005: 250)

İzmir’in de yeri geniş,

Kak da binbaşına danış,

Şapaz benim sürmel’eşim,

Gel otur yanıma gonuş. (Temiz, 2005: 261)

Gardaş eve düyün gurmuş,

Ocak başlarından yırak. (Temiz, 2005: 301)

Sana diyom Çerkez Nuru,

Ağ gelinin bana gala.

N’etdimdi Çerkez Nuri?

Ağ gelinini bana döne. (Temiz, 2005: 302)

Ayan olsun babamoğlu,

Gelinini götürdüler. (Temiz, 2005: 309)

Var gardaşın gelinleri,

Güvel ördek yürüyüşlü. (Kemal, 1993: 123-125)

Gelin ağlar bacıs' ağlar,

Dumanlandı gene dağlar. (Kemal, 1993: 134-136)

Gençliğine doyamadan,

Evlenip nişanlanmadan,

Garip ilde soyha kalan,

Siz Ali'mi gördünüz mü? (Berker, 2018: 132)

Aşağıdan gelir yozu sürüsü,

Fahrettin de Sadettin'in emmisi,

Yavrusu Ali de yetim kalanım,

Ele gelin gitti taze karısı. (Umucu, 2013: 156)

“İbrahim Kara, fakülteyi bitirip öğretmen olarak atandığında otelde kalp krizi geçirerek vefat eder. Bu ağıdı, kardeşi yakar.” (Altınkaynak, 1997: 461).

Sorarsanız emmi dayı

Nişanlısın eller alık (Altınkaynak, 1997: 461)

Genç iken ölen delikanlılar, için yakın aile bireyleri dışında diğer akrabaları, yakın çevresi ve hatta âşıklar tarafından ağıtlar söylenmiştir. Buradaki ağıtları genç delikanlının halası, amcası, teyzesi, anneannesi, yengesi, amcasının kızı, amcasının oğlu gibi yakın akrabaları söylemiştir. Ayrıca birkaç ağıdın, uzaktan akrabaları ve duruma oldukça üzülen yörenin âşıkları tarafından yakıldığı tespit edilmiştir.

Burada, karşımıza “düğün kurmak” ölümü hatırlatan bir ifade olarak çıkar. Özellikle birkaç metinde gördüğümüz üzere, “karalı düğün, gara bağlanmak” ifadeleri bunu desteklemektedir. Ölümü düğüne, ölü evini düğün evine, genç yaşta ölen delikanlıyı güveyiye benzeterek yaşanan acı ve üzüntü hafifletilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda diğer aile bireyleri ve yakınları tarafından, murat alma ve mürüvvet görme isteği yansıtılmıştır. Düğün evine benzetilen ölü evinde de kalabalık bir ortam vardır ancak davul, zurna gibi neşeli çalgıların yerini acıklı ağıtlar almıştır. Delikanlının yakınları, delikanlının düğününde oynayıp neşelenmek yerine yine onun cenazesinde üzüntüye gark olmaktadır. Bu karamsar durumu, gözler önüne sermek için de ağıtlara sığınmışlardır.

“Dadaloğlu Kasabası'ndan Mustafa Yeşilyurt, bir Kurban Bayramı günü arkadaşlarıyla balık avlamaya gider, balık avlamakta kullandıkları elektrik kablosuna dokunur, elektrik çarpar ve ölüür. Ağıdı halası Şemsi yakar.” (Ulaş, 2014: 258).

Fiği biçmeden geleni,

Karalı düğün olanı,

Acep bana darıldı mı,

Babana götür selamı. (Ulaş, 2014: 258)

Emmim evde düğün kurmuş,

Ya niye davul ötmedi.

Bir garalı düğün gurdum,

Subatan'dan çalınıyor.

Gözlerin kör ola ana,
Böyle mi edeler düğünü.
Biz Hasan'a düğün gurduk,
Kabe'den getirin hurma. (Ekici, 2005: 34)

“Bozhüyük kasabamız halkından Cuma Çavuş'un oğlu Demirci Hacı, geçimini bakır ve demircilikle sağlar, demirciliği terk edip ticarete başlar, mal alıp satar. Günün birinde bir kamyon sığır yükler Kayseri Et Balık Kurumuna götürmek için. Kayseri'de trafik kazasına uğrayan Demirci Hacı ölür. Ölümü üzerine Aşık Osman şu ağıdı söyler:” (Koca, 2008: 75- 76).

Nişan takamadın Bekir kuzuna,
Düğün yapsak emmi dayı elinen. (Koca, 2008: 75- 76)

Almalı gelin almalı,
Osman Ağasına vermeli,
Velinin yağlığı ağı,
Şöyle gelin dili bağlı. (Kemal, 1993: 252-254)

Ahmed'e yapmışdı düğün,
Ağladı mı yeni gelin?
Yok muyudu senin yavrun?
Kara toprak da aldın mı? (Temiz, 2005: 207-208)

“Kütüğün altında kalan Durmuş, olduğu yerde ölür. Ölümü üzerine amcasının oğlu Durdu, şöyle bir ağıt söyler:” (Koca, 2008: 141-143).

Bir ağaçtan adam mı ölür,
Etme emmim oğlu etme?
Biz Mehmet'e düğün kurduk,
Gitme emmim oğlu gitme. (Koca, 2008: 141-143)

“Andrın'ın Torlar köyü Baytarlı obasında yaşayan Keleş Musa'nın oğlu Keleş Adem, yağmurlu bir günde çok ıslanır ve üşütür. Daha sonra üşüme Zatüreye çevirir ve kurtulamayarak ölür. Keleş Adem herkes tarafından sevilen biridir. Onu çok seven akrabası Fatma Temiz, onun ölümüne çok üzülür ve arkasından aşağıdaki ağıdı yakar:” (Temiz, 2005: 112).

Arabaları geliyor,
Ciğerimi deliyor,
Sevdiğin kızlar gelin oluyor,
Senin düğün ne zaman.
Babası yüzüme baktı,
Duttuğu dalları söktü,
Ergen giden Adem'ine,
Yakışmaz bayraklar dikti. (Temiz, 2005: 112)

“Nişan takmak, gelin getirmek” genç delikanlıların yakınlarının gururlanacağı bir olaydır. Nişan takmakla başlayan süreç; düğün kurma, kına yakma, gelin alma uygulamalarıyla devam etmektedir. Ancak güveyi olamadan ölen genç için, bu süreçler yaşanmayacaktır. Yakın çevresi de bu durumdan ve gururdan yoksun kalacaklardır. Gencin ölümü üzerine yaşanamayacak bu güzel günler, sözcüklere dökülerek acı hafifletilmeye çalışılmıştır. Bazı metinlerde gelin olarak kastedilen gencin acılı annesidir. Geride acısıyla baş başa kalan anneye üzülen yakınları, gence ağıt söylerken annenin acısına da değinmişlerdir. Yine bazı metinlerde ölen gencin geride bir gelin bırakıp gittiği düşüncesiyle acı, (olmayan) geline yüklenerek hafifletilmeye çalışılmıştır.

“*Andırının Gökahmetli köyünde yaşayan Kara Mehmed Ağa'nın torunu Murtaza, çok genç yaşta ölür. Yeğenin ölümüne çok üzülen Halaları Hasibe Hatun ve Telli Hatun onun arkasından şu ağıdı yakar:*” (Temiz, 2005: 113).

Emmisi gurban adamış,
Gızlarımın birisini,
Alır gınacı giderim,
Samenin yarisini.

Akşamdı beri ağlıyom,
Yoruldum yola oturdum,
Gadanı alıyım bibim,
Dilinen gelin getirdim. (Temiz, 2005: 113)

Binmeseydim dostlar keşke motora,
Öleceğim hiç gelmedi hatıra.

Fatma gelin ağıtımı yetire,
Yaralıyım yavaş koyun mezara. (Şimşek, 1993: 110-111)

Sarıkamış al kan oldu,
Zalim urus murad aldı.
Kimsesiz kız, dul gelinler,
Kara giyip saçın yoldu. (Kabacalı, 1997: 330)

Gelinin geydiği kara,
Sağ yanından almış yara. (Dikici vd., 2008: 185)

Gelin getirmeyen gızım,
Ölür yerini yerini. (Ekici, 2005: 148)

“*Berçenek köyünden Alhas Aslan'ın oğlu Mehmet, 1989'da Hollanda'ya gider. Bir süre çalışıp kazandığı para ile Türkiye'ye dönecek ve sözlüsüyle nişanlanacaktı. Ne yazık ki, hız tutkusunun kurbanı olur. Elim bir trafik kazasında hayatını kaybeder. Nâşı, 28 Nisan 1995'te Berçenek'e getirilerek aile mezarlığına defnedilir:*” (Dikici vd., 2008: 126-127).

Sana nişan takacaktık,
Artık kıyamete kaldı. (Dikici vd., 2008: 126-127)

Tezgel amcamoğlu tez gel,

Ağ gelini el alıcı,

Ağ gelinden geçemiyom. (Dikici vd., 2008: 138)

“Henüz Ortaokul öğrencisi olan Oğuzhan, Afşin’de üvey ağabeyinin yanında kalmaktadır. Çok gururlu bir çocuk olan Oğuzhan, bir gün evlerinin mahzeninde boynunda kendir, ölü olarak bulunur. Ölümü hakkında değişik rivayetler vardır. Rahmetli babası Ömer gibi pehlivan yapılı olan, güreş müsabakalarında dereceleri bulunan Oğuzhan’ın bu talihsiz ve “sır dolu” ölümü Arıtış Kasabasını yasa boğar. Halası Fatma yüreğine düşen alevden topu o yanık sesine yükler.” (Ekici, 2005: 165).

Gelinliğin bana verin,

İkisini eş ederim. (Ekici, 2005: 165)

Amanınız buna n’oldu,

Kaçak kamyonla geldi.

Dilim tutup söylemiyom,

Gelini ellere galdı. (Koca, 2008: 25-26)

Yattınız da uyudunuz mu,

Gıran dıkılası kızlar?

Oğlum yoz satmadan geldi,

Gelinim efesin düzler. (Koca, 2008: 27)

Ali’min acer gelini,

Genç yaşda bükdü belini,

Mevla’m ona sabır versin,

Daha çok gözler yolunu. (Temiz, 2005: 132)

“Andırın’ın Çiçekli köyünde yaşayan Hatice Salan’ın torunu, Isparta’da çalışırken apartmandan düşer ve vefat eder. Torunun cenazesi köye gelince cenazenin başına giden büyük anne Hatice Hanım daha fazla dayanamaz ve aşağıdaki ağıdı yakar:” (Temiz, 2005: 217).

Tabıdın geldi gapıya dayandı,

İçeriye gir demedi felek,

Gencecik gelinin evde bekliyor,

İkimizi baş başa gomarı felek. (Temiz, 2005: 217)

“Andırın’ın Yeşiltepe köyünde yaşayan Üzeyir Ahmet, ilkbahar ayında kuşluk vakti tarlaları gezerken traktör ters döner ve üzerine devrilir ve Üzeyir Ahmet oracıkta can verir. Ayten Koyuncu’nun da çok yakın akrabası olması, onu fazlasıyla üzer bu genç yaşta olan ani ölüm üzerine Üzeyir Ahmet’e şu ağıdı söyler:” (Temiz, 2005: 228).

Ölüm Allah’ın ölümü,

Peceden çıktı yalımı,

Kime emanet eyledin,

Golaç gollu aa gelini. (Temiz, 2005: 228)

Uçuk damı yapıyollar,

Ataş alıb atıyollar,
Tez gel emmim oğlu tez gel,
Gelinini satıyollar. (Temiz, 2005: 252)

Zilifke'de okur mekteb,
Ağ ellerin dutar galem,
Gelinin evden çıkıyor,
Bize ne der ola alem. (Temiz, 2005: 253)

Kadan alırım kır kısrak,
Gelir nalına basarak,
Sen gidiyon babam oğlu,
Gelin kaldı ak beserek. (Kemal, 1993: 248)

Koyun kurban edeceğim,
Var mı gelinin kurbanı. (Kemal, 1993: 331-332)
Vurun eğerini akın nalını,
Göz koymuş (kır) atıma alır canımı.
Yarsız koydun cingan allı gelini,
Kocabey'im mesken oldu ağlarım. (Umucu, 2013: 181)

Bütün Türkiye'de olay duyuldu,
İki kardeş bir de gelin vuruldu.
Dünya malı dünyada kaldı,
Vurma kardaş vurma öldürme bizi. (Parmaksız, 2006: 404)

Ne çıkarsa kadın yüzünden çıkar,
Vuruldum dostlarım kanlarım akar.
Nişanlım ağlayıp yoluma bakar,
Kader böyle imiş ağlama anne.
Yeni nişanlandım güvey olmadım,
Güvey olup muradım almadım.
Kurşun değdi vadem ile lmedim,
Kader böyle imiş ağlama anne. (Parmaksız, 2006: 459-461)

Tez gel amcamoğlu tez gel,
Ağ gelini el alıcı. (Kır, 2008: 138)
Gelin ineğin sağmıyo. (Görkem, 2001: 255)

Gelinin adı Durna,
Durma hatın gızım durma. (Görkem, 2001: 206)

“Mehmet Kılınç, ölmeden önce harp okulları sınavına girer ve kazanır. Bu sınavın sonucunu ölümünden sonra öğrenirler. Ağıt yengesi tarafından yakılır.” (Altınkaynak, 1997: 574).

Gelinin gapıy’uğradın,

Ebesi ver iznini. (Altınkaynak, 1997: 574)

Adlık derler goca punar,

Gelin başım ağlar, döner. (Şimşek, 1993: 152)

Toplansın Avcı da bana ağlasın,

Mehriban gelin de kara bağlasın.

Bizi ayıranlar muraz almasın,

Kahpe felek gül demedi neyleyim. (Umucu, 2013: 203)

“Dokuz çocuklu bir ailede yaşayan Mehmet, Pazarören, öğretmen okulunda ikinci sınıf öğrencisi iken bir bunalım sonucu kendisini asarak intihar etmiştir. Dayısının eşi, bu ağıdı söylemiştir.” (Özdemir, 2001: 352).

Teneşire çıkıncağız,

Ne kadar karardı yüzü.

Sen okuldan çık da yeğen,

Ben sana vereyim kızı. (Özdemir, 2001: 352)

Kişinin kendi ölümü üzerine kendi ağzından ağıt söylemesi birçok yerde karşımıza çıkmaktadır. Genç erkeklerin kendilerine ağıt söylemesi üç yerde karşımıza çıkmıştır.

İlkinde; ağıt söyleyen kişi, kendi ölümü üzerinden yaşamına göndermeler yapmıştır. Kendinin neşeli günlerde bile dilediğince yaşamadığını, yaşlıları gibi gezip tozup hayatın tadını çıkarmadığını ifade etmiştir. İkincisinde ise; ölüm emri üzerine, kendine ağıt yakan bir genç vardır. Daha dünyadan hevesini alamadığını, nişanlısı ile kavuşamadığını dile getirmiştir. Kendisine ceza verenlerden af dileyip bağışlanma istemektedir. Üçüncüsünde ise, “gelinim ellere kaldı” ifadesiyle bu dünyadan alamadığı hevesini ifade etmektedir. Geride bıraktığı her şey gibi heveslerinin, arzularını başkalarına kaldığını ve yaşamayı arzu ettiği tüm güzellikleri, başka gençlerin yaşayacağını belirtmiştir.

Düğün bayram deyip gezme bilmedi,

Çok arzu etti istediği olmadı. (Görkem, 2001: 201)

“Dönem, seferberlik dönemidir. Elbistan ilçesinin, Efsun/Yarpuz (Afşin) nahiyesine bağlı Erçene köyünden Tenecioğlu Âşık Hüseyin asker kaçağıdır. Bu bölgeden asker kaçağı durumundaki kırk kişi ki, bunların içerisinde Âşık Hüseyin de vardır. Antep’e götürülür. Neden gittiklerini bilmeyen kırk kişi, idam edileceklerinden habersiz, Antep’e varırlar. Gelen kafile, Tahsin Paşa komutasındaki idam mangasına teslim edilir. Elleri ve gözleri bağlanan kırk kişi, son istekleri sorulup kurşuna dizilerek idam edilmektedir. Bu beklenilmeyen durum karşısında Tenecioğlu Âşık Hüseyin’in adeta dili tutulur. Kırk kişinin otuz ikisi idam edilip, sıra Âşık Hüseyin’e gelmiştir. Tahsin Paşa’nın: “Son isteğin nedir?” diye, sorması üzerine Âşık Hüseyin: “Gözlerimi ve ellerimi çözerek bir sigara vermenizi istiyorum.” der. Bu isteği yerine getirilir. Verilen sigaradan bir nefes çeken Tenecioğlu elini kulağına atar ve yanık sesiyle şu ağıdı söyler:” (Kabakçı-Semerci, 2012: 97).

Nişanlım var daha düğün kurmadım,

Kıyma Tahsin Bey'im n'olur canıma. (Kabakçı-Semerci, 2012: 97)

Yüklettim yükümü eyledim katar,
Issız kalmış barhanam baykuşlar öter.
Daha bir derdim var ölümden beter,

Gelinim ellere kaldı n'eyleyim. (Kabakçı-Semerci, 2012: 110)

Genç iken çeşitli yerlerde ve daha evlilik yaşı gelmeden askerde şehit olan delikanlılar için söylenen ağıtlara, burada yer verilmiştir. Şehidin kız kardeşi ve halasının ağıtları burada yer almıştır. Ancak daha çok delikanlıların anneleri tarafından söylenen ağıtlar, tespit edilmiştir. Çanakkale'de, Rus harbinde, I. Dünya Savaşı'nda, Sarıkamış'ta, Yemen'de ve ülkemizin çeşitli şehirlerinde şehitlik mertebesine ulaşan askerlerimiz için söylenen ağıtlarda tespit edilen gelin ile ilişkili dizelere yer verilmiştir. Şehit olan genç, nişanlı ya da evli olmamasına rağmen, ifadelerin birçoğunda “gelin” den bahsedilmektedir.

“Çeyiz ve çeyiz dökmek” evliliğin başındaki geleneklerdendir. Anadolu'da her genç kızın ve erkeğin çeyizi küçük yaştan itibaren özellikle anneleri tarafından hazırlanmaya başlamaktadır. Bu çeyizlerle kızların ve oğulların evlilik çağı geldiğinde kuracağı eve serilmesi de “çeyiz dökme, çeyiz serme” geleneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ağıtlarda, bu geleneği vurgu yapılmıştır. Şehit olan delikanlının ve annesinin, bu geleneklerden ve evlilikten mahrum kalacağı gerçeği dile getirilmiştir. Delikanlı şehit olunca onun için hazırlanan çeyizler ortada kalmış, “düğünler” kurulamamıştır. Bir başka ağıtta “gelincinin geri dönmesi” ile de yine bu duruma vurgu yapılmıştır. Ortada düğün olmadığı halde şehit olan genç için, bir düğün kurulmuş gibi düşünülüp bunun yarıda kaldığı söylenmiştir. Aslında burada annenin oğlu için kurduğu düğün hayallerinin yarım kaldığına işaret edilmiştir.

Dört kat örtüyle tüm cehizi,

O da güccük gardaşının oluk. (Kır, 2008: 298)

Eyüp bize biz Eyüp'e doymadık,

Gelin alıp çeyizini dökmedik. (Yaldızkaya, 2018: 194)

Çavış Bekir düğün gürmuş,

Koç ayağıma okuntu salar,

Semen beriden çıkışır,

Gır at selemine durur. (Temiz, 2005: 267)

“Pınarbaşı Küçükkaramanlı köyünden on üç genç, Sarıkamış'a gider ve orada donarak şehit olurlar. Bunun üzerine Hatın Hanım üzüntüsünü dile getirir.” (Altınkaynak, 1997: 371)

Biz de size geliyorduk,

Gelincimiz döndü geri. (Altınkaynak, 1997: 371)

“Gelin etme” aslında genç kızların evlenip baba evinden gitmesi durumudur. Ancak aşağıdaki metinlerde, şehit olan delikanlı için söylenmiştir. Anadolu'da şehit olanların ahirette en güzel mertebelerde olacağına inanılır. O yüzden şehitlerin ardından derin bir üzüntü yaşanılrsa da ahiretteki yeri düşünülürken bu üzüntü azalır ve hatta gurur verici bir hâle gelir. Şehidin üzerine örtülen bayrak da düğün evlerinde olan ve düğünün başladığını belirten bayrak gibi bir nişâne olarak karşımıza çıkar. Tüm bu âdetler şehit cenazesi için kullanılınca şehit olan delikanlı, adeta bir gelin gibi kara toprağa uğurlanır.

Gurban olum babam oğlu,

Gelin etti Eşe gızı. (Kır, 2008: 226)

Mızıka çalındı, düğün mü sandın ,

Al beyaz bayrağı gelin mi sandın. (Bali, 1997: 154)

“Gelin getirme, gelin alma ve gelin” gibi sözcüklerin ağıtlarda çokça karşımıza çıktığını görmekteyiz. Özellikle buradaki ağıtlarda oğlunu güveyi edemeden şehitlik mertebesine veren annenin ve yakınlarının, içlerinde kalan ukde olarak karşımıza çıkmaktadır. Şehide yapılamayan düğün töreni, getirilemeyen gelin bu ukdenin bir yansımasıdır. Bazı metinlerde, bir yandan da (olmayan) geline veryansın edilerek acı hafifletilmeye çalışılmıştır. Hatta bu ölümden gelinin sorumlu olduğu, delikanlı şehit olunca hemen evden ayrıldığı, başkasına gittiği izlenimi verilerek üzüntü, farklı şekillerde dile getirilmeye çalışılmıştır.

Beni kınaman komşular,

Kudümsüz gelin getirdim. (Özdemir, 2001: 59)

Bir günüm doğar da bir günüm batmaz,

Şu ıssız evlerde bir gelin yatmaz. (Yaldızkaya, 2018: 184)

Gelin yârim yad ellerden sakınır,

Ana benim geleceğim kalmadı. (Yaldızkaya, 2018: 186)

Yeni gelin gibi kilim dokurum,

Guzum öleli de garip çakırım,

Eller kına yakar ben de bakarım. (Yaldızkaya, 2018: 187)

Gelin kalk odayı döşe,

Ankara'dan gül gelici. (Kır, 2008: 47)

“*Celal, evin tek erkek evladıdır, askerdeyken şehit düşer: bunun üzerine annesi Müslime Hanım:*” (Kır, 2008: 227)

Uyansana Celal oğlan,

Nişanlıyla eller yatar. (Kır, 2008: 227)

Gelinin ağlıyor da hey Sarı-Beyim. (Esen, 1997: 138)

Deryanın yüzünde oynuyor kayık,

Musa'ma da iki gelin ilâyık. (Esen, 1997: 139)

“*Birinci dünya savaşı sırasında Osmanlı döneminde Yemen'e asker gönderilmiş. Yaşı on dokuz olan her Osmanlı evladını askere alırlarmış. O zamanlarda Sultan isminde bir kız yaşarmış. Bu kadının Ali adında bir de oğlu varmış. Ali tek evladiymiş. Ali'nin bir de beşik kertmesi varmış. Sultan kadın oğlunun askerlik çağı yaklaştıkça “haf yüreğim haf” diye gayılanıp dururmuş. Sonunda Ali'ye de askerlik şubesinden kâğıt gelmiş. Muhtardan, köyünden bir miktar para toplaması istenmiş. Muhtar hangi eve gittiyse hiç kimse evladını göndermek istemediği gibi bir de “Muhtar, muhtar sen de bizim çocuğu mu buldun?” deyip başlarından savmışlar. Muhtar da köyden Sultan kadının oğlu Ali'yi, bir de gelmeyenlerin yerine kendini yazarak askere birlikte gitmişler. Her ikisi de geri dönmemişler. Bunun üzerine Sultan kadın oğlu Ali'ye şöyle bir ağıt yakmış.*” (Özkaya, 2014: 339).

Beşik kertme nişanlısı,

Gendini yerlere atdı. (Özkaya, 2014: 339)

Bugün mübarek gecesi,
Çift gelinler yaristiyor. (Özkaya, 2014: 358)

Tabutunun ucundan tutsun,
Getirin de gelin (Elif) kızı. (Özkaya, 2014: 415)

“Kırşehir Kaman’da bir aileden dört oğul, Kars’taki savaşta şehit olur. Anneleri Emine tarafından bu ağıt yakılır.” (Bali, 1997: 168).

Ağ gelinler karalar bağlar,
Redif gitti sürüyünen. (Bali, 1997: 168)

...

Gelinlerin zarıyanan... (Bali, 1997: 169)

Gelin halal eylen gelinler kızlar. (Bali, 1997: 208)

“Pınarbaşı’nda bir oğlu ve bir kızı olan ananın kızı doğum yaparken ölür. Oğlu da askerde şehit olur. Bunun üzerine anaları bu ağıtı yakar.” (Altınkaynak, 1997: 376).

Hep oturun dertli olanlar,
Gelin kızları olanlar. (Altınkaynak, 1997: 376)

İki tane kayınım var,
Musa’mın yerini tutmaz. (Özdemir, 2001: 47)

Ağlama sunamın gelini,
Altın zülüfe karışık. (Özdemir, 2001: 64)

“Ahmet Bozbiyık, altı aylık askerken Şeyh Sait isyanı başlamıştır. Dağlarda Şeyh Sait’in adamlarını takip ederken onbaşının silahının yanlışlıkla boşandırması sonucu şehit olmuştur. Halası döndü:” (Özdemir, 2001: 65-66).

Selam eylen gelinime,
Gelim evden gitmesin.
Babamoğlu Kara Halit,
Kızları öksüz etmesin. (Özdemir, 2001: 65-66)

“Henüz yedi yaşında okumak için gurbete çıkan ve çektiği bu sıkıntının meyvesi olarak astsubaylık mesleğini kazanan komutan Ayhan’ın hüznün verici hayat hikâyesi tüm Afşin’i derinden sarsmıştır. Askerlerle çıktığı operasyonda büyük bir fedakârlık örneği gösteren Astsubay Ayhan Ekici, emrindeki askerleri korumak isterken kendisi vurularak oracıkta şehit düşmüştür. Tüm şehitlerin olduğu gibi onun cenazesi de bir ihtişamla kaldırılır. Cenazesine tüm rütbeli askerler, Afşin’in bütün köylerinden sivil halk katılır. Peygamberlerin bile imrendikleri şehitlik makamına yani ebedi yolculuğuna dualar ve sevgiler eşliğinde gönderilir. Annesi Dudu, bir taraftan ağlarken diğer taraftan da oğlu şehit olduğu için teselli bulmaktadır. Yine de aralarındaki geçici ayrılık onu üzüyor, ona kavuşmayı dört gözle bekliyor ve dilinden şu nağmeler yükseliyor:” (Dikici vd., 2008: 53).

Atlamış geçmiş dereyi,
Gelin giyinmiş karayı,
Gâvur umuş seni vuran,

Yiğit sana nasıl gıymış. (Dikici vd., 2008: 53)

Gelin kalk odayı döşe,

Gelin attı çifte kızı. (Dikici vd., 2008: 47)

Bizim uşak harbe girmiş,

Gelinler sallaman kekil.

Gelin gurbanım saçına,

Kekilini goy içine. (Koca, 2008: 19-22)

“Kırşehir’in Kaman kazasından bir ailenin dört oğlu da asker oluyor ve Kars hezimetinde dördü de şehit düşüyor. Bu ağıt, anaları Emine tarafından yakılmıştır.” (Kemal, 1993:59).

Ana ağlar bacı ağlar,

Ağ gelinler gara başlar. (Kemal, 1993: 59)

Gelin kardeşlerin yüreği yandı,

Bayramımız kara geçti ne çare. (Parmaksız, 2006: 209)

3.3.2.2. Evlilik Çağında Ölen Erkek ve Gelin İlişkisi

Bu başlık altında evlilik çağına gelmiş genç erkeklerin ölümü üzerine söylenen ağıtlara yer verilmiştir. Elli, metin tespit edilen ağıtları gençlerin annesi, babası, kardeşi, nişanlısı ve yakınları söylemişlerdir. Ağıtlarda delikanlının ölüm nedeni, yeri, zamanı ve hatta mekânı hakkında bilgi bulabileceğimiz ifadeler yer verilmiştir.

Öncelikle annelerin evlilik çağlarında vefat eden oğulları için söylediği ağıtlara yer verilmiştir. Bu ağıtlar, genellikle evliliğe adım atmış, nişanlanmış delikanlıların ölümü üzerine söylenmiştir. Ağıt dizelerinden de anlayacağımız üzere geride kalan nişanlıya veya gelin adayına da acıma söz konusudur. “Gelincik getirememek, düğün kurmak, düğün sofrası kurmak” gibi ifadelerde düğün âdetlerine değinen anne, oğlu için bu âdetleri yerine getiremediğinden yakınmaktadır. Bazı durumlarda da gelin eve getirilmiş gibi varsayılarak delikanlının ölümünden gelin sorumlu tutulmuştur. Yaşanılan üzüntünün kaynağı gelin hâline gelmiştir.

Ağa Mehmet’in nişanlısı,

Mor belikli gız mı ola. (Koca, 2008: 160)

“Köse rahmetlik, Bekiroğlu Topal Kenan’ın gardaşı, Apık’ın oğludur. Babalığı Hacı Osman’ın yanında durur. Askerden hava değişimine gelince gariban ve yetim oluşundan dolayı sevdiğini alamaz. Annesi:” (Koca, 2008: 177-178).

Otuz yedili geliyor,

Davul dödürü dödürü.

Bir gelincik getirmedi,

Üzne ödürü ödürü. (Koca, 2008: 177-178)

“Andırın’ın Alınoluk köyünde yaşayan Kara Müftü oğlu Fatih, 2001’de 23 yaşında kalp krizinden ölür. Genç yaştaki oğlunu kaybeden kaynak şahıs oğlunun ölümüne çok üzülür o acıyla oğlu Fatih’e aşağıdaki ağıdı yakar:” (Temiz, 2005: 111).

Büyük evde karı koca,
Bunlara bir gelin gerek,
Ne zaman geliyon oğlum,
Haber ver düğün gurak. (Temiz, 2005: 111)

“Silifke’in Örenköy köyünde Elif Hatma’nın düğün hazırlıkları yapılırken motosikletleriyle trafik kazası geçirerek ölen iki oğlu için kaza yerinde yaktığı ağıtlardır.” (Berker, 2018: 135).

Birbirlerine sarılı,
Düğün sofrası kurulu,
Kahrolası Mara yolu,
Nasıl kıydın civanlara.
Tepeden bir ses bağırdı,
İçime bir korku saldı.
Yavrularım ni’rde kaldı,
Diyivirin komşularım. (Berker, 2018: 135)

“Arık Hasan ve Boz Omar’ın ağalık gavgası yüzünden araları açılır. Arık Hasan ağadır, Boz Omar’da buna rakip çıkarak etrafında adam toplamaya başlar. Meclis kurar işin farkına varan Arık Hasan bu işten kurtulmanın yollarını arar. Boz Omar av meraklısı ava gidirmiş. Bir yaz günü milletin yaylaya gittiğini köyde kimsenin kalmadığını bilen Arık Hasan Omar’ın ava gittiği yere adamlarıyla Boz Omar’ı öldürme planıyla yola çıkarlar. Bir yerde tek yakalar adamlarıyla Boz Omar’ı baltalarla parçalayarak öldürürler. Haber tüm köye yayladakilere yetişir. Omar’ın anası oğlunun ardından şu ağıdı yakar:” (Özkaya, 2014: 417-418).

Omar’ın çifte gelini,
Çırpını, çırpını ağla. (Özkaya, 2014: 417-418)

Düğünlerde oynar oyun,
Cebine mendil sokarak. (Görkem, 2001: 220)

“Çeşitli kaynaklara göre Eşkya Ömer, zamanında bir kızı ister ama kız tarafı oyun ederek arakasından balta ile vurup öldürürler. Diğer kaynağa göre, bir kıza sarkıntılık eder ve kızın kardeşleri tarafından öldürülür. Annesi tarafından söylenir.” (Görkem, 2001: 222-225).

Armutalan’ın gelini,
Sarpa düşürmüş yolunu. (Görkem, 2001: 222-225)

“Nişanlı olup düğün tedarikini görmek için maden ocağında çalışan iki kardeş, maden ocağında meydana gelen göçükten sağ çıkamazlar. İki oğlunu kaybeden anne bu ağıtı söyler.” (Altınkaynak, 1997: 528).

Eve gelin getirmedim,
Annı gazi parlıyarak. (Altınkaynak, 1997: 528)

“Nişanlısı ile daha evlenmeden ölen Musa’nın, nişanlısını kardeşine verirler. Annesi de ünlü ağıtçılardan olan Musa’nın ağıtını da annesi yakar.” (Altınkaynak, 1997: 573).

Özne aspaabın kestirdim,

Gelinin donu kırmızı. (Altınkaynak, 1997: 573)

Atını çekin dışarı,

Bindirmiyor ne haşeri.

Gurban olam kele gelin,

Nasıl dakıcın nişanı. (Şimşek, 1993: 107)

Biz Mısa'ya gelin aldık,

Sâmenleri yol isdiyor. (Şimşek, 1993: 123)

Evlenmeden, yuva kuramadan ölen evlilik çağında vefat eden erkekler için babaları ağıtlar yakmıştır. Çeşitli nedenlerden ölen delikanlılar için yakılan bu ağıtlarda, “gelin” ile ilişkili sözcüklere yer verilmiştir. Oğluna “düğün dernek” yapamadan oğlunu toprağa veren baba, zaman zaman feleğe de isyan ederek içinde kalan ukdeden bahsetmektedir.

Düğün dernek yapacaktık yakında,

Bir terslik var bu feleğin çarkında. (Kır, 2008: 28)

Ağabeyinin ölümüne derinden üzülen kız kardeş tarafından yakılan bir ağıttır. Ağabeyinin güveyilik zamanına şahit olamayan kız kardeş, onun kara toprağa girişine şahit olmuştur. Ağabeyinin alamadığı geline serzenişte bulunarak, acısını hafifletmeye çalışmıştır.

Gelin leşini bekliyor,

Ne deyim guzum ne deyim. (Altınkaynak, 1997: 561)

Evlilik çağında ölen gençler için, nişanlıları da ağıt söyleyenler arasındadır. Sevdiğini kara toprak altına koymak zorunda kalan gelin adayı, duygularını ve üzüntüsünü dizelere dökmüştür. Sevdiğine kavuşamadığı için üzüntünün yanında karmaşık duygular yaşayan gelin adayı, dizelerde kendisinin bu durumundan da bahsetmiştir. Gelin adayı, ölümü adeta nişanlısının ona küsmesi gibi düşünüp barışmak için yalvarmaktadır. Ölen gence geri dönmesi için seslenmekte, mezarından kalkıp evine dönmesi için yalvarmaktadır. Tüm bu isteklere baktığımız zaman gelin adayı, nişanlısının ölümünü içten içe kabul etmemektedir. Ağıtların geneline, gelin adayının içinde bulunduğu bu durum sinmiştir.

“1950’li yıllarda Taf Köyü şimdiki adıyla Dadaloğlu Kasabası’nda Ömer isminde bir delikanlı, sevdiği kızla nişanlanır. Ömer ile babası düğün parasını kazanmak için Çukurova’ya yaya olarak çalışmaya giderler. Baba oğul birlikte çalışarak düğün parası hazırlamaya başlarlar. Ömer, Çukurova’nın sıcağına ve sıtmasına alışamadığı için birkaç ay sonra rahatsızlanarak yatağa düşer. Ömer kurtarılamaz ve ölür. İmkansızlıklar yüzünden baba oğlunun cenazesini köyüne getiremez ve Çukurova topraklarına defneder. Üç dört günlük gözyaşıyla dolu bir yolculuk sonunda köyüne yaklaşan baba evine karanlıkta varmayı tercih eder. Oğlunun üzerinden çıkan giysilerini ahıra saklar. Eşine “Ömer orada kaldı.” der. Ömer’in nişanlısı gelip kayınpederine sarılıp da “Ömer’i niye getirmedi” diye ısrar edince koşup ahırdaki giysileri getirir ve kızın önüne atıp “İşte Ömer” diyerek ağlar ve bu ağıdı yakar.” (Kabakçı-Semerci, 2012: 196-197).

Kuruçay’ın seli söker,

O da boz bulanık akar.

Kalk gidelim Ömer Bey’im,

Elimiz yaylaya çıkar. (Kabakçı-Semerci, 2012: 196-197)

Nişanlı bir genç, bahçe kapısını açık bıraktığı için bahçeye inekler girer ve ortalığı harap ederler. Bu durum üzerine gencin babaannesi gence, gençliğinin hayrını görmemesi için beddua eder. Babaannenin bedduası kabul olur ve genç vefat eder. Nişanlısı da saçından biraz kesip gencin kefenine koyar. Bu ağıdı söyler:” (Şimşek, 1993: 164-165).

Gediyorsan uğur ola,
Senin baban gadan ala.
Ölüm de Allah’ın emri,
Cennetin de mekân ola. (Şimşek, 1993: 164-165)

“Bir genç kız, sevdiği gençle nişanlanır ancak ailesi istemediği için ondan ayrılır. Ailesi, kızı başkasına verir. Bu haberi alan eski nişanlısı kızı öldürür ve şu ağıdı yakar:” (Şimşek, 1993: 171).

Değirmen tersine dönse,
Her dileğim kabul olsa,
Beş on gişi daha vururum,
Nazlı Döndüm geri dönse. (Şimşek, 1993: 171)

Küsmeye gül nişannım küsmeye,
Bir şor dedim ona sevin. (Kemal, 1993: 92)

“İmamkulu Köyü’nden Ergen, ava gider. Mevsim kışıdır. Dağdan çiğ düşer çiğın altında kalarak ölür. Ergen nişanlıdır. Ağıdı, ölen Ergen’in nişanlısı ve anası yakar.” (Ulaş, 2014: 343).

Bırak deli gönül bırak,
Kara kekil ister tarak.
Dört gün Saracık’ta kalmış,
Dönemedim köyüm ırak. (Ulaş, 2014: 343)

“Nişanı yeni takılan “Kepik Koca’nın Battal” adıyla bilinen Battal Özdemir’in Mercin ırmağında boğulup ölmesi üzerine, anası Emine ve nişanlısı tarafından yakılır. Anlatıldığına göre Battal, Çukurova’ya ailesiyle birlikte pamuk toplamaya gider. Sıcağa dayanamaz, öğle vakti serin serin akan Mercin ırmağına girer. Suyu atladıktan sonra bir daha çıkamaz. Üç gün sonra cesedi, ırmak kenarında bir söğüdün bedenine takılı olarak bulunur. Suyu atladığında miliğe gömülüp kalan Battal’ın bütün vücudunu balıklar parçalamış ve yemiştir.” (Ekici, 2005: 120).

Aşağıdan salmış tevir,
Gelin’ moldun gıvır gıvır. (Ekici, 2005: 120)

“Taşoluk kasabasından bir genç kız olan Zekiye’nin nişanlısı Mehmet’e söylediği bir ağıt. Mehmet askerliğini Jandarma olarak yaparken eşkıyalar tarafından öldürülür.” (Koca, 2008:157).

Avcular avlar cereni,
Üç gün bekledim treni,
Söyleyin eşimi vuranı,
Hayfin almaya geldim. (Koca, 2008: 157)

“Gencin biri bir kızla nişanlanır. Kızın köyü çok uzaktır. Bir gün genç, kızın köyüne gizlice gider. Gece olur herkes yatar. Kız sabaha yakın nişanlısını uyandırmak ister, fakat nişanlısı ölmüştür. Kız o acıyla aşığadaki ağıdı söyler:” (Temiz, 2005: 164).

Erken doğar dan yıldızı,
Belli olur gır atın izi,
Nazlım utandırma bizi,
Kak get galan sabah oldu. (Temiz, 2005: 164)

“Çokak yöresinde bir kız, nişanlıyken nişanlısı ölür. Nişanlısının ölümüne çok üzülen kız, nişanlısına aşığadaki ağıdı yakar:” (Temiz, 2005: 168).

Süpürmüyom havlınızı,
Böyle mi ettik gavlimizi?
Bana gademsiz demen,
Size verdim oğlunuzu.
Zindağı'nın da oluğu,
Akar horlayı horlayı,
Dün öteen dü'ünden geldi,
Deynek oynayı oynayı. (Temiz, 2005: 168)

“Sarı Ahmet adında bir delikanlı, Andırından, nişanlısı bulunan Köleli köyüne giderken yolda eşkıyalar tarafından vuruluyor. Bu ölümü duyan nişanlısı, vurulduğu yere kadar gelerek başında bu ağıdı yakıyor. Bu ağıt, tahminen bundan 30 sene evvel söylenmiştir.” (Kemal, 1993: 84).

Başgasını demem amma,
Ehmet düğünlerde gerek. (Kemal, 1993: 84)
Tahmiyetli gelin Fatma,
Battal deli döğer sizi. (Kemal, 1993: 204-205)

Kör olasın zalım ecel,
Yansız koydun gelin kızı. (Naskali, 2011: 85)
Gitti Halis'im dünyadan,
Boynum bükülü kaldı. (Elçin, 1990: 40)

Aman be deryalar, kanlıca deryalar,
Biz nişanlıyız, deryalar.
Biz nişanlıyız.
İkimiz de bir boydayız,
Biz delikanlıyız. (Elçin, 1990: 42)
Ben buraya gelin geldim,
Hanı gelik hanı gelek. (Elçin, 1990: 93)

İzin verin gayınlarım,

Bu gelinliği bozacağım. (Kır, 2008: 221)

Son çehizim dura dursun. (Esen, 1997: 62)

Ben anamdan duyuyordum,

Düğün kurucuyduk güzün. (Özkaya, 2014: 387-388)

Sabahıla düğün gurar,

Kele geline gidelim. (Görkem, 2001: 231)

“Bazı kaynaklara göre, Sarı Ahmet nişanlısının köyüne nişanlısını görmeye giderken eşkiyalar tarafından öldürülür. Bazı kaynaklara göre Sarı Ahmet, düşmanları tarafından pusuya düşürülür. Bazı kaynaklara göre ise Fransız işgalinden sonra geri dönen Ermeni komitecileri tarafından öldürülür. Annesi ve nişanlısı tarafından bu ağıt söylenir.” (Görkem, 2001: 251-252).

Gelin olup inemedim,

Ak sıvalı koca eve. (Görkem, 2001: 251-252)

Pınarın başına yatmış,

Oful oful ofuluyor.

Kekili alınına yatmış,

Üfül üfül üfülüyor. (Kabakçı-Semerci, 2012: 186)

Benden selam söylen nişanlım yâre.

Biçti tren de arkadaşlar habere,

Doktorlar gelse de bulmaz çare,

Ağlaman arkadaşlar kader böyledir. (Parmaksız, 2006: 318)

Yaşımı sorarsan yirmi yaşımda,

Çavuş onbaşılar döner başımda.

Nişanlım Üzüm de on beş yaşında,

Kıyma zalim tren yârim var benim. (Parmaksız, 2006: 319)

Görün ağalar benim hesabım görün,

Dürün imamlar benim defteri dürün.

Güvelik elbisemi sadaka verin,

Güvelik elbisemi alan ağlasın.

Yetim büyüdüm safa sürmedim,

Nişanlıydım muradıma ermedim.

Yalan dünya senden vefa görmedim,

Şu dünyaya aldananlar ağlasın. (Parmaksız, 2006: 338-340)

“Andırın’da Ayni adlı evli bir kadın, Osman adlı genci sever. Osman’ın pusulası çıkmıştır ve on beş gün sonra askere gidecektir. Ancak Osman, aniden bir hastalığa yakalanır ve ölür. Sevdiği gencin ölümüne çok üzülen Ayni, Osman’ın anasının ağzıyla Osman’a aşığıdaki ağıdı yakar:” (Temiz, 2005: 118).

Gelininin adı Durdu,
ElleHEME düğün gurdu,
Gadanızı alıyım eller,
Navrız gızı gelin verdi.
Ağla Ayni gelin ağla,
Ağla da gönünü eyle, (Çık da gediklerde değne)
Yarin Osman asger olur,
Harşlığını bolca eyle oyyy oyyy.
Öteden Eyvaz gelmez mi?
Al bayrağını görmez mi?
Gadanı alıyım kele Aynim,
Osman'ım ora varmaz mı? (Temiz, 2005: 118)

Ölen gence, aile bireyleri dışında çeşitli akrabaları ve yöre halkı da üzüntüsünü dile getiren ağıtlar söylemiştir. Çünkü, akrabaların ve yöre halkının en çok üzüntü yaşadığı ölümlerden biri, genç ölümüdür. Burada gencin teyzesi, komşusu, amcaoğlu, halakızı, arkadaşları ve köy halkının söylediği ağıtlar, tespit edilmiştir. Ölümün genç erkeği; sevdiğinden, nişanlısından, ailesinden ayırması ağıtların ana konusu olmuştur. Güveyi adayı, ölünce nişanlılık sürecinde yapılan düğün hazırlıkları boşa çıkmıştır. Güveyi adayının eline kınası yakılamadan toprağa konmuş, çeyizler serilemeden ortada kalmıştır. Ölüm hem güveyi adayının ailesinin hem de nişanlısının hayallerini yıkmıştır. Güveyi adayı genç, toprağa verilince nişanlısının artık başkasına verilmesi fikri ağıtlarda yer etmiştir.

Nişanlısı olmamasına rağmen evlilik çağında olan genç delikanlıların ağıtlarında da “nişanlı, düğün kurma” sözcükleri geçmektedir. Yine bu sözcüklerle gencin murat alamadan, sevdiği varsa sevdiğine kavuşmadan, yuva kuramadan bu dünyadan göçtüğüne işaret edilmektedir. Yuva kurmak için çalışmaya giden gençlerin cenazesinin dönmesi de ayrı bir üzüntü konusu olmuştur.

Nişanlısının ve annesinin, gencin ölümünü kabul edememesi, uzunca bir süre yol gözlemelerinden anlaşılmaktadır.

Genç yaşında nişanlımdan ayırdı,
Kader böyle imiş ağlama ana.
Nişanlıma söylen yola bakmasın,
Düğünüm var diye duvak atmasın.

Nişanlım her zaman yollara bakar,

Kader böyle imiş ağlama ana. (Dikici vd., 2008: 87)

“Mümtaz isimli bir genç, çok sevdiği iki arkadaşı ve bir Ermeni'nin ihanetine uğrayarak öldürülür. İşin içinde bir gönül meselesi vardır. Bu acı hadise üzerine Mümtaz'ın ailesi ve Bünyan halkı bu gence birçok ağıt yakar.” (Kabakçı- Semerci, 2012: 428).

Ben gidiyom gelmem gayri,
Şaziye'yi gelin eylen. (Kabakçı- Semerci, 2012: 428)

Nerdesin pehlivanım,

Gelinin kekili düzler. (Koca, 2008: 113-114)

Araba dulukda bekler,
Irabda ısdanı saklar,
Nasıl gıydın Mevlam buna,
(Nasıl gıydın gadir Mevlam?)

Teze gelin yolu bekler (Temiz, 2005: 220)

“2005 yılında, bir fabrikada işçi olarak çalışan yirmili yaşlarında bir genç olan Dinekbağ’lı Fatih, fabrikada düşerek ölür. Bu olaya komşusu aşık Fahrettin ağıt yakar.” (Umucu, 2013: 158).

Eline yaktırmadın güvey kınası,
Düğün mü yaptırdın da çifte davullu?
Garip anayın da ciğerleri yandı.

Kadın anan kuzum diye yanar sana. (Umucu, 2013: 158)

“Eyup Kılınç, askerden gelmiştir ve henüz evlenmemiştir. 8 Temmuz 2000’de bisikletten düşer, ameliyat olur fakat kurtulmaz.” (Kır, 2008: 181).

Kurduğun hayaller ahirete kaldı,
Düğünsüz kınasız giden sefillim. (Kır, 2008: 181)

Nişanlım olmayınan mı,

Yerinmen halamın oğlu. (Esen, 1997: 10)

“Bölgenin iki öğretmeni olan Bekir Gençoğlu ve Recep Zorlutuna hastalanarak ölürler. Arkadaşları üzüntülerini bu ağıtla dile getirirler.” (Altınkaynak, 1997: 473).

Ar değil mi Bekir Beyim,
Nasıl geçicin gelinden. (Altınkaynak, 1997: 473)

“Paşa adlı genç, komşunun kızına ilgi duymaktadır. Bu kızın dayısının oğlu Kemal de kıza aynı şekilde ilgi duymaktadır. Bir gece Paşa, kızı görmek için evlerine gider. Kemal, Paşa’yı korkutmak için ateş eder ancak Paşa’ya kurşun isabet eder ve ölür. Paşa’nın teyzesi bu ağıtı söyler.” (Altınkaynak, 1997: 606).

Gelinleri toplanmış da... (Altınkaynak, 1997: 606)

Nişanlı iken askere giden ve şehit olan gence, nişanlısı tarafından yakılan bir ağıt tespit edilmiştir. Evlilik çağında, en güzel yaşında vatan için kara toprağa verilen bir gencin nişanlısının ağzından dökülen sözlerdir. Rüyasında davullu zurnalı bir düğün gören gelin, gerçek hayatta nişanlısının şehadet haberiyle sarsılmıştır. Gördüğü rüyadan, yaktığı ağıtta bahseden gelin, aslında durumu kabullenememektedir. Nişanlısının yarasını sarıp onu hayata döndürmek istemektedir, ancak artık bu mümkün değildir.

“Erzurum-Kars bölgesinde asker olan bir genç, görevi sırasında ya kaza kurşunu ya da kasıtlı bir şekilde vurulur ve şehit olur. Onun şehit olduğunu da nişanlısı rüyasında görür. Haberi alan kayınbabası ile nişanlısının başına gider ve bu ağıdı yakar.” (Özdemir, 2001: 65).

Ürüyamda gördüm bugün,
Çalıyor davul, düğün.

Yaran azgın derdin yeğın,

Yaranı sarmaya geldim. (Özdemir, 2001: 65)

Evlilik çağında, çeşitli nedenlerden dolayı intihar eden gençlerin ağıtları tespit edilmiştir. Özellikle sevdiği kıza kavuşamayan gençlerin, ölüm ile sonuçlanan kendilerine zarar verme girişimleri olmuştur. Geride kalan yakınları ise bu gençlerin acısını ağıtlara dökmüşlerdir. İlk ağıt, gencin yakınları tarafından yakılmıştır. Genç için askerden dönünce düğün kurma hayalleri kurarken intihar haberiyle herkes sarsılmıştır. İkinci ağıtta ise, intihar eden gencin kendi ağzından ağıt söylenmiştir. Nişanlısı hakkında çıkan dedikodulara inanan genç, bu durumu gururuna yediremediğinden kendini suya bırakmıştır.

“Osmaniyeli Ali, askere giderken bacısına bir sevdiği olduğunu söyler. Şayet bu kızın bir başkasına verilme durumu olursa annesinin buna engel olmasını tembih eder. Fakat memleketinden gelen bir mektupta bu kızın kardeşine istendiği ve işin bittiği yazar. Bunun üzerine Ali nöbetçi kulübesinde intihar eder.” (Görkem, 2001: 287).

Biz düğünü kurduk yaza,

Ala ganlı geldin bize. (Görkem, 2001: 287)

“Bir anlatıya göre; köylerden birinde yüksek tahsil yapan bir delikanlıyı haberi olmadan köyün güzel kızlarından biriyle nişanlarlar. Delikanlı köyüne gelince dedikodular baş gösterir ve kız bu duruma dayanmayıp Fırat nehrine kendini bırakarak intihar eder.” (Özdemir, 2001: 344).

Sevmediğim yâre sevdi demişler (ölem),

Nettim size verin benim yârimi (ölem). (Özdemir, 2001: 344)

3.2. Düğün Sırası Dönem

Burada yer alan ağıtlar, düğün sırası dönemde yaşanan olaylar neticesinde söylenmiştir. *“Türk kültüründe düğün; bir ailenin doğması, akraba ve dostların bir araya gelmesi ve eğlenceler düzenlenmesi için bir araçtır. Düğün olmadan önce davetiyeler dağıtılarak, düğün hazırlıkları başlar. Genellikle müzik eşliğinde düğün yapılır. Ayrıca düğün esnasında çeşitli yemekler de verilir.”* (Gönen, 2006: 68).

3.2.1. Gelin ve Ayrılık İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar

3.2.1.1. Gelin ve Sevdiğine Kavuşamama İlişkisi

Sevdiğine kavuşamama, Anadolu’ da sıkça karşımıza çıkan bir durumdur. Masallara, destanlara ve hatta efsanelere konu olmuştur. Bölgelere isim verecek kadar büyük olaylara sebep olmuştur. Özellikle, gelinin önemini vurgulaması bakımından vereceğimiz örnek son derece açıklayıcıdır. *“Göl; adını, sevmediği biriyle evlendirilmeye çalışılan bir gelinin, düğün alayının konaklaması sırasında, oradakilerin gözleri önünde sulara doğru dalıp gitmesi, kaybolması ve sulardaki en ufak bir kıpırdamanın da gelinin geleceğine yorulması olan “Gelin geldi!” söyleyişinden almıştır: Gelin Geldi Gölü (Erzurum/Ilica).”* (Ayva, 2002: 258).

Burada, iki tane örneği verilen ağıtlar; sevdiğine kavuşamayan, hatta sevdiği kızın başkasıyla evlenmesine göz yummak zorunda kalanların ağıtlarıdır. Çeşitli nedenlerden dolayı kavuşmaları engellenen gençler, acılarını ve feryatlarını kelimelere dökmüşlerdir. Örnekleri verilen bu ağıtlarda gençler, sevdiklerine adeta başkalarına gitmemeleri için yalvarırlar. Yalvarmanın sonucunu alamayınca kendi düğünleriymiş gibi ifadelerde bulunarak, gelin kızını telkin etmeye çalışırlar.

“Telli Zeynep’i başka birine verir ve Telli Zeynep’in düğünü başlar. Telli Zeynep’i çok seven ve onun gitmesine çok üzülen genç, aşağıdaki ağıdı söyler.” (Temiz, 2005: 478).

Gurban olam Telli Zeyneb,

Düğünümüz oldu gayrı.

Gurban olam kele Zeyneb,

(Kölen olam kele Zeyneb),

Düğünümüz kuruluyor (Temiz, 2005: 478)

“Durdu, gençken Gülden isimli bir kıza âşık olmuş fakat kıızı başkasına vermişlerdir. Kız, Durdu’yu düğününe davet etmiş, Durdu da arkadaşlarıyla sarhoş bir halde düğüne gitmiştir. Gülden ve diğer misafirler onu görünce ağlamaya başlamıştır ve Durdu davulları durdurarak bu ağıtı söylemiştir.” (Görkem, 2001: 183).

Düğünüme gelsin demiş,

Geldim dolanı dolanı. (Görkem, 2001: 183)

3.2.2. Gelin ve Sosyal Olaylar İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar

3.2.2.1. Gelin ve Dert-Sıkıntı İlişkisi

Bazı kişiler, bazı dönemlerde mutsuzluk, çaresizlik, umutsuzluk ilgisizlik gibi duyguları yoğun yaşarlar. Dertlerini içlerine atıp kahrolurlar. Bu kişiler, acılarını bir gözyaşı gibi ağıtlarla dışarıya dökmek isteyebilirler. Bu ağıtlar, karamsar ruh haliyle söylenmiş ağıtlardır (Kaya, 2004: 290).

Dert, sıkıntı ve üzüntü gibi duygular kişileri en mutlu günlerinde bile bulabilmektedir. Düğün sırasında yaşanan çeşitli olaylar, bu mutlu güne gölge düşürebilmektedir. Düğün sırasında yaşanan bir ölüm, güveyinin ya da gelinin çeşitli vazifelerini yerine getirememesi, çeşitli sıkıntılar yaşanmasına sebep olabilmektedir. Bu konuda üç ağıt tespit edilmiştir.

Örnek ağıt metinlerinin öykülerinden de anladığımız üzere ilk iki ağıtta, bir ölüm söz konusu olmuştur. Düğün sırasında sevinçlerini değişik şekillerde göstermek isteyen kişiler tarafından, kazara da olsa ölümle sonuçlanan olaylar yaşanmıştır. Günümüzde de sıkça rastlanılan havaya ateş açma gibi nedenlerden onlarca kişinin öldüğünü söyleyebilmekteyiz. Bu iki ağıt örneğinde, havaya atılan kurşun güveyileri bulmuştur. İki güveyi de ölmüştür. İlkinde güveyinin annesi, bu olaydan yeni gelini sorumlu tutan bir ağıt söylemiştir. İkincisinde ise kayınbaba, gelinin uğursuz olduğunu söyleyerek olaydan gelini sorumlu tutmuştur. Bu olaydan sorumlu tutulan gelin, üzüntüsünü ağıta dökmüştür.

“Yıllar önce Murat ile Elif’in düğünü olur. Düğün sonunda gelin, damat evine gelince havaya silahlar sıkılmaya başlar. Bu esnada bir kör kurşun damadın göğsüne gelir ve damat ölür. Genç yaşta hem de en mutlu gününde oğlunu kaybeden damadın acılı annesi, geline “uğursuz” diye isyan eder. Bunun üzerine gelin aşağıdaki ağıdı yakmış.” (Dikici vd., 2008: 252).

Eşe Teyze Eşe Teyze,

Süpürmedim evinizi.

Niye bana çok söylüyon,

Ben mi öldürdüm oğlunuzu. (Dikici vd., 2008: 252)

“Birbirini seven iki genç, evlenmeye karar verir. Düğün sırasında gelin ile damat oynatılırken damadın babası silah sıkar. Ancak silahın kurşunlarından biri damadı vurur ve damat oracıkta ölür. Kaynana ve kayınbaba, bu durum üzerine gelinin uğursuz olduğunu söylerler. Gelin üzüntüsünü bu ağıt ile dile getirir.” (Şimşek, 1993: 173).

Akan sular duruluyor,
Gelin geri veriliyor.
Düğüne gelen konuklar,
Cenazede bulunuyor. (Şimşek, 1993: 173)

Bu ağıt örneğinde, dengi olmayan bir adama verilen gelin kızın sıkıntısına yer verilmiştir. Tüm bu sıkıntının üzerine düğün gecesi, olması gereken gibi davranmayan güveyinin duruşu da eklenince dertler söz olup dizelere akmıştır.

“Köylerin birinde hocalık yapan bir adamın gelinlik çağına gelmiş, göze görkem, boy-bos yerli yerinde bir kızı vardır. Kız, isterinin çok olmasına rağmen, layığına varamaz. Hocanın gözü, düntürler içerisinde karşı köyden sayılıp sevilen bir adamı tutar. Ne var ki oğlan o kabiliyette biri değildir. Sevdiği biri olmasına rağmen, kıza danışılmadan söz kesilir. Düğün yapılır ve kız gelin gider. Damat gerdek odasının eşikliğine gelerek oturur. Kapıdan içeri giremeyen oğlanı gören gelin kızımız şu ağıdı yakar.” (Kabakçı-Semerci, 2012: 209).

Gelin oldum Karabekir eline,
Yedi bayram kına yakmam elime.
Kurban olam çiğdem gimi beline,
Yayladan gel kömür gözlüm yayladan. (Kabakçı-Semerci, 2012: 209)

3.2.3. Gelin Ağlatmaları

Düğün sırasında eğlenme ve oyun başta gelse de yerine göre uzun havalar ve yanık ezgiler hüznülendirir ve göz yaşı döktürebilir. Hüznülü hava içinde en başta kına, baş övme ve gelin alma türküleri gelmektedir (Kaya, 2004: 199).

Bu bölümde, hüznülü havalarda söylenen ağıtlar ele alınmıştır. Ağıtları genel olarak, gelin ağlatmaları başlığı altında topladık ve diğer alt başlıklarda ağıt metni örneklerini inceledik. Gelin ağlatmaları başlığı altında kına gecesi söylenen ağıtlardan başlanarak gelin övme ağıtları; gelin giderken söylenen ağıtlar ve gelin karşılama ağıtlarına yer verilmiştir.

3.2.3.1. Kına Gecesi Ağıtları

Anadolu kültüründe, evlilik döneminin önemli uygulamalarından biri kına geceleridir. Genellikle gelin çıkarmadan bir gün önce kız evinde, kadınlar arasında yapılan eğlencedir. Yaptırımları ve uygulamalarıyla birçok geleneksel unsuru barındırır. Kızın; anne evinde son gecesi olması bakımından, arkadaşlarıyla birlikte son eğlencesi olması açısından oldukça önemlidir. Anne evinden ayrılacak olan kızın üzüntüsünün giderilmesi, koca evinde nasıl davranması gerektiğini öğütlemesi bakımından önemli bir ritüeldir. Bu sebeplerden ötürü, kına gecelerinde kıvrak oyun türkülerinin yanı sıra geline kına yakarken söylenen gelini ve gelinin annesini hatta oradakileri ağlatan ağıtlar söylenmektedir (Göde, 2010: 164).

Kına gecesi, kına yakılacağı zaman gecede bulunanların duyguları zirveye ulaşır. Bu sırada kına ağıtları yanık ezgi ile söylenir. Hangi yöre olursa olsun kına ağıtları lirizm yüklü ve yanık ezgilidir. Kına ağıtlarında kader ve baht konuları ön planda tutulur; geçmiş ve gelecek konusunda duygu ve düşüncelere yer verilir. Bu da insanların duygulanmalarına ayrıca sebep

olur. Bu ağıtlar yörelerine göre değişik isimlerle anılabilir; “kına ağıdı, gelin ağıdı, ağıt havası, gelin ağlatma havası, gelin savusu, savu sağmak, gelin türküsü, gelin yası, gelin okşama...” (Kaya, 2004:199).

“Düğünden bir önceki gece kız tarafında kına gecesi yapılır. Kadınlar bir yerde toplanırlar. Kına yoğrulurken gelinin kinasını koyacak olan ağlayıcı da gelir. Bir yandan gelinin eline kına yakarken, bir yandan da kına türküsünü söyler. Bu türkülerden duyulanan gelin ağlar. Zaten bu ağıt türkülerin asıl amacı da gelini ağlatmaktır. Gelinin ağlamaması utanç vericidir. Böyle bir durumda "Bakın falancanın kızı kına gecesinde ağlamadı. Ne kadar da kocaya gidesi varmış" diye ayıplanır. Ağıtçı gelini ne kadar çok ağlatırsa o kadar başarılı sayılır. "Kına türküsü" de denilen bu ağıtların bir kısmı tıpkı ölü ağıtlarında olduğu gibi şekil bakımından belli kurallara bağlı değildir. Bir kısmı ise, mâni dörtlüklerinden meydana gelen tipik Doğu Karadeniz türkülerinin özelliklerini taşırlar.” (Çelik, 1994: 21).

Burada, Anadolu sahasında kına gecesi söylenen otuz sekiz, ağıt örneği verilmiştir. Elde edilen bu ağıtlarda, geline öğütlerde bulunulmuştur. Bunun yanı sıra dizelerde gelinin serzenişleri hakimdir. Baba ocağından ayrılmanın getirdiği üzüntü ile gelinin ağzından söyleniyormuşçasına annesine, babasına, kardeşlerine hatta yakın akrabalarına serzenişleri vardır.

Bindirirler arap ata,

Götürürler yönü öte.

Savuşturun eşim kızlar,

Yed' oluktan daha öte. (Kabacalı, 1997: 219)

Baba ekinin bitti,

Gardaş ekmeğin arttı mı?

İşte ben de gediyorum,

El gızı kefin yetti mi? (Kabakçı-Semerci, 2012: 179)

Sıçradı çıktı eşiği,

Masada kaldı kaşığı.

Büyük evin yakışığı,

Kız anası, kız babası,

Hani bunun öz anası. (Kabakçı-Semerci, 2012: 181)

Başında mumlar yanası,

Sâmenim geldi duruyor.

Heral gına yahıcı,

Yeni umudum kesildi. (Kabakçı-Semerci, 2012: 182)

Atladım geçdim Tuna'yı,

Ağ ele vurun gınayı,

Ağlatman sefil anayı,

Gız zabatdan gediyon mu? (Temiz, 2005: 488)

Çatdılar ocak daşını,

Gurdular düğün aşını,
Çaarın gelsin gardaşını,
Aha geldim gediyorum (Temiz, 2005: 489)

Çatdılar ocak daşını,
Gurdular düğün aşını,
Çağrın gelsin gardaşını,
Biz gınayı yakıcıyık. (Temiz, 2005: 492)

Aşağıdan gelen gelin alıcı,
Önüne dutallar yalın gılıcı,
Biz de biliyoruz elin olucu,
Al gelin almıya geldik almıya,
Güllerin dermiye geldik dermiye. (Temiz, 2005: 493)

Sıra sıra don daşları,
Ufacık yüksük gaşları,
Ben gınamı yakıcıyım,
İzin verin gardaşları (Temiz, 2005: 495)

Bugün kına gecesi,
Aman yansın mumları.
Bugün kına gecesi,
Aman yansın mumları. (Berker, 2018: 103)

Geldi gelin kınası,
Ağlasın kız anası.
Oğlan bizim kız bizim,
Çatlasın kaynanası.
Ak helkelerimi susuz koyan,
Koca evlerimi ıssız koyan,
Anasının boynunu buruk koyan. (Berker, 2018: 104)

Elimi yuduğum arklar,
Belimi verdiğim dutlar.
Gelin oldum gidiyorum,
Silip süpürdüğüm yurtlar. (Berker, 2018: 104)

Ak helkeyi susuz koyan,
Koca elleri ıssız koyan,
Anasını kızsız koyan,
Hoş geldin gelin hoş geldin gelin.

Benim oğluma yoldaş geldin. (Berker, 2018: 105)

Kızım sen gelin mi oldun,

Baş üstünde gül mü oldun.

Daha ana kuzumdun,

Şimdi bana el mi oldun. (Berker, 2018: 106)

Attılar ocak taşını,

Vurdular düğün aşını.

Çağırın bu kızın anasını,

Yaksın kızın elinin kınasını.

Büyük evi ıssız koyan,

Ak helkeyi susuz koyan.

Çağırın bu kızın can yoldaşını,

Kınan kutlu olsun gelinim. (Berker, 2018: 107)

Çattılar çatma taşını,

Kurdular pilav aşını.

Bozdular kızın başını,

Kızım kınan kutlu olsun.

Yağmur yağar urgan urgan,

Kız üstüne telli yorgan.

Güzel yataklarda çalkan,

Kızım kınan kutlu olsun. (Berker, 2018: 107-108)

Atladın gittin eşiği,

Sofrada kaldı kaşığı.

Kız evin yakışığı,

Kız anası kız anası,

Hani bunun öz anası. (Umucu, 2013: 168)

Elime yaktılar gelin kınası,

Yüzüme örttüler telli duvağı.

Ellerin yurdu muydu baba ocağı,

Ağlama anam da kader yazgısı. (Umucu, 2013: 169)

İN aşığı çık yukarı sandık sepet kitlensin,

Eşşelerin arabıya yüklensin.

Babayın kapısı böğün kitlensin,

Haydi git kuzum da yerine yakış.

Ağ ellerinle döktün de nakış,

Kuzum gurban olurum o nasıl bakış?
Halinin (halının) üstüne döktüğün nakış... (Umucu, 2013: 166)

Babam ekinin bitti mi?
Kardaş ekmeğın arttı mı?
İşte koyun gidiyorum,
El kızı keyfin yetti mi? (Elçin, 1990: 28-29)

Altın tas içinde kınan ezerler,
Gümüş tarak ile zülfün çözerler. (Elçin, 1990: 59)

Evlerinin önü sekili,
Gül karanfil ekili,
Babamın yerine ağabeyim,
Sen mi oldun vekili?
Diyar-ı gurbette ağabeyim var,
Gelecek diye gözledim.
“Annesine kırgınca:”
Pek sevdiğim anneciğim,
İl sözüne bakmaz sanırdım.

“Kardeşlerine:”

Yarım elmayı yarışırdık,
Bütününü üleşirdik. (Elçin, 1990: 124-125)

Gına yakmış ellerine,
Nail oldum dillerine,
Gelin oldum gedişiyorun. (Gedik, 2008: 151)

Gelin olduğu nerden belli,
Çifte çatar görümceli. (Gedik, 2008: 153)

Geydiğın yeşil geyeller yeşil eee...
Yeşile goşul gelinim yeşile goşul. (Gedik, 2008: 155)

Altın tabaklarda kınan yoğrulsun,
Yüksek binalarda düğünün kurulsun.
Ellerinde gınaların kutlu olsun. (Çelik, 1994: 21)

Ağlama gelin ağlama,
Ver elini ver gınaya. (Çelik, 1994: 21)

Gelinim ağlar gelmem de yu,
Baba evim yıkmam deyu.

Ağlama gelin ağlama,

Ver elini ver kınaya. (Çelik, 1994: 20)

Çattılar ocak taşını,

Koydular düğün aşını.

Kız kardeşini ağlatma,

Silin gözünün yaşını. (Ulaş, 2014: 327)

Biner atın iyisine,

Gider yolun kıyısına.

Çağırın kızın dayısına,

Kız dayısız gelin olmaz. (Yaldızkaya, 2018: 357)

Yengeler geldi oturdu,

Kına çapıdım yırtıldı.

İşte koyup gidiyorum,

Ana gelinin kurtuldu.

Elimi yuduğum punar,

Belimi verdiğim duvar.

Dokuduğum cehiz çuval,

İlahı soykama gala. (Dikici vd., 2008: 58-59)

“Anne evinden ayrılan geline moral vermek amacıyla söylenen bir ağıttır.” (Dikici vd., 2008: 60)

Halburda kepek gelinim,

Nişanlın ipek gelinim,

Sen safa geldin gelinim,

Gız anam ağzın tatlı olsun.

Geydiğin ara gelinim,

Enme punara gelinim,

Yeni gurduk yuvamızı,

Allah onara gelinim. (Dikici vd., 2008: 60)

Gelin beşik indiriyor,

Yüce damın sekisinden. (Dikici vd., 2008: 216)

Sahapsızlığın yüzünden,

Gelin kızım oldu maçça. (Dikici vd., 2008: 277)

Hekili gönlüm hekili,

Kapısında gül dikili,

Gelin de bırakıp gitmiş,

Kimdir bu evin vekili? (Dikici vd., 2008: 313)

Genç yaşımda derde düştüm,
Yürü gelin anam yürü. (Dikici vd., 2008: 331)

Başıma bağlaman allar,
Boşandı dutduğum dallar,
İşde goyub gediyorum,
Yarin beni kimler yollar. (Temiz, 2005: 485)

“Kayseri`nin Develi ilçesine gönülsüz verilen kız, çok üzülür ve kendi haline ağıt yakar. Bu ağıt Andırın`daki düğünlerde kına türküsü olarak söylenmektedir. Bu yüzden kına türküleri içinde vermeyi uygun gördük” (Temiz, 2005: 486).

Develi`nin bayırına,
At örklerler çayırına,
Vermen beni Develi`ye,
Ana baba hayırına. (Temiz, 2005: 486)

3.2.3.2. Gelin Övmeleri

Bu bölümde özellikle kına geceleri söylenen gelin övmelerine yer verilmiştir. Altı tane örneği verilmiştir.

Övme, kelime anlamı olarak; *“Birinin veya bir şeyin iyiliklerini, üstünlüklerini söyleyerek değerini yüceltmek, methetmek, sena etmek”* demektir (tdk/ <https://sozluk.gov.tr>). Kına gecelerinde ise; kınayı yakmak üzere toplanan kadınlar, gelinin çeşitli meziyetlerini bu ağıtlarla dile getirirler. Gelinin çevresinden çeşitli kişiler tarafından bu ağıtlar, söylenebilmektedir. Çoğu zaman gelinin ağzından söylenmiş izlenimi veren bu ağıtlar, zaman zaman serzeniş ifadelerine de yer vermektedir.

Kak gelin yokarı deşir şeşini,
Ağla ağla sil gözüyün yaşını,
Gına mı gına mı yeşil gına mı?
Ağlatmayın benim sefil anamı.
Eliin gınası hamırdan mıydı?
Gözüün sürmesi kömürden miydi?
Gız anayın yüreyi demirden miydi?
Sabahtan gızın gidiyor. (Temiz, 2005: 480-483)

Birikmiş yarenler gına ezeller eee...y,

Yarın elbet seni gelin düzeller.

...

Oturak getirin gelin otursun,

Çifte inileri gelin götürsün eee...y. (Gedik, 2008: 148-150)

Dolanır gelir gelinci,

Elinde yalım gılcı,
Böyük evin dadı gaçar,
Gız anadan ayrılıncı. (Temiz, 2005: 484)

Dolandı geldi gelinci,
Elinde yalım gılcı,
Heybeye goyun yemişi,
Dokunsun gına gümüşi. (Temiz, 2005: 487)

Kına gecesinde, gelin övmelerinin arasında kimi zaman öğüt verici ağıtlara da yer verilir. Aşağıdaki ağıt da bunlardan biridir. Geline, kaynanası hakkında temkinli olması gerektiğini aksi takdirde iyi şeyler olmayacağını öğütlemektedir.

Annaşda mazı gelinim,annaşda mazı,
Mazının közü gelinim, mazının közü,
Gaynanan cazı gelinim, gaynanan cazı,
Sen sefa geldin gelinim, ağzın datl'olsun. (Temiz, 2005: 497)

Övmenin karşıtı, “*yermek*” tir (<https://sozluk.gov.tr/>). Bu ağıtta, gelinin görünmesi olan kadın, gelini küçük düşürücü ifadelerde bulunarak bir ağıt söylemiştir.

Gapısında gayık bağı,
Döğme pilavı yağlı,
Gelin iyi güzel amma,
Ana tarafı dağı (Temiz, 2005: 614)

3.2.3.3. Gelin Giderken Söylenen Ağıtlar

Geleneksel kültürde, kına gecesinden bir ya da birkaç gün sonra gelin göçürülür. Oğlan tarafı eğlencelerle gelini almaya gelir. Ancak, kız tarafı gelin gideceği için hüzünlüdür. Gelin alıcıları geldikten sonra gelin hazırlanır, ailesiyle vedalaşır ve bahtının açıklığı için temennilerde bulunarak koca evine uğurlanır. Kız tarafının hüznüne karşılık, oğlan tarafı sevinçlidir. “*Altımıza yatak istiyoruz*” diyerek gelini isterler (Artun, 2013: 209).

Düğün günü kızın evden ayrılması hem kız hem de çevresindekiler için acılı bir andır. Hatıralar, hayaller, beklentiler, ayrılık ve ümit duyguları birbirine karışır. Zurnanın yanık sesi ile gelin alma havaları çalınırken söylenen ağıtlarda lirizm hakimdir. Aynı zamanda, bu ağıtlarda öğüt verme de vardır (Kaya, 2004: 204).

Bu başlıkta ele alınan ağıtlar; gelin evden çıkarken özellikle kız tarafından kişilerin söylediği ağıtlardır. Kız tarafından hüznelenen kişiler; gelinin babası, kardeşleri ve çeşitli akrabaları, özellikle de annesi tarafından söylenmişlerdir. Gelin giden kızın yarattığı hüznün bu ağıtların ana konusu oluşturu. Gelin giden gelinler için söylenen on dokuz ağıt tespit edilmiştir.

Ben Ayşe'mi gelin verdim,
Hükümet gelsin görmeye.
Ben Ayşe'mi gelin verdim,
Birikin de gelin eller.

Ben leylim gelin verdim,

İyi bağlan terkisini. (Kabacalı, 1997: 61)

Yazın gelin verdiğimiz,

Beş yüz seymen atlı ile. (Kabacalı, 1997: 90)

Aylar yıllar saymasaydım,

Ah bağrıma taş bassaydım.

Et tırnaktan ayrılır mı?

Keşke ana olmasaydım. (Umucu, 2013: 169)

Yavan ekmekle büyüttüm seni,

Ninni çaldım kucakta büyüttüm.

Ellerin eskisiyle büyüttüm,

Al duvağınla git güle güle.

Güllü teyzen yaktı kınanı eline,

Oğlum Sinan taktı kardeş kuşağını beline.

Benden selam olsun nazlı gülüme,

Gelinliğin ıslanır git güle güle. (Umucu, 2013: 172)

Esbap yuduğum aktaşlar,

Gözlerimden aktı yaşlar.

Ekmek yediğim gardaşlar,

Hakkınızı helal edin. (Umucu, 2013: 171)

Yayla yollarında,

Koyunla kuzu,

Kimlere gelin gitti?

Akgül'ün kızı. (Uzunoğlu, 2019: 142)

Anam kirmeni alsın da eline,

Çıksın baksın gurbet ilin yoluna.

Kız gelin görünce bağı deline,

Eyvah eyvah ben anamdan ayrıldım.

Eşim kızlar ben silaya doymadım. (Umucu, 2013: 167)

Kızılırmak n'ettin allı gelini,

Gerdanı ak gümüş benli gelini. (Elçin, 1990: 138)

Yunak yuduğum taşlar,

Gonuştüğüm da arkadaşlar.

Gelin ağlaşalımın da,

Yaren yoldaşlar. (Peker, 1995:332)

Gül ağacı boğum boğum,
Yağrağın da döktü böğün.
Gelin ağlaşalımın da,
Ayrılığın sonu böğün. (Peker, 1995: 333)

Dut ağacını da budam budam budallar,
Altında da goyun guzu güdeller.
Öksüz olanın düğününü de böyle iderler. (Peker, 1995: 347)

Aşağıdaki örnekte gelin alma sırasında istenmeyen, acı olaylara yer verilmiştir. Hikayesine yer verdiğimiz bu ağıt, insanların beklenmedik bu durum karşısındaki çaresizliğini anlatmaktadır.

“Düğün dernek kurulmuş, Hacce kız gecenin sabahına gelin çıkacaktır. Sabah olur, Hacce’yi uyandırmak için anası Hacce’nin yattığı odaya girer. Girer girmesine de gözlerine inanamayacağı bir durum vardır, Hacce yatağında ölmüştür. Düğün seğmeni dışarıda Hacce kızı gelin çıkarmak için beklemektedir. Hacce kızın anası bir kara yasa gark olur. Hacce’nin ölüm haberi bir kurşun soğukluğunda ciğerlere saplanmıştır. Seğmen Hacce kızın defin işlemlerine refakat eder. Hacce kızın ailesinin bu acı durumuna ortak olan gelin alayının ayrılma vakti gelip çatmıştır. Gelin alayına, Hacce kızdan iki yaş daha küçük bacısı Lemziye’yi gelin olarak verirler. Hacce’nin anası bu duruma şöyle bir ağıt yakar:” (Ulaş, 2014: 50).

Yengeler keser kekili,
Cehiz ortada dökülü.
Hacce gelin olmam diyor,
Lemziye Hanım vekili. (Ulaş, 2014: 50)

Gelin, evden çıkarken aile evinden gideceği için hüzünlenmektedir. Hele bir de sevmediği, istemediği bir evlilik yapıyorsa üzüntüsü kat kat artmaktadır. Bu düşüncelerle gelin giden genç kız, giderken kendi durumuna ağıt yakmaktadır. Ailesine veryansın ederek üzüntüsünü dile getirmektedir. Aşağıdaki örnekler, gelin giden kızın yaktığı ağıtlardır.

“Elif, ailesinin istemediği bir evlilik ister. Anne babası da onu kıramayarak bu evliliğe onay verir. Annesi, kızı gelin çıkarken ağıt yakar.” (Umucu, 2013: 173)

Irmağın suyu da ağırdan akar,
Gitme Elif’im de bağırimi yakar.
Yadlar ne kadar iyi olsa da,
Anam baban burnuna kokar. (Umucu, 2013: 173)

Gurbatın yolu dopdolu diken,
Kör olsun dikenini yollara diken.
Ayrılığın ölüm değil mi?
Genç gelinleğen boynunu büken. (Özdemir, 2015: 203)

Evimizin önü galdırım,
Mahallemize düştü de yıldırım.
Anasız babasız gelin itmeyin,

İp atın da beni öldürün. (Peker, 1995: 335)

Yukarı evler ıssız kaldı,

Ana baba kızsız kaldı.

Çağırın kızın anasını,

Yaksın kızın kınasını. (Peker, 1995: 336)

Evimizin önü iğde,

İğdenin dalları yerde.

Sanki ben de gelin m'oldum,

Al tavanlı yüksek yerde. (Peker, 1995: 339)

Ben güzelim bir çocuğa verdiler,

Verdiler de günahıma girdiler. (Peker, 1995: 338)

Anamdan doğugum gözlerim yaşlı,

Gelin olamadım bey babalı, vezir gardaşlı. (Peker, 1995: 349)

3.2.3.4. Gelin Karşılama Ağıtları

Çeşitli ritüellerle baba evinden alınan gelin, koca evine getirilirken geline moral vermesi için çeşitli ağıtlar söylenmektedir. İncelediğimiz ağıtlarda; geline moral verme, öğüt verme, telkinde bulunma; gelini hoş tutma vb. konulara değinilmektedir. Bu başlıkta, on bir ağıda yer verilmiştir.

Geydiğin ara gelininim,

Enme punara gelinim.

Yeni gürdük yuvanızı,

Allah onara gelinim. (Kır, 2008: 60)

Gelin beşik indiriyor,

Yüce dağın sekisinden. (Kır, 2008: 216)

Eminem gelinniğ eder,

Guçcuk Ziya dayısına. (Bali, 1997: 166)

Nişannısı ele galan Şavğı'm gel gel. (Bali, 1997: 185)

Gelin geldi gapımıza,

Dürüsü var hepimize. (Gedik, 2008: 154)

Gelin evin yakışığı,

Bacım evler yakışığı,

Gelin hoş geldin hoş geldin. (Gedik, 2008: 155)

Ağlama gelin ağlama,

Ağlama canım ağlama,

Gelin kiter başaşağı,

Beni yakın et uşağa. (Çelik, 1994: 23)

Gelin ne ettum sağa,

Günağun tutti beni.

Mesbabucum gelince,

Başumdan vurdi beni. (Elçin, 1990: 130)

Halburda kepek gelinim,

Nişanlın ipek gelinim.

Sen safa geldin gelinim,

Gız anam ağzın tatlı olsun.

Geydiğın ara gelinim,

Enme punara gelinim.

Yeni gurduk yuvamızı,

Allah onara gelinim. (Dikici vd., 2008: 60)

Gırmızı boya gelin donu hanım nenni nenni,

Bir daha böyle boyamasın hanım nenni nenni. (Temiz, 2005: 599)

Bedriye Hanım:

Geldim taviğın yasına,

Çıkdım bakdım yuvasına,

Hüsne bacım ağlıyor,

Habar salın gocasına.

Hüsne Bacı:

Horuzum dıkıl dıkıl gezer,

Tavıkları ardına dizer,

Tavıklarım yımırtlıyordu,

Elleheme deedi nazar. (Temiz, 2005: 604)

3.2.4. Gelin ve Ölüm İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar

3.2.4.1. Güveyinin Ölümü Üzerine Söylenen Ağıtlar

Anadolu’da sıkça örneklerine rastladığımız bir durum da düğün sırasında gelinin çeşitli nedenlerle ölümüdür. Bu ölümler ağıtlara, masallara ve efsanelere konu olmuştur. Coğrafyanın şekillendirilmesinde bile etkili olmuştur. Misal; “*Gölün bir bölümü, orada boğulan bir gelinin adıyla anılır: Gelin Boğan.*” (Ayva, 2002: 257).

Ölüm gerçeği, insanın peşini en mutlu olduğu an ve günde dahi bırakmamaktadır. Burada, düğün günü çeşitli sebeplerle vefat eden güveyilere söylenen ağıtlara yer verilmiştir. Günlük işleri sırasında yaşanabilecek olayları, en mutlu günlerinde yaşayan güveyiler, geride gözü yaşlı gelinler bırakmışlardır. Muratlarına eremeden bu dünyadan göçmeleri herkesi çok üzmüştür. Özellikle eli kınalı, gözü yaşlı gelinler tabir-i caizse elleri koynunda kalakalmıştır.

Yaşadıkları bu elim durum, ağıtlara konu olmuştur. On üç ağıt metni, güveyi ölümü üzerine söylenmiştir.

“Süksün köyünde bir genç, evleneceği gün ahırlarında bulunan ve kendisinden başkasını ahıra sokmayan camızı yemlemeye gider. Camız, güveyi elbisesi ile yabancı kılıkta gördüğü sahibini tanıyamaz ve onu delik deşik ederek öldürür. Ağıdı şöyle yakılır:” (Kabakçı-Semerci, 2012: 441).

Gelin geldi ağ odaya yaslandı,

Elimde mendilim yaşlan ıslandı. (Kabakçı- Semerci, 2012: 441)

“Manda otlarken dövüşmeye başlarlar ve kimse ayıramaz. Sahibi olan damat gelince de onu sürekli gördükleri kıyafet içinde göremeyince tanımazlar ve boynuzlayıp öldürürler.” (Elçin, 1990: 67).

Gelinin dilinden,

Erzurum’da iki camış.

Döğüşe döğüşe (y) endi çayıra,

Güveğiye deyin gelip ayıra. (Elçin, 1990: 67)

Düğün gursaydın Ağustosda,

Ağlama Ağ Elif’im.

Nisannıymın adı neci,

Ağlama Ağ Elif’im. (Temiz, 2005: 498)

Bedeninden elli çakmak olurdu,

O zaman gelini alırdın Durdu. (Temiz, 2005: 501)

Anadolu’da geçmişten günümüze yaygın olarak yaşanan bir hadise olan düğünlerde ateş etme, kötü sonuçlara sebep olmuştur. Sevincini duyurmak, bu yolla paylaşmak isteyenler aslında çoğu zaman hoş olmayan olaylara sebep olmuşlardır. En önemlisi, insanların canına mâl olan olayların yaşanmasıdır. Gelin, güveyi ve çevredeki insanlar bu kör kurşunlardan paylarını almışlardır. Gelinin ve güveyinin en mutlu günleri, bu şekilde ziyan olmuştur. Sevdiklerini en güzel günlerinde kara toprağa koymak zorunda kalmışlardır. Ağıtlar, yeni gelinlerin ya da gelin adaylarının sırdaşları olmuşlardır.

“Kadirli’de, Mehmet Ali adında bir gencin düğününde kaza çıkmasın diye tüm silahlar toplanır ve bir eve götürülür. Damat da silahını bulmak için o eve gider ve o sırada bir kaza yaşanır. Damat kendini vurur ve ölür. Annesi, kardeşleri ve halası bu ağıtı söyler:” (Görkem, 2001: 216).

Ben Hacı’ya düğün gurmam,

Mehmet Ali’ m gelmeyince. (Görkem, 2001: 216)

“Düğün sırasında eve gelinin gelişini görmek isteyenler dama toplanırlar. Bu sırada evin avlusundakiler silah sıkırlar ve biri damada isabet eder. Bir kaynağa öre damadın kendi kurşunu isabet eder. Annesi ve kardeşi:” (Görkem, 2001: 225-227).

Bu da bizden ganil kalsın,

Gelin gidip geri dönme. (Görkem, 2001: 225-227)

“Kars'ta gelin, oğlan evine getirilirken silahlar sıkılır. Damat da kafasını uzatıp bakarken vurulur. Gelin evine durum haber edilir. Kaynanası ve gelin ağıt söylemeye başlarlar.” (Görkem, 2001: 229-230).

Gelini de gelir deve,

Gelir boynu döve döve. (Görkem, 2001: 229-230)

“Ağıt, Anadolu içerisinde birçok yerde derlenmiştir. Bir kaynağa göre; Hacı Bey düğünü olurken vurulur ve ölür. Diğer kaynağa göre ise; Kayserili zenginlerden Hacı Bey ikinci evliliğini yaparken adet olunduğu üzere bayrak direğine ateş edilmesi gereklidir. Hacı Bey'in Babası, bayrak direğine ateş ederken oğlunu vurur. (TRT repertuarında Nevşehir- Ürgüp türküsü olarak kazandırılmıştır.)” (Görkem, 2001: 343-345).

Anam ağlar başım diye,

Gelin ağlar eşim diye. (Görkem, 2001: 343-345)

İzin verir kayınlarım,

Ben gelinliğimi bozacağım. (Bali, 1997: 116)

Gerdek; resmî ve dinî nikâhtan sonra gelin ve güveyinin bir araya gelmeleridir. Bu şekilde gelin ve güveyinin evlilikleri yasal, dinî ve toplumsal açıdan onaylanmış olmaktadır. Gerdek, çeşitli gelenek ve âdetlerin eşliğinde gerçekleşmektedir. İnanç gereği güveyi namaz kıldıktan sonra gerdek odasına girer. Gelin ve güveyinin karı koca oldukları geceye “gerdek” veya “zıfaf” gecesi denilmektedir (Örnek, 2000: 197-198). Bu gece, düğünün bir devamı niteliğindedir.

Bu gecede, meydana gelen çeşitli olaylar, güveyinin ölümüne sebep olmuştur. Nedeni bilinen ve bilinmeyen ölümler başta; elinde kınası, başında duvağıyla ortada kalan gelini oldukça üzmüştür. Diğer yakınları da bu duruma kayıtsız kalamamış ve ağıtlar söylemişlerdir.

“Maraşa bağlı Andırın ilçesinin Geben köyünden Memet adındaki delikanlı, 1920'de gerdeğe gireceği gece ölüyor. Ağıdı Memedin anasıyla nişanlısı yakıyor.” (Kemal, 1993: 288).

Gökte bulut yan gidiyor,

Derelerden kan gidiyor.

Ulaş Doktor Osman Beyim,

Memedimden can gidiyor.

Bu da bizden kanun kalsın,

Düğünde özne ölmesi. (Kemal, 1993: 288)

“Andırın'da, hasta olan bir oğlana düğün ederler. Eve gelin geldikten sonra gerdek gecesi oğlan ölür. Bunun üzerine bir gelin bir de kaynana sırasıyla söylerler:” (Görkem, 2001: 214-215).

Kaynana:

Bin lira da nişan daktık,

Ayağı gademsiz gıza.

Gelin:

Sanki biz de gelin m'oldük,

At üstünde terliyerek? (Görkem, 2001: 214-215)

“Bir kızı, iki delikanlı sever ve kızın bundan haberi yoktur. Biri kızla evlenirken diğeri bahane ile gerdek odasına giderken ona eşlik eder ve damadı bıçaklar. Gelin de odaya gelince damadın kalkmasını bekler.” (Elçin, 1990: 61).

Kavaktan dökülür yaprak,

Elim kına başım duvak. (Elçin, 1990: 61)

“Konya’da düğün sonrası, damat gerdek odasına girerken sırtına vurmaya başlamışlar. Yine bu âdetin uygulandığı bir düğünde damat gerdeğe girerken arkadaşları sırtına vurmaya başlamışlar. Ancak bu arkadaşların arasında daha önce gelin kızı seven delikanlı da varmış. Kıskançlıktan dolayı yumruklarının arasına çivi saklayan bu delikanlı, diğerleri damada vururken o da çiviye saplamış. Durumu anlayamayan damat odaya girip namaza durunca secdede can vermiş. Gelin ise damadı önce uyuyakaldı zannetmiş, daha sonra öldüğünü anlamış. Sabaha kadar bu ağıtı söylemiş.” (Küçükbezirci, 2013: 51).

Çardakta asılı bardak,

Burnumuzdan geldi girdek. (Küçükbezirci, 2013: 51)

3.2.4.2. Gelinin Ölümü Üzerine Söylenen Ağıtlar

Ölüm gerçeği insanın peşini en mutlu olduğu an ve günde dahi bırakmamaktadır. Burada, düğün günü çeşitli sebeplerle vefat eden gelinlere söylenen ağıtlara yer verilmiştir. Günlük işleri sırasında yaşanabilecek olayları en mutlu günlerinde yaşayan gelinler, geride gözü yaşlı güveyiler, analar ve babalar bırakmışlardır. Muratlarına eremeden bu dünyadan göçmeleri herkesi çok üzmüştür. Güveyiler, mutlu günlerini doya doya yaşayamadan sevdiklerini, eşlerini kara toprağa vermişlerdir. Yaşadıkları bu elim durum, ağıtlara konu olmuştur. Gelinin düğün devam ederken ölmesi üzerine, on iki ağıt tespit edilmiştir.

“Kına gecesi, daha kınası vurulamadan vefat eden geline üzülenler aynı zamanda güveyi de azısından ötürü telkine çalışırlar.” (Şimşek, 1993: 172).

Akşamdan gezmiş Çardak’ı,

Elinde gümüş bardağı.

Selem söylen o güveye,

Beklemesin boş gerdiği. (Şimşek, 1993: 172)

Düğün günü, gerdeğe giremeden vefat eden gencecik gelin, kendi acısını dile getiren ağıdı kendi ağzından söylemiştir.

“Konya’nın Karaaslan köyünde iki kardeşle evlenen iki gelinden biri, daha arabadan iner inmez hastalanır. Biraz dayansa da gerdek odasından daha yengeler çıkmadan vefat eder. Gelinin ağzından söylenmiştir.” (Küçükbezirci, 2013: 66).

Gelin dostlar gelin çetnevîr düzün,

...

Gerdeğe giremedim bakire gızım. (Küçükbezirci, 2013: 66)

Gelinin düğün günü ölmesi üzerine söylenen ağıtlarda, gelinin suya gitmesi sıkça karşımıza çıkmaktadır. Burada suya gitme; gelin giderken gelinin akarsu ya da göle düşmesini ifade etmektedir. Gelin alayı geçerken yıkılan köprü, gelini taşıyan atın ürkmesi gibi nedenlerle gelinin hatta alaydakilerin ölmesi ağıtlara konu olmuştur.

Göplüden geçerike göplü yıkıldı,
Gelinin alları suya döküldü. (Gedik, 2008: 181)

Irmak geçidini yakın dediler,
Aldattı bizi hain gidiler.
Gelen gelinsiz seymen sizin dediler,
Nettin Kızılırmak Zelha geline. (Kabacalı, 1997: 367)

Eskişehir’de Kızıltoprak’ta,
Gelin ile güvey hem bir yatakta,
İki günlük gelin güvey olmakta,
Allı gelin ile yeni güveyin. (Parmaksız, 2006: 340)

Torbaya koyarlar ayna,
Ona da ederler seyran.
Uşakları saldı dağa,
Kel Güççük de oldu ağa.
Daylılı’da Hıdır Ağa,
O da kurban Kızıy sana. (Kabakçı-Semerci, 2012: 101-102)

Katil göller nere kodun Ümmü’mü,
Ümmü’mü Ümmü’mü gelin Ümmü’mü. (Elçin, 1990: 20)

Azlı yârim nazlı yârim oy,
Sarı Nurcan’ımı da gelin ettim Bekir’im. (Elçin, 1990: 31)

“Haçça gelin, Maraş’a gelin gideceği gece ölür:” (Elçin, 1990: 218).

Yekin Haçça Hanım yekin,
Cehiz galdı desde desde. (Elçin, 1990: 218)

Kaçındasın Gelin Ümmü kaçında,
Sar’ altınlar delebiyor saçında,
Gelin ümmü kaldı göller içinde.
Katil göller nerde koydun ümmü’mü,
Ümmü’mü ümmü’mü Gelin Ümmü’mü. (Özdemir, 2001: 97)

“Eski zamanlarda, kızın biri gelin olur ve 360 atıyla Kızılırmak köprüsünden geçerken köprü yıkılır. Gelin ve 360 atlı sele gider. Ölenlerin arkasından aşağıdaki ağıt yakılır:” (Temiz, 2005: 237).

Analı babalı bindirdik ata,
Yedi gardaşınan yolladık öte,
Köprüye varınca çıktı bir hata,
N’etdin Gızılırmak allı gelini? (Temiz, 2005: 237)

“1900’lü yılların başında, Koçhisar’ın Köprü köyünden damadın akrabaları gelin almaya giderler. Gelin hanım nazlı büyütülmüş yedi kardeşin içinde tek bacıdır. Kardeşlerinin ve evinin gözbebeğidir adeta. Ondan olsa gerek, damat istemeye geldiğinde bacıların da beğendiğini anlayan kardeşler karşı geçe dedikleri Kızılırmak’ın karşı kıyısındaki köye bacılarını gelin etmeye razı olmuşlardır. Düğün sabahı gelin tarafı için ayrılık zamanı olduğundan oldukça hüznü başlamıştı. Ama olsun uzağa değil köprünün karşı tarafına gidecekti nasılsa. İstedikleri zaman gidip, özlem giderebilirlerdi. Damat tarafı da oldukça sevinçlidir. Adet olduğu üzere kayınbaba ile kayınvalide evde kalırlar. Gelinin çeyizi geleceğinden onları karşılayıp yerleştirmek evin büyüklerinin öncülüğünde olacaktır. Gelinin kırmızı kuşağı bağlanır; kır ata bindirilerek damada teslim edilir. Damat tarafı güle oynaya yola çıkar. Kızılırmak her zamanki gibi deli akmaktadır. Köprüyü geçen düğün alayının sevincine diyecek yoktur. İşte ne olduysa tam o sırada olur. Yöre halkının ırmak kuşu dedikleri, martılar gelinin atını ürkütür. Huysuzlanan at oraya buraya hareket ederken sırtında taşıdığı kutsal emanet gibi olan gelini Kızılırmak’a düşürür. Bütün alay neye uğradığını şaşırır. Hemen aramalara başlarlar ama bulamayacaklarını anlayınca dalgıçlar getirirler. Günler sonra gelinin cesedine ulaşılır. Gelinliği ona kefen olmuştur. Bu olayı duyan Âşık Said çok üzülür ve şu ağıtı yakar:” (Umucu, 2013: 217).

Yedi kardeş idik bindirdik ata,
Sevkettilik kavimli kardeşli öte.
Köprüye varınca oldu bir hata,
Nittin Kızılırmak allı gelini. (Umucu, 2013: 217)

3.3. Düğün Sonrası Dönem

3.3.1. Gelin ve Ayrılık İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar

3.3.1.1. Gelin ve Askerlik İlişkisi

Türk halkı için askerlik kutsal bir görevdir. Askerlik çağı gelen kişinin yolcu edilmesi, dönüşünde karşılanması geleneğin gereğidir. Askerlik; delikanlıların askere gideceğinin belli olmasından itibaren, uğurlaması, ardından ağıtlar söylenmesi, şiirlere konu olması, gönderilen mektuplar ve karşılanmasına kadar gelenek içinde önemli bir geçiş sürecidir. Geleneğimizde yapılan diğer törenler gibi asker törenlerinde de çeşitli âdetler, inanmalar ve pratikler oluşmuştur (Artun, 2015: 306).

Askerlik, kişilerin hayatında sadece askere gidene değil geride kalanları da etkiler. Askere gidip bir daha geri gelememe düşüncesi ağıtlara, türkülere, manilere vb. birçok türe konu olmuştur. Bu türlerin konusu; ana ve babaya özlem, haberleşme isteği, sitem, sıla özlemi, sevgiliye özlem vb. olmuştur. Asker ağıtları, genellikle geride kalanlar yani eş, anne ve kardeş tarafından yakılır. Askere giden genç tarafından söylenen ağıtlar da mevcuttur (Artun, 2015: 309).

Düğün sonrasında askere giden erkekler için, ayrılık sürecinin daha da ağır olduğunu düşünebiliriz. Çünkü; ananın, babanın, kardeşin, sılanın hasreti üzerine bir de eş hasreti hatta varsa çocuğunun hasreti de eklenmiştir. Bu durumda ayrılığın daha da zorlaştığını ve daha yoğun hislerin yaşandığını söyleyebiliriz.

Düğün sonrasında askere gidenler için söylenen ağıtları, yukarıda ifade ettiğimiz hislerle ele alabiliriz. Bu, hislerle söylenen yedi ağıt örneğine yer verilmiştir. Aşağıdaki örnekte, elindeki kına solmadan kocası askere giden gelinin düştüğü duruma değinilmiştir.

Gelin geldi kimse bakmaz,

Yus' elinden kına çıkmaz. (Esen, 1997: 112)

Aşağıdaki ağıtta, oğulları doğduktan sonra askere giden bir delikanlının acısı kendisi tarafından dile getirilmiştir.

Tokanmayın gelinlere,

Asker olmuş kocaları. (Kır, 2008: 259)

Üçüncü kez askere çağrılan, gelinlik çağda kız ve gelini olan bir adamın durumunu kendi ağzından dile getiren bir ağıttır. Evlatlarını geride bırakarak gitmenin acısını, tüfeğin insanın elini yakmasına benzeterek dile getirmiştir.

Beşli tüfek kızdı yakar elimi,

Arada koyduk kız gelini. (Kır, 2008: 175)

Aşağıda hikayesiyle birlikte verilen ağıt örneğinde; yaşadığı duruma dayanamayan gelinin komutana veryansın ettiği dizelere yer verilmiştir.

“Genç bir kız, altı kardeşin en büyüğü ile evlenir ancak damat vefat eder. Bunun üzerine gelin damadın bir küçüğü ile evlenir. O da ölür. Bu durum devam eder ve gelin beş kardeşle evlenir. En son küçük kardeşe varır bu defa da o damada askerlik çıkar. Gelin artık dayanamaz ve yüzbaşının karşına geçer bu ağıdı söyler.” (Şimşek, 1993: 202).

N'oldu yüzbaşım n'oldu,

Yağmur yağdı sular doldu.

Bunnar altı gardaşdı,

Vallahi de bir bu galdı. (Şimşek, 1993: 202)

“Kocası Maraş'ta asker olan Fadime Sarı'nın, biçmesi gereken bir tarla (gilgil) ufak darı vardır. Kayınvalidesi darı biçme işine yardım edemeyeceğini söyler. Buna itiraz edecek gibi olan Fadime Gelin'e: “Ya bu darıyı biçersin ya da çekilir baban evine gidersin!” der, kayınvalide. “Haaa, bir de darının iri konaklılarından tohumluk seçmeyi de unutmayasın.” diye tembihler. Çaresiz darıyı biçmeye karar veren Fadime gelin tarlanın başına varır, başlar kalıçla. Yoldan geçen iki yolcu bakarlar ki koca bir tarlanın başında tek başına bir gelin. “Bacı kolay gelsin!” derler. “Sağ olasınız gardaşlar!” der, Fadime gelin. Yolcular: “Bacı, kimin kimsen yok mu; bu tarlayı tek başına nasıl biçeceksin?” dediklerinde: “Yok, bir kocam vardı o da asker oldu!” cevabını verir. Yolcular savuşup giderler. Efil efil sen yelle gönlü de kabarmış olan Fadime gelin, aşağıdaki deyişte, kendine has makamıyla başlar söylemeye.” (Kabakçı-Semerci, 2012: 372).

Bu darıyı biç diyorlar,

Konağını seç diyorlar.

Gişin yok, seni beslemek,

Umudunu kes diyorlar. (Kabakçı-Semerci, 2012: 372)

Kapının önünden geçer araba,

Beklerim biri de dönmez buraya.

Yemin mi eyledin dönmem sılaya,

Bir ayadı senin ile sözümüz. (Temiz, 2005: 441)

Askerlikte özlemlerin yanı sıra maddi imkanların da kısıtlı olması kişilerin daha fazla üzülmelerine neden olabilir. Bu örnekten anlaşılabilceği gibi gurbetin üzerine bir de maddi imkânsızlık nedeniyle kavuşamama da eklenmiştir.

Sarmıyanan doyamadım kız sana,
Ne olur sözüme he desen bana. (Temiz, 2005: 450)

3.3.1.2. Gelin ve Gurbet İlişkisi

Çeşitli nedenlerden dolayı köyünden, kentinden, memleketinden ayrılan yani gurbete çıkan insanlar; ailesine ve sevdiklerine, sılaya duydukları özlemi şiir vb. türlerle ifade ederler. Özellikle, derin bir lirizm ile ortaya konulan şiir nev'iden ağıtlarla ifade edilmiştir (Kaya, 2004: 287).

Düğün sonrası gurbete çıkanlar için söylenen on bir ağıt, bu başlık altında toplanmıştır. Özellikle evliliğin getirmiş olduğu maddi sıkıntılar ve çevresel durumlardan ötürü daha çok farklı şehirlere çalışmak için gitmenin getirmiş olduğu ayrılıklar söz konusudur.

Kocasını gurbete çıkan gelinlerin üzerine düşen sorumluluk daha da artar. Aşağıdaki örnekte bunun farkında olan güveyi, uzakta olan karısı için bu ağıtı söyler.

Yabayı küreyi almış eline,
Harmana gidiyor bir gelin gördüm
Köy yeri deller de keklik uçurdum,
Gelini görüncek ölüm geçirdim, (Temiz, 2005: 484)

Geçim sıkıntısı nedeniyle gurbete giden adam, aradan zaman geçince eşini çok özler ve bu ağıdı yakar. Sevdiğinden ayıran sebeplere beddua ederek üzüntüsünü dile getirir.

Gitdi yarım gelmez geri,
Bu sevda öldürür beni,
Cennet yüzü görmesinler,
Yârden ayıranlar beni. (Temiz, 2005: 446)

“Dursun isimli bir kadın, gurbete giden kocasından üç yıldır haber alamayınca bu ağıdı yakmıştır.” (Şimşek, 1993: 220-221).

30 yıl sonra gurbete saldıım,
Evlenmiş dediler mum gibi yandım.
Mektup gelmeeyince gerçek inandım,
Neyleyim Allah'ım sabır ver bana. (Şimşek, 1993: 220-221)

Geçim sıkıntısı dışında savaşlar da gurbete gitmeye sebep olmuştur. Özellikle ülke sınırlarımızın geniş olduğu; ulaşımın, iletişimin zor olduğu dönemlerde gurbetlik ile ilgili söylemlerin daha fazla olduğu görülmüştür. Aşağıda hikayeleriyle verilen ağıt da buna örnektir.

“Erzurumlu bir müftünün kızı, Türk- Yunan harbinde esir düşer. Kral esir aldığı Türk kızıyla evlenir. Kadın, kralın elinde 40 yıl esir kalır. Kadının kraldan üç tane çocuğu olur. Kadını kaçmasın diye Kral onu 40 yıl eve kitler. Kadın, krala: “Beni serbest bırak sana güzel hizmet edeyim” der. Kral serbest bırakır. Kadın çocukları yanına alır ve Türk gemilerinin uğradığı yere gider, çocuklarına: “Beni mi diliyorsunuz, babanızı mı?” der. Çocukların üçü

de: “Babamızı diliyoruz.” derler. Kadın üç çocuğunu da denize atar ve Türk gemisine binerek gemiciye: “Sür.” der. Türk kadını esirlikten kurtulmanın sevinci ile çocuklarını geride bırakmanın üzüntüsünü bir arada yaşar ve dayanamayarak aşağıdaki ağıdı yakar:” (Temiz, 2005: 432).

Evel Müftü gızıydım,

Şimdi oldum gral garısı. (Temiz, 2005: 432)

“Elbeyoğlu, yeni evlenir ve evliliğinin 12. günü İstanbul’dan padişah’tan ferman gelir. Giderken 12 günlük eşinden ayrılması çok zor gelir, eşine ve gidişine çok üzümlere ağıt yakar:” (Temiz, 2005: 481).

Aah senin sevdan şu başımda tac oldu.

(Aah gelin sevdan şu başımda tac oldu). (Temiz, 2005: 481)

“Ermeni bir gencin, daha bir aylık evli iken gurbete gitmek zorunda kalınca karısını düşünerek söylediği bir ağıttır.” (Kamış, 2011: 84).

Nişanlısının şirin gözlerini yaşarttılar,

Ohannes’in sağ kolunu kestiler.

Menemşe’nin kilisesine kalıntı yaptılar. (Kamış, 2011: 84)

Gurbetliğin kötü yanlarından biri de sevdiklerinin özel ve mutlu günlerinde onların yanında olamamaktır. Aşağıdaki ağıtta, gurbette olan bir halanın yeğeninin düğününe eşinin izin vermemesi nedeniyle gidememesi ve bu nedenle duyduğu üzüntü dile getirilmiştir.

Bir ağrı var da başımda,

Künde görüyom düşümde.

Gündüz saarımda gece düşümde,

Gedek de gelini görek. (Şimşek, 1993: 224)

Aşağıdaki ağıt, evin bir kızını gurbet ellere veren bir annenin kızına duyduğu hasreti dile getirmiştir. Anne bu ağıtta, acısını dile getirmenin yanı sıra kızına bir şekilde ulaşmanın hayalini kurduğunu da yansıtmıştır.

Denizi gördüm de garakdı gözüm,

Yanıyor içerim galmadı özüm.

Göresim geldi de Zeynep’im gızım,

Yol ver de gedelim dumanlı dağlar. (Şimşek, 1993: 225)

Ağ gelin sen başımın tacısın,

Gitme güzel gitme anam bacısın. (Bali, 1997: 155)

Aşağıdaki ağıt, karşılıklı olarak söylenen bir ağıttır. Gurbette olan güveyi ve memleketinde onu bekleyen gelin arasında dertlerini konuşuyormuşçasına söylenmiştir. Gelinine göz koyan babasına veryansın eden güveyi, aynı zamanda kendine uzakta olduğu için kızmaktadır.

Adam evladının yolunu gözler,

Gavır baba nasıl aldın gelini?

Öpmiye gıyamam sevmiye yazık,

Gavır baba nasıl aldın gelini?

Gelin:

Galadan galaya atılamadım,

Gırlıdı gantarım dartılamadım,

Gahırlı gahırlı söyleme asger,

Babayın elinden gurtulamadım (Temiz, 2005: 486-487)

3.3.1.3. Gelin ve Hapıslık İlişkisi

Hapıs yatmak veya hapiste olmak ayrılık nedenlerinden biridir. Düğün öncesi dönemde hapıs nedeniyle yaşanan ayrılıklar üzerine yakılan ağıtlara değinmiştik. Burada, düğün sonrasında çeşitli nedenlerden dolayı hapse girerek sevdiklerinden ayrı düşenler için yakılan ağıtlara yer verilmiştir. Bu ağıtlarda görülüyor ki; aile hasreti, memleket ve özgürlük hasreti üzerine eş hasreti de eklenmiştir. Burada ağıtlar, kişilerin kendi ağzında söylenmiştir.

Toplam dört ağıt tespit edilen bu başlıktan; karşılıklı olarak söylenen son iki ağıtta gelinler de özlemlerini, dertlerini ağıt yakarak eşlerine iletmişlerdir. Uzakta olmalarına rağmen eşleriyle paylaşımlarını devam ettirerek duygularını ağıt yoluyla ifade etmişlerdir.

Küçük gelin dökmüş züluf. (Esen, 1997: 123)

Minnetçin olsun da gelinler kızlar,

N'olur Tahsin Bey'im öldürme beni. (Görkem, 2001: 190)

“1940 yılında, köylülerle aralarında bu yüzden çıkan bir kavgada vurularak öldürülmüştür. 1933 yılında Dirgen Ali, Gaziantep'te, aslında kilise olduğu halde cezaevi olarak kullanılan yerde hapıs yatmaktadır. Dirgen Ali'nin kendisi de hanımı Avşar kızı Hatice Hatun da şairdir. Cezaevinden Dirgen Ali bu ağıdı yakıp hanımına gönderir.” (Kabakçı-Semerci, 2012: 264-265).

Binboğa dağına çadır kurardım,

Düşmanları diyar diyar sürerdim.

Bu kara kaderi ben mi arardım,

Alnıma yazılmış bu kara yazı.

Hatice Hatun'un buna cevabı:

Kader böyleymiş bulmam mahana,

Karga hücum etti uçan şahana.

Bir parmağın vermez idim cihana,

Ağamı konakta göreydim bir gün (bari). (Kabakçı-Semerci, 2012: 264-265)

“Cumhuriyetin ilk yıllarında. Binboğa Dağları ormanlarla kaplıdır. Altunelma kasabası -Eski adıyla Norşun- bu dağın eteklerine kurulmuş bir köydür. Dağlarda eşkıyalar yaşamaktadır. İşte Dirgen Ali bu eşkıyalar arasında halka yardım eden Antep savunmasına arkadaşlarıyla katılan bir halk kahramanıdır. Kahramanmaraş'ın kurtuluşunda yer alır. Çerkez Aslan Bey'in arkadaşıdır. Mustafa Kemal Atatürk'le Antep'te Hüseyin'in evinde

tanıştıkları söylenmektedir. Vesikalı silahıyla çetelerle birlikte savaşırken tutuklanır. Hapse düşer. Antep'e nakledilir. Hapisteyken aşağıdaki ağıdı söyler.” (Dikici vd., 2008: 320-321).

Dirgen Ali:

Ekinlerim el eline kaldı mı,
Mor koyunlar bel önüne vardı mı,
Yiğit mapus olma ile öldü mü?
Alnıma yazılmış bu gara yazı.

Hanımı:

Çifte gelinlerim yola bakıyor,
Gır'ın kişnemesi bizi yıkıyor.
Beyim yaylamıza eller çıkıyor,
Çifte kurbanlara keseydim bir gün. (Dikici vd., 2008: 320-321)

3.3.1.4. Gelin ve Sevdiğine Kavuşamama İlişkisi

Düğün sonrası dönemde sevdiğine kavuşamayanlar için söylenen ağıtlar; daha çok kişilerin geçmiş dönemlerini kapsar. Burada örnekleri verilen ağıtlar, genç çağlarında sevip de kavuşmadıkları sevdalılar için, evli olmalarına rağmen hâlâ özlem duyan kişilerin ağıtlarıdır. Geçmişe özlemle söylenen üç ağıt, kavuşamama duygularını içerir.

Uzattım elimi yetmez o yare,
Çığrışır geder de eli gelinin,
Saç bağısını bağlar beli gelinin.
Oğul bal verir biri (dili olabilir) gelinin.
Gonmuş abaz abaz eli gelinin. (Temiz, 2005: 467)

Bir kadını sevip onun evli olduğunu daha sonra anlayan bir kişinin yaktığı ağıttır. Bu durumdan duyduğu üzüntüyü, bu ağıtla ifade etmiştir. Üzüntüsünü dile getirirken sevdiği kadının sevdiği yönlerini de sıralamıştır.

Beş yüz hane deller de Geben eline,
Hayran galdım da şu gelinin diline,
Beş yüz evleri yüksek de garagol bakar,
Gelinin ataşı da oy alemi yakar. (Temiz, 2005: 476)

“Güllü Bibi'nin sevdiği biri vardır. Onunla evlenmeye karar verirler. Güllü Bibi'nin üvey kardeşi Şemsi de bu adamı sever. Güllü'nün annesi Güllü'yü doğururken ölmüştür ve ona teyzesi bakar. Tam Güllü'yü istemeye gelecekleri gün Güllü'nün teyzesi hastalanır, Güllü ona bakmaya gider ve görücünün karşısına Şemsi çıkar. Güllü sevdiği adamla evlenemez, Şemsi o adamla evlenir. Ama ne adam ne de Güllü bu işe memnun olmazlar. O adam bir kere bile Şemsi'ye elini sürmez ve Güllü ile kaçmak ister. Güllü ise sevdiği adam bile olsa üvey kardeşinin mutluluğu bozulmasın diye kaçmaz. Güllü olanları içine atarken hayatının yıllar sonra ağıtlara döker. Mutsuz da olsa o da başkasiyla evlenir.” (Dikici vd., 2008: 40).

Yüce dağ başında bir top gülüdüm,

Gurudu dallarım yandım niniyem.
Yârin galbini galbim gibi sandım,
Uydu el şoruna döndüm niniyem. (Dikici vd., 2008: 40)

3.3.1.5. Gelin ve Boşanma İlişkisi

Boşanma: “Eşlerden birinin boşanma ilamı almasıyla evlilik birliğinin son bulması.” (https://sozluk.gov.tr/).

Kelime anlamını verdiğimiz boşanma, diğer toplumlarla birlikte bizim toplumumuzda görülen bir durumdur. Evlenen kişilerin aralarında, zaman içinde yaşadıkları çeşitli sorunlar neticesinde evlilik birliğini sonlandırmalarıdır. Evlilik ile ilgili konular, genellikle eşler arasında olması gerekirken bizim toplumumuzda çevredeki insanlar da bu konulara dahil olurlar. Çoğu zaman düzebilecek konular dahi çevresel nedenlerle ayrılıkla sonuçlanabilir.

Boşanma sonucu yaşanan ayrılıklar üzerine yakılan ağıtlara baktığımız zaman; kişilerin kendi aralarında yaşadıkları sorunların yanı sıra çevre baskısı nedeniyle de bu olumsuzlukların yaşandığını görmekteyiz. Bu ağıtlarda; yaşanan pişmanlıklar, boşanmaya sebep olanlara serzenişler hemen göze çarpmaktadır.

Aşağıda hikayeleri de verilen ağıtlarda; aile ve çevre baskısı, çocuksuzluk, erkek çocuk olmaması sebebiyle boşanan kişilerin üzüntüleri dile getirilmiştir. Ne sebeple olursa olsun, kişilerin hislerine dokunan bu ayrılıklar ağıt yoluyla dile getirilmiştir. Ağıtlarda, ayrılık teması öne çıksa da kişiler, zaman zaman ayrıldıkları kişilerin güzel özelliklerini de dile getirmekten çekinmemişlerdir. Boşanma ile ilgili, dokuz ağıt metnine yer verilmiştir.

“*Fadime, baskılar yüzünden çok sevdiği kocası Kemal’den boşanır. Buna dayanamayınca bu ağıdı yakar.*” (Kabacalı, 1997: 365).

Esas nikahı boşadı,
Niye düzen kullanıyor.
Boşadığın’ geri mi alır,
Ak yoluna boyun büken. (Kabacalı, 1997: 365)

Gelin ben söylem sana,
Elin içinde boşamadı. (Bali, 1997: 180)

“*Toklar Köyü’nden Sarı Kahya’nın ilk karısından üç kızı olur, oğlu olmaz. Erkek evlat isteyen Sarı Kâhya, ikinci kez Karakilise Köyü’nden Emir Ali’nin kızı Irahma ile evlenir. Irahma’nın bir kız çocuğu olur kırkı çıkmadan ölür. Bir daha çocuğu olmaz. Sarı Kâhya, üçüncü kez Gürcü isimli biriyle evlenir ve ondan bir oğlu olur. Sarı Kâhya, oğlu olunca on yıllık karısı Irahma’ya “Artık oğlum oldu, seni istemiyorum, git artık.” der. Irahma’nın zoruna gider ama ağlayarak evi terk eder. Aradan on yıl geçer, Sarı Kâhya pişman olur, özür diler ama Irahma affetmez. Ağıdı Irahma kendisi yakar.*” (Ulaş, 2014: 324).

Sandığımı alayım da,
Boşaltıyım odasını.
On senelik ehliyalm,
Çık mı diyon kadasını. (Ulaş, 2014: 324)

“Yeter Bacı, ilk kocası ile dokuz yıl evli kalmış. Bu sürede çocuğu olmadığı için kocası kendisine de bakacağını evlenmek istediğini söylemişse de kabul ettirememiştir. Kocasının evliliği üzerine evi terk etmiş ve boşanmışlardır. Sonraki yıllarda çok kısa süren (bir gün) evlilik yapmış fakat devam ettiremeyerek eski kocasının köyüne yerleşmiştir. Şimdilerde yalnız küçük bir evde hayatını sürdürmektedir. Acısı ise 37 yıldır hala zihnindedir.” (Dikici vd., 2008: 186).

İnce eşimin yüzünden,
Erimden evimden oldum,
Evlatsızlığın yüzünden. (Dikici vd., 2008: 186)

“Askerlik için Yemen’e giden bir adam, geri döndüğünde karısı hakkındaki iftiralara inanarak eşinden ayrılır. Bir çocuğu ile tek başına kalan kadın bu ağıdı söyler:” (Şimşek, 1993: 229).

Haklı deli gönül haklı,
Yağlılığı goyumda saklı,
Şimdi benim eşim gelir,
Omuzu gümüş tüfekli. (Şimşek, 1993: 229)

“Köyün birinde, köyün ağasına iki misafir gelir. Ağa misafirin biri ile çok iyi ilgilenirken diğeri ile ilgilenmez. Kocası askerde olan gelin de aynı şekilde kayınbabası olan ağanın ilgilendiği misafire daha çok hizmet eder. Bu duruma kızan diğer misafir geline iftira atar. Yanındaki adam ile beraber olduğunu söyler. Gelin, kayınının ona verdiği elmayı yerken kendisine atılan iftirayı duyar ve bu ağıdı söyler:” (Şimşek, 1993: 231).

Kayınlarım kayınlarım,
Sağdıcağım koyunlarım.
Arada bir fısıltı var,
Bana mıydı oyunların. (Şimşek, 1993: 231)

“İsmail Keleş, Çukurkoz köyünden Hacer adlı bir kızla evlenir. Aradan bir yıl geçer. Hacer gelin İsmail’e “Evliliğimiz yürümeyecek.” der ve baba evine çekip gider.” (Temiz, 2005: 480).

Dilimden aldığın sözü,
Al âleme rezil ettin. (Temiz, 2005: 480)

“Emine adında bir gelin, kocasından ayrılır. Emine’yi Şanlı Urfalı birine verirler. Emine ağlayarak gider. Çocuğu olmadığı için birinci eşinden boşanan Emine gitmeden önce Hacı İsmail’e gelir: “Ben gitmeden benim için bir ağıt yaz” der. Emine’ye çok üzülen Hacı İsmail, ona aşağıdaki ağıdı yakar.” (Temiz, 2005: 435).

Köyün gelinneri yetgin kızları,
Bekliyor Emine gelecek deyi (Temiz, 2005: 435)

Yeni gelin olan bir kız, nedeni bilinmeyen bir sebepten ötürü kız olarak baba evine dönmek zorunda kalır. Özellikle, böyle durumlarda çevre baskısını göz önünde bulunduracak olursak genç kız, çok zorlu bir sürece girmiştir, diyebiliriz. Yaşananlara çok içeren kız, bu dertten ölecek kadar acı çektiğini; bu durumun o derece zoruna gittiğini kelimelere dökmüştür.

Telli fistan giydirdiler koluma,

Acem şah doladılar belime.
Gelin geldim kız giderim elime,
Ben bu derde yana yana ölürüm. (Kabakçı-Semerci, 2012: 163)

3.3.2. Gelin ve Sosyal Olaylar İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar

3.3.2.1. Gelin ve Dert-Sıkıntı İlişkisi

Dert, sıkıntı, üzüntü ve keder insanı her döneminde yakalayabilmektedir. Ağıt örneklerinden yola çıkarak özellikle, düğün sonrası dönemde bu gibi durumlar daha da fazlaşmaktadır. Gerek gurbette olma gerek geçim sıkıntısı gerek sorumlulukların artması vb. durumlar, insanları sıkıntıya sokmaktadır. Çevredeki insanların olumsuz tutum ve davranışları da eklenince sıkıntılı olan kişiler dertlerini ağıtlara dökmektedir.

Bu konudaki ağıt metinlerinde özellikle, gelinlik vasfı olan kadınların dertli ağıtları göze çarpmaktadır. Bunda eskiden beri, gelinlik etme ya da gelinlik tutma denilen geleneğinin etkisi vardır. Gelinlik etme geleneği, Türklerde İslamiyet'ten sonra ortaya çıkmıştır. Buna göre; gelin büyüklerin hatta özellikle erkeklerin yanında konuşmazmış. Konuşursa ve sesi duyulursa bu büyük bir saygısızlık olarak kabul edilirmiş. Konuşması gerekirse işaret yoluyla diyeceklerini anlatmış (Özdemir, 2001: 17-18).

Gelinlik vasfı nedeniyle dertlerini, sıkıntılarını dile getirmekte zorlanan kadınlar, durumlarını ağıtlarla anlatma yolunu seçmişler. Aşağıdaki yirmi beş, örnek ağıt metinlerinde; gurbette zorluk çeken, kocası ölünce bütün sorumluluklar üzerine kalan, kocası ölünce hakkında dedikodular çıkan, köyünde tek başına kalmak zorunda kalan, çocukları vefasız çıkan, kocası ölünce kayınıyla evlenmek zorunda kalan, eşi ölünce kendi evinden kovulan, evi yağmalanan, uzun süre çocuğundan ayrı kalan, evlendiği günden itibaren hep ızdırap çeken gelinlerin ağıtları öne çıkmaktadır.

Ağıtlar genellikle, gelinlerin kendi ağızlarından söylenmiştir. Bazı durumlarda çeşitli yakınları ile birlikte karşılıklı söylenen ağıtlar da mevcuttur.

“Altı tane oğlu olan yetmiş beş yaşındaki kadın, hastalanıp yatalara düşünce hayırsız evlatları için duygularını şöyle dile getirir:” (Şimşek, 1993: 236).

Hiç mi dutmuyor gelinn eli,
Ağlayı ağlayı oluyom deli,
Anneye evledim bu mu bedeli,
Allah'ım suçumu bilemiyom. (Şimşek, 1993: 236)

“Sekiz kız, bir erkek çocuğu olan ve bu tek erkek evladı da Almanya'da çalışan Nadiriye, kocasının da ölümü üzerine yalnız yaşamaya başlar. Uzun süre tek başına yaşamaya başlayan Nadiriye, bu duruma fazla dayanamaz ve Almanya'ya oğlunun yanına gider. Oradaki yaşama da fazla ayak uyduramaz ve memleket özlemiyle şu ağıdı söyler:” (Dikici vd., 2008: 170).

Bir gün seher vakti dışarı çıktım,
Gurbet havasından içime çektim.
Nice gizli gizli gözyaşı döktüm,
İyi olmaz yaramı sarın turnalar. (Dikici vd., 2008: 170)

“Ayşe, Elbistan’ın Söğütlü kasabasında doğmuştur. Üç aylıkken anasını, yedi yaşındayken babasını kaybetmiştir. Amcasının yanında büyür, on sekiz yaşına gelince Kabağaç Köyü’nden beş çocuklu biriyle evlendirilir. Bunun üzerine Ayşe şu ağıdı yakar:” (Dikici vd., 2008: 236).

Gelinçi gelirken düşmüş yürağa,

Ben bu derde yana ayana ölürüm. (Dikici vd., 2008:236)

Nazik Gelin nişanlı iken Yunanlı biri (metne göre kral) tarafından kaçırılmış ve Yunanistan’a götürülmüştür. Nazik Gelin orada üç çocuk sahibi olur. Bir gün, bir yolunu bulur ve üç çocuğunu yanına alarak kaçar. Vapurda çocuklarını teker teker denize atar ve memleketine döner. Önceleri Nazik Gelin’in ardından yakılan ağıt, Nazik Gelin dönünce, adeta türküleşir (Kabakcı- Semerci, 2012: 427).

İlen Gelin buz gibi,

Yanıyorum köz gibi. (Kabakcı- Semerci, 2012: 427)

“Andırın’ın Çiçekli köyünde yaşayan Hatice Salan’ın eşi, tarlada turpanla ot biçerken aniden rahatsızlanır ve ölür. Ölüm sebebini öğrenmek için hastaneye kaldırılırlar. Fakat hastanede Hatice içeri alınmaz. Zaten çok üzgün olan Hatice, o acıyla başlar söylenmeye:” (Temiz, 2005: 127).

Polis gadanı alayım,

Aç gapıyı girdir beni,

Eşimi de göstermezsen,

Vur burada öldür beni.

Atını çekin dışarı,

Bindirmiyor ne haşeri,

Gözümün yaşı gurumaz,

Eşimden ayrı düşeli. (Temiz, 2005: 127)

“Andırın’ın Gökahmetli köyünde yaşayan Yusuf Ağa ölür. Ardından art arda iki kardeşi daha ölür. Bir çocuğu ile dul kalan Yusuf Ağa’nın hanımı Haccalı Hatın, eşi öldüğünde ağlayamamıştır. Kayınbabasının ölümüyle iyice sarsılır ve çok üzülür. Dedikoducu komşuları: “Demek ki kayınında gözü varmış, kocasının ölümünde ağlamamıştı” derler. Bu ağır söz Haccalı Hatının çok zoruna gider, dayanamarak aşağıdaki ağıdı söyler:” (Temiz, 2005: 169-170).

Bebek durmaz dinelirim,

Aklım ermez yanalırım,

Gücücükden acı gördüm,

Ağlamıya bunalırım.

Kayınbabasına:

Gurban ollum düğününe,

Ben duruyum oyununa,

Ağ sakallı vezir ağam,

Gurt dadanmış goyununa.

Yengesine:

Çepçemrek olmuşsun Hacı,

Bu ne çeşit böyle biçim,

Çatal çatal gardaş ölen,

Böyle densiz etmez saçın.

Teneşiri yuya yuya,

Sel eyledi gadaları,

Böön Hacı'nın canına,

Hep gırıldı edeleri. (Temiz, 2005: 169-170)

“Dedeli köyünden Fatma Hanım, çocuklarını büyütürken çok zorluk çeker ve çocuklarının üstüne çok titrer. Fakat yaşlanınca yalnız kalır. Bu haline ağıt yakar:” (Umucu, 2013: 294).

Emmisiz dayısız gelin indirdim,

Emeklerim hayallerim boşaymış bilemedim. (Umucu, 2013: 294)

“Lütfiye Küçükbiçakçı, çocuklarının kendisini köyde yalnız bırakmaları üzerine şu ağıtı yakar:” (Umucu, 2013: 296).

Eşin mezarımı da benim deriye düze,

Dönderin yönümü de evimden yüze.

Söylesin aslanım da geline kıza,

Ne diyim kuzumsana ne diyim. (Umucu, 2013: 296)

Gelin geldiği günden beri gün yüzü göremeyen hep acı ve ızdırap çeken bir kadın için bu ağıt, yakılmıştır:

Gözleri sürmeli bir gelin ağlar,

Ağlamış da gözlerini silmemiş.

O da benim gibi yardan ayrılmış,

Genç yaşta saçların ağarmış gelin. (Şimşek, 1993: 256)

“Andırın'ın Gökahmetli köyünden Kara Mehmet Ağa'nın oğlu Ahmet Ağa kaçaktır. Aynı köyden Hasibe Hatun, Darende'nin ünlü ağalarından Mustafa Bey ile evlidir. Hasibe Hatun Ahmet Ağa'ya kadın elbisesi giydirerek Darende'ye götürür. Aradan biraz zaman geçince Hasibe Hatun köye geri döner. Ahmet Ağa öldü diye etrafa haber yayar. Ahmet Ağa'nın ailesi orada mı öldü burada mı diye kaygılanır ve Ahmet Ağa öldü diye ağlaşırlar. Bu duruma çok üzülen kardeşi Telli Hatun ağlamaktadır ve üzüntüsünü dile getirmek için Hasibe Hatun'a sitem ederek ağıt söyler, Hasibe Hatun da ölmediğini bildiği için belli etmez ve durumu bir ağıtla söylemeye çalışır:” (Temiz, 2005: 427).

Telli Hatun:

Hoş geldin bacım Hasibe,

Bu geliş geliş olmadı,

Ağcadağ'a vardım da,

Gardaş da beni bulmadı,
Geldim de ıssız yurtlara,
Ben de uğradım dertlere,
Gardaşı amanat etdim,
Ağca Dağ'daa Kürtlere.

Hasibe Hatun:

Ne ağlar da ne yorulur,
Ben de tarihe darılmam,
Ne ağlıyon babam gızı?
Bir gizlice yerde derim,
Maraş'dan gelen olsa,
Tahkık habarını alsam,
Kürtler bizi öldürmeden,
Ahmad bizden evvel ölse. (Temiz, 2005: 427)

"Eşi ölünce kaynanası tarafından evden kovulan gelinin ağıdı." (Kabacalı, 1997: 139).

Bana buradan çık diyorlar,

Senin evin yok diyorlar. (Kabacalı,1997:139)

Çukurovalı kadının birinin kocası, askere gider. Kadının her tarafı yara içinde kalır. Kadın uzun süre bu hastalıktan kurtulamaz. Her tarafına sinekler üşüşür. Gelinin yarası bulaşıcı olduğundan, bulaşır diye kadını ıssız bir odaya kapatırlar ve hiç kimse yanına uğramaz. Bahar ayı geldiği için herkes Çukurova'dan yaylaya gider. Kadın Çukurova'nın kavurucu sıcağında yapayalnız kalır. Yaylayı da özleyen kadın, yaralar içinde yalnız bırakılınca çok üzülür ve kendi haline şu ağıdı söyler: (Temiz, 2005: 399).

Gusursuz hizmet ederim,

Gelin de gelmez yanıma. (Temiz, 2005: 399)

"1940 yılında Kırşehir Mucur ilçesinin Avcı köyünden Ayşe, aynı köylü bir genç olan Sait ile evlenir. Bir müddet sonra gelin ile kaynana arasında şiddetli bir geçimsizlik başlar. Bu duruma kızan kayınbaba Ayşe'yi baba evine gönderir. Kocasının ona sahip çıkmaması bir yana oğlu Hanif'ten ayrılık ona daha zor gelmektedir. Kayınının askere uğurlanması esnasında oğlunu gören Ayşe, haline ağıt yakar:" (Umucu, 2013: 124).

Sürmedim bey kaynımın yolunu,

Ellerin içinde kırdı kolumu.

Kayınbaba böyle kovar gelini,

Aman kayınbabam daha nem kaldı.

İlkbahar ayında güllerim soldu. (Umucu, 2013: 124)

"Kocasının ölümü üzerine çocuk yaştaki kaynına varması için zorlanan gelin:" (Elçin, 1990: 96).

Bana gelin gaynına var dediler,

Benim gaynım Selif'imın yoldaşı. (Elçin, 1990: 96)

“Emiruşağı Köyünden Güllü Hatun'un evi, mirasçı akrabalar tarafından talan edilir. Güllü Hatun köyün ağıtçı kadınlarından. Mirasçılarının evi adeta yağmaladıklarını görünce çok üzülür ve Güllü Hatun, bu ağıdı yakar:” (Ulaş, 2014: 82).

Benim bir kardeşim var ki,
Ayağına giyer çizme.
Evime gelin getirip,
Odada övmedik özne. (Ulaş, 2014: 82)

Burada, gelinlerin çeşitli yakınları tarafından söylenen ağıtlar da vardır. Aşağıdaki metinde, güveyinin ölümü üzerine gelinleri başkasına varan görümcelerin sitemlerine ve üzüntülerine yer verilmiştir.

“Talatoy'un ölümünden kısa bir süre sonra, eşinin Lorşun (Altınelma) da başka bir kocaya varması, pehlivanın bacılarının çok zoruna gider. Bunun üzerine şu ağıdı yakarlar:” (Ekici, 2005: 29).

Gurban olalım geline,
(Guzuların olayım geline)
Vardığına pişmanımış.
(Vardığına pişmanımış)
Guzuların göstermiyor,
Haççe bana düşmanımış. (Ekici, 2005: 29)

Dert ve sıkıntılar, üzerine erkekler de çeşitli ağıtlar yakmışlardır. Aşağıdaki ağıtta, tüm aşiret erkeklerinin askere çağırılması bir sıkıntı yaratmış ve üzerine ağıt söylenmiştir. Diğer bir ağıtta, kendisini büyüten babaannesi ölünce vefasızlık yapmayıp onun için bir ağıt söyleyen delikanlının acısı yansıtılmaktadır. Bir diğer ağıtta, verilen görevi yerine getirmesine rağmen hakkını alamayan gencin sitemlerine yer verilmiştir.

Sabahacak yatılmıyor,
Gelinlerin zarıyanan. (Elçin, 1990: 191)

“Ümmühan Atakul (1910), evi terk etmiş ve başka bir kişiyle evlenmiş. Ortada kalan çocuğu da babaannesi büyütmüş. Dudu Atakul sert yapılı olmasına ve gelinleriyle de bu yüzden geçinememesine rağmen torunu Osman'ı hakkıyla büyütmüş. 1950'li yıllarda vefat ettiği zaman cenazesinde neredeyse ağlayan bir kişi bulunmamış. Çünkü sert karakterli olan bu kadının öldüğüne neredeyse çocukları ve gelinleri bile sevinecek durumdaymış. Bunun üzerine torunu Osman (1936) dayanamamış ve kadınların arasına oturarak kendisini emziren ve büyüten babaannesi için şu ağıtı söylemiş:” (Özdemir, 2015: 219).

Bel başından doğar seher ıldızı,
Yokdur nenemin yangınca bi gelini gızı! (Özdemir, 2015: 219)

“Eskiden, düğünlerde görevli olanlara hediye (yolluk) verirlermiş. Âşık Hasan bakar ki amcasının kızı, kendisiyle gelen kardeşine bir heybe, kendisine de bir atlet veriyor. Âşık Hasan bu yolluk durumuna çok sinirlenir. “Bütün zahmeti çeken benim, büyük hediyeyi kapan ise amcamın oğlu” der. Gelinciler eve dönerken yolda bir çamın dibinde herkesi durduran Âşık Hasan, atleti eline alır paramparça eder ve çamın dalına asar: “Arkadaşlar kız evinde her

türlü zahmete katlanan benim, malı götüren amca oğlu, oturan da beni dinleyin bakalım.” der ve orada aşağıdaki ağıdı söyler:” (Temiz, 2005: 508).

Geline getirdim yemiş,

Aşçı hakı yenmez Saraş.

Gızıg’ın da ardı depe,

Geline dakdın mı küpe? (Temiz, 2005: 508)

Kaynanalar da sıkıntılarını ağıt yoluyla dile getirenler arasındadır. Evladını yitiren bir gelini ve üç oğluyla ortada kalan kadın, gelinin bir sözüne alınınca bu ağıtı yakmıştır.

Davarlar yayılır sazı,

Kabriler arıdır buzu.

Sen benden berk mi yanıyon,

Yadurkı köpağan kızı. (Dikici vd., 2008: 278)

“Bir annenin kendisine yardım etmeyen gelin ve kızlarına söylediği ağıt:” (Temiz, 2005: 479).

Dünyayı deşirir gelir,

Garşı varmaz gelinneri. (Temiz, 2005: 479)

“Burçak Tarlası” ismiyle kültürümüzde bilenen türkü de bir gelinin sıkıntısını dile getiren ağıtlardandır. Gelin, burada tarlada çalışırken yaşadığı zorluğu ve çektiği sıkıntıyı dile getirmiştir:

Ah ne yaman zormuş burçak yolması,

Burçak tarlasında gelin olması. (Elçin, 1990: 51)

Aşağıdaki örneklerde, gelinlerin kaynanalarına ithafen söyledikleri sözler yer almaktadır. Genellikle kaynanalar hakkında olumsuz düşünceler ve olumsuz isteklere yer verilmiştir. Bazı dizelerde kananayı kıskandırmaya yönelik ifadelere de yer verilmiştir.

Gaynanam hamama varsa,

İki ayağı birden gaysa. (Küçükbezirci, 2013: 59)

Edik edik gaynana,

Ön dişi gedik gaynana,

Oğlun lokum getirmiş,

Sensiz yedik gaynana. (Küçükbezirci, 2013: 60)

Gaynanamın ağzına,

Gemler vursan durmayyor. (Küçükbezirci, 2013: 61)

Gelin başın ne gülmedik başımış,

Kaktımıldı şafak yeli ışımış. (Gedik, 2008: 181)

3.3.2.2. Gelin ve İstenmeyen Evlilikler İlişkisi

Düğün sonrası dönemde, istenmeyen evlilikler üzerine söylenen ağıtlar karşımıza çıkmaktadır. Buradaki ağıtlarda konu, düğün öncesi dönemdeki gibi kızın kendi rızası ile kaçması ya da kaçırılması değildir. Konu, daha çok evlenecek genç kızın aile ve çevre baskısı sonucu yapılan evliliklerdir. Yani burada evliliği istemeyen kızın ebeveynleri değil, kızın kendisidir. Henüz evliliğe hazır olmayan genç kızlar, istemeye istemeye de olsa evlendirilmişlerdir. İstemediği bir evlilik yaşayan gelinlerin söylediği beş ağıt tespit edilmiştir.

İlk iki ağıt örneğinde; küçük yaşta iken anne ve babasını kaybeden, bu sebeple çeşitli akrabalarının yanında büyüyen, sevmediği bir adam ile evlendirilenlerin durumları yer almaktadır. Gelinlik kızların evlendirildiği adamlar, hem yaşça büyük hem de çocukları olan kişilerdir. Gelinlik kızlar, hem küçük yaşta hem de dengi olmayan adamlarla evlendirildikleri için veryansın etmişlerdir. Ağıtlar vasıtasıyla, bu istenmedikleri evliliğe tepki göstermişlerdir.

“Ayşe, daha küçükken anne ve babasını kaybeder. Amcasının yanında büyür.18 yaşına gelince beş çocuklu bir adamla evlendirilir. Bunun üzerine:” (Kır, 2008: 236).

Gelinci gelirgen düşmüş yüraa,

Ben bu derde yana yana ölürüm. (Kır, 2008: 236)

“Ayşe, Elbistan’ın Söğütlü kasabasında doğmuştur. Üç aylıkken anasını, yedi yaşındayken babasını kaybetmiştir. Amcasının yanında büyür, on sekiz yaşına gelince Kabağaç Köyü’nden beş çocuklu biriyle evlendirilir. Bunun üzerine Ayşe, şu ağıdı yakar:” (Dikici vd., 2008: 236).

Gelinçi gelirken düşmüş yürağa,

Ben bu derde yana ayana ölürüm. (Dikici vd., 2008: 236)

Aşağıdaki ağıt, on üç yaşında iken altmış yaşında bir adamla evlendirilen kız çocuğunun durumuna üzülen bir adam tarafından söylenmiştir. Kızın babasına, kızını para uğruna sattığı için beddualar etmiştir.

Gıcılar da gara kağrı gıcılar,

Aşağıdan gelir iki bacılar.

Para için kız veriyor hacılar,

Kör olsun gözlerin kör olsun babam. (Umucu, 2013: 148)

Küçük yaşta evlendirilen kızların yanı sıra erkek çocuklarından da küçük yaşta evlendirilenler olmuştur. Erkenden ev bark kurması, soyun devamlılığı vb. çeşitli konular bu evliliklerin yaptırılmasına etkindir. Ancak henüz evliliğe hazır olmayan erkek çocukları, hem kendi hem evlendikleri kızın beklentilerini karşılayacak olgunlukta olamamışlardır. Bu da özellikle gelinlerin ağıtlarına yansmıştır.

İki ağıt örneğinde karşımıza çıkan bu durum, gelinin ağzından kelimelerle dizelere dökülmüştür. Gelinler, daha çocukluk çağında olan güveyilerin sürekli oyun oynamalarından, güçsüzlüklerinden yakınmışlardır. Gelinler, küçük yaştaki güveyilerin evlilik sorumluluğunu alamadığını belirtmişler. Bu sebeple çeşitli sorunlar yaşayan gelinler, zaman zaman kaderine de sitem etmişlerdir.

Genç bir kız, on bir on iki yaşlarındaki bir çocukla zorla evlendirilir. Kendi için söylediği bu ağıtta, çocuğun davranışlarını dile getirir:

Zabah olur çocuk gider oyuna,

Oynar oynar taş doldurur goynuna.

Gelen geçen şamar vurur boynuna. (Küçükbezirci, 2013: 40)

“*Damat yaşı küçük biridir. Talihsizliğine çok üzülen gelin, kötü talihine şöyle bir ağıt yakar:*” (Temiz, 2005: 538).

Gelin geldim Garabekir evine,
Yedi bayram gına yakın elime,
Gurban olsun çiğdem gimi geline,
Çok gözelidim, bir çocuğa verdiler.

Verdiler de günahıma girdiler. (Temiz, 2005: 538)

3.3.2.3. Gelin ve İstenmeyen Olaylar İlişkisi

İstenmeyen olay; kültürümüzde hoş karşılanmayan, yaşanması doğru bulunmayan olaylardır. Bazen kişiler, kendisine bağlı olmayan sebeplerden dolayı ortaya çıkan durumlar ortasında kalırlar. Bu durumlardan etkilenen kişi ve çevresi istemeden yaşadıkları olaylara katlanmak zorunda kalırlar. Bu zor durumlara katlanırken yaşadıkları duyguları, hisleri avaz avaz ağıtlara dökerler.

Düğün sonrasında, aile ve çevreyle yaşanan çeşitli olaylar ağıtların konusu olmuştur. Toplumun hoş karşılamadığı, yaşanması istenilmeyen olaylar yaşanmıştır. Yaşanan bu olaylar olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bu olumsuzluklar, toplam on beş ağıt metninde yer bulmuştur.

İlk ağıt, kayınbabası tarafından öldürülen damadın ağıdıdır. Damadın yakınları tarafından söylenen ağıtta, katil kayınbabaya veryansın edilmiştir. Bu olay sonucu kayınbaba hapse girmiştir.

Duydunuz mu beyler damat katili,
Kaynatası vurdu Ali,
Ali’yi Elli yaşında boyladı hapisi,
Katil baba nasıl vurdun bıçağı. (Parmaksız, 2006: 389)

İkinci ağıtta yine ölümle sonuçlanan bir olaya değinilmiştir. Gelin, kayınları ve kayınbabası tarafından vurulmuştur. Kanlar içinde kalan gelin hem kaderine hem de onu bu hale getirenlere intizar etmektedir.

Bir destan yazayım dinlesin eller,
Bahçede açılmış kırmızı güller.
Bir gelin vurulmuş derinden inler,
Kader böyle imiş kime ne deyim.
Kayın babam hem kaynım kardeşlerim,
Yerde sürünüyor benim döşlerim.
Al kanlar içinde siyah saçlarım,
Fermân büyük yerden kime ne diyem. (Parmaksız, 2006: 401-403)

Aşağıdaki ağıtlar, haince kurulan planlar sonucu öldürülen insanlara yakılmıştır. Sebep ne olursa olsun haince ölümleri hak etmeyen insanların ölümü, diğer kişileri çok üzmüştür. Bu

ağıtlar, ortaya çıkmıştır. Ölenlerin evli olması; geride gelinlerin, çocukların boynu bükük kalması da hissedilen bu acıları artırmıştır. Ölenlerin alamadıkları muratları, istekleri, arzuları ve hayalleri yarıda kalmıştır. Tüm bunlar ağıt söyleyenler, tarafından dizelere yansıtılmıştır.

“İlhan Ağa, Osmaniye'nin Araplı köyünde yaşayan çok insancıl, iyiliksever bir insandır. Bu insanın ağalığını çekemeyenler İlhan ağayı ortadan kaldırmak için plan hazırlarlar. İlhan ağa kahveye geldiğinde kahvesine zehir koymaya karar verirler. Bunun için kahvede çalışan kişiye bir miktar para verirler. İlhan ağa akşam eve gitmeden kahveye gider ve bir bardak çay ister. Celil denilen işçi çaya bir miktar zehir koyarak İlhan ağaya verir. İlhan ağa evine gider ve sabah ölmüş olduğu anlaşılır.” Hanımı akşam iyi olduğunu söylese de adamı öldürenin karısı olduğunu söyleyerek iftira atarlar. Bu olay üzerine kadın, şu ağıdı yakar:” (Özkaya, 2014: 416-417).

Eşinden ayrılan gelin,

İki eli koynunda yatar. (Özkaya, 2014: 416-417)

“Askerlik çağında ve evli olan genç, askere gider. Askerde iken vefat eder. Babasına, oğlun askerde öldü diyerek telgraf gönderir. Meğer bu zengin adam bütün malını mülkünü oğlunun üstüne yapmıştır. Oğlu ölünce kocasından kalan mallar gelin Nazlı'ya kalır. Oğlunun ölümüne üzülen baba, bir yandan da malı gelininden almanın yollarını düşünmektedir. Köylüce tasvip edilmese de çare olarak güzeller güzeli Nazlı'yı kendine gelin olarak almakta bulur. Zaman geçer, delikanlı askerden gelir. Delikanlı köyden geçerken köylünün, eyvah oğlan da geldi. Babası da gelini kendine aldıydı, şimdi ne olacak diye konuşmalarını duyar.” (Umucu, 2013: 130).

Altın top olup da atılamadım,

Kız gelin içine katılamadım.

Kahirli kahirli söyleme asker,

Babayın elinden kurtulamadım. (Umucu, 2013: 130)

“Dirmil'in kurucu ailelerinden Sarı Halillere mensup olan Gociş Ömer Ağa'nın en büyük çocuğu olan Fehime Özdemir, 1910 senesinde dünyaya gelir. 1926 senesinde henüz on altı yaşında iken dayısının oğlu olan Hacı Ömerlerden Ömer Ağa ile evlenir. Dört çocuğu dünyaya gelir. Beşinci kez, ikizlere hamile kalır. Zengin olmalarına rağmen daha fazla çocuk dünyaya getirmek istemediği için çocuklarını ilkel yöntemlerle düşürmeye çalışır. Ancak bu davranışı aksi tesir eder ve 25 Mayıs 1943 senesinde otuz üç yaşında iken vefat eder. Onun genç yaşta vefatı Dirmil'i derinden yaralar. Eşi olan Ömer Ağa, Fehime Özdemir'in vasiyeti üzerine cenaze kalkana kadar başından ayrılmaz ve bağıra bağıra ağlar. Hatta kayınları olan Süleyman Ağa ile Mustafa Ağalar da ağlarlar. Böyle bir şey Dirmil'de daha önce görülen bir durum olmadığı için dikkate değerdir.” (Özdemir, 2015: 116-117).

Erken öter yaylanın guşları,

Çatıkdır Gelin Fefime'nin gaşları.

A Fefimee!

Galeden iniyoruyduk.

İcık daha beklesen, biz yayladan geliyoruyduk,

Yerine gelen gelinler,

Eveli de bulmadı çocuklar. (Özdemir, 2015: 116-117)

“Andırın’ın Beşbucak köyünden Çavuş Hüseyin’in kızı Hacca’yı, fakir diye kimse almak istemez. Ali Kâhya, kızı Camız Ahmet’e verir. Camız Ahmet yaşlı biridir. Hacca kız ise dillere destan güzelliğindedir. Emsalinden çok aşağı birine verilmesinden dolayı bu evliliğe kimse gönülden razı olmaz ve birçok kişi Hacca’nın arkasından ağıt yakar. Sofi Ali de Hacca’ya çok üzülür ve onun arkasından aşağıdaki ağıdı söyler:” (Temiz, 2005: 623).

Evlerinin yeri üçe,

İçine dıkılsan pece pece,

Bostanlı’da Gazmalı Hoca,

O da gurban Gelin Hacca’m. (Temiz, 2005: 623)

Uyurken baltayı eline aldı,

Azrail gibi odaya daldı.

Üç yavrum ağlaşır babasız kaldı,

Nasıl kıydın kocana canavar kadın. (Parmaksız, 2006: 426)

“İmamkulu Köyü’nden Kazım Karasu ünlü bir eşkıyadır. 28 sene eşkıyalık yapar. Kozan’a gider. Uzun süre kendisinden haber alınamaz, kaybolur. Haber alınamayınca Kazım’ın öldüğü düşünülür ve öldüğüne dair söylentiler ortaya atılır. Oğlundan haber alamayan babası Hacı Ağa, çaresizlik içinde oğlunun öldüğü söylentilerine inanır ve kayıp oğlu için bu ağıdı yakar. Bir müddet sonra Kazım Karasu köyüne dönünce ölmediği anlaşılır.” (Ulaş, 2014: 78).

Şu Kozan’ın yazıları,

Ceren avlıyor tazıları.

Ağlama gelin ağlama,

Var Kazım’ın kuzuları. (Ulaş, 2014: 78)

Düğün sonrası dönemde de kişiler arasında istenmese de ensest denilebilecek ilişkiler söz konusu olmuştur. Aşağıdaki ağıt metinleri bu doğrultta verilmiştir. Bu konuda aşağıdaki ilk ağıt metni, gelinine göz koyan bir babanın oğlunu öldürmesi üzerine yakılmıştır. Güveyinin, kendi ağzından söylenen ağıtta; kendisini öldürüp karısını alan babasını kınamaktadır ve onu konu komşusuna şikâyet etmektedir. Nefsine uyan babasını hain olarak nitelemektedir.

İkinci ağıt, karısı ile kardeşi tarafından öldürülen güveyinin, kendi ağzından söylenmiştir. Öldürülmenin ve aldatılmanın yanı sıra çocuklarının da yetim kalması güveyinin oldukça zoruna gitmiştir.

Üçüncü de ise; yine aile yakınları tarafından taciz edilen bir gelinin sitepleri yer almaktadır. Bu durumu anlatsa dahi kimsenin anlamayacağını belirterek, duygularını ağıta dökmüştür.

Öldürdü beni aldı karımı,

Sardı komşularım iki yanımı.

Akıttı yerlere kızıl kanımı,

Bunu gören komşularım ağlıyor.

İnsan gelinine hayin bakar mı?

Nefis için oğul canı yakar mı?

Adam evlâdından tezce bıkar mı?

Bunu gören arkadaşlar ağlıyor. (Parmaksız, 2006: 368-369)

Kardeşimle karım beni boğdular.

Beni paralayıp yere yığdılar.

Dört tane yavrumu yetim koydular,

Vücudumu yerlerde gören ağlıyor. (Parmaksız, 2006: 370)

Denilmez dostlar desem kocama,

Şaşırıp orda da kalım anneler. (Parmaksız, 2010: 310)

Aile içinde istenmeyen olaylardan biri de birbirlerine yakınlaşmaları uygun olmayan kişilerin aksi şekilde davranmasıdır. Kayını ile aşk yaşayan ve kaçan bir gelinin ağzından aşağıdaki ağıt söylenmiştir.

İkimizi görmüşler,

Nasıl inkâr edelim. (Küçükbezirci, 2013: 72)

“Adife Şahin’in ilk kocası askere gidince, şimdiki kocasının onu kaçırmasına erkek kardeşi göz yumar. Karşılığında da para ve silah alır. Adife Hanım, bu olaya ağıt yakar.” (Umucu, 2013: 101).

Bahçelerde gül ocak ocak,

Ne olacak sevdiğim daha ne olacak.

Bir yiğidin sevdiğini bir kötü alınca,

Ölmez amma anam dertli olunca.

Helmeden de deli gönül helmeden,

Korkar oldum ah anam ayrılığınan ölmeden,

Ölüm Allah’ın emri imiş bir de ayrılık. (Umucu, 2013: 101)

Aile içi şiddetin, hâlâ çokça gündeme geldiğini görmekteyiz. Sonucu ölümle sonuçlanan bu şiddet olayları, geçmişten günümüze hep yaşanmıştır. Hatta ağıtlara bile konu oluştur. Aşağıdaki ağıt örnekleri, tam olarak bu konuyla ilgilidir. Evlatlarını ve karısını acımadan öldüren bir babaya, ölen gelinin ağzından ağıt yakılmıştır. Çocuklarının küçük, kendi yaşının da genç olduğunu belirterek sitem dolu sözler söylemiştir.

Pembeyle alınan donanan dağlar,

Mor menevşeynen guzum belin bağlar.

Yâri gurbette olan ah çeker ağlar,

Yol vir aşayım şu gâvur dağlar.

(Elleri kournunda gelinler ağlar.) (Umucu, 2013: 102)

Evim selamet tepe başında,

Taze gelin idim yirmi beş yaşında. (Parmaksız, 2010: 308)

3.3.2.4. Gelin ve Çocuksuzluk İlişkisi

Türk toplumunda, soyun devamlılığı çok önemlidir. Bu devamlılığı sağlayacak olan genç kuşaklardır. Kutsal olan aile ocağının tütmesi ve devamlılığı da yine doğacak çocuklara bağlıdır. Doğacak olan çocuklar, büyüncü hem soy devamlılığını sağlayacak hem de sosyal olarak ailenin iş yükünü hafifleteceklerdir. Ayrıca toplumumuzda, düğün sonrasında evlilik birliğinin sağlanması için çocuk temel bir olgu olarak görülmüştür. Tüm bu sebeplerden ötürü, çocuk sahibi olmak bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kadına verilen doğurganlık özelliğinden dolayı özellikle, kadının çoğunun olması toplum açısından da bir önem arz etmektedir. Hem biyolojik hem toplumsal olarak kadına atfedilen bu özellik nedeniyle çocuğu olmayan çiftlerde, genellikle kusur kadında aranmaktadır. Halbuki, bu durum kimden kaynaklarsa kaynaklansın bir kusur olarak görülmemelidir. Nedenleri araştırılıp tedavi yoluna gidilmeli, tedavisi yoksa da durum kabullenmelidir.

Ağıt örneklerimizde de gördüğümüz üzere, bu durum evliliklerde ve toplumda özellikle kadın açısından kanayan bir yara olmuştur. Kusur ilk olarak kadında arandığı için çocuğu olmayan gelinler, psikolojik ve sosyolojik açıdan zan altında kalmışlardır. İçinde buldukları durumları ve hissiyatı ağıtlarla anlatmışlardır.

Toplumumuzda özellikle soyu devam ettirme görevi erkek çocuğa atfedilmiştir. Bu nedenle ailede erkek çocuğun olmaması da bir sorun olarak görülmüştür. Çocuksuzluğun yanı sıra erkek çocuğun olmamasından da kadın sorumlu tutulmuştur. Bu durumu yaşayan kadınlar da dertlerini ağıtlara sığınarak anlatmışlardır. Çocuksuzluk konulu, on dört ağıt tespit edilmiştir.

Çocuğu olmadığı için eşinden, kaynanasından ve yakın çevresinden hep soyutlanan gelinler; sıkıntılarını, acılarını ve kendinin de bir çocuğa duyduğu özlemleri ifade etmişlerdir. Annelik iç güdüsü ağır bastığı vakit, yaşadıkları buhranları efsanelere, türkülere dahi konu olmuştur. Bu konuda, türkü-ağıt mahiyetinde olan “Taş Bebek Türküsü” önemli bir örnektir.

“Konya’da bir gelinin tam yedi yıl çocuğu olmaz. Bunun üzerine kocası hep başka birisiyle evleneceğini söyler. Gelinin kocasının sabah namazı için camiye gittiği bir gün gelin, taş büyüklüğünde bir bebeği giydirip beşikte sallamaya başlar. Bu sırada taş Allah tarafından canlanır. O sırada gelin, bu ağıdı yakmış:” (Küçükbezirci, 2013: 56-57).

Daş bebek beşikten düştü,

Annesinin aklı şaştı,

Babası ondan gaşdı. (Küçükbezirci, 2013: 56-57)

Bu örnekte görüldüğü üzere, soyun devamı ve çocuk o kadar önemsenmiştir ki bekar olarak ölen kişilere dahi çocuksuzluğu üzerinden ağıt yakılmıştır.

Oğlansızın Ürüsüm’ü,

Ölür elin bucağında.

Diz çökmüş Kur’an okuyor,

Koca kitap kucağında. (Özdemir, 2001: 121)

Kadanı alıyım Haçça,

Öyle dediğime küsme.

Benim oğlum dal Kekilli,

Gelinim de gezer yosma. (Özdemir, 2001: 128)

Öyküleriyle birlikte verilen ağıt metinlerinde, çocuğu olmayan kadınların kendi ağızlarından ağıtlara yer verilmiştir. Bununla beraber, çocuğu olmayan gelinlere üzülen yakın çevresi de duygularını dile getiren ağıtlar söylemişlerdir.

“Dirmil’in köklü ailelerinden İbiş Efendilere mensup olan Hacı İbrahim, üç kez evlenmesine rağmen altı kız çocuğu sahibi olmuş ve hep soyunu sürdürecektir bir erkek çocuk hayaliyle yaşamıştır. 1901 senesinde dördüncü ve son kez, bu sefer erkek çocuğum olsun umuduyla Kuşdili köyünden Halil kızı Şehri ile evlenir. Evlendikten altı ay sonra hacca gider ve hac dönüşünde İzmir-Urla’da vefat eder. Şehri Gelin, bir senelik evli ve çocuksuz olarak eşinden dul kalır. Çocuksuz ve kocasız bir gelinin daha fazla kocasının evinde kalması uygun görülmez. Çünkü eşi öldüğü için nikâhı düşmüştür ve bir çocuğu da yoktur. Akrabaları gelirler ve kocasından düşen terekeyi de yanlarına alarak dağlardan aşşa aşşa Şehri Gelin’i geriye, köyüne götürürler. Bu sırada Hacı İbrahim’in diğer eşlerinden olan kızları, duygusal anlar yaşarlar ve öz anaları gibi sevdikleri Şehri Gelin’in arkasından ölmediği hâlde ağıtlar yakarlar:” (Özdemir, 2015: 115).

Şeğri gelin, gaşık sapı henterisini keysin,

Ak bakırını eline alsın da garagöz geyunun içinde bulansın. (Özdemir, 2015: 115)

“İrahma Hatun, Avşar Söğütlü köyünde veli iken boşanır ve kızının yanına sığınır. Bu sırada Toklar köyünden Sarı Kaha ile evlenir. Sarı Kaha da İrahma ile başka evliliğinden oğlu olmadığı için evlenir. Ancak bunların da bir kızı olur kırklı iken ölür. Aradan dokuz on yıl geçer bir daha çocukları olmaz. Sarı Kaha üçüncü evliliğini yapar. Bu evlilikten bir oğlu olur. Sarı Kaha, artık İrahmayı istemez ve evden kovar. Bu durumlara üzülen İrahma, bu ağıdı söyler:” (Özdemir, 2001: 115).

Babam tütünden gelir de,

Mencilis dinler sözünü.

Oğlum yok vasiyet edem,

İrahma çalsın gözünü. (Özdemir, 2001: 115)

“Sarız Yalak köyünden Asaf Ağa’nın, evli olduğu halde hiç çocuğu olmamıştır. Hanımı Hacı Emine tarafından bu ağıt söylenmiştir:” (Özdemir, 2001: 119).

Oğlansızlık ne zorumuş,

Dokunuyorlar edeme.

Ana aklın’ al başına,

El oğlan vermez adama. (Özdemir, 2001: 119)

“Avşarların göçebe yaşadığı dönemlerde bir beyin oğlu muhteşem bir düğünle evlenir. Yıllar geçmesine rağmen çocuğu olmayan bey için obada bir telaş baş gösterir. Çünkü bey ocaksız olmaz. Bunun üzerine beyin oğluna yeni bir gelin alırlar. Düğün gecesi yeni gelin ve damat gerdeğe girince eski gelin alır başını gider. Akli karışık bir şekilde dağ tepe gezen gelin dereyi geçerken bir ak taş bulur. Onunla konuşmaya başlar. Tanrıya, ermişlere dua ederek bu taşta can vermelerini ister. Sonunda duası kabul olur ve ak taşta can verilir:” (Özdemir, 2001: 350).

Ağdaş diye belediğim,

Tülbentime doladığım,

Hak’tan dilek dilediğim,

Mevlam bu taşa can versin. (Özdemir, 2001: 350)

Küçük gelinim dura dursun,

Büyük gelinim sebebi. (Esen, 1997: 100)

“Efendi Mortaş, sevilen sayılan biridir. Efendi'nin tek sorunu çocuğunun olamamasıdır. 1946 yılında vefat ettiğinde, eşi çocuksuzluk durumunu da dile getiren bir ağıt söyler:” (Özdemir, 2001: 114).

Kadanı allım dayısı,

Eşim ellerin iyisi,

Obalar hergin ederken,

Hozan kalıcı Kıyı'sı. (Özdemir, 2001: 114)

“Avşar, 1800'lü yıllarda evlenir ancak hiç çocuğu olmaz. Hastalanınca Avşar'ı bir koyun derisine çekerler yani içine koyarlar. Avşar, koyun derisinin içinde bayılır ve ölür. Durumu haber alan ağıtçı Kır Sultan, üç günde cenaze evine anca gelir.” (Özdemir, 2001: 119-120).

Maşat'ta var odası,

Bana gelmedi kadası.

Oğlu da yok boz Avşar'ım,

Yalandan elin “edesi”. (Özdemir, 2001: 119-120)

“Pınarbaşı Halloğlu Topuz; varlıklı, sevilen ve sayılan bir kişidir. Tüm bunlara rağmen bir çocuğu olmamıştır. Ölüğünde herkes ona üzülmüştür.” (Özdemir, 2001: 122-123).

Kabaktepe kar yatağı,

Sarıyecek gül biteği.

Kardeşimin gelinleri,

Şateri zubun eteği. (Özdemir, 2001: 122-123)

“Uzun yıllar çocuğu olmayan bir kadın, doktorlara ve hocalara başvursa da olumlu bir sonuç alamaz. Bu duruma çok üzülen kadın:” (Şimşek, 1993: 265).

Böyle işi gördünüz mü,

Yaralıyım, sardınız mı?

Yok benim de oğlum, kızım,

Bilenlere sordunuz mu? (Şimşek, 1993: 265)

“İki tane kocasını arka arkaya seferberlikte şehit veren Dirmilli Çimen Cenneti (Cennet Ceylan), 1891 yılında Dirmil'de doğmuş. Önce Çimen Osman'ı ile evlenmiş ve eşi seferberlikte şehit olmuş. Daha sonra kocasının küçük kardeşi olan Çimen İbrahim'i ile evlenmiş. O da seferberlikte şehit olmuş. Çocukları da yaşamamış ve ölmüş. Böylece ömrünün sonuna kadar çocuksuz ve kocasız olarak yaşamış. 7 Şubat 1965 günü vefat etmiş. Vefat etmeden kısa bir süre önce hasta yatarken, çocuksuz olmasına içerlemiş ve kendi kendine yas edip ağlamış:” (Özdemir, 2015: 168).

Ak tavannar çakdırdım,

İçine ğiren gelsin

Dıġanımı galaylatdım,
Havlayı ġaran gelsin! (Özdemir, 2015: 168)

3.3.2.5. Gelin ve Kuma İlişkisi

Kuma, kelime anlamı olarak; “*Aynı erkekle evli olan kadınların birbirine göre adı, ortak*” demektir (Https://sozluk.gov.tr/).

Kuma, evli bir erkeğin yeniden, eşinin üzerine başka bir kanla evlenmesidir. Çok eşlilik yani poligamidir. Tek bir erkeği, birden fazla kadının paylaşmasıdır (Bozkurt, 2012: 46).

Bu durumun çeşitli nedenleri olabilir. Bu nedenler arasında; ataerkil yapıdan kaynaklanan nedenlerle bu durumun toplumumuzda yaygın olması, hem kadın hem erkeğin eğitim seviyesinin düşük olması, ailelerin çok fazla çocuġa sahip olmasıyla yaşanan ekonomik zorluklar, erkek evlat sahibi olma arzusu, kişilerin sosyal çevresi ve akrabalık ilişkileri, aile içi ekonomik olarak ihtiyaç duyulan iş gücü, dinî ve geleneksel inançlar, evliliġe geç kalan kadınların evde kalma korkusu yer almaktadır (Şen- Gümüş, 2020: 218-219).

Artun’a göre; eşinden çocuġu olmayan erkeğin yeniden evlenmesidir. Bu durumda ilk eş, sonraki eşin yanında ikinci plana düşmektedir (Artun, 2015: 197).

Tanımı ve sebepleri verilen kuma gelme ya da gitme denilen durum toplumumuzda görülen bir evlilik çeşididir. Sebebi ne olursa olsun hem üzerine kuma gelen kadını hem de kuma olarak giden kadını etkileyen bir durumdur. Bu durum, kadınları hem sosyolojik hem de psikolojik olarak etkilemektedir. Bu durumdan dolayı yaşadıkları üzüntüyü başkalarına anlatamayan kadınlar, çareyi aġıt yakmakta bulmuşlardır. Aġıt yakarak, dertlerini ve kederlerini dizelere dökmüşlerdir. Eve gelen kuma ve üzerine kuma getirilen kadının söylediġi sekiz aġıt tespit edilmiştir.

Aşağıdaki ilk üç aġıt, kuma olarak gelen ancak aradığı rahatı ve huzuru bulamayan kadınlar tarafından söylenmiştir. Kuma olmayı kendi isteġi ile kabul edenler, buna pişman olarak geri baba evine dönmüşlerdir. Bu isteklerini de aġıtlarda belirtmişlerdir. Kendi rızası dışında kuma olarak verilen gelinler, kaderlerine küsmüşlerdir. Onları bu duruma düşürenlere de veryansın etmişlerdir.

Dinleyin hey obalılar,
Anamgile varayım mı? (Kabacalı, 1997: 366)

Minnet edin şu geline,
İkiz Hacı eldeyiken (Temiz, 2005: 519)

“*Zaide adlı genç bir kız, başka bir köye kuma olarak verilir. Orada geçinemez ve obasına geri döner. Yaşadıkları ile ilgili aşağıdaki aġıdı yakar.*” (Berker, 2018: 120).

Kırk kalem zıbın karalı,
Yağlıyım ucu paralı.
Kaç ay oldu a gavurlar,
Anamgilden ayrılalı. (Berker, 2018: 120)

Üzerine kuma getirilen kadınlar, bu durumu kabullenmekte zorluk çekerler. Eşini ve evini paylaşma fikri onları derinden yaralar. Bu duyguları içinde biriktiren kadınlar, aġıtlar vasıtasıyla hâllerini anlatırlar. Aġıtlarda, kumalarının ve kocalarının olumsuz yönlerini bir bir

sıralamaktadırlar. Ağıtlarda, kumaların dış görünüşü ile ilgili alaycı sözlerini görmekteyiz. Ayrıca kendi hâli pür melâllerini açıkça söylemektedirler.

Bozkuyu'dan gelin geldi,
Gadirli zarkadak durdu,
İki avrad yedi çocuk,
Aman bu herif gudurdu. (Temiz, 2005: 622)

Çamın da dalları yeşil,
Gelin akılcını deşir,
Anamın keleş çaylamış,
Gelinin annı parlamış (Temiz, 2005: 517)

“Abdullah isimli adamın, üç tane karısı vardır. Bunların üzerine bir de seksen yaşında bir kadını kuma getirir. En büyük hanım olan Ayşe, bu duruma kızarak şu ağıdı söyler:” (Şimşek, 1993: 245).

Bire filik, bire filik,
Yoldun bizi yoluk yoluk.
Sekseninden sonra,
Lâyük miydi sana koca. (Şimşek, 1993: 245)

“Ayşe adında bir kadının üzerine, seksen yaşında bir kuma gelir. Kuma, bir de hamile kalınca Ayşe Hanım bu ağıdı söyler:” (Şimşek, 1993: 246).

Ağla Ayşe gelin ağla,
Alnına al yağlık bağla.
Belki yalan çıkar anam,
Cannanasın da öyle söyle. (Şimşek, 1993: 246)

“Adamın birinin çocuğu olmadığı için beş kadın ile evlenir. Dört kadın sonradan gelen Çerkez kızını istemezler. İkinci kadının bacısı, dört kumanın derdini şöyle dile getirir:” (Şimşek, 1993: 247).

Emiş'imın yanar özü,
Sakine'nin titrer dizi.
Datlı ekmek yedirmiyor,
Yavız geldi Çerkez kızı. (Şimşek, 1993: 247)

3.3.2.6. Gelin ve Toplumu Etkileyen Olaylar İlişkisi

Toplumu derinden etkileyen sel, deprem, yangın, kuraklık, salgın hastalıklar karşısında kişiler; düşüncelerini, duygularını, hissettiklerini anlatma gereği duymuşlardır. Bu duygularını sanat seviyesinde şiirlerle, anonim ya da sahibi belli olarak halka sunmuşlardır (Kaya, 2004: 317).

Düğün öncesi dönemde değindiğimiz bu konu, düğün sonrası dönemde de karşımıza çıkmaktadır. Ağıtlarda; deprem, sel gibi doğal afetlerin yanı sıra savaş ve göç gibi beşerî

sebepler ön plana çıkmaktadır. Bu bölümde; gelin ve toplumu etkileyen deprem, sel, savaş ve göç felaketleri üzerine söylenen ağıtlar, tespit edilmiştir. Sevgilinin, sözlünün ve nişanlının ölüm acısı üzerine; evli olanların eş ve çocuk acıları da eklenmiştir. Yaşanan toplumsal olayları gelinler, otuz yedi ağıt metni yoluyla aktarmışlardır.

Yaşanan toplu ölümler nedeniyle kişiler, hayattan muratlarını alamadan göçmüşlerdir. Geride kan içinde gelinlikler, yiğitlerin darmaduman olmuş yuvaları kalmıştır.

Evlisi, nişanlısı, murat almamayı,

Ölüm döşeğine teslim olmuş Erzincan. (Şimşek, 1993: 49)

Hani oğlum, gelinlerin,

Dayıların, emmilerin. (Kara, 1993: 24)

Süsleyip bezeyip gelin etmiştik,

Taze damatlardık, horon tepmiştik. (Kara, 1993: 41)

Gelin, damat, çocuk, evlatlarımızı,

Ağzını açıp da yuttu şu deprem. (Kara, 1993 :47)

Duvaklı gelinler, sürmeli kızlar,

Ana babasının ciğeri sızlar. (Kara, 1993: 76)

Oğlanı verdim güveği,

Toprağın altında kaldı bebeği. (Kara, 1993: 108)

Düğünler neşesiz bayram kara,

Açtın bağrımıza kanlı bir yara. (Kara, 1993: 252)

Komşum taze gelin anasın arar,

Sabahınan erken zülfünü tarar. (Kara, 1993: 201)

Taze gelinlerin dul mu kaldılar,

Kaderlerine razı mı oldular. (Kara, 1993: 234)

Binlerce evli, nişanlı,

O bembeyaz gelinlikler oldu kanlı. (Kara, 1993: 93)

Erzincan dedikleri bir çukur ova,

Gelinler yiğitler yapmışlar yuva. (Kara, 1993: 158)

Habersizden geldi deprem Afyon'a,

Hep evler yıkılmış durur yan yana,

Ağlayıp durur gelin ganyana,

Nasıl gıydı gaderleri canlara. (Temiz, 2005: 649)

Âşık ilhâmî'yem bağrım yaralı,

Nice gız gelinin zülfü garalı. (Elçin, 1990: 228)

Murat aldırmadı geline kıza,

Aman Allah'ım sen imdat eyle. (Parmaksız, 2010: 303)

Ne analar garip garip ağlamış,

Ne gelinler kara çember bağlamış.

Ciğerleri yanmış keder ağlamış,

Ağlama cennetü elvana geldim. (Parmaksız, 2006: 328)

Gençte ihtiyarda, gelinde kızda,

Yaktı ciğerleri deldi zelzele. (Özkaya, 2014: 314)

Yaşanan sel felaketi toplumu derinden sarsmış, üzerine ağıtlar yakılmıştır. Sellere kapılıp giden gelin ve kızlar ağıtlara konu olmuştur.

Kotayan'ın gelinlerini sel aldı gitti,

Kotayn'ın kızlarını kum aldı gitti. (Elçin, 1990: 50)

Gelin Ayşem sele gitmiş,

Yosunları tuta tuta. (Bali, 1997: 112)

Ahar suyu serin olmaz,

Sara kimin gelin olmaz. (Bali, 1997: 114)

Bulaşıcı hastalıklar, bir bölgeyi hatta dünyayı etkisi altına alabilmektedir. Son iki yılda dünyaca yaşamış olduğumuz covid salgını buna en güncel örnek olmuştur. İnsanların yaşam alanları sınırlanmıştır. Salgını önlemek amacıyla devletler, çeşitli kısıtlamalar yapmışsa da yüz binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Buna benzer salgınlar, tarih boyunca da görülmüştür. Gerek bölgesel olarak gerek daha geniş çaplı olarak ortaya çıkan bu hastalıklar, insanların hayatını derinden etkilemiştir. Bu da ağıtlara konu olmuştur.

Bazı kaynaklara göre Türkmenlerin bulaşıcı bir hastalığa yakalanması ve bunun sonucunda çok insan kaybetmeleri sebebiyle aşiretin yazın yaylalara çıkmasına izin verilmemesi üzerine söylenmiştir:

Kız gelin kalmadı hep hasta yatar,

Nen çalmaya tutmaz oldu dilimiz. (Görkem, 2001: 194)

Doğal afetler denince akla gelenlerden biri de çığ felaketidir. Özellikle dağlık bölgelerde sıkça yaşanan bu olay ölümlere sebebiyet vermektedir. Çığ altında kalarak ölenler için geride kalanlar, çeşitli ağıtlar yakmışlardır. Ölenlerin kimisi nişanlı kimisi evli kiminin geride çocukları kalmıştır. Aşağıdaki metin örneği, ölenlerin geride kalan eşleri tarafından söylenmiş bir ağıt metnidir.

“Keprin Köyü’nden Zülfikar, Nurettin Hacı Mehmet, Kirikler Köyü’nden Ali, Battal ve İmamkulu Köyü’nden Mustafa Adana’ya çalışmaya gitmek için yaya olarak yola çıkarlar. Mevsim kıştır. Avşar gençleri genelde yazın köylerinde çalışırlar, kışın da çok soğuk olmadığı için Adana’ya çalışmaya giderler. Toroslar’ın Doruca mevkinde çığ altında kalırlar ve hepsi ölür. Gençlerden bir kısmı nişanlıdır bir kısmı evli. Ağıdı ölen gençlerin nişanlıları, eşleri, anaları ve bacıları birlikte yakarlar:” (Ulaş, 2014: 340-341).

Anamın ettiği kete,

Hiçbirini yemedin mi?

Çığ öteden yürüyünce,

Ben özneyim demedin mi?

Poyraz dağları yakıyor,
Nişanlım beni gözlüyor.
Ben garibim garip anam,
Evim burnumda tütüyor. (Ulaş, 2014: 340-341)

“*Hirfanlı Barajı ’nda devrilen kayıkta dört kişi vefat etmiştir. Kayığın devrilmesi sonucu ölenlerin acıları, Meryem Gelin üzerinden anlatılmıştır.*” (Umucu, 2013: 194).

Karalı haber köye tez ulaşır,
Meryem gelin başucumda dolaşır.
Bacılarım koyun gibi meleşir,
Vadem tamam oldu daha ne çare,
Zalim baraj kıydın dört tane cana. (Umucu, 2013: 194)

Kıtlık; “*Kıt olma durumu, ihtiyaca yetmeyecek kadar azlık, az ve zor bulunma. Kuraklık, savaşı vb. nedenlerle ürünün yetişmemesi ve bundan doğan açlık. Yiyecek maddelerinde görülen darlık.*” (<https://sozluk.gov.tr/>). Toplumun derinden etkileyen kıtlık durumu da ağıtlara konu olmuştur. Kıtlık, o kadar yoğundur ki gelinler ve kızlar dahi ihtiyaçları için elinden geleni yapmaktadır.

Yüreğime düştü bir ince sızı,
Kuş yemeği toplar gelini kızı.
Kullarda fayda yok sen doyur bizi,
Aman Allah ne olacak halimiz. (Umucu, 2013: 208)

Toplumsal gelişmeler neticesinde dönemseller olarak zorunlu göçler meydana gelmiştir. Göçler, toplumdaki bireylerin yaşam tarzlarını, sosyal ve ekonomik hayatlarını derinden etkilemiştir. Kişilerin doğup büyüdüğü, geçmişteki anılarını, gelecekteki hayallerini yaşadıkları mekânları terk etmeleri oldukça güçtür. Bu durumu yaşamak zorunda olanlar, geçmiş ve geleceklerini şekillendirdikleri alanlardan uzaklaşmak zorunda kalmışlardır. Bu zorunluluk hâllerinde yaşadıkları olumsuzlukları kelimelere dökmüşlerdir. Gelinlerin, kızların yüklerinin artması da ağıtlara yansıtılmış, onların üzerinden ağıtlar yakılmıştır.

“*Avşarlar, Cerit ve Tecirli aşiretleri ile yaptıkları savaşlarda galip gelirler. Hükûmet Avşarlar’ı Diyarbekir’e iskâna mecbur eder. Âşık bu iskândan duyulan üzüntüyü dile getirir.*” (Elçin, 1990: 190).

İsken oldu gelinleri kızları,
Gene karsalandı gülü Avşar’ın. (Elçin, 1990: 190)

“*Bu şiir, Avşarların iskânında söylenmiştir. Fakat hangi iskânda söylendiği bilinmemektedir. Çünkü, Avşarlar yedi kez iskâna zorlanmıştır.*” (Özkaya, 2014: 321).

İskân oldu gelinleri, kızları,
Duydum Kars'a gitmiş gülü Avşar'ın. (Özkaya, 2014: 321)

Halkımızı derinden yaralayan, genç delikanlıları toprak altına koyan savaşlar; geride kalanları her açıdan etkilemiştir. Savaşın yaşandığı coğrafyada hem şehitlerimizin acısı hem de bozulan düzenin verdiği acı ağıtlara yansıtılmıştır. 93 Harbi (Osmanlı-Rus Savaşı) sırasında donarak şehit olan askerlerimiz hiç unutulmamış, ağıtlarla anılmışlardır. Türk milleti açısından

önemli bir yere sahip olan Kurtuluş Savaşı dönemleri, bu acıların yoğun yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde, askere çağrılan gençlere, gidip de geri gelemeyen şehitlere çok gözyaşı dökülmüş, ağıtlar söylenmiştir. Özellikle geride kalan sevgili, eş, kardeş ve analar acılarını ağıtlarla dile getirmişlerdir. Gelinlerin ve kızların gözyaşları ağıtlarla işlenmiştir.

Akşam oldu yatılmıyor,

Gelinlerin zarıyınan. (Esen, 1997: 147)

“Halk arasında, 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı Rus Harbi’nde 90 bin Türk askerinin öldüğü ve bu savaşın Türk milletinin hafızalarından hiç silinmediği bilinmektedir. 93 harbinde dört oğlunu da şehit veren Sindelli Avşar Gara Zala Osmanlı Rus savaşını anlatan ve doksan bin şehidin ardından şu ağıdı yakmıştır. Savaş zamanında Osmanlı ülkesinde o kadar yokluk var ki, köylerde askerlik çağına gelmiş bütün gençler askere alınmış, köylerde sadece yaşlı kadınlar ve ihtiyar ve hasta erkekler kalmıştır. Tarlada sabanın sapından tutacak erkek yoktur.” (Özkaya, 2014: 348).

Her nereye vardımısa,

Gelinler çifte gidiyor. (Özkaya, 2014: 348)

Birinci dünya savaşı sırasında “Kafkas cephesi” ne gönderilen askerlerimiz, soğuktan donarak daha savaşa girmeden şehitlik mertebesine ulaşmışlardır. Bu elim olay sonucu halkımız ağıtlar söylemiş ve acılarını dile getirmişlerdir.

Adam olan hergediyor,

Olmayanlar tergediyor.

Her nereye vardığıysam,

Gelin çifte gidiyor. (Özdemir, 2001: 35-36)

“Doksan Üç Harbi, diye bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşlarında şehit olanlar anısına bu ağıt, Cingözoğlu Âşık Seyit Osman tarafından söylenmiştir.” (Özdemir, 2001: 42).

Avşar’da uşak kalmadı,

Ladif gitti sürüyünen.

Sabahaca yatamıyom,

Gelinlerin zarıyınan. (Özdemir, 2001: 42)

“Erzurum Sarıkamış’ta Osmanlı –Rus Savaşı’nda on binlerce askerimiz şehit olur ve ardından birçok ağıt yakılır. Bu ağıtlardan biri de Andırınlı Fatma Benli’ye aittir. Ağıdın yakılma tarihi belli değildir.” (Temiz, 2005: 247).

Erzurum’u dersen demir eşikdir,

Sofrası dökülmüş altın gaşıkdır,

Nice gelin verdik yanı beşikli,

Gelinlerin esir geden Erzurum. (Temiz, 2005: 247)

Tarih sahnesinde gördüğümüz önemli olaylar; hayatımızı, geleceğimizi, edebiyatımızı ve duygularımızı derinden etkilemiştir. Özellikle insan kıyımlarının yapıldığı dönem ve bölgelerde ağıtlar çeşitlenmiş, zulümler sözlerle anlatılmıştır. 1915 olayları, zulümlerin ve yapılan kıyımların derinden ve yoğun bir şekilde görüldüğü bir dönemdir. Bu dönemde, yaşananlar tarihin derinliklerinde hep lanetle anılmıştır. Bu dönemde, özellikle erkeklerin askerlik vazifesi nedeniyle evlerinden uzak olması sebebiyle evin bütün yükü kadınlara

kalmıştır. Bu yükün üzerine bir de bu zulümler eklenmiştir. Kıyıma uğrayan gelinler, kızlar ve çocuklar hâlâ ağıtlarla anılmaktadır. Aşağıdaki ağıtlar, bu dönemde gelinlerin ve kızların hatta diğer kişilerin gördüğü zulümler üzerine söylenmiştir.

“1915 Tehcir olaylarında Ermeniler, Türk köylülerine zulmetmeye başlarlar. Çeşitli şekillerde zulümler devam eder, hatta ana karnındaki çocukları çıkarıp kaynatarak yine annelerine yedirirler. Türk köylerinde on iki çocuklu bir ailenin çocuklarını ve babalarını da katlederler, fakat anneleri olan Melek Anayı hizmet için sağ bırakırlar. Türk çeteleri köyü kurtarmaya gelirken Ermeniler Melek Anayı da katlederler. Köye giren Türkler kâğıda yazılı olarak bunu bulurlar:” (Kır, 2008: 64).

Gün görmemi gelinleri,

Süngü ile oynattılar. (Kır, 2008: 64)

“Ermeniler, Türk köylerindeki askere alınmayan yaşlı erkekleri öldürür, kadınlara işkence eder, hatta bebekleri analarından alıp kazanlarda kaynatarak, kuzu eti diye öz analığına yedirirler. Ermeni köylerinin birinde Müslüman bir Türk ailesi vardır. Bu ilenin on iki çocuğunu ve babalarını öldürürler. Anaları olan Melek Hatun’u ise kendilerine hizmet etsin diye sağ bırakırlar. Kurtuluş Savaşı’nın başlangıcında Türk köylüleri de silahlanır ve köylerini korumaya, Ermenilerin elindeki Türkleri kurtarmaya başlar. Ermeniler, Türklerin baskınından önce Melek Hatun’u öldürürler. Bu ağıt Melek Hatun’un evine giren Türk çeteleri tarafından bir kâğıda yazılmış şekilde bulunur. Bu ağıdı bulan Türk çetelerinin komutanı, on bir yıl gönüllü askerlik yapmış, Ermenilere karşı, sayısız kahramanlıkları ile bilinen, Dağlıcalı Ahmet Çavuş’tur. Ağıdı ondan duyarak öğrenip ezberleyenler, bu şekilde günümüze kadar ulaştırmışlardır. Ağıt birçok kişi tarafından bilinmekle beraber, tam olarak Ahmet Mercimek’ten derlenmiştir:” (Dikici vd., 2008: 63-64).

Gara kazanı çattılar,

Bebekleri gaynattılar.

Gün görmemiş gelinleri,

Süngü ile oynattılar. (Dikici vd., 2008: 63-64)

“Kurtuluş Savaşı yıllarında, Adana’nın Saimbeyli ilçesinde, acımasızca katliam yapan Ermeniler, yüzlerce kişiyi katleder ve o şehitlerin arkasından aşağıdaki ağıt yakılır:” (Temiz, 2005: 310).

Gara kazanı çatdılar,

Bebekleri gaynatdılar,

Gün görmemiş gelinneri,

Süngüyünen oynatdılar. (Temiz, 2005: 310)

“Andırın’ın Geben kasabasındaki Ermeniler, göç ederken yüzlerce insanı ve çocuğu öldürür, kadınların ırzına geçerler. 30 tane kızı da alıp götürürler. Ölmüş anneyi emen yavruyu gören birisi dayanamayıp o acıyla aşağıdaki ağıdı söyler:” (Temiz, 2005: 668).

Gebenin de önü esik,

Gün doğmadan külge basık,

Yavırımış goca gavır,

Sekiz gelin birden kesik. (Temiz, 2005: 668)

Savaşa katıldık gelinni gızlı,

Nice koç yiğitler alını yaldızlı,
Yirmi iki gece hem de gündüzlü,
Nöbet tuttuk Maraş sokaklarında. (Temiz, 2005: 681)

3.3.3. Gelin ve Ölüm İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar

3.3.3.1. Gelinin Ölümü Üzerine Söylenen Ağıtlar

3.3.3.1.1. Gelin ve Anne İlişkisi

Ölüm, kişilerin çevresindeki sevenlerini üzer ve yasa boğar. Özellikle kişiyi doğuran annesi, bu durumdan en çok etkilenen kişi olur. Evladını toprağa koymak zorunda kalan bir annenin acısı şüphesiz tarifsizdir. Annelerin yaşadığı acıyı en net şekilde ağıtlarda görebiliriz.

Gelin olup ana ocağından ayrılan kızının hasretiyle yaşayan anne, kızının ölümüyle sarsılır. Gelin kızın, geride bıraktığı eşyalar, hatıralar annesinin acısına eşlik etmektedir. Anne kızına ağıt yakarken kızının güzelliğinden, maharetlerinden, hünerlerinden, ahlakından, yaşından bahsetmektedir. Kızının geride bıraktığı çocuğu varsa, çocuğunun adına da üzülür. Tüm bu duyguları, düşünceleri ağıda yansıtmaktadır. Gelin giden kızı ölen annenin söylediği, elli dört ağıt tespit edilmiştir.

Acılı anne ağıtlarda, kendisini evlat acısıyla sınavan kadere zaman zaman sitem etmektedir. Zaman zaman da kızının ölümünü bir düğün gibi görmektedir. Düğünlerde yapılan adetleri (düğün kurma, çeyiz düzme, bayrak dikme, kuşak bağlama vb....) sıralayarak onu ebediyete uğurladığını söylemektedir.

Aşağıda verilen ağıt örnekleri gelin olduktan sonra ölen kızlar için annelerinin yaktığı ağıtlardır. Birçoğu öyküleriyle birlikte verilmiştir. Bunlardan bazıları:

Gelinin giydiği atlas,

Atlasa iğneler batmaz. (Bali, 1997: 126)

Dalgıç getir şu gelini bulalım,

Gelinsiz köylere nasıl varalım. (Bali, 1997: 152)

Özüm yandı duyalı gelin,

Yüzü kudretten boyalı gelin. (Bali, 1997: 158)

Ne yaman olurmuş gelin ölümü. (Bali, 1997: 205)

Gelinciler geçmiş Heco süslenir. (Bali, 1997: 214)

Hile yok idi kaşında,

Daha on sekiz yaşında.

Yekin Elif gelin yekin,

Kuzun ağlıyor başında. (Dikici vd., 2008: 247-248)

Ben yandım seni de yaktım,

Yenge derdine bıraktım. (Koca, 2008: 207-208)

Balyozun alışım çıkdı oduya,

Gadir Mevlam yollarını buduya,

Dokuz aylık hamileydi Şadiye,
Dünyayı görmiyen yavru ağladı. (Temiz, 2005: 373)

Gelin de sele gedermiymiş,
Kayınpeder dövmeyinen?
Gelin Anşa'mın yeşil sandığı,
Daha yeni duruyordu. (Temiz, 2005: 377)

Düğüncüler seçilecek,
Davette çay içilecek.
Yarın bayrak dikilecek,
Uyan pembe hanım uyan. (Kabacalı, 1997: 57)

Çukurova'nın cereni,
Gelin beklemez viranı. (Kabacalı, 1997: 183)

Kör olası derviş paşa,
Hep dul koydun gelinleri. (Kabacalı, 1997: 232)

Kozan dağı karlı buzlu,
Etrafı gelinli kızlı. (Kabacalı, 1997: 233)

Kürt ağanın gelin kızı,
Yeni doğmuş tan yıldızı. (Kabacalı, 1997: 236)

Ağlasana Nazmiye gelin,
Utanmanın vakti geçti. (Kabacalı, 1997: 240)

Gelin de dokuyor aba,
Ahmet'imın gözü söbe. (Kabacalı, 1997: 264)

Gelinliğin beyaz yeşil duvağın,
Bu renkler sana çok yakışır dağlar. (Dikici vd., 2008: 356)

Gökte yıldız dolanıyor,
Akan sular bulanıyor.
Ben gelini kayıp ettim,
Buna can mı dayanıyor. (Koca, 2008: 156)

Uşak telli durmam uşak,
Gelinime vurmam kuşak.
Senininen gediciyim,
Beşim (beşiğim) ayağıma duşak. (Koca, 2008: 161)

Döne'yi gelin etmedik,
Yeşil atlas ağ börneği. (Koca, 2008: 198)

Gadanı alıyım gelin,

Mor belikler salım salım. (Kemal, 1993: 72)

Yalan oldu yine yalan,

Mezarına girdi yılan.

Eşin başucuna gelmiş,

Kalk bacım boynuna dolan. (Kabacalı, 1997: 111)

Tozlu olur Gızılyaka'nın yolları!

Kaldırive Aışam uzun golları!

Kaldırılım anam gasavatları gamları! (Özdemir, 2015: 149)

“Aytan diye genç bir kız vardır. Halasının oğlu ile nişanlıdır. Fakat Ayten'in gönlü başka bir gençtedir. Bir gün gece karanlığında sessizce sevdiği gence kaçar Ayten. Kısa bir süre sonra da evlenirler. Fakat, halasının oğlu onu hiç affetmez. Sürekli intikam almak için fırsat kollar. Bir gün eltisi Elif ile tarlaya giden Ayten'i halasının oğlu görür. İki kadının yalnız olduğunu fark edince de önlerine çıkar. Kayın karısı Elif hemen oradan yüksek bir tepeye kaçar. Ayten ise 7 aylık hamiledir. Zaten yüklü olduğundan da kaçması imkânsızdır. Halasının oğlu onu bıçaklayarak öldürür. Aslında sadece onu değil doğmamış bebeğin de canına kıyarak çift katil olmuştur. Olayı duyan Ayten'e, anası ağıt yakar:” (Umucu, 2013: 128).

Ekinin içinde bir kanlı üleş,

Dizini çemle de (kuzum)anana ulaş.

Zalım Elif çıkmış da seyreylemiş,

Gaytanım gaytanım yareli kuzum,

Bebeği böğründe beleli kuzum. (Umucu, 2013: 128)

Sevin'in de yolu taşlı,

Ben ağlarım gözüm yaşlı.

Şimdi anam bura gelir,

Ardı biricik kardeşli. (Dikici vd., 2008: 39)

“Küçükhatlar köyünde yaşayan Nuray'ın genç yaşta ölümü, Annesi, babası ve iki çocuğunu yasa boğar. Bu acıyı ruhunda bütün derinliğiyle hisseden annesi onun için şu ağıdı söyler:” (Dikici vd., 2008: 273).

N'oldu gurban olam n'oldu?

Açmadan güllerin soldu.

Ayan olsun güzel Nuray,

Yerine de gelin geldi.

Gümüş yüzük barmağında,

Kutnu zıibun dırnağında,

Ben kızıma cehiz ettim,

Albıstan'ın örneğinde. (Dikici vd., 2008: 273)

“Dirmil'in eski ailelerinden Kabasakallardan Cennet Erturan'ın kızı olan Gülizar, genç yaşta evlenmiş ve evlerinin yanması sonucu yanmış da ölmüş. Sonra eski mezarlıkta yolun

hemen kenarına defnedilmiş. Kızının evlenip gittiği yer de hemen yol kenarındaymış. Anası Cennet nine, ilk defa kızının mezarının başına gittiği zaman, hemen kenarda olduğunu görmüş ve kızının evi gözünün önüne gelerek şöyle yas etmiş:” (Özdemir, 2015: 189).

Gülizar’ım gül üsdünde,

Evleri var yol üsdünde. (Özdemir, 2015: 189)

“Dirmil’in eski ailelerinden Hacı Abdullahlardan Muharrem Oğlu Mesut Türen’in ilk eşi olan Cennet Türen, Hacı Eğsik oğlu Yusuf Tuğrul’un kızı olarak 1936 yılında doğmuş. Genç yaşta Muharrem oğlu Mesut Türen ile evlenmiş. 12 Kasım 1971 günü yakalandığı hastalıktan kurtulamayarak otuz beş yaşında gencecik vefat etmiş. Öldüğü zaman, en küçük oğlu olan Veli daha beşikteymiş. Hem kendi sülalesi hem de kocasının sülalesi usta ağlayıcıları barındıran ve genç yaşta ölen Cennet Türen için çok sayıda ağıt söylenmiş:” (Özdemir, 2015: 190).

Ben Payamlı’ya, Payamlı demen,

Sarıçiçekli düz olmağanca,

Ben sonbahara, güz demen,

Sarı yarpaklı güz olamağanca.

Güzü neğneyeen, düzü neğneyeen?

İçinde Cennet gız olmağanca! (Özdemir, 2015: 190)

Gurbet ele geden gızın,

Anası görür düşünde. (Kemal, 1993: 95)

“Emirli Köyü’nden İlyas’ın kızı Sevgi, aynı köyden Cuma ile nişanlanır ve düğünleri yapılır. Sevgi gelin, kınasının yakıldığı günün akşamında, beyin kanaması geçirir ve hayatını kaybeder. Bu hazin ölüm üzerine anası Strriye aşağıdaki ağıdı yakar:” (Dikici vd., 2008: 191-192).

Ben sevgi’yi gelin ettim,

Dayıları versin yolak.

Sanki ben de gelin ettim,

Al duvaklı Sevgi gızı. (Dikici vd., 2008: 191-192)

“Bünyan’da Artukoğulları sülalesinden Zekiye isimli bir kız, Ağcalı köyüne gelin gitmiştir. Zekiye Gelin, Ağcalı’da üç aylık gelin iken hastalanır ve ölür. Bunun üzerine Zekiye’nin anası Fatma, şu ağıdı yakar:” (Kabakçı- Semerci, 2012: 436).

Bu kimin nesi derlerse,

Emin’in nazlı gelini. (Kabakçı- Semerci, 2012: 436)

“Öğretmen Şahin Bey’le evli olan Sıdika, evliliğinin ilk yılında ölür ve annesi Übeyde Hanım, bu ağıdı yakar:” (Yaldızkaya, 2018: 226-227).

Evine de kibar kızım evine,

Ben ne deyim senin kibar eşine? (Yaldızkaya, 2018: 226-227)

“Selver, genç yaşta evlendirilir ve hemen çocukları olur. Yirmi beş yaşındayken ölür ve anası bu ağıdı yakar:” (Kabacalı, 1997: 336).

Çok acele gitti yavrum,

Bakamadım çaresine. (Kabacalı, 1997: 336)

“Bu Selver’in kocası aradan bir yıl geçmeden evlenir. Selver’in annesi de bu ağdı yakar:” (Kabacalı, 1997: 337).

Daha çok ağlarım sana,

Eller çizdi çıkışını. (Kabacalı, 1997: 337)

“Karamuklu Köyü’nden Nurettin’in gelini Hürü, hamileyken hastalanır. Hastanede bir müddet tedavi görür ama kurtarılamaz, genç yaşta ölür. Eşi askeredir. Ağdı, anası ve kaynanası Zeliha (Zala) birlikte yakarlar:” (Ulaş, 2014: 139).

Yağmur yağdı sis bürüdü,

Bizim köylü hep yürüdü.

Kaynanası şöyle diyor,

Gelinimi dert bürüdü. (Ulaş, 2014: 139)

“1920’li yıllarda Taf Köyü’nden (Dadalıoğlu Kasabası) Ayşe (Bazar Anşa) isminde bir kadının, biri evli iki kızı altı ay arayla bilinmeyen bir hastalığa yakalanır ve ölürlür. Gelin olan kızın kocası İbrahim, askerdir ve bir oğlu vardır. Annesinden sonra bu çocuk da ölür. Baba askerden gelir ne karısı vardır ne de çocuğu. İbrahim kaynananın elini öper. İki kızını ve bir torununu kaybeden kaynana çok dertlidir. Olanları İbrahim’e anlatırken hem ağlayıp hem söylemeye başlar. Ağdı gelinin anası Bazar Anşa yakar:” (Ulaş, 2014: 148).

İrbehem öpme elimi,

N’ettiniz Happa gelini.

Happa’m burda can verirken,

Sen orda ettin talimi. (Ulaş, 2014: 148)

“Bir düğüne çıkarırlar, tüm tanımayan yabancı ve kendi memleketi Göksun eli düğüne akın eder. Herkesin dili tutulur. Melekler kadar güzel olan bu geline bakarlar ve gelin nazara gelir, ölür. Anası, kızının ölümünden sonra şöyle bir ağıt söyler:” (Koca, 2008:173-174).

Hele gansın anası,

Yüz gamzeli görpe gelin. (Koca, 2008: 173-174)

Böyleymiş gelinin yazısı,

Arkasından ağlar çifte kuzusu. (Yaldızkaya, 2018: 289)

“Melikviran Köyü’nden Sevim, amcası Hasan, teyzesi Elif ile birlikte komşu köye taziyeye gitmek için at arabasıyla yola çıkarlar. Zamantı Irmağı’nın üzerindeki köprüden geçerken atlar ürker, at arabası ırmağa düşer ve hepsi ölür. Ölenlerden Sevim, kaynak kişi İbrahim İzgi’nin bacısıdır. Ağdı, Sevim’in anası Mediş yakar:” (Ulaş, 2014: 243).

Ceyhan’a dökülen ırmak,

Ağ elde kınalı parmak.

Biri teyze biri yeğen,

Bu da bizden aldı örnek. (Ulaş, 2014: 243)

Isına ısına yaz gelir,

Soğuya soğuya güz gelir.

A gardaş senin yataana,
Gelin değil de gız gelir. (Özdemir, 2015: 138)

Zalım ırmak boz bulanık akıyor,
Yorgan döşek yılan oldu sokuyor. (Kabacalı, 1997: 150)

Haççam gelin oldum deyi,
Kına çaputun çözmüyor. (Kabacalı, 1997: 184)

İnce Fakı'm keklik avlar,
Ağ gelinim yayla yaylar. (Dikici vd., 2008: 177)

Perşembe akşamları o gelin dostlar,
Ölüm böyle olur mu?
Al duvaklı pullu gelin ölür mü? (Elçin, 1990: 45)

“Güllü Bibi'nin kızı, bir nedenden ötürü anne olmayacağını öğrenir ve 3 çocuklu bir adamla evlenir. Bir zaman sonra hamile olduğunu sanır, fakat bu kisttir. Tedavi edilemeyecek durumdadır ve kız ölür. Annesi:” (Kır, 2008: 43).

Bakın guzumun halına,
Gına yakmışlar eline. (Kır, 2008: 43)
Döndü'yü sorarsan allı bir gelin,
Al kana boyanmış kınalın elin. (Kır, 2008: 234)

“Köyde bir hastalık salgın olur. Bu salgında çok sayıda çocuk, genç kız ve delikanlı ölür. Özellikle gençlerin öldüğü bu salgından kurtulmak için köylüler yaylaya gitmeye karar verirler. Aşağıdaki ağıt Aynı, Ayşe ve Döndü isimli gelin ve kızını kaybetmiş bir anne tarafından yakılmıştır:” (Özkaya, 2014: 422).

Eser boyrazı da dumanı gahar,
İçilmez suları hep yosun gohar.
Gız gelin galmadı hep hasta yatar. (Özkaya, 2014: 422)

“Olay, Kadirli-Azaplı Köyü'nde 1923 yılında geçmiştir. Suların mikroflu olduğu ve kuyu suyu içildiği zaman kolera hastalığı vardır. Dul bir kadının oğlu ve kızı kolera hastasıdır fakat bilmezler. Önce kız ölür. Mezarcular gelmeden de oğlan ölür. Bu ağıdı, çocukların annesi yakmıştır:” (Çağmlar, 2009: 275).

Kapıya gelinci gelmiş,
Kızım gelin biner mola. (Çağmlar, 2009: 275)

Evlenerek başka bir köye gelin giden Zülfü Hatun, kısa bir süre sonra vefat eder. Acılı annesi bu ağıtı yakar. Kendi acısını kızının ağzından dile getirir (Altınkaynak, 1997: 476).

Zülfü değin ağılıyorduk,
Meğar gelin Güllü imiş. (Altınkaynak, 1997: 476)

Melek gibi gelin gelin olmuş. (Altınkaynak, 1997: 485)

“Allı'nın kocası, çalışmaya gideceğinde Allı'yı bir yere gitmemesi konusunda uyarır. Kaynana ve kayınbaba ise oğulları gidince Allı'ya babasının evine gitmesini söylerler. Kocası

geldiği vakit Allı'yı evde bulamayınca tüfeğini alır, kayınbabasının evine gider ve Allı'yı öldürür. Allı'nın annesi:" (Altınkaynak, 1997: 562).

Nasıl gıydın aslan oğlum,

Annı oyalı geline. (Altınkaynak, 1997: 562)

"Böbrek hastalığına yakalanan Medine gelin, annesinin böbreğini almasına rağmen vefat eder. Mehmet, bunun üzerine:" (Kır, 2008: 328).

Kendi gelin çehiz düze,

Kenan'ın büktün belimi. (Kır, 2008: 328)

3.3.3.1.2. Gelin ve Baba İlişkisi

Acıların en büyüğü olan evlat acısını yaşayan babalar, bu acılarını ağıt yoluyla dile getirmektedir. Kanından, canından olan evladını toprağa vermenin acısını yaşayan babalar da her ne kadar belli etmemeye çalışsalar da bu acıyı derinden hissetmektedir. Kızı ölen babaların söylediği, yedi ağıt tespit edilmiştir.

Körpe kızının çeşitli nedenlerle ölümünü ağıtlara yansıtmıştır. Onu düğününe uğurlar gibi kuşağını bağlayıp hem özlem hem hasret hem de acıyla toprağa uğurlamıştır.

Kadan alayım gelinim,

Daha uşakların körpe. (Esen, 1997: 53)

Gelen gelin sana kurban. (Esen, 1997: 58)

Dağlaan gara geveni!

Çiçek açar güveni güveni!

Olduydun a Hüzüme değze,

Hacı Mısdavalaan Alı'nın gelini! (Özdemir, 2015: 196)

Gızım senin adın Güllü,

Düyün gurdum usul yollu,

Cennet alâ olsun yerin,

Şah bakışım dudu dilli. (Temiz, 2005: 370)

Gelinin kapısında Durdu,

Boynunu bi yana vurdu. (Dikici vd., 2008: 228)

"Dinekbağ'da oturan 35 yaşında iki çocuk annesi Mediha'yı kocası, başka bir kadın için öldürür. Bu olaya, komşusu olan kaynak kişi babasının ağzından ağıt yakar:" (Umucu, 2013: 232).

Kızılırmak'tan suladım kara koyunu,

Bilemedin mi (yavrum) şerefsizin huyunu.

Öksüz koydun sen de iki kuzunu,

Al kızıl kanlarda yatan Mediha'm. (Umucu, 2013: 232)

“Seyid Osman’ın kız kardeşi Ayşe’yi kocasının ilk karısı kıskançlıkla ırmağa itip ölümüne sebep olmuştur.27 gün sonra dalgaların attığından bahsediyor.” (Elçin, 1990: 192-193).

Gelin Ayşe’ m sele gitmiş,

Yanı görpe guzuyunan. (Elçin, 1990: 192-193)

3.3.3.1.3. Gelin ve Kardeş İlişkisi

Ölümlerle sonuçlanan durumlarda şüphesiz, ölen kişiye en çok aile bireyleri üzüdür. Anne ve babadan yadigâr kalan kardeş, acıların en büyüğünü yaşayanlardandır. Kardeşler, birbirlerinin dertlerini, kederlerini, mutluluklarını ve sevinçlerini paylaşan kişilerdir. Kardeşlerden birinin ölümü, aynı zamanda her şeyini paylaştığın ve bölüştüğün can yoldaşının ölümüdür. Ölen gelin kıza, kardeşi tarafından söylenen yirmi dört ağıt metni karşımıza çıkmaktadır.

Gelin olarak giden abla ya da kız kardeşin ölümü üzerine geride sağ kalan kardeş ağıtlar yakmıştır. Ölüm sebebi, ölen kişinin mahiyetleri, güzelliği ağıtlara yansıtılmıştır. Kardeşinin yaşı, geride bıraktıkları ağıt dizelerinde kendilerine yer bulmuştur.

Biz de bir gelin getirdik,

Garemetler’in içinde. (Dikici vd., 2008: 139)

İki gelin bir oluşun,

Çiçek biter yer yarılır. (Kemal, 1993: 70)

Sen olmazsan kul olduğum,

Şiha gelin getiremem. (Kemal, 1993: 164)

Şu bacısı şu gelini,

Kardeş komadı halimi. (Kemal, 1993: 171)

Aşağıdan çıkar Acem sucusu,

Çığrınır çırpınır u delinin gelin bacısı.

Çok zor olur dostlar, eşler gardaş acısı,

Ciğerden böğrekden çıkmaz sızısı. (Özdemir, 2015: 124)

Gelin gardaş,

Canım gardaş... (Özdemir, 2015: 132)

Biz de bir gelin yitirdik,

Garemetler’in içinde. (Kır, 2008: 139)

Uyan artıh gelin bacım. (Altınkaynak, 1997: 504)

Hacı’ya düğün gurarsan,

Mevlid’inen gelin getir. (Görkem, 2001: 363)

Gadan allım emmim gızı,

Guzün düğün ediciğim. (Altınkaynak, 1997: 396)

Gelinini gelin etdim,

İy etdin bacım ey etdin oooyyyy oooyyy. (Altınkaynak, 1997: 413)

Gadasın aldığım gelin,

Kakili sen de saklı mı? (Altınkaynak, 1997: 419)

Ah ah...

Çattılar kazan taşını bozdular gelin başını,

Ayırdılar benden kardaşımı. (Elçin, 1990: 36)

“Nasiye Göçer, 1958 yılında Elbistan’ın Kışla köyünde Halil-Fatma çiftinin beş çocuğundan üçüncüsü olarak dünyaya gözlerini açar. Gün günü gelişir; 16 yaşına ayak bastığında etraftan düniürcüler gelip gitmeye başlar. Bunu fark eden Nasiye’nin emmisi Mehmet: “Otumuz olsa oğlanımıza yeter, ben Nasiye’yi oğluma aldım.” der. Böylece emm’oğluyla evlenen Nasiye’nin gelinlik dönemi başlamıştır. Günler haftaları, haftalar ayları kovalar ve ilk çocuğuna hamile kalır. Vakit tamam olur, lakin şartlar tamam olmadığından, doğum köyde gerçekleşemez. Geçen zamanın aleyhine işlediği Nasiye’yi Elbistan devlet hastanesine getirirler. Burada ilk müdahale yapılırsa, doktorlar acilen Malatya’ya yetiştirilmesi gerektiği yönünde telkinlerde bulunarak sevkine karar verirler. O günkü şartlarda yola çıkarılan Nasiye, Darıca mevkiine varıldığına Hakkın rahmetine kavuşur. Alı yeşili solmadan kara toprağa giren Nasiye’ye kardeşi Ejder göçer şu ağıdı yakar:” (Kabakçı-Semerci, 2012: 218).

Beyaz tene siyah saçlar,

Ne de güzel yakışırdı.

Ela göz üstüne kaşlar,

Ne de güzel yakışırdı. (Kabakçı-Semerci, 2012: 218)

“Gelin Ayşe, Söğütlü obasına gelin gitmiştir. Kocasının dayakları yüzünden kendisini suya atmıştır. Cesedi uzun süre bulunamayınca kardeşleri su kenarında ağıtlar yakmıştır:” (Kabacalı, 1997: 146).

Gelin Ayşe’ m sele gitmiş,

Karnındaki kuzu ile.

Elin oğlu dövmeyinen,

Deryalara düşen gelin. (Kabacalı, 1997: 146)

“Kız kardeşi, Habibe’nin (18 yaşında) çarpılık toprağı almak üzere gittiği topraklıkta kalarak (Mayıs 1956) ölmesi üzerine bacısı Gülkız şunları söyler:” (Kabakçı-Semerci, 2012: 357).

Bugün günlerden pazardır,

Kaldırmayın yorganı yaralar azar,

Gardeşi duyar nişanlısı sezer,

Kardeşsiz gelin olan bacım. (Kabakçı-Semerci, 2012: 357)

“1930’lu yıllarda Zelfin Köyü’nden Ali Bey, oldukça zengin bir tüccardır. Malı mülkü çoktur. İki evlidir. Birinci hanımı Durna, ikinci hanımı Gülperidir. Pampal ve Hatun isminde iki kızı vardır. Ali Bey Osmaniye’ye koyunlarını satmaya gider. Akşam kaldığı otelde rahatsızlanır kısa bir süre sonra da ölür. Cenazesi trenle Kayseri’ye getirilir, oradan köyüne

getirilir. Ağıdı, ağıtçı kadınlardan bacısı Kamile (Kemile) ile kızı Hatun yakar:” (Ulaş, 2014: 194).

Akşam odasına vardım,
Gördüm sigara külünü.
Kaymakam ile konuşur,
Büyük odanın gelini. (Ulaş, 2014: 194)

“Güssün Kerman, saçına belik ördürmeye giden yeni gelin olan kardeşinin komşusu tarafından yanlışlıkla öldürülmesi üzerine bu ağıdı yakar:” (Yaldızkaya, 2018: 314-315).

Komşuya varmış da ördürmüş belik,
Gel bacım saçını ben öreceğim. (Yaldızkaya, 2018: 314-315)
Beş senelik gelinidim,
Yükte kilimim solmadı.
Ardında gelini galık,
Sarı sümbül gimi kokar.

Nazlı gelinim nazlı,
Alnında gazili düzli.
Gelsin telli gelin gelsin,
Yavruların göresi geldi. (Ekici, 2005: 13)

“Andırın’ın Gökahmetli köyünde yaşayan Emine Gök, Torlar (Tatarlı) köyüne yaylaya gider. Orada doğum esnasında hayata gözlerini yumar. Annesi acı haberi duyunca şok geçirir. Elinde kızı Emine’nin elbiseleri vardır ve evin etrafında dönüp durmaktadır. Irmağın karşısında duran ve bir aylık evli olan Emine’nin bacısı Döne Hatun karşıdan annesini elinde Tarabulus kuşakla halay çekiyor zanneder. Hemen annesinin yanına koşar. İyice yaklaşınca annesinin elindeki elbiselerin ablası Emine Hatına ait olduğunu görür. Ablasının ölümüne çok üzülen kaynak şahıs:” (Temiz, 2005: 149).

Aynayı takmış daireye,
Ataş koyuyor yüreğe,
Gözledim gelmedi bacım,
Gelin vermişler yırağa. (Temiz, 2005: 149)

“Erdemli’nin Alibeyli köyünden olan ve Erdemli Kargıcak Mahallesi’nde oturan 75 yaşındaki Nasibe Titiz, hastalanarak ölen kardeşi için aşağıdaki ağıdı söyler:” (Berker, 2018: 182).

Kara kazan kurulmadan,
Yere kazma vurulmadan.
Ak göyneği giymeden,
Yalvarayım gelin kızım. (Berker, 2018: 182)
Acı haberi duydum gecedem,
Sen eşinden oldun ben de bacıdan.

Kurtulamayız biz bu acıdan,
Eniştem eniştem garip eniştem,
Bundan sonra halın harap eniştem. (Berker, 2018: 183)

“Ayşe Saray, 69 yaşına geldiğinde kız kardeşi kalp krizi sonucu vefat eder. Ailenin en büyüğü olarak Ayşe Saray’ı kardeşinin ölümü çok üzer. Bunun üzerine bu ağıdı yakar:”
(Berker, 2018: 184).

Beyaz gelinlik giymiş,
Yerde sürünür canım.
Aman dokuz ay bitti de,
Hayalin kalbimde
Gözümün önünde görülür canım. (Berker, 2018: 184)

3.3.3.1.4. Gelin ve Kaynana İlişkisi

Kayınvalideler arasında gelinini seven, ona hissettiği sevgiyi dile getirenler vardır. Torunlarının annesi olan gelinini öz kızları gibi sevmektedirler. Kayınvalideler, kadar sevdikleri gelinin ölümü üzerine, en az gelinin annesi kadar yıkım yaşamışlardır. Gelin-kaynana ilişkisini konu alan yedi ağıt, tespit edilmiştir.

Gelinin ölümü üzerine, ağıt söylenenlerden biri de kayınvalidedir. Oğlunun eşinin ölümü, üzerine yaşadıklarına dayanamayan kayınvalide üzüntüsünü ağıtlara yansıtır. Gelinin güzelliğini, hünerini, maharetini söylediği ağıtlarla yüceltir. Gelinin geride öksüz kalan çocuklarına, eşsiz kalan güveyiye olan üzüntüsünü dile getirir.

Gük gük öter havasına,
Kuşlar konar yuvasına.
Nahıl kıydın kadir mevlam,
Salid’imin(Cemile’nin oğlu) anasına.
Çulfalığı çuha bezli,
Mekiğinin sesi nazlı,
Oyum oyum ala gözlü,
Nire giden al gelinim. (Berker, 2018: 189-190)

Damımızın ardı tepe,
Gelin çıksa yorulur mu? (Kır, 2008: 112)

Ovadan gelir goyunun guzusu,
Ciğerime çökdü genç gelin acısı.
Görümcemin birinin gelini,
Birinin gelin bacısı. (Özdemir, 2015: 200)

Garşıdan gelir Acem gıralı,
Benim yüreğim evelden yaralı.

Ne gelinler öldü başı kınalı,

Bu acılar böğledir, dünne durdu duralı. (Özdemir, 2015: 202)

Gara bulud gibi ağdım havaya,

Gabarcıklı yağmır gibi yağdım ovaya.

Yükünü yüklemiş tülü mayaya,

Çekib gider yaylasına bi gelin! (Özdemir, 2015: 211)

“Gelinin biri bilinmeyen bir sebeple ölür ve cenazesine annesi yetişemez. Bu duruma çok üzülen ve ölen gelininin acısına dayanamayan kaynana, onun arkasından aşağıdaki ağıdı yakar:” (Temiz, 2005: 200).

Ne mutlu gızıyın canına,

Fakılar getirdim yanına,

Donatdım Kâbe donuna,

Gızın gitdi güle güle. (Temiz, 2005: 200)

“Bir kız, gelin olduktan üç gün sonra kayınbabası tarafından yedi kurşunla öldürülür. Sebep olarak komşuların tahriklerine kapılan kayınbabanın fazla başlık parası verdiği düşüncesidir.” (Şimşek, 1993: 250).

Altı gurşun şu sinemi bitirdi,

Son gurşunu tebdilimi şaşırđı.

Gelin Melek aş nere bişirdi,

Gıyma gannı zalim, gel bana gıyma,

Yalandır ellerin sözüne uyma. (Şimşek, 1993: 250)

3.3.3.1.5. Gelin ve Kayınbaba İlişkisi

Gelinin ölümüne üzülen ve üzüntüsünü ağıtla dile getirme yolunu seçen kişilerden biri de gelinin kayınbabasıdır. Toplumumuzda eve getirilen gelin, artık o evin kızı sayılır. Güveyinin, annesi ve babası aynı zamanda gelinin, anne ve babası da olmuştur. Kurulan bu yakınlıktan dolayı yaşanan üzüntüler, eş değer mahiyette olmuştur. Kayınbaba ve gelin arasında kurulan bu baba-kız bağı ağıtlara yansımıştır.

Hele geline geline,

Eteğın bağlamış beline. (Esen, 1997: 122)

Işığın başında döner bir âşık,

Gelinler almışsın zülfü dolaşık. (Yaldızkaya, 2018: 197)

Kızını gelin ederken,

Emmisi verir harçlığı. (Kemal, 1993: 339-341)

Gelin de bırakıp gitmiş,

Kimdir evin vekili. (Kır, 2008: 313)

“Hatice adlı kızı, 26. 11. 2004’te istemeye gider. Kızın ailesi Hatice’ye sorar. O da kabul edince hiç kızı olmayan ve gelinini çok seven kayınbaba kızının da olmayışına efkârlanarak şöyle bir ağıt yakar:” (Temiz, 2005: 477).

Yüce Mevlâ’m senden razı,

Olsun kızım ne diyeyim. (Temiz, 2005: 477)

“Asıl adı Fadime olan Ağ Gelin, çok güzel bir gelindir. Birgün bu güzel gelini Hacı isminde biri kaçıtır. Ağ Gelin’in kocası bu duruma içerler ve etrafın da dolduruşuna gelerek Fadime’yi on yedi yerinden bıçaklar ve öldürür.” (Özdemir, 2001: 158).

Şaşık Ağ Gelin’im şaşık,

Şaşık da şefre’ye düşük.

Günü yakın Zala Dezze,

Ağ elleri sallar beşik. (Özdemir, 2001: 158)

3.3.3.1.6. Gelin ve Güveyi İlişkisi

Evlilik, bir zaman sonra yol arkadaşlığına dönüşen bir süreçtir. Bu süreçte eşler, iyi ve kötü günlerini beraber geçirirler. Eşlerden biri ölünce de geride kalanı zor bir dönem beklemektedir. Bu zor dönemler üzerine, çeşitli sorumluluklar ve çocukları tek başına büyütme sorumluluğu da eklenince işler daha da zorlaşmaktadır. Eşini kaybeden gelinlerin söylediği otuz beş ağıt tespit edilmiştir.

Birçok ağıt metninin tespit edildiği bu bölümde, eşi ölen güveyinin söylediği ağıtlar yer almaktadır. Güveyiler, ağıtları acılarının da vermiş olduğu iç yangınıyla derin duygular içinde söylemişlerdir. Bazı ağıtlarda gelinin öldüğü kara günü tasvir etmiş, bazılarında gelinlerin hangi sebepten öldüklerini anlatmışlardır. Bazı ağıtlarda; gelinin güzelliğinden, anneliğinden, maharetlerinden, nasıl bir eş olduğundan bahsedilmiştir. Bazılarında ise, geride öksüz kalan çocuklarından ve kendi divane hâlinden söz etmiştir.

Davulunan gelin alır,

Hasan daha deliganlı.

Havasınan gelin ettik,

Baalere oynuyor tabağı.

Gelin Hatın’ın yüzünden,

Gönüllü asker yazıldı. (Ekici, 2005: 17)

Ayan olsun anam babam,

Yolladık büyük gelini. (Koca, 2008: 145-147)

Efkârî sen gamsız kalmazsın bir gün,

Ortada bir tabut bu nasıl düğün. (Elçin, 1990: 205)

Zor olur bacım zor olur,

Yerine gelin gelmesi. (Esen, 1997: 80)

Sabah oldu tan yerleri atıyor,

Bütün kuşlar destur almış ötüyor.

Herkes sevdiğini aldı yatıyor,
Uyan derim saçı leylam uyanmaz. (Umucu, 2013: 253)

Sabah oldu horoz ötmez de,
Uzanırım golum yetmez,
Çağrın gelsin benim eşim de,
Bebeği beşikde yatmaz.
Gara saçı döküm döküm,
Kalksın da boyuna bakım,
Adana'da galdı eşim de,
Göçmemiz galuna yakın. (Temiz, 2005: 202)

Felek duttu gırdı kolum,
Anam babam bilmez halım.
Allah imanla alsın canım,
Ananıza kavuşayım guzular. (Dikici vd., 2008: 241)

Oturmuş da yorğan yüzler,
Gönül sevdiğini nazlar,
Top top olmuş gelin kızlar,
Yoktur benim yarım içinde. (Temiz, 2005: 152)

Ananız nerde kaldı,
Sıkılıyor benim canım. (Kabacalı, 1997: 134)

Taksinin içine akmış hep kanı,
Kanını kesecek çare bulamadım.
Savcı sordu ana yaşını,
Yirmi yedi deyince o da ağladı. (Yaldızkaya, 2018: 298-302)

Hele bakın şu geline,
Kimi yeşil kimi kara.
Böyle de ölüm mü olur?
İçimize açtın yara. (Şimşek, 1993: 92)

Yüksek kaldırım salını,
Gitsin görünü görünü.
Bu kimin nesi derlerse,
Ağar tüccarın gelini. (Şimşek, 1993: 94)

Bu hal küçük kıyametmiş dostlarım,
Eşin ölüp sen yalnız kalınca.
Kâbus olur hayallerin düşlerin,

Eşin ölüp sen yalnız kalınca. (Kabakçı-Semerci, 2012: 251)

Yoruldu yola oturdum,

Allah vurdu ben götürdüm.

Kınaman komşular beni,

Ben de eşimi yitirdim. (Kabakçı-Semerci, 2012: 196)

Nevzadın ağlıyor hep anne diye,

Selamın getirdim sana hediye.

Baş ucunda duran siyah selviye,

Dokunmasın bana söyle sevgilim. (Kabakçı-Semerci, 2012: 198)

“Anlatıldığına göre; Behlül Ali, Burtu köyünde görev yaptığı yıllardan birinde, bir gece gönlüne ölen eşi ve sevdiği Güllü Fadime'nin özlemi düşer. Kalkıp Izzın köyü mezarlığındaki kabrine gelir ve sabaha kadar mezarda yatar. Sabah namazını orada kılar ve köyden işçiler tarlaya giderken bu şiiri söyler:” (Kabakçı-Semerci, 2012: 199).

Sakalım ağardı saçım döküldü,

Yaşım yetmiş oldu belim büküldü.

Yolmacılar tarlalara çekildi,

Uyan nazlım uyan güneş deşiyor. (Kabakçı-Semerci, 2012: 199)

“Memnune Denizli, Belçika'da yaşar ve hasta olan babasının yanına Emirdağ'a gelir. Babasının ölümünden sonra aniden vefat eder. Eşi de beş çocuğuyla ortada alır ve bu ağıdı yakar:” (Yaldızkaya, 2018: 215-218).

Bırak felek bırak benim peşimi,

Ben kaybettim 24 yıllık eşimi. (Yaldızkaya, 2018: 215-218)

“Silifke'nin Karadedeli köyünden bir adam, Almanya'ya gelin götürdüğü karısını altı ay sonra kaybeder. Cenazesini Silifke'ye getirir. Yakınları adama, yeni gelinin nasıl olup da öldüğünü, bu acıya nasıl dayandığını sorarlar? O da size ne söyleyeyim ne anlatsam az gelir, deyip aşağıdaki ağıdı söyler:” (Berker, 2018: 180).

Şemsiyenin telleri,

Gezdim gurbet elleri.

Almanya'da ölenin,

Perişandır halleri. (Berker, 2018: 180)

Ne ağlıyon kele dezze,

Gözlerinden dökme dökme,

Benzeme mi Ağ Eilf'im?

Tülüden ayrılmış löke.

Tarabulus guşak aldım,

Bağlan diyom bağlanmıyor,

Ağ Elif'im yolcu olmuş,

Eğlen diyom eğlenmiyor. (Temiz, 2005: 154)

“Andırın’ın Çukurkoz köyünde yaşayan Elif, hastalanır ve hastalıktan kurtulamayarak geride beş çocuk bırakarak hayata gözlerini yumar. Eşinin ölümüne dayanamayan Karayığit Durdu çok üzülür ve ona aşağıdaki ağıdı söyler:” (Temiz, 2005: 155).

Evlerinin önü yazı,
Yayıyor goyun guzu,
Ne yatıyon dayım gızı,
Arkandaki küçük kuzu.

Evimizin önü arpa,
Atlar gelir çarpa çarpa,
Ne yatıyon dayım gızı?
Arkandaki güccük görpe. (Temiz, 2005: 155)

“Andırın’ın Çokak köyünde yaşayan Hüseyin Memmet’in hanımı ölür. Hüseyin Memmed Çukurova’da çalıştığı için hanımının ölümüne yetişemez ve çok üzülür o acıyla eşine şu ağıdı yakar:” (Temiz, 2005: 198).

Evimizin ardı söyke,
Gene beni aldı öfke,
Gelin yaylaya göçücü,
Altın küpe galdı sayka. (Temiz, 2005: 198)

“Kayserinin Sarız ilçesinde yaşayan Avşarların Beyi Terkeşlioğlunun üç karısı varmış, iki hatun birleşerek üçüncüye ağır iftiralarda bulunmuşlar. Kadın da kendisini öldürmüş. Ağıdı Terkeşlioğlu ölen karısının üstüne yakmış:” (Kemal, 1993: 348-350).

Ağama gelin ağama,
Umucuya at çektirir.
Şu gelini demem ama,
Dudu gelinin sebebi. (Kemal, 1993: 348-350)

“Dirmil’in eski ailelerinden Hökemler’den olan Süleyman’ın eşi olan Gülsüm Demirayak, 1908 yılında doğmuş ve 22 Haziran 1994 günü vefat etmiş. 1946 doğumlu olan oğlu Yaşar Demirayak, 1970’li yıllarda anarşistler zamanında köyden çıkıp gitmiş ve bir daha kendisinden haber alınamamış. Anası oğlunun yaşadığından veya öldüğünden habersizce yıllarca yolunu gözlemiş ama gelmemiş. Kocası Hodene Süleyman: (Özdemir, 2015: 126).

Garagöz goyunu gütdüm gütdüm,
Düz ovaya sürdüm getirdim.
Gelive Deli Yaşar gelive bakaan,
Böğün bi gelin yitirdim. (Özdemir, 2015: 126)

“Fatma, Dirmil’in eski ve zengin ailelerinden Koca Bekirler sülalesinden Yusuf Çiftçi ile evlenmiş. 1920 senesinde, tek çocukları olan Hatice dünyaya gelmiş. 1922 yılında, Fatma çok hastalanmış ve o zamanın yokluklarına rağmen kocası zengin olduğu için Burdur Hastanesine götürülebilmış. Bir müddet hastanede yatmış ama imkânsızlıklardan dolayı

kurtarılamamış ve yirmi üç yaşında vefat etmiş. Çok güzel bir gelinmiş. Hastaneye götürebilmişler ama zengin oldukları hâlde cenazeyi geri getirememişler. Burdur'da defnedilmiş. Kızı iki yaşında öksüz kalmış. Kocasını Yusuf Çiftçi, hanımından yadigâr olarak 2 katar altın dizili fesini ve bir de üç eteğini almış gelmiş Dirmil'e. Eve gelince cenaze için köylüler toplanmış. Bir kenara bıraktıkları anasının fesini, kızı olan Hatice başına giymiş. *Kocasını Koca Bekirlerin Yusuf:*" (Özdemir, 2015: 170).

Bıdasınнар selviyle söğüdün dalını,

Gurbatda goyub da gediyorun yarımı!

Örtüvesinler yeğnilı galınlı,

Yol üsdüne gomasınнар salını.

Mallar çiğnemesin golunu!" (Özdemir, 2015: 170)

"Dirmil'in usta ozanlarından Curacı Kadir Türen'in ilk eşi ve çocuklarının anası olan Şerife Türen, 1921 yılında Dirmil'de Macar Mehmet'inin kızı olarak doğmuş. Genç yaşta usta ozan ile evlenmiş ve altı çocuk annesi olmuş. Evlatlarından Fevzi, 1962 senesinde Hakkâri'de şehit olmuş. Ömrü boyunca çocukları için her türlü sıkıntıya katlanmış. O günlerini hatırladıkça "Dere bekledim / Deli Bekledim / Koca bekledim zannetmeyin / Evlatlarımı bekledim!" dermiş. 23 Aralık 1969 günü bir sel afetinde ahırları yıkılınca, altında kalarak can vermiş. Ölümüne herkes çok üzülmüş ve bütün usta ağlayıcılar gelerek ağıtlar söylemişler. İçlerinden en dokunaklı ağıtları ise hiç şüphesiz kederli eşi ve usta bir cura sanatçısı olan Kadir:" (Özdemir, 2015: 185).

Yeşil ala gözlerine topraklar doldu mu?

Kıyamadığım gül benizlerin soldu mu?

A gız zülüflerine güller mi değmiş?

Gülün kokusuna, meneğşe boyun eğmiş,

Şu yalan dünnede zengin, gözel kim kalmış?

Er geç ölüm bizlerin de yoludur!

A benim garman çorman sevdiğim! (Özdemir, 2015: 185)

"Silifke'nin Örenköy köyünün en güzel kızlarından Aşşa Kadınla (Ayşe Kadın), Halil Ağa evlenirler. Bu evlilikten üç kız bir oğlan dört çocukları olur. Aşşa Kadınla Hallağanın kendilerine yetecek kadar hayvanları ve tarlaları bulunmaktadır. Mutlu bir biçimde yaşayıp giderlerken Aşşa Kadın aniden hastalanır ve ölür. Bunun üzerine kocası Halil Ağa aşağıdaki ağıdı yakar:" (Berker, 2018: 191).

Al gelinim bal gelinim,

Nice olur benim halim.

Yok mu benim heç emsalim,

İlk akşamdan sızılarım. (Berker, 2018: 191)

"Silifke'nin Örenköy köyünden Zavallı Memmed, mekân tutar Hacı Musa Boğazı'nı. Dındılı'nın çadır evi Hacı Musa Boğazı'ndadır. Dındılı'nın erkek kardeşleri Ayaz ve Memmed Ali Hasan'ın tokatları vız gelir Ekiz Memmed'e. Sonunda Ekiz Memmed yılmadan çabalar amacına ulaşır ve Dındılı'nın gönlünü kazanmayı başarır. Dındılı ile Ekiz Memmed evlenir. Bir gün Ekiz Memmed tarladan evine dönerken bir kalabalıkla karşılaşır. Yerde karısı

Dındılı'nın cansız bedeni yatmaktadır. Kamyon Ekiz Memmed'in karısına çarpıp öldürmüştür. Ekiz Memmed karısının ölümü üzerine aşağıdaki ağıdı yakar:” (Berker, 2018: 192).

Yol üstünde kanı akar,

Kanına sinekler çokar.

Beni kınaman gonşular,

Bu gelin cihanı yakar. (Berker, 2018: 192)

“Erdemli'nin Kargıpınarı kasabasında mal güderken başının üzerine taş düşerek ölen Zeynep'in kocasının eşine yaktığı ağıttır:” (Berker, 2018: 197).

Kuzulukta körpeleri meleşir,

Başucunda köylüleri bekleşir.

Acı haber her tarafa ulaşır,

Zeynep'im Zeynep'im allı,

Zeynep'im Al kanların dağda kaldı Zeynep'im. (Berker, 2018: 197)

“Âşık Fahrettin'in birkaç yıllık evli olduğu ilk karısı Şaziye, o askerdeyken veremden hastalanarak ölür. Zaten babadan yana yetim olan Fahrettin'i bu ölüm çok üzer ve ağıt yakar:” (Umucu, 2013: 266).

Adı Şaziye'dir de soyadı,

Çelik Niye kızına bakıtmadın.

Selaattin bölük Tohturlar umudu kesti de döndük,

Nazlı yâri kara toprağa saldım neyleyim. (Umucu, 2013: 266)

Seher yeli senden bir dileğim var,

Perişan halimi bil yâre götür.

Göç eylemiş benim ömrümün varı,

Akan yaşlarımı sil yâre götür. (Umucu, 2013: 237)

İflah olmaz ölümle konuşan,

Hoşuna mı gitti kahpe felek hoşuna?

Hep emekler gitti boşu boşuna,

Felek kırdı kanadımı kolumu.

Hiç koymadı soluyacak halimi,

Azrailin kundurası meşinden. (Uzunoğlu, 2019: 150)

Aman emmioğlu böyle olur mu?

Üç kuzulu allı gelin ölür mü?

Gurbanlar olurum aralı gelin,

Ankara buraya aralı gelin. (Yaldızkaya, 2018: 211)

Yine hasteneye düşmüş,

Açıldı mı yaran Hüsne'm?

N'ideyim belin büktü,

Zalim derdin verem Hüsne'm. (Koca, 2008: 77-78)

“Alemdar kasabasında yaşayan Duman Mehmet'in karısı Döndü, Hacı ismindeki amcasının, liseye giden oğlu Mustafa ile başkasına gelin verdiği kızı Fadime'nin amansız bir hastalığa yakalanıp birer hafta ara ile hastalanıp ölmesi üzerine bu ağıdı yakmıştır:” (Dikici vd., 2008: 80-81).

Altın sarı gelin sarı,

Her çiçekten alır arı.

Nasıl kıydın Kadir Mevlâ'm,

Öksüz kaldı bunun yâri. (Dikici vd., 2008: 80-81)

“Düziçi'nin köylerinden birinde delikanlı bir genç, askerlik çağına gelir ve askere gider. Askerliğini yaparken memleketinden bir telefon alır. Telefonun ucundaki köylerinden birisidir ve karısının öldüğünü söyler. Asker hali bir yandan, gurbetlik bir yandan, delikanlı şaşırır kalır ne yapacağını. Yapılacak bir şey yoktur ve kendi kendine şu ağıdı yakar:” (Özkaya, 2014: 411).

Aslını sorarsan Diyarbakırlı,

Baba nerden aldın bu gelini. (Özkaya, 2014: 411)

3.3.3.1.7. Gelin ve Çocuk İlişkisi

Bu bölümde annesi ölen çocuğun, annesi için yaktığı ağıtlara yer verilmiştir. Hayat yolunda önce evlenip gelinlik vasfı kazanan kadın, çocuğu olunca annelik vasfını yüklenmektedir. Çocuk ile anne arasındaki bağ ebediyete kadar devam eden bir bağ olmuştur. Yaşanan ölümler sonucunda bu bağın koptuğu sanılsa da gerçekte hiç kopmamıştır. Annesiz kalan çocukların söylediği üç ağıt, karşımıza çıkmıştır.

Annesi ölen çocuk, hissettiği bu bağ ve acı duygularıyla ağıt söylemiştir. Evlatlarına hasret olarak giden ve hep öyle olacak olan annenin gözleri açık gitmiştir. Çocuk ise, ölümü düğüne, annesini de bir geline benzeterek onu ölüme nasıl uğurladığını söylemiştir. “Çeyiz sermek, gelin etmek” gibi ifadelerle düğün ve ölüm birbirine benzetilmiştir.

Anamı gelin eyledik,

Kapıdan düğün yörüdü. (Altınkaynak, 1997: 401)

“Sultan Hanım, Dağlıca kasabasından Erik mevkiinden Büğet köyüne gelin gider. Evlendikten sonra Afşin'in Karagöz köyüne ev yaptırırlar; ama bu arada Sultan Hanım hastalanır, onu Malatya'ya hastaneye götürürler. Burada biraz iyileştikten sonra hastalık tekrar nükseder. Oğulları Rafet ve Saffet bu sefer annelerini Ankara'ya hastaneye götürürler. Yapılan ameliyat başarısız geçer, Sultan Hanım yaptırdığı evde oturamadan vefat eder.” (Dikici vd., 2008: 130)

İki oğlu, iki kızı,

Ahrete açık getti gözü.

Yanıyor anayın özü,

Gelin Sultan, gelin Sultan. (Dikici vd., 2008: 130)

“Andırın’ın Alınoluk köyünde yaşayan Sıddık, (Kara Müftü), üç buçuk yaşında yetim kalır. Öksüz Garı lakaplı annesi Emine, Kara Müftü ’ye hem analık hem babalık yapar. Zaman geçer Öksüz Garı hayata gözlerini yumar. Annesinin ölümüne çok üzülen kaynak şahıs annesine şu ağıdı yakar:” (Temiz, 2005: 190-191).

Bu öleni haber verin,
Cemaatı çokca derin,
Anamın cehezin görün,
Gelin edek bacılarım. (Temiz, 2005: 190-191)

3.3.3.1.8. Gelin ve Yakınları Arasındaki İlişki

Burada, gelinin ölümü üzerine yakın çevresi tarafından söylenen ağıtlara yer verilmiştir. Gelinin teyzesi, görümcesi, yengesi, anne ve baba tarafından kuzenleri, komşu ve hatta bulunduğu yöredeki âşıklar tarafından ağıtlar söylenmiştir. Bu konuda, yirmi dokuz ağıt tespit edilmiştir.

Gelin için söylenen ağıtlarda gelinin özellikleri ve ölüm sebebine değinilmiştir. Acıları ve üzüntüleri ifade ederken benzetme yoluna gidilmiştir. Muradını alamadan ölen gelinler, ahirete muratlarını almak üzere uğurlanmışlardır. Bu sebeple gelin olurken yapılan adetlerden; “eline kına yakma, çeyiz serme, düğün yemeği, gerdek” gibi ifadelere bolca yer verilmiştir.

Döne gelin Döne gelin,
Al kınalı durur elin.
Muradın koynunda kaldı,
Yakışır mı sana ölüm. (Berker, 2018: 100)

Ak gülle gırmızı gül harmandır harman,
Amcam oğlu, Güssün Gelin hindi varışa,
Olur senin derdine dermen. (Özdemir, 2015: 122)

Anan bacın yolar saçın,
Yanar millet için için.
Yârin eşin çeker göçün,
Kalır gerdek yaşlı yaşlı. (Kabakçı-Semerci, 2012: 42)

İzin verin gayınların,
Bu gelinliği bozacağım. (Dikici vd., 2008; 221)

Babasının âhı sineler deldi,
Korkarım annesi ta dünden öldü.
Üç aylık yavrusu yadigâr kaldı,
Gelin ninni çaldı diller ağladı. (Kabakçı-Semerci, 2012: 168)

Abdil oğlan dört guzuyla neylesin,
Gurbanlar olurum Dudu geline. (Yaldızkaya, 2018: 203)

Bahçede güllerin soldu,

Bülbüller figana daldı.

Gelinin ellere kaldı,

Genç yaşta ölen Mahmut'um. (Koca, 2008: 91-92)

Aytekin Ablacım, Nilüfer Ablacım,

Kardeş dersen kardeş olayım.

Yoldaş dersen yoldaş olayım,

Gelin yengem kayıp oldu,

Söyleyin onu nerde bulayım. (Özdemir, 2015: 139)

Mihrâli Bey'in gelini,

Uyan nazlı hanım uyan. (Bali, 1997: 262)

"Silifke'nin Kabasakallı köyünden Karaman'a gelin giden kızın ölümü üzerine yengesi aşağıdaki ağıdı söyler:" (Berker, 2018: 180).

Hey Garaman Garaman,

Yolun uzak varamam.

Bir bostan ekdim de içi gabaklı,

Bir harman galdırdım da ortası göbekli. (Berker, 2018: 180)

"Erdemli'nin Kargıcak Mahallesi'nde eceliyle ölen bir kadın için, komşusu tarafından söylenen ağıttır:" (Berker, 2018: 194).

Böyük evin hali gibi,

Ufak gabın çalı gibi,

Ölen senden deel gibi,

Söylesana gelin bacım. (Berker,2018:194)

Yekin Haçca Hanım yekin,

Cehiz galdı desde desde.

Ağşamdan kesdik kekili,

Bizde goymadı akılı.

Haçca Gelin olmam demiş,

Seğmen gediği aşmamış,

Düğün yemeği bişmemiş. (Kemal, 1993: 87)

"Ümüs, 2001 yılında evinin yakınında çıkan bir kavgada kaza kurşunu ile vefat eder. Yengesi:" (Kır, 2008: 196).

Gelin ümüs can veriyor,

Sinek çökmüş yakasına. (Kır, 2008: 196)

"Meyrik, 1970 yılında Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesi Damlataş Köyü'nün Kantarma Obası'nda veremden ölen ve üzerine ağıtlar yakılan güzel bir gelindir. Meyrik, evlenmeden önce verem hastalığına tutulduğu halde teyzesinin oğlu Hasan'la evlendirilir. Evliliklerinin daha üçüncü ayında hastalanır ve Kahramanmaraş Devlet Hastanesi'ne

kaldırılır. Bunun üzerine çok geçmeden Meyrik'in ölüm haberi köyüne ulaşır. Köy halkı Hasan'ın evinde toplanır, bu güzel geline yakıştırılamayan ölüm üzerine ağıtlar yakılır. Meyrik Türküsü adı ile sonradan meşhur olan bu ağıt, o anda irticalen Meyrik'in hem teyzesi hem de kayınvalidesi tarafından söylenmesi olayın en ilginç yanıdır. Yaşanan bu üzücü olayın ardından bir süre sonra Aşık Mahzuni Şerif köye gelerek bu unutulmaz türküyü besteler. Halen Türk halk müziğinin en sevilen türkülerinden biri olan bu eser, birçok sanatçı tarafından söylenmiş ve söylenmeye de devam etmektedir." (Kabakçı-Semerci, 2012: 376).

Maraş'tan bir haber geldi,

Dediler ki Meyrik öldü oy oy.

Keşke Meyrik ölmeseydi,

Kesileydi elim kolum oy oy. (Kabakçı-Semerci, 2012: 376)

"Düşmanları tarafından iki defa vurulan Naciye'nin babası, birinci defada ölmedi, ikinci defada yirmi yedi kurşunla öldürüldü. Naciye'nin annesi babasından önce öldüğünden, babası vurulduğunda üvey annesi altı aylık gelin idi ve Naciye ile beraber bulunuyorlardı. Bunlardan, bahisle şu manzumeyi yazdım:" (Kabakçı-Semerci, 2012: 37).

Güveylik ile gömüldü,

Bu mu şehitlik usulü.

Taze gelin üç dört çocuk,

Bir kimsesiz koca hane. (Kabakçı-Semerci, 2012: 37)

"Perihan Öksüz, genç yaşta beyin tümöründen ölür ve bunun üzerine komşusu bu ağıdı yakar:" (Yaldızkaya, 2018: 238).

Geline geline allı geline,

Boğum boğum kına yakmış eline.

Gelin siğlerini sokmuş beline,

Bayram günü gelir gelin evine. (Yaldızkaya, 2018: 238)

"Zeynepoğlu'nun eşi Emine, vefat ettiği zaman, amcasının kızı ve görümcesi tarafından ağıt yakılır:" (Yaldızkaya, 2018: 247-250).

Meğer bu dünyanın sonu buyumuş,

Nasıl kıydın allı geline?

Gerdanı bir karış benli geline. (Yaldızkaya, 2018: 247-250)

"Çağılhan Köyü 1960'lı yıllar... Çağılhan köyünde güzelliği dillere dolaşan Zeynep, gün gelir nişanlanır. Ancak nişanlandıktan birkaç hafta sonra nedeni bilinmeyen bir sebeple ölür. Bunun üzerine taziye evinde Erçeneli ağıtçı Tenecioğlu, aşağıdaki ağıdı yakar:" (Dikici vd., 2008: 239).

Minnet etme Arap gızı,

Zeynep gelinlik, seslenmez (Dikici vd., 2008: 239)

"Şengül Hanım'ın dört çocuğu vardır. Bir gün çamaşır yıkamak ister. Küçük çocuğunu bakması için komşusuna götürür. Şengül Hanım, komşusunun kapısına gelip kapıyı tutunca kapıdaki elektrik kaçağına kapılır ve ölür. Bu olayda Şengül Hanım'ın küçük çocuğu da

yaralanır. Şengül Hanım'ın bu ani ölüme üzerine görünçesi Zeynep aşağıdaki ağıdı yakar:" (Dikici vd., 2008: 253).

Daha gelin çok gencidi,

Yeşilden attılar duvak. (Dikici vd., 2008: 253)

"Maraş'lı Döndü Gelin, bir adamın iki eşinden biridir. Adam evde yokken Döndü Gelin ile diğçer eş arasında tartışma çıkar. Tartışma büyüyünce Döndü Gelin tek çocuğı ile evi terk eder, babasının evine gider. Kocası, Döndü Gelin'in evi terk ettiğini duyunca küplere biner ve masum cana acımadan kıyar, onu boğarak öldürür. Döndü Gelin, bir hiç uğruna ölmüştür." (Dikici vd., 2008: 234).

Döndü'yü sorarsan allı bir gelin,

Al kana bulanmış kınalı elin. (Dikici vd., 2008: 234)

"Bozbüyük kasabamız halkından Fadime isminde bir geline söylenen ağıt. Bu Fadime Hanım'ın kardeşi yoktur. Baba adı Gurgur'un oğılu Durdu, ana adı Papır Hüsne. 1924 doğumlu olan Fadime Hanım; ilk evliliğini dayısının oğılu Hacı İbrahim'le yapar. İki yıl bir mutluluk yaşar; bir oğlan çocuğı olur. Kuduz köpek dalar çocuğı, kudurur ölür. İkinci evliliğı tekrar kaynı Çirkin'le yapar. Onunla mutlu olamaz, fazla ileri gitmeden ordan ayrılır. Çıkar baba yurduna döner. Batkın ocağına üçüncü evliliğı amcalarının Helim Mehmet'in oğılu Halil yapar. Bir kızı olur. Fadime Hanım virane baba ocağına sahip çıkar, babasının damını bozarlar, yerine yeniden yaparlar. Baba yurdunda kalırlar. Halil, Fadime Hanım'ın üzerine evlenir, bir yenge getirir, yani kuma alır. Fadime Hanım'ı dışlar baba yurdunda. Koca konaktan Fadime Hanım'a tavuk pinniğı gibi bir oda düşer. Orada tek başına yaşar. Kızı gelin olur gider. Fadime Hanım kafayı bozmuş gibi aralarda gezer olur. Bacısının kızlarının yanına, başka amcaoğullarının evlerine gider gezer, tekrar bir göz odasına döner yatar. Bu durumu görüp eski günlerini de hatırlayan bacısının kızı Ümüs, teyzesi Fadime Hanım'a şöyle bir deyişle diller döker:" (Koca, 2008: 137-139).

İki yuva bozmuş üçüncüsün kurmuş,

Kadir Mevlâ'm küçükken kanadın kırmış.

Felek vurduğuna ne kadar vurmuş,

Kimler ortak oldu senin derdine. (Koca, 2008: 137-139)

"Andırın'ın Geben kasabasında yaşayan Almaz'ın kızı Ayşe, Ellez Ali denen kişiyile nişanlanır. Daha sonra Ayşe'ye iftira atarlar. Bunun üzerine Ellez Ali Ayşe'yi boşar. Ayşe de Ketib denen adamın kardeşiyle evlenir ve eşiyle Çukurova'ya göçer. Ayşe orada ölür. Ayşe'yi çok seven kaynak şahıs Ayşe'nin acı haberini duyunca şu ağıdı söyler:" (Temiz, 2005: 194).

Ufak galsın agal gimi,

Yeni duvar çağal gimi,

Ne hoş yatar Anşa gelin,

Ellezli'den daal gimi. (Temiz, 2005: 194)

"Andırın'ın Gökahmetli köyünde yaşayan Kürdoğılu Mustafa Efendi'nin kızı Şerif, Gındıralar'a gelin gider ve ve orada ölür. Şerif'in ölümü üzerine anası Beserek Hatın, teyzesi Gökşen Hatın ve daha önceden Şerif 'i seven amcasının oğılu Derviş, Şerif'e aşağıdaki ağıdı yakarlar, Teyzesi:" (Temiz, 2005: 196).

Göğşen kendirini gersin,

Ben cehizin atıcıyım,
Ener bacım gabil olsa,
Ben yerine yaticıyım. (Temiz, 2005: 196)

“Andırın’ın Torlar (Tatarlı) köyü Baytar obasında yaşayan Zekiye gelin, bir sabah ailesinin kahvaltısını verir. Onlar kahvaltıyı yaparken evde, Kabakesme köyünden Hacı Kadir denen misafir de vardır. Evde içme suyu bittiği için eline su kaplarını alır kuyunun yolunu tutar. Ancak kuyudan su çekerken ayağı kayar ve kuyunun içine düşer, ölür. Kahvaltıyı bitirenler, kahvaltıyı kaldırması için Zekiye gelini beklerler, gelmeyince mutfığa bakarlar yok, kısa bir zaman sonra Zekiye’nin kuyuya düştüğünü görürler. Zekiye’yi çok seven ve ona komşu olan kaynak şahıs bu içler acısı olaya çok üzüldüğü için Zekiye’ye aşağıdaki ağıdı yakar.” (Temiz, 2005: 236).

Kör olası kötü kuyu,
Alamamış bir gab suyu,
Bu ay da zemheri ayı,
Çok üşürsün Zekiye gelin. (Temiz, 2005: 236)

Anşegül gelin gediıyor
Anşegül gelin gediıyor,
Çadrını ayrı dutak
Duvağını vursun İrfan. (Temiz, 2005: 356)

Gelini ne çok ağlattın,
Beş yüz atlı ilen gelen. (Kemal, 1993: 160-161)

Nazlı gelin öld’öleli,
Kardeş gelmiyor dağlardan.
Anış gibi olurm’ola,
Bir gelin alsam Beylerden.
Kardeş toy da gelin gürcü,
Açıldı dağların burcu. (Kemal, 1993: 227-229)

“Çukurova’da, dahası da bütün Türkiye’de ünlü türküdür. Çukurova’da ağıt havasıyla söylenirken Erzurum’da, Orta Anadolu’da türkü olmuştur. Ağıdın yakıldığı yıl belli değildir. Ben bu ağıdı, 1941 yılında Maraş’ın Andırın ilçesinden Memet Güngör’den aldım. Ağıttan da anlaşılacağı gibi Ayşe adındaki gelin suya gidiyor. Irmaktan kovasıyla su alırken ayağı kayıyor, sele gidiyor. Ağıdı kimin yaktığı belli değil.” (Kemal, 1993: 309-311).

Koyun gelir kuzu ilen,
Ayağının tozu ilen.
Gelin Anşam sele gitmiş,
Yanı çifte kuzu ilen.
Saat beşte bekliyorum,
Gelin Anşam yollarını.

Gelin Anşam sele gitmiş,

İlgınlardan tuta tuta. (Kemal, 1993: 309-311)

“Mersin’in Kızkalesi beldesinde, dört çocuklu bir gelinin apandisit patlaması sonucu ölmesi üzerine söylenen ağıttır. Gelinin ölmesi üzerine dört çocuk yetim kalmıştır. Bunun üzerine köyün ağıtçı kadınlarından biri aşağıdaki ağıdı yakmıştır.” (Berker, 2018: 185).

Anam çantayı dikti mi,

Buban harçlığını gatdı mı?

Oğlanlar buba yeri dutdu mu,

Uyan gelin anam uyan? (Berker, 2018: 185)

3.3.3.1.9. Gelinin Kendi Ağzından Ağıtlar

Orta Asya’dan getirdiğimiz bir gelenek olan kendine ağıt yakma geleneği, halen devam etmektedir. Gelinlerin yaşadığı kötü hayat şartları karşısında içlenirken söyledikleri dizeler, kendileriyle alakalıdır. Ölümle sonuçlanan hayatlarına dair iz bırakmak isteyen gelinler, ağıtlar yoluyla bunu gerçekleştirmişlerdir. Yakalandıkları hastalıklar karşısında öleceklerini anlayıp önceden kendilerinin ölümü üzerine sözler söylemişlerdir. Zaman zaman kadere isyanın görüldüğü ağıtlar, kendine acıma duygusuyla yoğrulmuştur. Gelinin kendi ağzından söylenen yirmi beş ağıda yer verilmiştir.

Burada, müstakil olarak gelinin kendi söylediği ağıt metinlerine yer verilmiştir. Ayrıca gelinin annesi ile karşılıklı olarak söylediği bir ağıtta yer almıştır.

Ne kötü kaderim varmış,

Bu yıl poyraz acı esti. (Kabacalı, 1997: 137)

Yarın mahşer gününde de,

Sualini verin kurtlar. (Kabacalı, 1997: 138)

Evdeki çifte bacılar,

Kardaş diye yanmaz m’ola. (Kabacalı, 1997: 140)

Gelin düştü Kızılırmak’a yaslandı,

Al bürgüler ırmak suyuna ıslandı.

Allı gelin Hasan dedi seslendi,

Nettin...(Kabacalı, 1997: 141)

Sabahınan kalktım ezan okunur,

Yüreğime ezan sesi dokunur.

Veremli geline gül mü sokulur,

Felek beni bu vereme bağladı. (Koca, 2008: 205 -206)

Elif:

Anam anam dedim kaçtım,

Ayağım eşığe dolaştı düştüm.

Annesi:

Sarı saçlarıyla yayla çiçeği kokulu,
Nenni benim ala kannı Elif'im nenni. (Kabacalı, 1997: 125)

Kulaklı'ya selam söyle,
Donatmasın gelin kızım. (Kabacalı, 1997: 152)

“1950’li yıllarda Dadaloğlu Kasabası’nda bir gelin, ince hastalığa (verem) yakalanır. Kocasını bir bahaneyle evini terk eder. Akrabaları da veremli gelinin çocuklarını da alarak yaylaya çıkarlar. Gelin evde tek başına ölüme terk edildiğini anlar ve bu ağrıyı yakar:” (Ulaş, 2014: 83).

Ateş verdiler evime,
Verem gelin ölsün diye.
Erken yaylaya göçerler,
Sivrisinek gelsin diye. (Ulaş, 2014: 83)

“Öleceğini sezen bir annenin üzüntüsü dile getirilmiştir. Bu ağıtta, anne yuvasının parçalanışını ve yavrularının öksüz, yetim kalışını anlatıyor. Bu ağıtta, annesizliğin ne kadar zor olduğu dile getiriliyor:” (Dikici vd., 2008: 101).

Yetim kalmış yavrularım,
Goyup gitmiş beş çocuğu. (Dikici vd., 2008: 101)

Ağ gelinim datlı guzum,
Beninen olur gardaş.
Ben buna gelin diyemem,
Datlı kızım Ağ Leyla'm,
Yetiş ağ gelinim yetiş. (Temiz, 2005: 402)

“Andırına bağlı Geben köyünde, yeni bir gelin, bulaşıcı bir hastalığa tutuluyor. Ev sahipleri, gelini tek başına bir odaya bırakıyorlar. Evin penceresinden gelinin yemeği veriliyor. Gelin, bu odada altı ay yaşıyor ve öleceği akşam bu ağrıyı yakıyor:” (Kemal, 1993: 112).

Sabah sürmel'eşim gelir,
Sağ bucağa yerin eylen. (Kemal, 1993: 112)

Yedi yaşında öksüz kaldım gülmedi,
Gelin oldum gelinli bilmedim. (Elçin, 1990: 70)

Bana derler şu çocuğun karısı,
Ben güzelim bir çocuğa verdiler,
Verdiler de günahıma girdiler. (Elçin, 1990: 76)

Öleceğini sezen bir annenin ağdı:
Yetim almış yavrularım,
Koyup gitmiş beş çocuğu. (Kır, 2008: 101)

Bu dünyadan murad almadım,
O dünyada gelin idim. (Bali, 1997: 117)

Kelkit mollaları çeyizim yazar. (Bali, 1997: 133)

Gelin ömrüm geçti dağlar başında,

Bir derde tutuldum çok genç yaşında. (Bali, 1997: 135)

Söyleyin de geri versin malını,

Mal için de öldürmezler gelini. (Bali, 1997: 144)

Gelin oldum yatağında yatmadım. (Bali, 1997: 145)

Bana deller Geribağanın gelini. (Bali, 1997: 150)

Bekir:

Ele gitmesin Naciye,

Verin kardeşim hacıya.

Nişanlımı ele vermen,

Acıyı katman acıya.

Kız:

Gelin boynuna sarıldı,

Ne uyursun uyan Bekir. (Kabacalı, 1997: 72-73)

Ne kız oldum ne gelin,

Civan girdim toprağa. (Kabacalı, 1997: 142)

“Gelin Ayşe, ikizleriyle birlikte baba ocağına giderken dereden geçiyor. Ancak yolu bilmediği için burgacığa düşüyor ve çocuklarıyla beraber ölüyor.” (Kabacalı, 1997: 143).

Gelin Ayşe suya gitmiş,

Ilgınları tuta tuta. (Kabacalı, 1997: 143)

Gelin Ayşe’ m suya düşmüş,

Yanı körpe kuzu ile,

Aman... (Kabacalı, 1997: 145)

“Dirmilli Mehmet Türel’in (Çolak Mehmet) (1884) ilk eşinden olan kızı Şehri, Dirmilli Çoban Ali oğlu Ahmet Ünver ile evliymiş. Genç bir gelin iken yediği dayak sonucu genç yaşta ve karnında çocuk ile vefat etmiş. Ölümü, Dirmil’i üzüntüye boğmuş.” (Özdemir, 2015: 121).

Yargınları bi gucak melikli gızım Şeğri,

Sırtları gırmızı göynekli gızım Şeğri. (Özdemir, 2015: 121)

3.3.3.1.10. Gelin ve Doğum İlişkisi

Eski tarihlerde, doğum için hastaneye gitmek yerine evde doğum yapılması tercih edilirdi. Çoğu zaman evde kendi yöntemleriyle ya da ebe yardımıyla doğum yapan kadınlar, sorunlarla karşılaşarlardı. Bu sorunlar çoğu zaman ölüm ile sonuçlanırdı.

Çeşitli sebeplerden dolayı hastanelerde gerçekleşen doğumlarda da ölümler meydana gelebilmektedir. Her iki durumda da yaşanan bu acı olay, hem gelin tarafını hem de güveyi tarafını üzüntüye boğmaktadır.

Doğum sırasında yaşanan aksaklıklar nedeniyle vefat edenlere; gelinin annesi, babası, kardeşi, kocası, anneannesi, teyzesi, kaynanası, kayınbabası, görümcüsü ve yakın çevresi tarafından ağıtlar yakılmıştır. İlk çocuğunu doğururken ölen gelinlerin, hiç evlat kokusu almadan evlat duygusu yaşamadan ölmeleri yakınlarının acısını artırmıştır. Önceden çocuğu olup da yeni doğum sırasında ölenler ise, geride yavrularını öksüz bırakıp gitmiştir. Bu da ayrı bir üzüntü sebebidir. Bu duygularla söylenen otuz ağıt tespit edilmiştir.

Doğum sırasında annenin yanı sıra bebeğin de öldüğü durumlar yaşanmıştır. İki can kaybı birden yaşayan gelinin yakın çevresi bu durumu, ağıtlara yansıtmıştır.

Doğum sırasında annenin ölmesi, bebeğin yaşaması durumunda bebek öksüz bir şekilde hayata devam edecektir. Daha hayata başladığı ilk anda annesiz kalan bebek için üzülen yakınları, geline söylenen ağıtların dizelerinde bu duruma da yer vermişlerdir.

Genel olarak üzüntünün hâkim olduğu bu ağıtlarda; gelinin güzelliğinden, maharetinden, geride bıraktıklarından, umutlarından, hayallerinden bahsedilmektedir. Lohusalık dönemi, yeni doğum yapılan bir dönemi kapsadığı için doğum sırası dönem içinde değerlendirilmiştir. Lohusalık döneminde ölen gelinler için söylenen ağıtlara da burada yer verilmiştir. Gelinin kendi için söylediği ağıtlara da yer verilmiştir.

Ne buldun da sarıldın kara toprağa,

Var mıydı, bırakmak sevdiğini yarı yolda?

Yenildin mi, ecelin zalim hırsına,

Nasıl koydular, seni o soğuk tabuta? (Kabakçı-Semerci, 2012: 217)

Çık gelin gapıdan çığır. (Görkem, 2001: 295)

“Kayserili Elif Maraş’a gelin gider ve 2 çocuğu olur. Dört yol’a taşınan Elif 3. çocuğunu doğururken ölür. Ablası, ağıdı söyler:” (Kabacalı, 1997: 108).

Ben Allah’a çok yalvardım,

İmdat yaradanım imdat.

Benim bacım ölmezdi ya,

Sebepler oldu küçük kundak. (Kabacalı, 1997: 108)

“Ejder Göçer, 1978’de doğum yaparken kaybettiği ablası Nasiye’nin ismi yaşasın diye kızına onun ismini kor. Nasiye’yi doğrudan söyleyemeyeceğini düşündüğünden de başına “şefkatli, güleryüzlü, yumuşak huylu, dost” manalarını içeren Mihriban’ı ekler. Mihriban nasiye civil civil bir çocuktur. Tam sevilecek çağ dediğimiz dört yaşına basmıştır. Takvimlerin 20 Aralık 1997 tarihini gösterdiği gün, Mihriban Nasiye, bu dünyada tamamlayamadığı bir yolculuğa çıkacaktır. Kimse bunun farkında değildir. Amcasının kullandığı arabada, amcasının ailesi ve annesi ile Mihriban Nasiye kazadan sağ kurtulamaz. Baba Ejder, genç yaşta kaybettikleri ablasının ismini taşıyan Mihriban Nasiye’ye şu ağıdı yakar:” (Kabakçı-Semerci, 2012: 220).

Haydi, kızım güle güle,

Har verir güller bülbüle.

Sarı saçlar yeşile yeşile,

Tel Nasiye’im Mihriban’ım. (Kabakçı-Semerci, 2012: 220)

“Zelfin Köyü’nden Fatma, ikiz doğum yapar ama kendisi kurtarılamaz. Doğumda kan kaybından ölür. Fatma Hasan Çavuş’un kızı İsmail Ağa’nın bacasıdır. Ağıdı, Fatma’nın amcasının kızları Yeter ve Dudu birlikte yakarlar:” (Ulaş, 2014: 255).

Gelin Fatma’m kilim dokur,

Kirkit vurur yer sallanır.

Bir sedirde iki beşik,

Adam ellerden arlanır. (Ulaş, 2014: 255)

“Lohusa iken yaylada ölen Keziban geline yakılmış bir ağıttır:” (Yaldızkaya, 2018: 230)

Yükü yük üstüne yığarlar gelin,

Acer kaftanını giyerler gelin,

Kalk Yusuf oğlunu döverler gelin. (Yaldızkaya, 2018: 230)

“Tanır kasabasında Hasan Ağa denilen bir adam vardır. Hasan Ağa, Sivas’ın Darende ilçesinden evlenir. Babası, Godozlar’dan olan bir bayandır eşi. Medine kış günü doğum yaparken vefat eder. Kara haber anasına ulaşır. Anası; karda, kışta, at üstünde, bin bir meşakkatle cenaze evine gelir. Torununu kucağına alarak, ağıt yakmaya başlar:” (Dikici vd., 2008: 105-106).

Ben ağlarım için için,

Yol verin de ben bir geçim.

Gılıç Veli berk ağlıyor,

Gelin getirdiği için. (Dikici vd., 2008: 105-106)

“Bu ağıt, aslen Sivas Gürün’den olan ve 1960’lı yıllarda Erçene köyüne gelen burada bir yıla yakın bir zaman ikamet eden Feriz gelinin Malatya’da ikinci çocuğunu doğururken ölmesi üzerine, komşusu Abdullah tarafından yakılır:” (Dikici vd., 2008: 244).

Doğum yaptın da, soğuk sular içtin,

Dutmadın başını yastıkta düştün.

Duydum kefenini elinle biçtin,

Uyan Feriz gelin uykudan uyan.

Feriz sana doğum yapmış dediler,

Gelin seni nazar ile yediler. (Dikici vd., 2008: 244)

Aşağıdan geldim yayan,

Dayan ha dizlerim dayan.

Evine misafir oldum,

Uyan gelin bacım uyan. (Ekici, 2005: 156)

“Kaçınılmaz sona doğru yol alan güzeller güzeli Hatun, sararıp solmuş yerinden kıpırdayamaz hale gelmiştir. Sarı sümbül kokusunu ardıç dibindeki karanfili ayı ekmeğini derelerden akan pınarları ve su yataklarında biten menekşeleri son bir defa görmek ister. Aradan geçen günlerle birlikte kendinden geçer. Günleri sayılıdır. Binboğaların başına bir duman çöker. Osmanoğlu yaylasına bir at sırtında köye doğru yola çıkar. Üçpınar’a

geldiklerinde Hatun su içmek ister. Dudaklarına aldığı suyla birlikte yaşama veda eder. Zaman durmuştur. Hasan'a, Hatun'un öldüğünü söyleyemezler ve bir bahaneyle onu eve yollarlar. Göğpınar'ın başında bulunan amcasının evine vardıklarında cenazesi çardağın başına indirilir. Kısa sürede Hatun'un ölümü köye duyulur ve her tarafta ağıt sesleri yankılanmaktadır. Bu zamansız ölüm Gallik Mustafa'nın da sonudur, aslında. Hasan köyü terk eder Afşin'e yerleşir. Geride ise aşağıdaki ağıt kalmıştır:" (Dikici vd., 2008: 283-286).

Bugün ulu bayram günü,

Dolanmışlar allı morlu.

Gelin donu böyle olmaz,

Bacım (donun) niye kirli. (Dikici vd., 2008: 283-286)

"Melek; Boz Mehmet'in kızı, Murtazalardan Demirci Ahmet'in eşidir. Uzun belikli, güzel bir gelin olan Melek, ilk çocuğunu ölü doğurur. Doğum sonrası iyi bakılmadığı için hastalanır. Afşin'e doktora götürülür. Fakat kurtarılmayarak genç yaşında ölür. Afşin'den cenazesi getirilir. Bacısı Hatice ve gelinini çok seven kayınbabası Murtazaoğlu Ömer, aşağıdaki ağıdı yakarlar:" (Ekici, 2005: 42).

Gel ağılyak, bibim gızı

Dayımın beli büküldü.

Dokuz aylık gelin bacım,

Alı, yeşili döküldü.

Babamın nazlı gelini,

Yandım delini delini.

Gurban ağ gelinim gurban,

Geldin ki geri getmeye.

Arlanman mı ağ gelinim,

Çarşıda beşik boyandı.

Eğer buna, kim derlerse,

Omar Ağa'nın gelini. (Ekici, 2005: 42)

"Bürüngüz köyünde, bir gelinin çocuğunu almak isteyen ebeler, gelinin ölümüne sebep olmuşlardır. Bu hazine olayın ağıdı şöyledir:" (Kabakçı- Semerci, 2012: 432).

Hilal hilal şu gelinin kaşları,

Al kan olmuş salacanın başları.

Mahal miydi ablamın da işleri,

Yuma Müncübe Anne yuma

Karnım evlat yarasında. (Kabakçı- Semerci, 2012: 432)

"Hacı Resul'ün kızı Ataş Habba, emmideşlerinden Arap Hamit'le, oğlu Ömer da Hamit'in Bacısı Bağdat'la evlenmiştir. Her iki evlilik de daha başlamadan bozulur. Ne var ki, Ataş Habba hamile kalmıştır, hiçbir ayıp yanı, günah yanı olmamasına ve olağan bir hamilelik olmasına rağmen Ataş Habba, babasından ve abisinden utanır ve hamileliğini gizlemeye çalışır, kuşaklar bağlar sıkıca beline. Belki biraz da bu uygunsuz davranışların sonucu olarak doğum sorunlu olur, bebek canlı doğar ama anası ölür. Çabalar boşa gider, zavallı bebek de

çok geçmeden anasının arkasından ölür. Yarpuz'dan Ericcek'e, Hacı Resul'e gelin gelen Ataş Habba'nın anası gurbetteki Fındık Karı söyler:" (Koca, 2008: 190-191).

Kıratı kapıya çekin,

Çeyizi üstüne dökün.

Habba'm da gelin gidiyor,

Ağ eline kına yakın. (Koca, 2008: 190-191)

"Dört yıl evli kalırlar, hanımı Eşe gelin hamile kalır. Doğumdan sonra, 1960 yılında Mehmet Bey'de ölür. Ölüsünü oraya gömerler, köyümüze getirmezler. Bunun üzerine Cakcak Reşit, kızına şöyle bir ağıt söyler:" (Koca, 2008: 102).

Ben Eşe'mi gelin ettim,

Parlar başının ızarı.

Buralara sığmadı da,

Çerkez'de kaldı mezarı. (Koca, 2008: 102)

"Andırın'ın Çukurkoz köyünde yaşayan Hasan Kara Mehmet'in eşi Sultan, doğum yaparken hem kendi hem bebek hayata gözlerini yumarak ahirete göç eder. Akrabalarından biri Sultan Geline aşağıdaki ağıdı yakar:" (Temiz, 2005: 148).

Üsdüne geymiş garalı,

Benim yüreğim yaralı,

Memmed kaç gün olduyudu?

Sen eşinden ayrılalı. (Temiz, 2005: 148)

"Andırın'ın Gökahmetli köyünde yaşayan Hacı İsmail Ağa'nın hanımı Anış Hatın, 1920'li yıllarda doğum sırasında ölür. Anış Hatına, amcasının kızı Paşalı Hatun, aşağıdaki ağıdı yakar:" (Temiz, 2005:150).

Bacı sen netdin Anış'ı?

Gardaş getirir yemişi,

Bu bacım yenge binecek,

Ne isden gına gümüü? (Temiz, 2005: 150)

"Andırın'ın Geben kasabasında yaşayan bir kadın, Halil adında birisiyle evlenir. Daha sonra kadın hamile kalır kocasının tarlaya çift sürmeye gittiği bir günde doğum sancısı tutar, çocuğu dünyaya getirir ama kendisi şehit olur. Kadının eşi eve geldiğinde durumu öğrenince çok üzülür ve oturur eşinin başına ve şu ağıdı yakar:" (Temiz, 2005: 151).

Evimizin önu depe,

Bende geldim gopa gopa,

Teneşire çıkarmışlar,

Gulaanda altın küpe. (Temiz, 2005: 151)

"Dirmilli marangoz ustaların pirllerinden Nurullah Usta'nın kızı olan Zahide Kara, 1930 senesinde dünyaya gelmiş ve 1949 senesinde Dirmilli Abdil Oğullarından Şakir Kara ile evlenmiştir. Ancak 1950 senesinde hamile iken çocuğunu dünyaya getirememiş ve kan

kaybından vefat etmiştir. Onun yirmi yaşında iken ölmesi üzerine Dirmil yöresi büyük bir yasa boğulmuş ve hemen herkes ağlamıştır.” (Berker, 2018: 111).

Anası:

Çekmiş mi Abdıl Oğlu gır atına yükünü,
Açmadım gelin Zeğdem’in savay donunun.
Gatını Abdıllar yanı etmezse,
Gomşular eder gelin gızımın metini.

Teyzesinin kızı:

Gözlerinin alasından,
Gözelliğinin beleşinden,
Gelin Haccam çıkmış da yürüğüvemiş.

Zeğde gızıla Hacca değzesinin arasından! (Temiz, 2005: 111)

Evimizin önü yonca,

Böyüdü getdi dam boyunca.

Ben doymadım Gelin Haccam’a ben doymadım.

Sen doy gari gara torpak, doyunca! (Berker, 2018: 155)

“Dirmil’in eski ailelerinden Molla Velilerden Hacı Hüsnü Demirörs’ün tek kızı olan Makbule, 1930 yılında dünyaya gelmiş. 1949 yılında, Dirmilli Bekir Çavuş oğlu Recep Akalın ile evlenmiş. 1950 senesinde doğumdan dolayı yirmi yaşında vefat etmiş. Çok güzel bir gelinmiş. Tek kızını kaybeden Hacı Hüsnü, günlerce ve haftalarca kızı için ağlamış ve ağıtlar yakmış. Bu bakımdan Dirmil yöresinde babasının kızına yas ederek ağlaması açısından önemli ve dikkate değer bir örnektir. Babası Hacı Hüsnü.” (Berker, 2018: 182).

“Helebedir deli gönlüm helebe,

Sarı düveni çekiverin gelin gızım celebe! (Berker, 2018: 182)

“1920’li yıllarda Lili Osman’ın eşi hamiledir, fakat doğum sırasında çok sancı çekmektedir. Köyü tecrübeli insanları Çavundar dağının karının faydalı olacağını söylerler. Osman gider karı alır fakat yetişemez ve karısı ölür. Çocuk sağ kalır:” (Kır, 2008: 84).

İnce eşimden soyka kalmış,

Kırmızı ceket ağ bağlama. (Kır, 2008: 84)

“Sivas’ın bir köyüne gelin giden Medine, doğum sırasında vefat eder. Haberi alan annesi bin bir meşakkatle cenaze evine gelir, torununu kucaklayarak:” (Kır, 2008: 105).

Gılıç Veli berk ağılyo,

Gelin getirdiği için. (Kır, 2008: 105)

“Feriz gelin, 1960’lı yıllarda ikinci çocuğuna doğum yaparken vefat etmiştir. Bunun üzerine komşu Abdullah tarafından:” (Kır, 2008: 244).

Duydum kefenini elinle biçtin,

Uyan Feriz gelin uykudan uyan. (Kır, 2008: 244)

Kucağı çocuğuyla gelin yitirdim. (Bali, 1997: 212)

“Doğum yaptıktan dokuz gün sonra ölen gelin için kaynanası tarafından söylenmiştir:” (Altınkaynak, 1997: 425).

Eşikte galdı Mustafa'm,

Sarıldı salmaz gelini. (Altınkaynak, 1997: 425)

“Nesli, yeni doğum yapmıştır. Ekmek yapmak için hamur yoğururken sancılanır ve ölür. Kardeşi, bu ağıtı yakar:” (Altınkaynak, 1997: 428).

Biz Nesli'yi gelin saldıh,

Yağmırınan çamırınan. (Altınkaynak, 1997: 428)

Şorada bir gelin ölmüş,

Benim anam dağal gibi. (Altınkaynak, 1997: 429)

“Medine, henüz 20-25 yaşlarında iken doğum sırasında ölür ve akrabası ona bu ağıtı yakar:” (Altınkaynak, 1997: 431).

El yerine gelin alır. (Altınkaynak, 1997: 431)

“Kocası askerde olan Müftü'nün gelini Hanife, doğum esnasında bebekle birlikte ölünce kadınlar etrafına toplanıyor ve şöyle ağlıyorlar:” (Çelik, 1994: 18-19).

Bahçede paklalar,

Acep pakla döker mi?

Gurbette yâri olan,

Ha böyle göç eder mi?

Hanifem gardaş...

Kır at geldi kapiya,

Verin yesin yemini.

Ha böyle göç eder mi,

Hiç Müftü'nün gelini?

Hanifem gardaş... (Çelik, 1994: 18-19)

“Sarız Karayurt'tan Hatın (Hatun) Bozbıyık, 1945 yılında doğum sırasında vefat etmiştir. Halası olan ağıtçı Halevikli Elif, bu ağıdı söylemiştir:” (Özdemir, 2001: 293).

Kara cekit fistan allı,

Kulucundan belik elli,

Gelinler sudan geliyor,

Hatın'ım içine belli. (Özdemir, 2001: 293)

3.3.3.2. Güveyinin Ölümü Üzerine Söylenen Ağıtlar

3.3.3.2.1. Güveyi ve Anne İlişkisi

Güveyi: “Damat; evlenmekte olan bir erkeğe, evlenme töreni sırasında verilen ad” demektir (<https://sozluk.gov.tr/>). Düğün sonrası bu dönemde düğün olmuş bitmiş, güveyi artık koca olma vasfını almıştır. Bazılarının çocukları olmuş ve büyümüştür. Ancak güveyi ne kadar

büyürse büyüsün, ölene kadar bir annenin evladıdır. Güveyinin annesi tarafından yakılan kırk bir ağıt metni tespit edilmiştir.

Burada, güveyinin ölümü üzerine annesi tarafından söylenen ağıtlara yer verilmiştir. Oğlunu kaybeden, yüreği yaralı annelerin ağıtlarını incelediğimizde; acı, sitem, özlem gibi duygular hemen göze çarpmaktadır. Kadere isyan ve sitem dolu sözlerle, avaz avaz bağırarak bir tonda veryansın edilmektedir. Yine bazı ağıtlarda, güveyinin ölümünden gelin sorumlu tutulmakta ve ona serzenişlerde bulunmaktadır.

Ağıtlarda; güveyi ve gelinin evlilik süreçleri, kaç yıllık evli olduğu bilgisine yer verilmiştir. Güveyinin ölüm sebebi, hastalığının nedeni ağıt dizelerinde yer almıştır. Öldürülen güveyinin, katili hakkındaki bilgilere de değinilmiştir. Oğlunu kaybeden anne, geride yetim kalan torunlarını da ağıtlarda unutmamıştır.

Gelin ağlar eşim deyi,

Anan ağlar başım deyi. (Kabacalı, 1997: 164)

Remzi Henüz yeni evliyim,

Talihsizim neyleyim.

Cehaletim okudu bana meydan,

Nasıl kıydın bana Osman? (Parmaksız, 2006: 374-375)

Ağ Memiş'im ağ Memiş'im,

Seni yalınız komuşum.

Gelin aldım sanyordum,

El kızını düşman almışım. (Kabakçı-Semerci, 2012: 25)

Bir gelin getirdim Halep ilinden,

Muradım alamadım taze gelinden. (Bali, 1997: 139)

Gelin üsdüni yumasın,

Arlanırsa gaynı arlansın. (Bali, 1997: 163)

Garalı bayrak gahar mı,

Her gelin bayrak çeker mi? (Bali, 1997: 167)

Ödemiş'ten gelin geldi. (Bali, 1997: 170)

Haccamı gelin edin,

Dağarcığı gucağında. (Bali, 1997: 174)

Nişanlım güzeldir, küçüğüme kalsın. (Bali, 1997: 204)

Nişannım güzel, Memet Bey alsın. (Bali, 1997: 213)

Nişanlım ela göz, kara kaşlıdır. (Bali, 1997: 259)

Topuza gelin getirdim,

Şemşitli kaput boyuna.

Elinde de un eleği,

Gelin eliyor eliyor. (Kemal, 1993: 212)

Ev önünde davıl dövülür!

Dam ardında Üseğnim yünülür!

Üseğnim güçüctükdür sevilir!

Gelin gelesiyeye sandıraya gonulur! (Özdemir, 2015: 216-217)

Esat der ki akşamları uyumadım,

Zalim boğa gizli vurdu duymadım.

Yeni evli idim murat alamadım.

Muradı gözümde kaldı ağlarım. (Parmaksız, 2006: 391-392)

Almanya'dan dönüp geldim sılaya.

Gece saat yarım oldu anneler.

Para için başım kaldı belaya.

Bana karım sebep oldu anneler. (Parmaksız, 2006: 385)

Zalim caniler bırakmadı peşimi,

Para için öldürmeyin eşimi.

Varyozu vurunca kırdı başımı,

Kader böyle imiş kime ne diyem. (Parmaksız, 2006: 388)

Ankara'da olmuş vekil,

Gara gaşa siyah kekil.

Gelin sana haram oldu,

Çeleniden geri çekil. (Berker, 2018: 172)

Kör olası müstebitler,

Gelin boynuma sarıldı. (Esen, 1997: 113)

Beş liralık aldım izar,

Gelin dolanma mı mezer. (Esen, 1997: 133)

Yüzü yoluk gelin ile,

Atan bacın karşı çıkar. (Esen, 1997: 182)

Ekin ekili kaldı,

Saban dikili kaldı.

Gitti halisim dünyadan,

Boynum bükülü kaldı. (Kabacalı, 1997: 276)

Gelinimin adı döndü,

Bir sen değil âlem yandı. (Kabakçı-Semerci, 2012: 225)

“Toklar Köyü’nden Sarı Özkan, (Sarı Kâhya) tanınan bilinen birisidir. Birden hastalanır, hastalığının ne olduğu anlaşılabilir ve kısa bir süre sonra da ölür. Ağıldı, anası Selvinaz Hanım yakar:” (Ulaş, 2014: 199).

Gülmüyor Durmuş’un yüzü,

İplik iplik kanlı gözü.

Ben bir şeye güveniyom,

Gelinim bacımın kızı. (Ulaş, 2014: 199)

“Toklar Köyü’nden Emin Ünlü, arabasıyla Kozan’a gider. Kozanda çalışırken arabasının tekeri patlar. Arabasının tekerini sökerken araba üzerine devrilir ve ölür. Ağıdı, anası Güllü yakar:” (Ulaş, 2014: 223).

Yükün dibine oturmuş,

Gelin çevirmiş yüzünü.

Çıkma ne olur öleyim,

Kurban ederim kuzunu. (Ulaş, 2014: 223)

“Toklar Köyü’nden Duran Uçar, köyde çıkan bir kavgada vurularak öldürülür. Duran Uçar’ın hiç çocuğu yoktur. Ağıdı, anası Fadime yakar:” (Ulaş, 2014: 271).

Kar mezarı kapatmış da,

Bir ağacı görünüyor.

Herkes çocuğunu sever,

Ak gelinim yeriniyor. (Ulaş, 2014: 271)

“Said Buzlu, genç yaşta akciğer kanserinden vefat eder ve iki çocuklu karısı dul kalır. Kardeşi Peruz da şoförlük yapar ve trafik kazasında vefat eder. İki oğlunu kaybeden anneleri bu ağıdı yakar:” (Yaldızkaya, 2018: 258-266).

Nasıl unutayım ben bu acıyı,

Taze gelininen çifte çocuğu?

Gurbanlar olurum çifte şoförüm.

Gelinim de akıllıdır oturur,

Marmaris’ten Ceylan ilaç getirir. (Yaldızkaya, 2018: 258-266)

“Sadık Karaca, 23 yaşında iken trafik kazasında ölür ve bir çocuk ve eşi geride kalır. Oğlunu kaybeden annesi ise bu ağıdı yakar:” (Yaldızkaya, 2018: 315-316).

Güller düşsün Sadığ’ımın başına,

Gelin dayanamaz gelir eşine. (Yaldızkaya, 2018: 315-316)

Gelinim gelinim allı gelinim,

Nufal’ın yerleri belli gelinim. (Yaldızkaya, 2018: 326)

Yeni gelin oldum bir gün görmedim.

Bu dünyada muradıma doymadım.

Zalim kocam genç yaşıma koymadın.

Al kanlar içinde gark olan gelin... (Kabakçı-Semerci, 2012: 76)

“Adanalı Kibarogllularının üyeleri, 1909’da Ermenilerle yapılan çatışma sonucu suçsuz yere idam edilirler. Bunun üzerine, anneleri tarafından ağıt yakılır:” (Kabacalı, 1997: 221).

Gelin hele çifte gelinim,

Şu hanginizin öznesi?

Asman müftüyü müftüyü,

Korkarım gelinler çıkar. (Kabacalı, 1997: 221)

Gelin bizden ayrılırsa... (Görkem, 2001: 254)

“On beş günlük evli olan Arap’ı kuş dalar ve kudurur. Hastaneye kaldırılrsa da orada vefat eder.” (Görkem, 2001: 264).

Annesi bu ağıtı söyler.

Gelinine sokmam çiçek. (Görkem, 2001: 264)

“Evin tek erkek evladı olan Yusuf, rüyasında iki kara yılanın kendisini soktuğunu görür. Bunun üzerine karısından su ister ancak karısı utanır ve gitmez. Yusuf, bari anası ve babasını çağırmasını söyler. Gelin çağırır fakat Yusuf ölmüştür. Annesi, bu ağıtı yakar:” (Görkem, 2001: 270).

Gelinimiz seyip gezer. (Görkem, 2001: 270)

“Osmanlı’da uç beyliği yapan ve binbaşı olan Hasan Ağa, iki evlidir. Nedeni bilinmeyen bir sebepten ölür ve ağıtı annesi yakar:” (Altınkaynak, 1997: 469).

Dudu gelin boynun eğmiş. (Altınkaynak, 1997: 469)

“Evin tek erkek çocuğu olan Hürmüz, ameliyat olacağını duyunca hastaneden kaçar ve bir süre sonra ölür. Geride çocukları ve eşi kalır.” (Altınkaynak, 1997: 475).

Ne ağlıyon elif gelin? (Altınkaynak, 1997: 475)

Bacımdan kız bitirdim,

Gelincisi varıcığım. (Altınkaynak, 1997: 502)

“Şerife Gökteş’in, yurtdışında yaşayan oğlu Türkiye’ye gelirken trafik kazası geçirir ve ölür. İki çocuğu ve karısı kurtulur. Annesi, bu ağıtı söyler:” (Altınkaynak, 1997: 505).

Geline vurmadı gına. (Altınkaynak, 1997: 505)

“Genç yaşta, karısı hamile iken düşmanları tarafından öldürülen kişi tek çocuktur. Oğlu ölen kadına ve gelinine akrabaları bakmaz. Gelin de doğum yapınca baba evine gitmek ister. Oğlu ölen anne, bu ağıtı yakar:” (Altınkaynak, 1997: 588).

Elin gızı beklemiyor,

Çocuh doğdu gelin yolcu. (Altınkaynak, 1997: 588)

“Nuri’nin annesi, genç yaşta dul kalınca Nuri’nin amcası ile evlenmiştir. Nuri’yi kanlıları vurup öldürmüşlerdir. Nuri’nin üç çocuğu ortada kalmıştır. Annesi bu ağıtı yakmıştır.” (Altınkaynak, 1997: 603)

Al yaralı ölen guzum,

Geline minnet edeyi. (Altınkaynak, 1997: 603)

“Evvel zamanda, yeni evli iken ölen birisinin ölümü aile için büyük bir yıkım olurmuş. Özellikle dul kalan gelinin başka birine varması, yani “çıkılmak” denilen olayın gerçekleşmesi aileyi çok üzermiş. Sarız Deştiye köyünden Gümüş’ün Torunu Mehmet’in ölümü de herkesi yıkmış.” (Özdemir, 2001: 311).

Takaklıdan fistan giyer,

Saltasının üstü telli.

Kız, gelin koyun sağıyor,

Ağ Dudum içinde belli. (Özdemir, 2001: 311)

“Mucur Rışvan (Akıncı) köyünden, Karadağlılar ailesinden Mehmet Karakurt karayağız, bir delikanlıdır. Aynı köyden Ayşe ile evlidir. 1957 yılının sonbaharında köyün kuzeyinde bulunan çorak almak üzere arkadaşıyla yola çıkar. Çorak, kış gelmeden çattıya serilen su geçirmez topraktır. Ancak çorak kazarken birden toprak üzerlerine uçar. Arkadaşı ağır yaralı kurtulurken Mehmet hayatını kaybeder. Köy halkı anası ve karısının ağzından ona ağıt yakar:” (Umucu, 2013: 235).

Çorağa gitmiş de elinde kazma,

Ayşe gelin taze başında yazma.

Sana diyom sana talihsiz anam,

Mehmed’i bulaman boşuna gezme. (Umucu, 2013: 235)

3.3.3.2.2. Güveyi ve Baba İlişkisi

Güveyi için ağıt yakanlar arasında baba da yer almaktadır. Erkek evladını büyütüp asker eden ve ardından evlendirip ona yuva kuran babalar, oğlunu kaybetmenin acısını derinden hissetmektedir. Evladının ölümü üzerine duygulanan, acısını bir şekilde bastırmak isteyen babalar, ağıt yakma yolunu seçmişlerdir. Babanın, güveyi olan oğlu için söylediği altı ağıt tespit edilmiştir.

Babaların ağıtlarında da tıpkı annelerin yaktığı ağıtlar gibi hemen her konuya değinilmektedir. Oğulun ölüm sebebi ve buna sebep olan kişiler, geride kalanlara acıma duygusu göze çarpmaktadır.

Nişanlıma demeyin sarardı yüzüm. (Bali, 1997: 141)

Elleri koynunda bir gelin ağlar. (Bali, 1997: 157)

Baba kardaşlarıma söyle,

Aman nişanlımı alsınlar. (Bali, 1997: 141)

“Ömer Mart’ın, Hikmet isminde mesleği fırıncılık olan bir oğlu vardır. İki evli olan Hikmet; Elbistan’dan kalkıp Manisa’nın Soma kazasına giderek arkadaşıyla fırın açar. Yeni açtıkları fırın kısa süre de ünlenir. Elbistan’da yapılan ekmek çeşitleri Soma’da çok sevilir. Ancak bir süre sonra ortaklarıyla Hikmet’in arasına bazı anlaşmazlıklar girer. Ortakları 09.11.2006 tarihinde Hikmet’i kaçırarak Kırkağaç’ta bir ormanlığa götürürler ve ellerini gözlerini bağlayıp kendinden geçinceye kadar döverler. Gayri ölmüştür, diye bırakıp oradan ayrıldıktan sonra, hikmet kendine gelir. Şuuru yerindedir. Parkesinin cebindeki çakmağı zorda olsa alarak elinin bağını yakar ve ağzının bandını çıkarır. Jandarmayı arayarak başına gelenleri anlatan Hikmet kendine bu durumu reva görenleri yakalatır. Suçluları yakalayan kolluk kuvvetleri Hikmet’i Akhisar hastanesine kaldırır. Akhisar hastanesi, Hikmet’in durumunu ağır gördüğü için İzmir’e sevk eder. Kırk beş gün hastanede yatan Hikmet Mart, verdiği mücadeleyi kaybederek vefat eder. Garibanlığının dışında bir de evlat acısı gören Ömer Mart, şu ağıdı yakar:” (Kabakçı-Semerci, 2012: 89).

Kime emanet eyledin,

Arkanda iki gelini. (Kabakçı-Semerci, 2012: 89)

“Tufan Karaaslan, eşinden boşanmak üzeredir. Mersin’de trafik kazası geçirir ve ölür. Cenaze sırasında kız tarafı da çeyizi almak için eve gelmişlerdir. Durumu görünce geri dönerler. Tufan’ın babası ağıt yakar:” (Altınkaynak, 1997: 506).

Gözlerin kör olsun gelin,

Evimi yıktın başıma. (Altınkaynak, 1997: 506)

“Bir delikanlı, dul ve üç çocuklu bir kadın ile evlenir. Üvey çocuklarından yakınan genç, durumu babasına anlatır ve vefat eder. Babası genç yaşta ölen oğlu için bu ağıdı yakar:” (Şimşek, 1993: 129).

Bir yumuş buyurdum da gücük gızına,

İt gibi daladı da benim yüzüme.

Gaşığın gılpunu da sokdu gözüme,

Ergen oğlan da dul avradı almasın.

Aldım deyin de meclislere varmasın. (Şimşek, 1993: 129)

3.3.3.2.3. Güveyi ve Kardeş İlişkisi

Güveyinin, ölümüne en çok üzülen ve bu olaya dayanamayanlardan biri şüphesiz kardeşleridir. Çünkü; kardeş acısıyla kavrulurken anne ve babasının daha az üzülmeye için çabalamak zorundadır. Bu durumu, her ne kadar bastırmaya çalışsa da acılar, söz olup dile dökülmektedir. Güveyi ve kardeş arasındaki ilişkiyi konu alan yirmi iki ağıt tespit edilmiştir.

Burada ağıtlar, güveyinin kız ve erkek kardeşleri tarafından söylenmiştir. Kardeşlerinin dul kalan karısına ve yetim kalan çocuklarına acıma ifadeleri yer almaktadır. Kişiler tarafından öldürülen güveyiler için katillerine beddua ve veryansın etmektedirler. Güveyinin yiğitliği, marifetleri ağıtlara yansıtılmıştır. Dünyada iken yaptıklarının yarım kaldığına, bazı muratlarının mahşere kaldığına değinilmiştir. Dul kalan gelinlerinin başkasıyla evlenmesine de yine güveyi üzerinden ağıtlar yakarak sitem etmişlerdir. Kardeşler arasında, geçmişte yaşanan olayların pişmanlığı da dizelerde yer bulmuştur.

Çağırılmış da aldırılmamış,

Emmimin gelini Melek.

Osman’a gavil etmiş,

Gelini getirim deyi. (Ekici, 2005: 71)

Ben bunlara kardeş dedim,

Akıyor gözümün yaşı.

Anam Ayten’e de yazık,

Ufak çocuk gelin başı. (Ulaş, 2014: 96)

Nasıl kıydın duy jandarma,

On yetimle iki gelin. (Özkaya, 2014: 392)

“Raşit Demiral’ın oğlu Ceylan Demiral, kanser teşhisinden sonra ameliyat olur, fakat vefat eder. Bunun üzerine kız kardeşi bu ağıdı yakar:” (Yaldızkaya, 2018: 239-243).

Sarı gardaşım kalk öpüyüm elini,

Biz de nasıl eyleyelim gelini.

Anam valla gardaşım gırdı belimi,

Şimden kerı hoş turalım gelini. (Yaldızkaya, 2018: 239-243)

Getme gardaşım bir çift sözüm var,

Arkanda taze garın iki guzun var.

Gelin gece yarısı kalkmış eşini soruyor.

Yarım canlı anası ciğer deliyor. (Yaldızkaya, 2018: 251-258)

“Mersin’in Değirmençay köyünde, düğünde oyun oynanırken eğlenmek amaçlı havaya silahla ateş edilir. Bu sırada Ayşe Saray’ın eniştesi yanlışlıkla vurulur. Bu olay üzerine vurulan kişinin bacısı aşağıdaki ağıdı yakar:” (Berker, 2018: 174).

Az gidiyom az gidiyom,

Bir incecik toz gidiyom.

Elim kına başım duman,

Gelin geldim kız gidiyom. (Berker, 2018: 174)

“Çocuksuz ölen Mehmet için, ablasının ağzından:” (Elçin, 1990: 105).

Al gelini babamın oğlu,

Arkası adartsız (halefsiz) babamın oğlu,

Bergüzersiz babamın oğlu.

Gencecik babamın oğlu. (Elçin, 1990: 105)

“Amansız bir hastalığa yakalanan Duran, Adana hastanesine kaldırılır. Çok fiyakalı birisi olan Duran’ın iki çocuğu yetim kalır. Kardeşi tarafından:” (Görkem, 2001: 252).

Gardaşa gelin alırsam,

Gına vurrum ellerime. (Görkem, 2001: 252)

“Çetin, gençliğinde fiyakalı gezen bir delikanlıymış. Genç yaşta hastalanır ve ölür. Yeni evli olup bir kız çocuğu varmış. Kız kardeşleri tarafından bu ağıt söylenmiş.” (Görkem, 2001: 253).

Her sene gelirim gelin,

Üstüne atılmış soyka. (Görkem, 2001: 253)

“Mahmut Bey, develerle nakliyecilik yapan ve çocukluğundan beri ata binen birisidir. Bir gün yükü bırakıp geri dönerken kendisi başka bir yoldan gitmeyi tercih eder. Çeşitli sebeplerden at şahlanır ve arkaya doğru yıkılır. Mahmut Bey de kafa üstü çakılır. Akrabaları onu bulduğunda yaşıyordu fakat köye geldiği vakit vefat eder. Bacısı, bu ağıtı yakar:” (Görkem, 2001: 328).

Gelinin başını bağlan,

Emine dakıcı gazi. (Görkem, 2001: 328)

“Kırşehir Mucur Rahmalar Köyünden Süleyman Kaya, hayvancılıkla uğraşır. 1958 yılında hayvan almak için Nevşehir’in Topaklı kasabasına gider; gelirken Hacıbektaş’ın İlice Köyü yakınlarında geçirdiği trafik kazası sebebi ile hayatını kaybeder. Henüz 29 yaşındaki Süleyman’ın 6 yetim evladı kalır ardında. Yetim kalan çocuklarının durumuna ve kardeş acısına

dayanamayan 1926 doğumlu Ahmet Kaya'nın, kardeşi Süleyman Kaya için yaktığı ağıt amatör kasete alınarak günümüze dek ulaşır. Bu ağıt:” (Umucu, 2013: 283).

Everdim kardeşim nişanlı Aşır,

Tevellüd kırk iki otuz üç yaşım.

Ev yaptırmak için çektirdim taşı,

Mezarına nasip oldu kardaşım. (Umucu, 2013: 283)

“2000 yılında Dadaloğlu Kasabası'ndan Kürdolu (Mehmet Çarkıt) hastalanır, beyin kanaması sonucu ölür. Kürdolu kaynak kişi Hüseyin Çarkıt'ın ağabeyidir. Ağıdı kaynak kişi Hüseyin Çarkıt yakar:” (Ulaş, 2014: 171).

Gurbet'i gelin etmedin,

Kardeş yarım kaldı işin.

Aç gözünü bir bak hele,

Ne halde bacın kardeşin. (Ulaş, 2014: 171)

Düğün ediciyim güzün. (Altınkaynak, 1997: 400)

Düğünlerde güleş dutar,

Şu Biber'in oğlu Aslan. (Altınkaynak, 1997: 443)

Gadan allım gelin bacı,

Güzün dikdik işliğini. (Altınkaynak, 1997: 446)

Gızımı gelin eder de,

Ben alırım sandığını. (Altınkaynak, 1997: 531)

Gelin dutulmuş dipiye. (Altınkaynak, 1997: 532)

“Sarız'da Cumhuriyet kutlamaları sırasında, cirit oynanırken Osman Çavuş'un atı çarpışır. Bundan dolayı Osman Çavuş hayatını kaybeder. Bacısı tarafından, bu ağıt yakılır:” (Altınkaynak, 1997: 533).

Hürü'yü gelin ederken... (Altınkaynak, 1997: 533)

“Sarız Hacıbebekler'den Topal Akkız, düğün esnasında sıra kına yakımına gelince itiraz eder. Çünkü, yakın zamanda kardeşi Veli ölmüştür ve onun yasını tutmaktadır. Bunun üzerine kına yakılmaz. Topal Akkız kardeşi için şu ağıtı söyler:” (Özdemir, 2001: 392).

Tutmam peygamber kavlini,

Sürmem kınaya elimi.

Anamoğlu yalınızım,

Ha bugünlük sal gelini. (Özdemir, 2001: 392)

Bir elinde al elma,

Bir elinde gannı suna.

Var gardaşımın gelini,

Sarıl da gardaşı salma. (Şimşek, 1993: 142)

“Bir adam, yayladan gelirken üzerine yıldırım düşer ve oracıkta vefat eder. Adamın kardeşi şu ağıdı söyler:” (Şimşek, 1993: 143).

Bademe bayrak dikmedik,

Dibine çekip çıkmadık.

Babasından izin alıp

Veli’ye nişan takmadık. (Şimşek, 1993: 143)

“Bir kadın, genç iken sevdiği kişiye ailesi vermeyince kaçar. Uzun zaman sonra kardeşi hastalanıp ölür. Kardeşinin ölüm haberini alan kadın:” (Şimşek, 1993: 147).

Goca damın yapısına,

Biz de geldik kapısına,

Düğün gurmuş babamoğlu,

Okuntu salak hepisine. (Şimşek, 1993: 147)

3.3.3.2.4. Güveyi ve Kaynana İlişkisi

Kaynana (kayınvalide), “Kocaya veya kadına göre birbirlerinin annesi, kayınvalide, hanımanne” demektir (<https://sozluk.gov.tr/>). Burada, söz konusu olan gelinin annesidir. Buradaki, kaynana ve güveyi arasındaki bağlantıyı ağıt dizeleri yoluyla incelenmiştir. Güveyinin ölümü üzerine, kaynanası tarafından söylenen üç ağıt tespit edilmiştir.

Burada yer alan ağıtlar, gelinin annesi tarafından damat için söylenmiştir. Güveyinin ölümüyle sarsılan kaynana, içine düşen acıyı ağıt söyleyerek bastırmıştır. Bir yandan gencecik damadına, bir yandan dul kalan kızına acıyan sözler söylemiştir. Hatta öyle ki son ağıtta giden kızın geri gelmemesi güveyi evinin bayrağının inmemesi için çeşitli öneriler sunmuştur.

Andırın yazısı bir uzun yazı,

Yüreğimize düştü anam bir sızı,

Kiminin ağlaşır gelini gızı,

Gözüme yaşların doldurdun felek. (Temiz, 2005: 245)

Erken çıkmışın yaylanın yoluna,

Ayrılığın ekmeğini sarmışın beline.

Gırmızı gülleri kim verdi eline?

Acımadın mı arkada kalan genç geline. (Özdemir, 2015: 201)

Garalı bayrak galkar mı?

Her gelin bayrak çeker mi?

Yok muydu büyük gayının?

Gelen gelin geri gider mi? (Özdemir, 2015: 205)

3.3.3.2.5. Güveyi ve Yakınları Arasındaki İlişki

Güveyinin ölümü üzerine ağıt annesi, babası, kardeşi, kaynanası dışında çeşitli yakınları da ağıtlar söylemişlerdir. Burada incelediğimiz ağıtları; güveyinin teyze kızı, baldızı, eniştesi,

üvey annesi söylemiştir. Bu kişiler haricinde bölgedeki âşıklar, arkadaşları ve diğer insanlar da ağıtlar söylemişlerdir. Güveyiye, yakınları tarafından yakılan on dört ağıt tespit edilmiştir.

Ağıtlarda güveyilerin ölüm sebebi olarak; vurulma, trafik kazası, boğulma ve çeşitli hastalıklar gösterilmiştir. Güveyinin geride bıraktığı karısı ve çocuklarına öğüt mahiyetinde dizelere yer verilmiştir. Gelinin dul kalmasına üzülmeye hissi, çoğu dizede karşımıza çıkmıştır. Gelin ve çocukların emanet olarak görüldüğü, güveyinin gözünün arkada kalmaması gerektiği vurgulanmıştır.

Gelin varmaz mı gayına? (Görkem, 2001: 259)

Cemil'in evlerini İrbeğem Usda dindiye,

Duralı Usda çakmış mı?

Veli Dayısı kirecini vermiş mi?

Metin oğlan eğsiğini görmüş mü? (Özdemir, 2015: 108-109)

Gelininen gavliymiş. (Altınkaynak, 1997: 511)

Gelinin de duvarda kösüle kaldı. (Bali, 1997: 161)

Kardeşlerim düğünümü çaldırsın,

Deyzemoğlu bayrağımı kaldırsın.

Validem de kendi kendin öldürsün,

Halil'in perişan halde den varın. (Kabakçı-Semerci, 2012: 93)

"Bostanlı Köyünde muhtarlık yapan Gıyasettin, köyünün girişinde trafik kazasında ölür. Gıyasettin çok sevilen biridir. Ağıdı arkadaşı Toklarlı Çetin Önal, Gıyasettin'in eşinin ağzıyla yakar:" (Ulaş, 2014: 245).

Kırdın Avşar'ın belini,

Asker etmesin talimi,

Çocukların akli yetmez.

N'olur çıkartman gelini. (Ulaş, 2014: 245)

"1979 yılında, Avşar Söğütlü Köyü'nde çıkan bir kavgada Kemal ve Dursun kardeşlerden biri vurularak öldürülür. Birkaç yıl sonra da diğer kardeş ölür. Kardeşlerin kısa aralıklarla ölmesi herkesi çok üzer. Ağıdı Toklarlı ağıtçılardan aynı zamanda iyi bir kaynak kişi olan Kemal Kuşçu, ölenlerin anasının ağzıyla yakar:" (Ulaş, 2014: 303).

Yetimlere hazın koydum,

Elliksiz tuttum orucu.

Beklemiyor elin kızı,

Çocuk doğdu gelin yolcu. (Ulaş, 2014: 303)

Kadasın aldığım dağlar,

Demedin mi anam ağlar.

Konağa bir künye gelmiş,

Çobanımız ölmüş beyler. (Ulaş, 2014: 315)

“Osmaniye’ye bağlı Hemite köyünde Kara Dervişin oğlu İbiş, Gaziantep’te askerliğini yaparken öldüğünde bu ağıdı İbişin karısı, kaynanası, akraba kadınları, dahası da köyün bütün kızları, kadınları yakıyorlar. Ben bu ağıdı Hemite’de aşağı yukarı önüme gelen her kadından aldım. Kimisi kendi yaktığını unutmuştu. Kimisi de başkalarının ağıdını biliyordu. Gaziantep’ten getirilen ölüünün üstünde, ölü gömüldükten sonra da giyitleri üstünde bir hafta köyün bütün kadınları ağıt yakmışlardı. Köye gelen birçok aşık, birçok ağıtçı kadın da İbişe ağıt yakmıştı.” (Kemal, 1993: 277-287).

Dargın mısın bire yiğit,

Pırtıyı saldın geline?

Emmim oğlu düğün kurmuş,

İki düğün iki köçek.

Gelinimin adı Eşe,

Duluğunda altın köşe.

Gelin seni kör ederim,

Gül yollasan deste deste.

İbişimin ord’ölmesi,

Gelinimin dul kalması,

Gelin buna dargın mola,

Pırtısın salmış geline. (Kemal, 1993: 277-287)

“Mersin’in Değimençay köyünde Ayşe Saray’ın eniştesinin ölümü üzerine söylediği ağıttır.” (Berker, 2018: 174).

Kara ovanın düğünü gece kuruldu,

Evliyanlar ortaya girdi soyundu.

Duyuldu ki Hacı Gümüşün oğlu vuruldu.

Yazık Murat yazık senin şanına,

Adam eniştesinin kıyar mı canına. (Berker, 2018: 174)

“Değirmenkaşı köyünde Kızılırmak’ta boğulan yeni evli bir gence, halk ağıt yakar:” (Umucu, 2013: 219).

Yüksek kaldırım (da) yiğidin salını,

Tutun götürün görünü görünü.

Kime emanet ettin taze gelini,

Emanetin böyle miydi (nazlı) yiğidim. (Umucu, 2013: 219)

“Âşık Fahrettin’in eşi Meryem’in kardeşi olan Kudret, henüz yirmili yaşlarında nişanlı bir genç iken, 1995 yılında Kızılırmak’a düşerek ölü. Bu olaya eniştesi Fahrettin ağıt yakar:” (Umucu, 2013: 224).

Kızılırmak’tan içtim ecel şerbeti,

Anam yanar da bana el gibi.

Nişanlım Sultan cenazeme geldi mi?

Muradım koynumda kaldı neyleyim. (Umucu, 2013: 224)

“Öğretmen Tahsin, 1992 yılında vefat eder. Kayını da mal almaya giderken kamyonun arkasından düşer ve ölür. Yakınları tarafından yakılan ağıttır.” (Altınkaynak, 1997: 516).

Oğlu evli gızı gelin. (Altınkaynak, 1997: 516)

“Kayın biraderi tarafından karamık bitkisinin dibinde vurulup öldürülen Mehmet’e babasının eşi tarafından yakılan ağıttır.” (Altınkaynak, 1997: 587).

Şu gelin yadırgı amma,

Şu gelin emmisi gızı. (Altınkaynak, 1997: 587)

3.3.3.2.6. Güveyi ve Şehitlik İlişkisi

Burada, düğününden sonra evlilik döneminde askere gidip şehit olan güveyilere söylenen ağıtlara yer verilmiştir. Güveyi askerde şehit olunca gelin, eli kınalı gözü yaşlı şekilde kalakalmıştır. Acısını ve gözünün yaşını dizelere döküp ağıtlar yakmıştır. Şehit güveyinin annesi de evlat acısıyla ağıtlar söylemiştir. Bu başlıkta, on beş ağıt tespit edilmiştir.

Türk inançları gereği şehitlik mertebesi, en güzel ve yüksek mertebelerindedir. Bunu bilenler, şehitliği Yaradan’a kavuşma yolunda bir düğün olarak kabul etmişlerdir. “Devlet düğünü” ifadesiyle bu durum daha da belirgin hâle getirilmiştir. Güveyinin şehitliği, ağıt söyleyenler tarafından hem gurur verici hem de acı verici olarak karşılanmıştır. Haber karşısında gelinin ve şehidin annesinin verdikleri tepkiler ağıtlarda yer bulmuştur.

Kimse bilmez ki yoğunu,

Yandım göğünü göğünü.

Okuntu gelmiş paşadan,

Git oğlum devlet düğünü. (Kabakçı-Semerci, 2012: 114)

Ayâ’nda gülgülü edik,

Menciliste yedi gedik.

Sanki ben de gelin m’oldum,

Yedi davul yedi düdük? (Kabakçı-Semerci, 2012: 120)

İleri durmuş da vermiş serini,

Afyon’da göymüş gitmiş gelini. (Yaldızkaya, 2018: 181)

Su serperler ya,

Gidenlerin ardından,

Dün askere Hind’e Yemen’e,

Bugün ekmeğe Yaban ellere.

Dönmezler de ondan,

Yoksa niye serpsinler.

Sirkeci’den tren gider,

Ona binen verem gider.

Bir kapana çalar,

Analar ağlar ‘‘Oğuuuul Oğul’’,

Çocuklar öksüz,

Gelinler dul Sirkeci’den tren gider.

Evim barkım viran gider. (Kabakçı-Semerci, 2012: 150)

Ağaç dalların pürlensin,

Yuman köyneği kirlensin.

Gelin Kötören’de gezer,

Elde kına, yüzde kelek. (Özdemir, 2001: 93)

Her düğünde bayrak vurur,

Fili ince eşim fili. (Kır, 2008: 336)

“Kul Davut, eski adı Haruniye olan Elif Hatunlar mahallesindedir. Varlıklı bir aileden geliyordu. 1800 yılının sonlarına doğru ki o zaman Osmanlı’nın yedinci ordusu Yemen’deydi. Yemen’e giden askerlerden ancak yüzde biri veya birkaçı geri dönebiliyordu. Davut kocanın da yedi oğlu vardı. İlk oğlunun pusulası yedinci ordu Yemen’e çıkar. Onu gönderir. Birkaç sene ara ile tüm oğullarının pusulası yedinci ordu Yemen’e çıkar. En küçük oğlu Ali’nin de pusulası bir gün gelir. Ali babası Koca Davut ile birlikte askerlik şubesine gider. O zaman Haruniye’nin askerlik şubesi İslahiye’de idi. En sonunda Bahçe’nin bir köyü olan Kaman’a varırlar. O köyden de kalabalık bir insan topluluğu gelirken Davut koca oğluna “dur bakayım oğlum. Bu insanlar nereye gidiyor? Bekleyelim” der. Daha sonra gelenlerle selamlaşırlar ve “Nereye gidiyorsunuz?” diye sorarlar. Onlar da “Bu gençlerin hepsi Yemen’e askere gidiyor” der. Orada askerlik işlemlerini tamamlayıp onları askere yolcu ederler. Oğlunu askere gönderen Davut Koca da evine döner. Aradan aylar, yıllar geçer. Oğullarından hiçbir haber alamaz. Oğullarının üç tanesi evli dört tanesi bekar. Gelinlerin ikisi baba evine döner. Ama Haçça adındaki gelini gitmez. Bir gün karı ile koca otururken kadın adama “Adam şu sakallarını kes” der. Adam da yedi çocuğunu askere göndermiş olmanın kederinden sakallarını kesmenin aklına bile gelmediğini söyler ve daha sonra dışarı çıkar. Bir turna katarı, Dumanlı’dan Maraş’a doğru ötüşerek gitmektedir. Koca üstat tekrar içeri gelir ve çocuklarına şu ağıdı söyler:” (Özkaya, 2014: 338).

Ali’ m gelir kopa kopa,

Gelinlerde altın küpe. (Özkaya, 2014: 338)

Kimsesiz dul kız gelinler,

Kara giyip saçın yoldu. (Bali, 1997: 121)

“1914 yılında, Birinci Dünya savaşı nedeniyle seferberlik ilan edilince güçlü, kuvvetli Türkmen yiğitleri de askere çağrılmıştır. 1915 yılında Enver Paşa komutasındaki ordu Kars’a ulaşmadan Allahüekber Dağları yaylalarında donarak şehit olmuşlardır. Sağ kalanlar ise esir alınmıştır. Bu esirler şehit olan arkadaşları için bu ağıdı yakmışlardır:” (Özdemir, 2001: 38-39).

Kimsesiz dul gelinler,

Kara giyip saçın yoldu. (Özdemir, 2001: 38)

Çil Horoz dağı salında,

Nece nişanlılar ağlar. (Özdemir, 2001: 39)

Eşim buhur gezdiriyor,
Bacağında çuha şalvar.

...

Ayan olsun sürmel' eşim,
Martin duvarda dayalı. (Özdemir, 2001: 55-58)

Şu gelin de şu da özne,
Dezze sen dünyada gezme.
Elini öpeyim Döne,
Kasım'ın binasın' bozma. (Özdemir, 2001: 71)

“1930’lu yıllarda Tatar İbrahim, askerliğini jandarma olarak yaparken ölür. Tatar görkemli, yakışıklı biridir ki ona herkes üzülür. Tatar’ın altı kardeşi de askerde vefat etmiş, altısının çocukları da kendileri askerdeyken doğmuştur.” (Özdemir, 2001: 54).

Pazarören’de yoldaşı,
Ben sandım ki öz kardeşi.
Heylediyim gelin seni,
Yok ardında bir kardeşi. (Özdemir, 2001: 54)

“Abdurrahman, daha yirmi yaşındadır. Hayatının baharında, muradına ermemiş, bir genç... Askere gider her Türk evladı gibi. O zamanlar ülke fakir ve yoksul, kıtlık da vardır, askerlik zordur. Abdurrahman ince hastalığa tutulur askerde. Şimdiki gibi doktor yok yeterince. Döner askerden dönmesine de dertli döner. Kurtulamaz bu ince hastalıktan ve ölür sonunda. Yürekler dayanır mı ki, bu acıya? Nice ağıtlar yakılır, ağlanır, kara bağlanır, öksüz kuzular kalır arkada babasız. İşte bu ağıtlardan biridir bu:” (Dikici vd., 2008: 245-246).

Al gelinim vursun diye,
Getirmiş Acem gınası Adana’ya kurdum düğün.
Berk çabalar derdi yığın,
Biri evli, biri bekâr,
Öğün kara toprak öğün. (Dikici vd., 2008: 245-246)

“Seferberlik yılları, yurdun hemen her köşesinde olduğu gibi Dirmil’de de çok büyük felâketlere ve sıkıntılara yol açmış, halkın yaşantısını ve sağlığını doğrudan etkilemiş. Erkekler cephelerde kırılırken, cephe gerisinde kıtlık, yokluk ve salgın hastalıklar milleti perişan etmiş. Özellikle 1917 yılının sonlarında önce çekirge afeti arkasından da “terleme” denilen “tifo” salgını pek çok kişinin ölmesine yol açmış. O sırada Dirmilli Kösdelerin Osman, seferberlikte şehit düşmüş. Hanımı Ümmü Gülsüm, çocuksuz ve kocasız olarak genç gelin kalmış. Bunun üzerine baş sağlığına gelen yaşlı bir ağlayıcı şöyle yas etmiş:” (Özdemir, 2015: 171).

Devlet bobasına dargın, geriden gelenler,
Gara terlemeden yorgun geden gelinler! (Özdemir, 2015: 171)

3.3.3.2.7. Güveyinin Kendi Ağzından Ağıtlar

Düğün dönemi süreçlerini tamamlayıp düğün sonrası döneme giren güveyilerin ölümü üzerine söylenen ağıtlara yer verilmiştir. Bu bölüm, kendine ağıt söyleme geleneği üzerine kurulmuştur. Güveyinin, kendisine söylediği beş ağıt tespit edilmiştir.

Dizelerde, güveyinin öldüğü güne dair bilgiler ve geride kalanlara duyduğu özleme yer verilmektedir. Geride kalan eşini düşündüğünü belirten ve ona öğütler veren bir sesleniş vardır.

Nişanlımı doya doya sarmadım,

Kapı deresinde kaldı den varın. (Parmaksız, 2010: 293)

Düğün etmeye de kâr bulamadım

Kader böyle imiş kime ne diyem (Parmaksız, 2010: 300)

Dünyada yalnız kaldı eşim,

Ne bacım vardı ne de kardeşim. (Parmaksız, 2010: 306)

“Ağıtı söyleyen kişi, kendisi öldükten sonra karısının başına gelecekleri dile getirmiştir.” (Görkem, 2001: 201).

Düğün bayram deyip gezme bilmedi.

Çok arzu etti istediği olmadı. (Görkem, 2001: 201)

“Dirgen Ali, hastalanınca kendi kendine yazmıştır:” (Dikici vd., 2008: 323).

Seve seve iki oğlan yitirdim.

Heves heves gelinleri getirdim. (Dikici vd., 2008: 323)

3.3.3.3. Gelinin Çeşitli Akrabaları İçin Söylediği Ağıtlar

3.3.3.3.1. Gelin ve Baba İlişkisi

Burada gelin giden kızın, ölen babası için söylediği ağıtlara yer verilmiştir. Bu konuda, beş ağıt tespit edilmiştir. Gelin kızlar, ağıtlarda babalarının ölüm nedenlerine, yiğitliklerine yer vermişlerdir. Babalarının birden ölümü karşısında çaresiz kalıp, derman aradıklarını belirtmişlerdir. Ağıt söylerken, kendi durumlarına da değinmişlerdir. Kaç yıllık gelin olduklarına, yorgunluklarına, yas tutup ağlamalarına dair bilgiler vermişlerdir.

Emmimin sultan gelini,

Geliyo salını salını. (Koca, 2008: 73-74)

“Hemite köyünden Durdu Hatun’un dediğine göre, bundan 150 sene evvel, Arap Ağa adlı beyle Maraşlı Beyazıt beylerinin arası, bir kız kaçırma yüzünden açılıyor. Bir gün Arap Ağa, Beyazıt Beyinin evinde misafirken, Beyazıtlılar Arap Ağayı öldürüyorlar. Bu ağıdı, Beyazıt Beyinin, Arap Ağanın oğlu Hüseyin’de bulunan kızı söylüyor. Esasen araları, bu kız yüzünden açılmıştır.” (Kemal, 1993: 77).

Beş yıllicak gelin galdım.

Nider de alırdın beni. (Kemal, 1993: 77)

Bucağa perdesin alın,

Gelinler içeri gelin. (Kemal, 1993: 233-235)

Babalarını kaybetmişler bu üç kızın yası var.

Gelin kızlar gelin Tuba kızım yanıma gelin,
Kiminiz ağlayın Sema'm, Yasemin'im kiminiz gülün.
Dermansız derdime bir çare bulun,
Size derim üç kız bir beni dinlen. (Uzunoğlu, 2019: 136)

Gelinlerin de yoruldu,
Güllü ağlar tek başına. (Altınkaynak, 1997: 460-461)

3.3.3.3.2. Gelin ve Kardeş İlişkisi

Gelin ve kardeş ilişkisinde bu kez, gelin ölen kardeşine ağıt söylemiştir. Bir ağıt metni tespit edilmiştir. Gelin, erkek kardeşinin vurulması üzerine, bu ağıdı yakmıştır. Ağıt dizelerinden anlayacağımız üzere acılı kız kardeş, kardeşinin ölümünden gelinlerini sorumlu tutmaktadır. Onun, bu duruma sebep olduğunu belirtmektedir. Gelinin artık evde durmayacağını, bu duruma düşmanların sevineceğini vurgulamaktadır.

“Tanır kasabasında, Paşa adında bir dükkâncı vardır. Paşa, dükkânın önünde otururken yanına bir adam gelir oturur. Karşıdan gelen Hasan, Paşa'nın yanındaki adamı vurayım derken, yanlışlıkla Paşa'yı vurur. Paşa'nın kız kardeşi Elif Hatun ardından şunları söyler:” (Dikici vd., 2008: 107).

Olmaz olasıca gelin,
Getirdin mi gannı bohça?
Gelin evinden çıkıcı.
Düşmanın yüzü gülücü. (Dikici vd., 2008: 107)

3.3.3.3.3. Gelin ve Çocuk İlişkisi

Gelin, düğün dönemi sürecinden sonra gelin olma vasfını, çocuğu olunca da anne olma vasfını kazanmaktadır. Bebek ve çocuğun bakıma muhtaç olması anne ile daha yakın ilişkiler kurmasına sebep olmaktadır. Bu yakın ilişki, zaman içinden koparılması oldukça güç bir bağa dönüşür. Ölüm gelince anne ve çocuğu bedenen ayrılmak zorunda kalsa da aradaki bağ ebediyete kadar kopmaz.

Burada, çocuğu ölen gelinin söylediği ağıtlar üzerinde durulmuştur. Bu konuda söylenen yirmi yedi ağıt tespit edilmiştir.

Aşağıda, bebeklik döneminde ölen çocuklar için söylenen ağıtlar tespit edilmiştir. On dört tane ağıt, bebekler için söylenmiştir. Çeşitli sebeplerle ölen bebeklerin ölümü, en çok onu doğuran, süt veren ve büyüten anneyi üzmüştür. Bu kayıp, anneyi aynı zamanda çok yıpratmıştır. Ağıtlarda anneler; bebeğinin güzelliğinden, beyaz teninden sıkça bahsetmektedir. Onu hatıralarda yaşatmak için tüm güzelliğiyle tasvir etmektedir. Çoğu yerde, bebeğinin ölümüne sebepine değinmekte ve bebeğinin ölümüne engel olamadığı için kendisine sitem etmektedir. Bebeklerin, ölümü çoğu zaman yaşam şartları nedeniyle olmuş, hatta ağıtlardan yola çıkarak efsaneler oluşturulmuştur.

Deve de deveden yüce,
Yükü yüklettim bir gece.
Yoklamadım ağ bebeği,

Yurda varıp konmayınca. (Kabacalı, 1997: 67)

Az mı değdi ak bebeğim,

Karakuşun sayaları? (Kabacalı, 1997: 68)

Gökte yıldızlar ışılar,

Kuzgunlar üleş bölüşür.

Çadırda düşman gülüşür,

Bebek beni del' eyledi.

Yaktı yaktı kül eyledi. (Kabacalı, 1997: 70)

Hacı veli depik vurdu,

Var mı bu dudu'nun suçu?

Ha yedinin birin' verin,

Allah rızası uçun. (Kabacalı, 1997: 113)

Derdi çok derdin gizleme,

Sabreyle her gün sızlama.

Kes umudunu gözleme,

Gelmez anan bura beşik. (Kabakçı-Semerci, 2012: 235)

Bir cip gelir Elbistan ilinden,

O cip de kırılınsın ince belinden.

Yörü felek ben sana n'eledim,

Bir körpe verdinde aldın elimden. (Kabakçı-Semerci, 2012: 227)

İnip gittim Sabunluk deliğine,

Ben ne ettimse şu kahpe feleğe.

Sıkı vurun siz kuzuma beleğe,

Ben kuzuma beleğini vurmadım.

Ben kuzuma bir gün olsun doymadım. (Umucu, 2013: 143)

"Gelin, göç ederken çocuğun beşiği ağaç dallarına takılıp kalmış ve kuşlar çocuğu parçalamışlar. Bunun üzerine annesi:" (Esen, 1997: 72).

Havada bulut erişir,

Kuzgunlar üleş belişir. (Esen, 1997: 72)

"Mucur ilçesine bağlı Küçükkavak köyünde Yusuf-Zeynep Ayan çiftinin, 1958 yılında nur topu gibi bir oğlu dünyaya gelir. Bebek daha birkaç aylıkken bütün köyün dilinde güzelliği dolaşmaktadır. Bir gün Zeynep kadın oğlu Özden'i yıkar, saçlarını tarar ve giydirir. Tam o sırada komşu bir kadın gelir ve çocuğun güzelliğine hayran olarak evden ayrılır. Kadın evden gider gitmez bebek hastalanır. Çok geçmeden de ölür. Özden bebek için annesi ağıt yakar:" (Umucu, 2013: 265).

Kurban olayım Maccanlı hocaya,

Oturmuş da derin derin okuyo.

A bebeğim ciğerimi yakıyo,

Bölükbaşı yapılı benim Özden'im. (Umucu, 2013: 265)

“Bir Aydınli gelini yaylaya göçerken, bebeğin beşiğini devenin üzerine bağlar. Yolda giderken beşik, çam ağacına takılıp kalır. Eskiden gelinler baba ve atasına sesli konuşamazlarmış. Bu, onlara gösterdiği bir saygının belirtisi sayılırmış. Böyle olunca kayınına beşiğin takıldığını söyleyemez. Yurda konduktan sonra gelir, alırım der. Fakat geri geldiğinde bebeğini karakuşların yediğini görür ve bu ağıdı yakar:” (Koca, 2008: 187-188).

Harmancık'ın kayaları,

Çan dövüyor mayaları.

Berk mi değeli ağ bebeğim,

Karakuşun soyları (gaga)? (Koca, 2008: 187-188)

“Andırın'ın Gökomarlı köyünde yaşayan Münevver Gök'ün İclâl adında bir kızı olur. Kenan Bey'in, Köleli köyüne öğretmen olarak tayini çıkar. İclâl, altı aylıkken ölür ve Köleli köyüne gömülür. Kaynanası uzak olduğu için gelmeyince iyice üzülen acılı anne eve gelir ve kızına aşağıdaki ağıdı yakar:” (Temiz, 2005: 184).

Garalı yaalık başımda,

Göz boncuu var döşünde,

Ben bebeği gelin etdim,

Daha bebek bir yaşında. (Temiz, 2005: 184)

“Kadirli ile Andırın arasındaki Elmacık Yaylası civarında yaşandığı sanılan ağıdın hikâyesiyle ilgili iki rivayet vardır. Birinci rivayet; eskiden Yörükler bahar gelince kışları ılık olan Çukurova'dan yazları serin ve verimli olan Toroslara yaylalara çıkarlarmış. Yine bu göçlerden birinde Yörük kızı develeri birbirine çatar, bebeğini beşiğe koyar, devenin sırtına sarar ve develerin önüne düşer, develeri çeker gider. Bu arada ormanlık bir yerden geçerken alıcı bir karakuş bebeği beşiğinden alır ve gider. Eskiden gelinler iki üç yıl kayınbabalarıyla konuşmazmış. Gelin utandığından kayınbabasına söyleyemez. Konak yerine varınca bakarlar ki bebek yok. O yürek acısıyla Yörük gelini aşağıdaki ağıdı söyler. İkinci rivayet; eskiden aşiret halinde yaşayan Yörükler yaylaya göçerlermiş. Yine Çukurova'dan yola çıkan göçebeler yaylalara gitmek için Andırın'a doğru yola çıkarlar. Yolda giderken bebeğin beşiğini deveye yükledirler. Yolda bebeğin beşiği çam ağacına takılır ve orada asılı kalır. Gelin de yeni gelinmiş. Eskiden yeni gelinler iki üç yıl kayınbabalarından hicap ederek onunla konuşmazlarmış.

– Gelin: *“Konak yeri nasıl olsa yaklaştı. Bebeği geri gelir alırım”* der ve utandığından kayınbabasına söyleyemez. Konak yerine varıp konarlar. Gelin bebeği almak için geri beşiğin yanına gelir ki karauuşlar (kara kuşlar) bebeğin gözünü oymuş. Yüreği yanık ana orada o acıyla şu ağıdı söyler:” (Temiz, 2005: 279).

Yanık yerde ot mu biter,

Bitse bile örk mü atar,

Mevlam bir daha verir amma,

A bebeğim yerin mi dutar.

Gara guş döner havada,

Cücüğü gomaz yuvada,

Ya nineyim ağca bebek,
Bir göönüm Çukurova'da.

Armitçık'da tütün tüter,
Başı çanlı kuşlar öter,
Mevlam bir dee verir amma,
A bebeğim yerin mi dutar,
Nenni bebeyim nenni. (Temiz, 2005: 279)

“Bebek ağdını; kimin söylediği, hangi tarihte söylendiği, söyleyenin hangi köyden olduğu bilinmiyor. Fakat bir Çukurovalı kadın tarafından söylendiği muhakkak gibidir. Bebek ağdındaki vaka şöyledir: Bir Bey oğlunun, evlendikten sekiz sene sonra, bir çocuğu oluyor. Çocuk altı aylık kadarken yaylaya göçülüyor. Yolda, bir devenin üstünde bağlı bulunan beşik, çam dallarından birine takılıp kalıyor. Beşiğin çam dalında kaldığını, çocuğun anasından başka kimse görmüyor. O da önünde giden kayınbabasına bu vaziyeti söyleyemiyor. Çünkü onunla konuşmuyor. Anadolu'da “gelinlik” adeti vardır. Gelin, kayınbabası, kaynanası ve kocasının akrabaları ile konuşmaz. Onların suallerine baş işaretle (hayır) veya (evet) der. Gelinin yukarda saydığımız akrabalarla konuşması, bir terbiyesizlik addolunur. Sonra, beşiğin çamda kaldığını kocası, gelinden haber alıyor. Geri dönüp beşiği buldukları zaman bebeğin gözlerinin yırtıcı kuşlar tarafından oyulmuş olduğu görülüyor. Bu ağdı, bebeğin anası orada yakıyor:” (Kemal, 1993: 67).

Bebek beni del'eyliyo,
Garşı daldan el'eyliyo.
Bebegin uyhusu gelmiş,
Gel de beni bele diyo. (Kemal, 1993: 67)

“Yıllardır çocuğu olmayan gelinin, nihayet bir oğlu dünyaya gelir. Aile bulunduğu yerden bir başka yere göç ederken, kervandaki develerden birinin üzerindeki bebeğin kundağı bir ağaç dalına takılır ve bebek orada kalır. Konak yerine vardıklarında bebeğin kaybolduğunu anlayıp geri dönerlerse de onu bir daha bulamazlar. Bu olay üzerine şu ağıt yakılır:” (Çelik, 1994: 20).

Çok şükür bu günümde,
Kaldım yatağımda oğul.
İki ellik değnek elimde oğul,
Yanımda gözün gelinde oğul. (Çelik, 1994: 20)

“Aşağıdaki ağıtlar, bebeklik çağından sonra yaşamını yitiren çocuklar için söylenmiştir. Bebeklikten çıkıp belli bir yaşta, daha ergen olmadan vefat eden çocuklara yakılan ağıtlardır. Hastalıklar, doğal ve beşerî sebepler nedeniyle daha küçücük yaşta ölenler, geride büyük acılar bırakmışlardır. Büyüyüp gelin, güveyi olacak ve murat alacak çocuklar tüm bunları gerçekleştiremeden dünyadan göç eylemişlerdir. Bu durum en çok annelerini ve yakın çevrelerini etkilemiştir. Ağıtlarda feleğe sitem eden anneler, çoğu zaman tek değil iki ya da fazla çocuğunun ölümüyle sarsılmıştır. Bu duruma da değinilmiştir.” (Berker, 2018: 120-121).

Bu ayrılık bitsin diye senelerdir bekledim.
Gittim postaneye mektup yokladım.

Sonra arkasına bunu da ekledim.

Bu ayrılık hiç beni bırakmadı peşimi. (Berker, 2018: 120-121)

Bir senede iki bayram dolandır.
Sizleri andıkça ciğerim sallanır.
Yavrularım ben yalnız kaldım burada.
Evimizin önü havlu,
Havlusunda yeşil bağlı.
İçeride çifte kurbanlık bağlı,
Babanız olmayınca kim kesecek onu. (Berker, 2018: 121)

“Birer yıl arayla iki oğlunu yitiren Elif, acısını dile getirmiştir.” (Kır, 2008: 310).

Nasıl kıydın kadir Mevla'm?

Düğün yapacaktık güzün. (Kır, 2008: 310)

Ha yedinin birin verin,
Allah rızası uçun. (Esen, 1997: 74)

Ben oğluma gelin getirdim,

At boynundan düşe düşe. (Esen, 1997: 173)

Sudan gelir Kör Güssün'ün gelini.
Beline guşanmış İzmir şalını. (Gedik, 2008: 181)

“Çukurova'da kolera salgınında, bir haftada iki kızını kaybeden annenin ağdı.”
(Kabacalı, 1997: 199).

Alınca doydun mu felek,

Beyimin çifte kızını. (Kabacalı, 1997: 199)

“Çiçek köyünden Döne Çoban'ın on bir çocuğu ölür. Son ölen oğlu Abdurrahman, büyük yaşta imiş. Köylü ağlamaktan cenazeyi kaldıramamış. Sonunda, Caferoğlu diye anılan Mehmet Ali Yıldırım: “Anam, artık sus! Gözyaşlarımız dinsin de cenazeyi kaldırabilelim!” demiş. Ağdın tespit edilebilen bir kıtası.” (Kabacalı, 1997: 199).

Orta direk ortasından biçildi.

Ala kanlar dört tarafa saçıldı.

Bayramlık oğluma hülle biçildi.

Eğlen oğlum eğlen baban da gelsin. (Kabacalı, 1997: 199)

“Karakilise (İcadiye) Köyü'nden Mansur Türkaslan'ın oğulları; Hacı ile Ziya, dokuz ay aralıklarla hastalanıp ölürlər. Ağdı, ölen çocukların anası Sultan Hatun yakar:” (Ulaş, 2014: 133).

Ben de oğlanlar büyüttüm.

Büyüttüm boyu boyuna,

Yalnız seni döverler,

Mustafa'm gitme oyuna. (Ulaş, 2014: 133)

“1914 yılında Dadaloğlu Kasabası’ndan Elişler Sülalesi’nden Birinci Cihan Harbi’ne giden Ali Çavuş, bir daha dönemez. Eşi Arap Kızı lakaplı Emine ile üç oğlu (İsmail, Mehmet ve Ali Osman) yetim kalırlar. İsmail, 14 yaşında evin birçok işini o yürütmektedir. Ancak İsmail’in ayağı aksamaya başlar, önce önemsemezler. Ağrı günden güne artar. Çare bulunamaz ve İsmail 14 yaşında ölür. Ağdı, İsmail’in anası Arap Kızı lakaplı Emine yakar:” (Ulaş, 2014: 156).

Bana anam iyi diyor,

İki mi bunun anası?

Soldu m’ola kele Hatça,

İsmail’in al kınası? (Ulaş, 2014: 156)

Tepeler tepeler yüksek tepeler,

Gar yağar da perençesine ekeler.

Külüle kömür mü oluvenmiş,

Gelin kızım Fatmaana’mın gulağandağa altın küpeler.

Gazannar, gazannar, gara gara gazannar,

İnmiş de Ölçekler’de pehlivan oğlum,

Hem ortaya hem başa gezenner. (Özdemir, 2015: 129-130)

Kapı kapıya çatmadın Meğlid!

Al duvaklı bi gelin gatmadın Meğlid!

Nee Hidayat nenem, ben üç evin bi çocuğyun neğ demedin? (Özdemir, 2015: 218)

“Bozyazı’nın Kızılca köyünde çocuğu ölmüş bir gelin için ağıtçı kadın tarafından yakılmış bir ağıttır:” (Berker, 2018: 113).

Burdan ela gözlü kır atlı sevgilim,

Geçti de görmedin mi ardıyı dolu dolu.

Ayağı kızıl çizmeli de başı sarı yazmalı, yazmalı.

Arkası tura belikli de yörük ömceklî a gelinim sürmeli. (Berker, 2018: 113)

3.3.3.3.4. Gelin ve Güveyi İlişkisi

Bu başlık altında; gelinin, güveyinin ölümü üzerine söylediği ağıtlara yer verilmiştir. Düğün sonrası dönemde en çok ağıt tespit edilen bölüm, bu bölümdür. Yüz doksan dört ağıt, tespit edilmiştir.

Evlilik birliğinin kurulmasıyla gelin ve güveyinin arasındaki bağ daha kuvvetlenmiştir. Bu bağ, ölümle birlikte sona ermemiş ancak yoğun hissedilen duygular ağıtlarda meydana çıkmıştır. Burada hayat arkadaşı, yol arkadaşı olan kocasını kara toprağa veren gelinin sözleri yer almaktadır. Gelin, kocasını kaybetmenin üzüntüsüyle yaşadığı hüznü, hayal kırıklığını, acıyı kelimelere dökmüştür.

Ağıtları, incelerken geride kalan gelinlerin sadece ölüm acısı ile kalmadığını fark ettik. Geride kalan çocukların sorumluluğu, kaynana ve kayınbabanın tutum ve davranışları, çevrenin baskısı ve etkisi gelinin sırtına yüklenen yükler olmuşlardır. Bu kadar sorumluluğu da yine

kocaya yakılan ağıtlardan öğrenmekteyiz. Ağıtlar, tüm bunlar bir olunca gelinlerin hisselerini avaz avaz bağırdığı bir mecra olmuştur.

Aşağıda müstakil olarak verilen ağıtlarda, gelinin bu ağıtları söylerken çeşitli konulara değindiği görünmüştür. Ağıtlarda, gelin ve güveyinin yaşam tarzına ve sosyal hayatına dair izler bulunabilmektedir. Güveyinin ölüm sebebine, geride kalan anne, baba ve çocuğuna, murat alamadan öldüğüne değinilmiştir. Güveyilerin ölüm sebepleri olarak; salgın hastalıklar, kan davası sonucu vurulma, çeşitli kavgalar sonucu öldürülme, amansız hastalıklar, trafik kazası, boğulma gibi nedenler tespit edilmiştir. Ağıtlardan yola çıkarak güveyilerin, yaşları hakkında bazı yorumlar yapılabilmektedir. Çok genç yaşta çeşitli sebeplerden ölenlerin yanı sıra yaşlılık döneminde de ölen kocaya yakılan ağıtlar mevcuttur. Güveyilerin, kimisi gurbette kimisi askerde kimisi kendi ocağında vefat etmiştir. Bu bilgilere de yine ağıtlardan ulaşmaktayız. Ağıtlarda, gelin ile güveyinin evli kalma süresine de değinilmiştir. Gelinlerin kimisi birkaç aylık eşini kimisi yıllar boyunca evli kaldığı kocasını kaybettiğini dile getirmiştir.

Gelinler, güveyiler için ağıtlar söylerken güveyinin yakışıklılığından, yiğitliğinden, becerikliliğinden sıkça bahsetmişlerdir. Güveyinin ölümünü, geline benzeterek ölüme güzel bir şekilde gittiklerini ifade etmişlerdir. Bu ağıtlarda, sıkça kendilerine de değinen gelinler; elleri kınalı, başı duvaklı, daha muratlarını alamadan ortada kaldıklarını, kadere sitem dolu sözlerle ifade etmişlerdir. Güveyinin ölümü ile birlikte her şeyin dağıldığını düşünen gelin, çeyizlerini bozup dağıtmayı istemektedir.

Bazı dizelerde evliliğin “Allah’ın emri peygamberin kavli” olduğunu sıkça hatırlatmışlardır.

Ben Ahmet’e gelin geldim,

Peygamberin kavli’ üzere. (Kabacalı, 1997: 21)

Kadanı alayım gelin,

Takımını ver de kurtar. (Kabacalı, 1997: 23)

Evimizin önü kavak,

Kavaktan dökülür uvak.

Elim kına başım duvak,

Uyan Ali’m tan yüzüne. (Kabacalı, 1997: 30)

Evlerinin önü fındık,

Fındığın dalına konduk.

Sözde biz de gelin olduk,

Uyursan uyan Ali’m. (Kabacalı, 1997: 34)

Gelinin anam vekili,

Ağlasın anam ağlasın. (Kabacalı, 1997: 35)

Hele geline geline,

Kına yakmış ak eline.

Ayağ kademsiz demeyin,

Attan inmemiş geline.

Sanki ben de gelin m’oldum,

Elim kına yüzüm duvak. (Kabacalı, 1997: 38)

Sanki ben de gelin oldum,

Celalgil'in büyük eve?

Celal oy oy... (Kabacalı, 1997: 86)

Sandığımı açacağım,

Çeyizimi saçacağım.

İzin verin kayınlarım,

Gelinliği bozacağım. (Kabacalı, 1997: 88)

Eğer eşim sağ gelirse,

Çifte camus olsun kurban. (Kabacalı, 1997: 112)

Şimdi selvi gelin gelir,

Gözyaşını sile sile. (Kabacalı, 1997: 158)

Duran Bey'i öldürmüşler,

Yetim kaldı körpe kuzu. (Kabacalı, 1997: 160)

Uyan hac beyim uyan,

Gelin geldim kız giderim. (Kabacalı, 1997: 167)

Öksüz kaldı küçük bebek,

Soyka kalsın böyle beşik. (Kabacalı, 1997: 169)

Kocam şurdan çıkıncağız,

Kafası değer eşiğe.

Gelin eşini istiyor,

De'n de kocam eğlenmesin. (Kabacalı, 1997: 226-228)

Ot döverim kazma ile,

Ben usandım gezme ile,

Mustafa'm da suya düşmüş,

Boynunda da yazma ile. (Kabacalı, 1997: 273)

Osman göçler gidedursun,

Uğrayalım Tat' oluğa. (Kabacalı, 1997: 286)

Çiçeğin karşısı bayır,

Kurşun gelir hayır hayır.

Müslüman etmez bu harbi,

Ellaham yüzbaşı gâvur. (Kabakçı-Semerci, 2012: 269)

Yanarım yanarım tütünü tütmez.

Kurudu bahçemde güllerim bitmez.

Kuzulu koyun da dışarı gitmez.

Niçin getsin deyi haber salarsın? (Kabakçı-Semerci, 2012: 274)

Kapımızın önü kiraz,

Gel yiğidim otur biraz.

Sen Mehmet'i çok severdin,

Mehmet'i kimse anlamaz. (Kabakçı-Semerci, 2012: 302)

Beş bacısı girsin yiğidimin sal'ına,

Siz ne dersiniz benim gibi geline. (Yaldızkaya, 2018: 201)

Kurbanlar olurum Ahmet eşime,

Dulluk da mı geldi öksüz başıma. (Yaldızkaya, 2018: 202)

Kızın gelin olur oğlun evlenir,

O zaman isterim yadın oğlunu. (Yaldızkaya, 2018: 209)

Eşime eşime Abdil eşime,

Yârime ağlarım kendi başıma. (Yaldızkaya, 2018: 214)

Sait Bey'im gitti gelmez mi geri?

Kara toprak aldı vermez mi geri? (Yaldızkaya, 2018: 232)

Hasan yeni evli, Muhammet bekar,

Babası olsa da sineye çeker.

Metin'im, Çetin'im boynun bükür. (Yaldızkaya, 2018: 236)

Gurbanlar olurum kibar eşime,

Altın vurmam şimden sonra düşüme.

Gurbanlar olurum Bayram eşime,

Genç yaşımda dulluk geldi başıma. (Yaldızkaya, 2018: 274-277)

Baş ucuma godum babasız beşik,

Babasız yavrunun dilli dolaşık. (Yaldızkaya, 2018: 279-280)

Cemal'im büyük de kızım orta,

Esal'im beşikte üç aylık körpe. (Yaldızkaya, 2018: 284)

Motorun altında yatan eşime,

Kekili al gana batan eşime. (Yaldızkaya, 2018: 290)

Çiftelere gitmiş gelirim deyi,

Kardeşime karı alırım deyi.

Aklına gelmemiş ölürüm deyi. (Yaldızkaya, 2018: 293)

Söğündü ışığım söndü fenerim,

Ardımdan gelirse geri dönerim. (Yaldızkaya, 2018: 323-324)

Hiç yaramadı şu gâvurun parası,

Bir iğneden gül beyimin yarası. (Yaldızkaya, 2018: 343-344)

Gâvurda kazandı da yiyemedi malını.
Doktorlara diyemedi halini. (Yaldızkaya, 2018: 353)

Seydi burda gün görmedi orada görsün.
Yolla dayımoğlu evine gelsin. (Yaldızkaya, 2018: 353)

Mor kekili yerde çürür,
Amanın ha ölüğ demen.
Er düğünde bayrak vurur. (Dikici vd., 2008: 336-337)

Gelininin adı batsın,
Fındıklıkoyak'ın kızı. (Dikici vd., 2008: 38)

Yiğit gelir kopa kopa,
Al kanlara bata bata.
Yiğit yatmış can veriyor,
Kollarını çırpa çırpa. (Dikici vd.,2008:56-57)

Gelin olan kara mı giyer,
Gâvur düşman nasıl kıyar? (Dikici vd., 2008: 96)

Bir almayı yedi sene sakladım.
Ular diye orun orun yokladım.
Neçe senin gibi yiğit hakladım.
Ver benim almamı ben gider oldum. (Dikici vd., 2008: 137)

Daha otuz yaşındayım. (Dikici vd., 2008: 144)

Beni dul koymaya ney idi kastın?
Ayırdın Ali'mden kinli Kayseri.
Soğusun yüreğin aldın eşimi.
Gözlerim yollarda kaldı, Kayseri. (Dikici vd., 2008: 163-164)

Bunu söyler ağlar kaderi kara,
Kaybettim beyimi uzadı ara. (Dikici vd., 2008: 322)

Eller teskeresin alıp gelirken,
Ben yarimin mektubunu yitirdim. (Kabakçı- Semerci, 2012: 424)

Ağ odada güllü beşik,
Alt'aydır yanmıyor ışık.
Sen gideli Ali Efendim,
Kollarım sallamaz beşik. (Kabakçı- Semerci, 2012: 426)

Irahma gelin giderken,
Cücük sandık alır mı ola?
Yaz çitleri sürülürken,

Teyzemoğlu gelir m'ola? (Koca, 2008: 41-42)
Gelin Şemsi nerede?
Büyük evi issiz etmiş. (Koca, 2008: 109)
Sen ölme dayımoğlu,
Gayılım küçük kuzuna. (Koca, 2008: 28-29)
O da bilmiş öldüğünü,
Köpek de yemedi yalı.
İkindin akşam arası,
Emmim tuttu devre yolu. (Koca, 2008: 135-136)
Komşularım bu bir düş mü?
Kele bir bakın ölmüş mü? (Koca, 2008: 199)
Sabahan don yüzüne,
Guydum elimi dizime,
Garınçalar çoktum'ola?
Eşimin gara gözünü. (Temiz, 2005: 179)
Senin için sürmel'eşim,
Altı gün ahar bekledim. (Temiz, 2005: 340)
Durmayıb ağlıyor şu Çerkez gızı,
Dul galdı geride bil Hösünün Ağa. (Temiz, 2005: 346)
Çıkdım çalının başına,
Ça'aramadım ben eşime. (Temiz, 2005: 410)
Ne yatıyon vezir eşim,
Elifi gelin getirdim? (Kemal, 1993: 90)
Gelin başlı gelin ıkan,
Galdık yaslanı yaslanı. (Kemal, 1993: 100)
Tez gelesin beğ Mustafa,
Gelinin görpe guzulu. (Kemal, 1993: 110)
Odana sererim kilim,
Kimseye kalmadı dilim.
Altı tane yetim ile,
Dar yerde çevirdi ölüm. (Kemal, 1993: 176)
Oğlu püskül sallamasın,
Çift gelini ağlamasın. (Kemal, 1993: 179)
Senin oğlun benim eşim.
Kızıyın kardeşi öldü. (Kemal, 1993: 184)

Emmimoğlu kara İbişim,

Gelmedi sűrmeli eřim. (Kemal, 1993: 236-238)

Halam oğlu olunca,

İkimiz de ođsűz galınca,

Ben geliridim yanına. (Özdemir, 2015: 142)

Kalkıveriydin hemen ayağa. (Özdemir, 2015: 141)

Gel sorma halime,

İyi deđilim bugűn.

Yarimi eller almış,

Ben bende deđilim bugűn. (Berker, 2018: 128-129)

Eyvah eyvah!

Takatsız kaldım ben yayan.

Bir derdime bin dert koyan,

Bu dert beni kahreyleyen. (Berker, 2018: 129)

Yanıma gelmiyor ki hayırsız yârim.

Zalım hâkim de bu ayrılığa karar veremez.

Korkarım ki benim sonum ayrılık. (Berker, 2018: 130)

Bana gelin deyip durma,

Mor kekilli beyim mi galdı? (Berker, 2018: 151)

řu Adana'nın öte yűzű,

Gűn vurmada erir buzu.

Bozyazı'nın öte yűzű,

Yűređime koydun sızı. (Berker, 2018: 151)

Gűzyařları akmıř dűřűn űstűne.

Ah dedikçe sanki ciđer sűkűyor. (Berker, 2018: 152)

Eyiye kűtűye gayıl olmazsan,

Geldiğin yolu bul dediler. (Berker, 2018: 156)

Sana derin gara toprak,

Aldın gűyemi de doydun. (Berker, 2018: 158)

Gelin adımı dul ettiler.

Ben nerelere gideyim a goņřular? (Berker, 2018: 159)

Yűce dađ bařında kar bűlűk bűlűk,

Ayrıldım eşimden de ciğerim delik delik.

Zaten ben olmuşum yaralı geyik,

Bir tař da sen vurup űldűrme beni. (Berker, 2018: 172)

Hastaneye çıktım da mefat etmiş,
Getirdiğim güller şimdi ne olacak. (Berker, 2018: 173)

Vay güveyimi yitirdim de,
Yavrularım bağıra bağıra yüzü engin gezer. (Berker, 2018: 175)

Sanki ben de gelin oldum,
Ağ konağa yüksek eve.
Gelin m'oldum gelin m'oldum,
Ağ konağa yüksek eve? (Umucu, 2013: 261)

Yârimin gönlü de sırça saraymış,
Kırılınca onmayacağı bilmedim. (Umucu, 2013: 262)

Sıra sıra olmuş giden yolcular,
İçinizde subay boylum var mola. (Umucu, 2013: 263)

Eğer yârim sen gelmezsen yanıma,
Ben varıyım senin yanına. (Umucu, 2013: 264)

Olanca yârim nazlı yârim gelsen ne olur?
Evimizin önünde Ali'm Ali'm ahlât gazeli. (Uzunoğlu, 2019: 147)

Oraya gidenler gelir mi gelmez.
Oğlunu kızını hiç gözü görmez. (Uzunoğlu, 2019: 147)

Daha yaşım yirmi beş idi.
Bana yakışır mı dulluk? (Naskali, 2011: 85)

Sözde biz de gelin olduk.
Uyursan uyan Ali'm. (Elçin, 1990: 46)

Perişan gelinin halı. (Altınkaynak, 1997: 471)

Beğim ölmüş, ağam ölmüş ağlamayım mı,
Yiğit Ahmet ölmüş ağlamayım mı?
Uyan ağam, uyan ağlamıyam mı?
Evdeşim ağam, söyleşim ağam. (Elçin, 1990: 104)

Komşular beni kınaman.
Gelin m'olur babasız kızlar? (Kır, 2008: 56)

Gelinumuz adi,
Hediyedur hediye.
Merhaba Kazoğlu,
Nerden kettun buriye. (Çelik, 1994: 19)

Ah ümidim ümidim,
Aslan ümidim,

İşte beni yaktın da yaktın Ahmedim.
Evlerimin direkleriydin,
Gelin alıp köşeye dinetmedin.
Oğul büyütüp askere yol etmedin.
Bu evi ne heveslikler yaptın.
İçinde bir sene duramadın. (Çelik, 1994: 20)

Hacı Bey'in sarayına,
Gelin geldim giz gidiyom. (Çelik, 1994: 20-21)
Can veriyor Bekir Bey'im.
Gelin gibi süzülüyor. (Kabacalı, 1997: 76)

Bibim de bana darıldı,
Eşim boynuma sarıldı,
Ben de gelin geliyordum,
Dediler bayrak dürüldü. (Temiz, 2005: 130)
(Gelin ağlıyor yine, gelin utanmaz) demen.
Havasımı almadım; güveyim öldü.
Hiç muratlar görmeyen babaş öldü.
Elinin kınası durur, gözünün sürmesi durur,
Elinin kınası solmadı, gözünün sürmesi çıkmadı,
Gelinin güveysi öldü. (Elçin, 1990: 110)

Hademeler demişler ki,
Ölüyor Süleyman Ünlü.
Masaya kolunu vurmuş,
Vay kaldı İsmail Güllü. (Ulaş, 2014: 202)
Harmanda çatal söğüt,
Geline veririm öğüt.
Öğle değil mi komşular,
Benim oğlum babayiğit. (Ulaş,2014: 232-233)

Gelin eşini yitirmiş,
Yolun gözleyi gözleyi. (Dikici vd., 2008: 155-156)

Aşağıda, hikâyeleriyle birlikte verdiğimiz ağıt örnekleri gelinlerin güveyiler için söylediği ağıtlardandır. Hikâyeleriyle birlikte daha iyi anlamlandıracağımız ağıtlar, tıpkı müstakil ağıtların değindiği yerlere değinmiştir. Özellikle, hikâyelerinde ağıtların nasıl ortaya çıktığına dair bilgiler yer alması gelin ve güveyi arasındaki ilişkiyi ortaya koymasından önemlidir.

“Göçerler yayladan sahile göçerken Silifke’den güzel bir kız (Sarı Elif) göç sırasında Yörüklerden Boz Hüseyin’in babasına kaçır. Ömür boyu adı Yörük Karısı olarak kalır. Kaynanası oğlu ölünce gelini Sarı Elif’e sarılarak ağlaşır. Bu sırada Sarı Elif aşağıdaki ağı yakar:” (Berker, 2018: 177-178).

Oğlanlarına tez doyum,

Pehlivanın anasımın. (Berker, 2018: 177-178)

“Bir haftalık bir düğün kurulmuştu. Dirgen Ali, Kılıç Hasan’ın dayısıydı. Hasan geceleri dışarı çıkmazdı. Ama bu sefer zorunluydu. Dayısının oğlunun düğününde gece sinsin oynamaya gitti. Sinsin oynadı, terledi, oturdu. Boynunun tam arkasından vurularak can verdi. Yusuf görevini yerine getirmişti. Gülistan haberi duydu. Gurbete gelin gelen Gülistan kocası için ağıt yaktı: (Koca, 2008: 219-220).

Kapısında dut ağacı,

Ağlıyorlar çifte bacı.

Buna yürek dayanır mı,

Kim görmüş ki böyle acı? (Koca, 2008: 219-220)

Öte baktım beri baktım.

Al duvağım kendim attım.

Ali’min yüzüne baktım,

Uyur isen uyan Ali’m.

Sabah oldu nazlı yârim. (Kabacalı, 1997: 29)

Elim kına yüzüm duvak,

Uyan Ali’m sabah oldu. (Kabacalı, 1997: 32)

Çocuklar hep ağlıyorlar.

Babasını arıyorlar.

Yekinip de gelemem ki,

Yavruların durmuyorlar. (Kabacalı, 1997: 269)

“Kozan’da I. Dünya savaşı sırasında, bir evden çokça şehit çıkınca sıra on beş yaşındaki Murat’a gelir. Yeni evli olan Murat’ın eşi şube reisine yalvarır ve binbaşı bir rapor düzenler. Gelin muradına erer:” (Kabacalı, 1997: 280).

Mızıkalar çalınıyor,

On altılı gelsin deyü.

On beş yaşlı asker m’olur,

Topluyorlar ölsün deyü? (Kabacalı, 1997: 280)

“Pınarbaşı’nın bir köyünde, koyunları olatmaktan dolayı kavga çıkıyor. Aslında önceden beri düşmanlık vardır. Çıkan kavgada muharrem Çalışkan, Sadık Şahin’i öldürmüştür. Sadık Şahin’in karısı bu ağı yakmıştır:” (Kabacalı, 1997: 312).

Nenni imiş nenni imiş,

Muharrem düşman kinni imiş.

Kınaman eller beni,

Soyha yayla kannı imiş. (Kabacalı, 1997: 312)

“Eşi rahatsız olan kadın, eşini evde bırakarak, akrabaları ile yaylaya gider. Sonra eşi ölür. Ancak eşin çok rahatsız diye acele gelmesi söylenir. Eve gelince kadın eşinin öldüğünü görür. Şu ağıdı yakar:” (Kabacalı, 1997: 322).

Sürmel’ eşim ağır hasta,

Yardımcı olsun yaradan. (Kabacalı, 1997: 322)

Akar gözyaşlarım sel gibi çağlar,

Eşim diya gelin karalar bağlar.

Yetim yavrularım babam der ağlar,

Bendeki yaralar türlü türlüdür. (Kabakçı-Semerci, 2012: 116)

Beni yuvamda tek koydun,

Ben de sana küstüm felek. (Kabakçı-Semerci, 2012: 214)

Anımda da kara düğüm,

Öğün kara bahtım öğün,

Maraş’tan haber geliyor,

Kapımızda kara düğün. (Kabakçı-Semerci, 2012: 342)

Makine çalması düdük,

Ağan yok da yeri gedik,

Burda ameliyat olmaz,

Ankara’ya gitsin dedik. (Ulaş, 2014: 76)

“Emiruşağı Köyünden Yusuf Çetinkaya, Hollanda’da çalışırken aklını yitirir. Uzun yıllar hastanelerde tedavi görür fakat hastanede ölür. Ağıdı eşi, köyde Küçük Gelin diye bilinen Şerife Çetinkaya yakar:” (Ulaş, 2014: 89).

Yusuf dolmuşta gidiyor,

Ne çıkmaza gitti yolu.

Ne kadar sefil bakıyor,

Ağzında konuşmaz dili. (Ulaş, 2014: 89)

“Zelfin Köyü’nden Deli Ağa, deli dolu oldukça güçlü biridir. Düğünlerde cirit oynar. Karşısına kimse çıkmak istemez. Bu yüzden “deli” lakabıyla bilinir. Deli Ağa hastalanır, iyileşemez ve ölür. Ali ve Talat isimli iki oğlu vardır. Ali astsubaydır. Ağıdı, hanımı Zöhre yakar:” (Ulaş, 2014: 117).

Deli ağa öldüğünde,

İndi Avşar yüreğine.

Düğünde cirit oynuyor,

Dayanılmaz değneğine. (Ulaş, 2014: 117)

Mezara vardım mezara,

Mezar otların bozara.
Birini orduya verdim,
Birini çekin pazara. (Ulaş, 2014: 135)

“Avşar Söğütlü köyünde 1956 yılında Hasan Sefer (Çavuş) hastalanır, çocuğu yoktur, çok da fakir olduğu için komşuları Kayseri’ye hastaneye götürürler fakat hastanede ölür. Fakirlikten ve kimsesizlikten cenaze köye getirilemez. Ağıdı, hanımı yakar:” (Ulaş, 2014: 150).

Bağa bir dam tutturmuş da,
Üstünde keklik ötüyor.
Ağlaman kızlar ağlaman,
Ürgüp’te kilim satıyor. (Ulaş, 2014: 150)

Kalmadı evimin tadı,
Gayrı bozuldu düzenim.
Çırpınarak geldi çıktı,
Gözü sürmeli Suzan’ım. (Ulaş, 2014: 164)

Aman Süleyman Süleyman,
Emmoğlu gayrı gelemem.
Çocuklarımı döverler,
Eski günleri bulamam. (Ulaş, 2014: 205)

Sen gelme sürmeli eşim,
Çıkmaz evini beklerim. (Ulaş, 2014: 207)

“1962 yılında, Zelfin Köyü’nden Abdullah Kızıldağ’dan çıkarılan krom maden ocağında çalışır. Maden ocağında göçük olur ve Abdullah göçük altında kalarak ölür. Ağıdı, hanımı Sultan ile bibisi Kamile yakarlar:” (Ulaş, 2014: 220).

Olmaz olasıca,
Sultan Razi olman mı kadere?
Yaz gelince öksüz hamlar,
Abdullah gider bidere. (Ulaş, 2014: 220)

Ben bir adı yaman kulum,
Adam beni düşünmez mi? (Ulaş, 2014: 228-229)

Sen köyümüze gelince,
Kurban eyledim kızları.
Kayanın altında kalmış,
Çamura gelmiş dizleri. (Ulaş, 2014: 230)

Şöyle dönüp baktım idi,
Kapıya taksi düzüldü. (Ulaş, 2014: 234)

“Zelfin Köyü’nden Hasan Eroğlu, Kayseri’de bir fabrikada şoför olarak çalışmaktadır. Hasan Eroğlu bir trafik kazasında hayatını kaybeder. Ağıdı, hanımı Meryem ve anası Durna birlikte yakarlar:” (Ulaş, 2014: 238-239).

Gelinleri hep seyrettim,

Göremedim boyağında.

Susanın üstünde yatar,

Ayakkabı ayağında. (Ulaş, 2014: 238-239)

Kız ana ben de başladım,

On beşinde ev bozmaya. (Ulaş, 2014: 247)

“Emiruşağı Köyü’nden Mehmet, tarlaya gider. Tarlada çalışırken yılan sokar, müdahale ederler ama kurtarılamaz, tarlada ölür. Ağıdı hanımı, aynı zamanda amca kızı Mediş yakar:” (Ulaş, 2014: 261).

Kopa kopa sürgü bağlar,

Baltacımız ölmüş dağlar.

Emmim kızın çıkar iken,

İneğini satlık eyler. (Ulaş, 2014: 261)

“Süvegen Köyü’nden Hasan Ali, Tokat’ta komiserdir. Yazın, köye izne gelir. Değirmende sıra yüzünden kavga çıkar. Kavgadan sonra Hasan Ali’ye pusu kurarlar ve vurarak öldürürler. Hasan Ali’nin ikiz çocukları vardır. Hasan Ali’yi vuranlar onun eşine ve ikizlerine de kötülük yaparlar. Yıllar sonra ikizler büyür ve babasını vuranları tek tek yakalayıp öldürürler. Ağıdı, Hasan Ali’nin eşi ve çocukları yakar:” (Ulaş, 2014: 290).

Bayram günü varacağım,

Değirmeni göreceğim.

Yarama ateş atmayın,

İfademi vereceğim. (Ulaş, 2014: 290)

“Duran Onbaşı, Dadaloğlu Kasabası’ndan Çüroğlu Ali’nin oğludur. Asker olarak Yemen Savaşı’na gider. Uzun süre gelmeyince öldüğü düşünülür çünkü gidenlerin çoğu dönememiştir. Duran Onbaşı esir olur. Yemen Savaşı’nda yedi yıl esir kaldıktan sonra Hatay’a gelir. İmkansızlıklar sebebiyle Hatay’dan köye kadar yaya gelir. Duran Onbaşı, Mehmet, İsmail ve Mustafa’nın babasıdır. Yani Kekilli Hacı’nın dedesidir. Bu ağıdı, Duran Onbaşı’nın öldüğü zannedilerek, eşi ve amcası Battal’ın kızı Koca Fatma birlikte yakarlar:” (Ulaş, 2014: 310).

Hamdi geldi Haşim geldi,

Onlar da senin yarenin. (Ulaş, 2014: 310)

Uzun boyda enli döşü,

Alnında ışıldar saçı.

Hasan ile çorap saldım,

Soğuk Erzurum’un kışı. (Ulaş, 2014: 313)

“İmamkulu Köyü’nden Ali, arkadaşlarıyla ava gider. Mevsim kış dağlar karlıdır. Çığ altında kalarak ölür. Ağıdı, ölen Ali’nin anası ve bacısı birlikte yakarlar:” (Ulaş,2014:339).

Hele soluk verin soluk,

Ali öldü sizde mi ölük?

Anamın benli Ali'si,

Çığ düşünce dağda kalık. (Ulaş, 2014: 339)

Emmisi de gelmez yola yollamış,

Ben ne deyim bu Ganel'de galana, şehit olana? (Yaldızkaya, 2018: 190)

Sekiz çocuğu var da iki karısı,

Aldı balımı da kaldı arısı.

Bir ağanın garısıyım, garısı. (Yaldızkaya, 2018: 205)

“Emir Ağa, çocukları ve gelinleri olan bir kişidir. O, ölünce çocukları yetim kalmıştır, bunun üzerine karısı Fatma, bu ağıdı yakmıştır.” (Yaldızkaya, 2018: 208).

Böyle bir yiğit de bir daha doğmaz,

Gurbanlar olurum yeşil beyime. (Yaldızkaya, 2018: 208)

“1960 yılında Afşin'de dünyaya gelen Adile Hanım, kısa zamanda büyük acılar yaşar. Küçük yaşta kaza geçirir çok geçmeden genç yaşta yetişkin biriyle evlenir... Beş sene süren bu evliliğinin sonunda eşini kaybeder. Adile Hanım bu yaşadıkları üzerine iki kıtalık şu ağıdı yakar:” (Dikici vd., 2008: 48).

İki çocukla dul kaldım,

Felek bana sabır ver. (Dikici vd., 2008: 48)

Kimselere yok kahrımız,

Felek ayırdı eşimden. (Dikici vd., 2008: 45)

Gurban olam Emo gelin,

Buramı bunun yatağı. (Dikici vd., 2008: 104)

“Bu ağıdı, Büyüktatlar'da yaşayan Mustafa'nın astım hastalığı sonucunda hayatını kaybetmesi üzerine eşi Türkmen Hanım yazmıştır. Türkmen Hanım, Büyüktatlar'da kocası ile mutlu bir yaşam sürmektedir. Kocası astım hastasıdır ve bu hastalık son zamanlarda iyice kendisini hissettirmeye başlamıştır. Mustafa, hastanede tedavi altına alınır ve bu tedavi süreci bir ay devam eder. Bu süre sonucunda Mustafa, astım hastalığından dolayı sürdürdüğü yaşam mücadelesini daha fazla devam ettiremez. Hayatını kaybeder. Eşi Türkmen Hanım, daha bir yaşında iken annesini kaybetmiş ve yetim büyümüştür. Çocuklarından ayrı olarak Büyüktatlar'da yaşayan Türkmen Hanım'ın tek destekçisi olan eşi artık ölmüş, çocukluğunda olduğu gibi yine tek başına kalmıştır.” (Dikici vd., 2008: 152).

Yıkılasın yüce dağlar,

Eşimi göresim geldi. (Dikici vd., 2008: 152)

Kocamın yerine tuttum,

Koç alimi çiftçi ettim.

Bahtı karaymış Kadir'in,

Onu da babasız büyüttüm. (Dikici vd., 2008: 366-367)

Ağ gelinin sürünüyor.

Ahraz gelinin dillendir.

Kurban olam kadir Mevlâ'm,

Kıyma gelinin eşine. (Dikici vd., 2008: 124-125)

“Genç yaşta kocasını kaybedip de dul kalan “Eşigo” lakaplı Ayşe'nin kocasının ölümü üzerine söylediği ağıdır. Ayşe'nin kocası Mehmet'le anlaşmazlığı olan bir adam, cuma namazından sonra Mehmet'i vurup kaçarak evine sığınır. Eve varınca babası onu içeri alıp saklar. Yaralı halde olan Mehmet, can havliyle silahına sarılarak kendisini vuran adamın evinin önüne gelir ve silahını çıkarıp kapıya doğru ateşler. Kapının arkasına gizlenen babasını vurup öldürür ve kendisi de oraya yığılıp kalır. İşte bu olay karşısında Ayşe (Eşigo) bu ağıdı yakar. İki çocuk annesi Eşigo kendisine on beş yaşında dulluğu yakıştıramaz, büyük acılar çeker. Kocasının ölümünden dokuz yıl sonra da kayınbiraderi ile evlendirilir. İşte Eşigo'nun kocası için yazdığı ağıt:” (Dikici vd., 2008: 114).

Bana dulluk yakışır mı?

Daha on beş yaşındayım. (Dikici vd., 2008: 114)

Benim eşimi vurdular,

Günün burnu kaba kuşluk.

Annesi:

Gelin Fadime gelmemiş,

Antep'e telgraf çekin.

Gelin Naciye gelmemiş,

Emmisinin ölüsüne. (Dikici vd., 2008: 21-22)

Türksevin'dir senin köyün,

Kanlı elbisesin soyun.

Tabuta sığmıyor boyun,

Uyan Ali'm sabah oldu. (Dikici vd., 2008: 167-168)

“Darağacına çıkarılan boynuna yağlı organ geçirilen Çingili Mehmet, kurtulmasına kurtulur ama korkudan yüreği düşer ve kırk gün sonra köyünde ölür. Çingilin ölümü üzerine eşi Eşe Hatun ve hizmetçisi Avşaroğlu aşağıdaki ağıdı yakarlar:” (Dikici vd., 2008: 304-305).

Sultan gelin güle benzer,

Mor beliği tele benzer.

Eşimin “Nazlı genli”,

Başı bozuk dula benzer. (Dikici vd., 2008: 304-305)

Bakmayın ey gomşular,

Çocuklarım yetim galdı. (Dikici vd., 2008: 254)

“Bundan on sekiz-yirmi yıl önce Afşin'e bağlı Ördök köyünde Eşe ile Safiye adında birbirini çok seven, birbirine zor kavuşmuş bir çift vardı. Bir gün Atlas Dağı'nın eteklerinde motorla geçerken Eşe, motordan düşer ve feci şekilde yaralanır. Doktora yetiştirirler; fakat

Eşe 'yi kurtaramazlar. Bunun üzerine Eşe 'nin hanımı kocasının ölümüne çok üzülür ve bu ağıdı yakar:” (Dikici vd., 2008: 269-270).

Altı tane yetim kaldı,

Çoban oğur ben giderim. (Dikici vd., 2008: 269-270)

Yazık sana, eşim yazık,

Karlı buzlu dağlar aşmış. (Dikici vd., 2008: 100)

Ali'nin tabanca bağlı belinde,

Gelmem diye izin almış gelin de. (Dikici vd., 2008: 132-133)

Askerde kocası vefat eden kadın, hem evinin geçim derdini üstlenir. Hem de büyük bir yalnızlığa itilir. Yalnız başına halı dokuyarak geçimini sağlamaya çalışan gelinin, sitem dolu sözleri hâlimden yakınmaları beraberinde getirmiştir.

Asker karısıyım yaşlı gezerim.

Giyinmez kuşanmaz paslı gezerim.

Akranın içinde yalnız gezerim,

Aman Halıcı Bey, (Kabakçı- Semerci, 2012: 420)

“Selver Nine'nin çocukluk arkadaşı Emine'nin kızı Fadıma; Elbistan'ın Malaçya köyünde üç gün üç gece süren coşkulu bir düğünün ardından Çolak Ali ile evlenir. Çolak Ali, küçük yaşta, anne ve babasını trafik kazasında kaybeder. Küçük yaşta evinin hanımı olur. Mutlu bir yuva kurmanın hayali içerisinde olan Fadıma'nın evliliği ilk günden itibaren mutluluk içerisinde geçmeye başlar. Tâki o kara güne dek Çalış'daki babadan kalma pancar ekili tarlasını sulamaya gider. Aynı gece Hac'ametlerin Bekir'ine suyu yüzünden kavgaya tutuşur. Gecenin karanlığında duyulan bir el silah sesiyle Çolak Ali yere serilir. Fadıma'nın acısı, yeri göğü inletir. Taze gelin Fadıma şu ağıdı yakar:” (Kabakçı- Semerci, 2012: 448).

Kurban olayım babamoğlu,

Gelin gelir bebanen. (Kabakçı- Semerci, 2012: 448)

“Tayini Çankırı'ya çıkar. Cabbar, Çankırı'da bir yıl öğretmenlik yapar, daha okul kapanmadan bir kalp krizi geçirir, ölür. Cabbar, yeni evlidir. Hanımı Hatice gelin Çankırı'dan yalnız başına bir araba tutar, kocası Cabbar'ı köyümüz olan Bozhüyük'e getirir. Kocasının ölümü üzerine Hatice gelin şöyle bir ağıt söyler:” (Koca, 2008: 64-65).

Eşime gurban olurum,

Annında kara kekilli.

Ayıp emmim oğlu ayıp,

Kapattım geldim okulu. (Koca, 2008: 64-65)

Güz zamanı gelin veririm,

Kim goyucu haşlığını. (Koca, 2008: 55- 56)

Yüzünü açıp baktıydım,

Kan yığılmış gölek gölek. (Koca, 2008: 71- 72)

Eşim İstanbul'dan gelir,

Virajlardan döne döne.

Kanlı kefine sarılmış,
Sandıklara kona kona. (Koca, 2008: 163-164)

Kele Gülce kele Gülce,
Gelinin de beli ince,
Anar m'ola emmim oğlu,
Et kemikten ayrılınca. (Temiz, 2005: 121)

“Andırın’ın Gökahmetli köyünde yaşayan ve Hasan Ağa adıyla bilinen Hasan Gök, 1941’de saplıcan hastalığına yakalanır ve aniden ölür. Onun bu zamansız ölümüne çok üzülen hanımı Emine Hatun, bacısı Fadıma ve Şerif Hatun ile baldızı Döne Hatun cenazenin başında sırayla, karşılıklı olarak aşağıdaki ağıdı yakarlar:” (Temiz, 2005: 124).

Şerif Hatun:
Nerde Memmed’inen Ali?
Küsgün m'ola Hasan size?
Ölürken çokça yalvarmış,
Mor belikli gelin gıza. (Temiz, 2005: 124)

Eşim Çığsar’ı severdi,
Bu da Allah’ın işi,
Bosdan’ım elimden uşdu,
İnşallah cennet guşu. (Temiz, 2005: 128)

Ötüşürdük eşiminen,
İkimiz bir kafesde.

...
İncitmesin Hacı Efendim,
Eşimin ince döşünü. (Temiz, 2005: 137)

Ya n`edeyim emmim oğlu,
Yeni açılmış gülden güzel. (Temiz, 2005: 139)

Gelin bacılar gelin,
Mezerliğe doğru varın,
Arif Maraş’dan geliyor,
Gapıdını elinden alın. (Temiz, 2005: 140)

Ben de sana düyün gurdum,
Bir belicek obayman. (Temiz, 2005: 141)

Hep toplanıp geldiniz mi?
Şooracı’nın gelinneri. (Temiz, 2005: 156)

“Andırın’ın Çokak köyünde yaşayan Çinçikler ailesi, oğulları Mehmet ile teyzesinin kızını evlendirirler. Düğün yapılır gelin ve damadı içeri gönderirler, kapıyı çekerler. Gelin

içerde bekler damat gelecek, aileler kapıda bekler damat çıkacak diye. Herkes bekler damat çıkmaz, bunun üzerine kapıyı açıp içeri girerler ki damat ölmüş. Sabahleyin oğlanın bacıları gelip kardeşlerinin başında ağlaşırlar ve geline de kademsiz (uğursuz) gelin derler. Gelin bu haksız hakarete ve kocasının ani ölümüne dayanamaz, o acıyla aşağıdaki ağıdı yakar:” (Temiz, 2005: 160).

Keşke ben de ölem idi,

Yarimin öldüğü gece. (Temiz, 2005: 160)

On dördünde gelin geldim,

Altı bağlı guşu öter,

Sen olmazsan gul olduğum,

Cami medrese batar. (Temiz, 2005: 175)

Gadanızı alıyım eller,

Eşim Aadere’de galmış. (Temiz, 2005: 178)

Selaa da verir fakılar,

Gelin görüme dakılar,

Gurbet elde eşi ölen,

Alır pırtısını kokular. (Temiz, 2005: 224)

Tez gelesin sürmel’eşim,

Garib gelin yolun gözler. (Temiz, 2005: 268)

“Birinci Dünya Savaş’ında yedi sene askerlik yapan Ahmet, ailesinin hasretine daha fazla dayanamayarak askerden kaçır ve evine gelir. Askerler, Ahmet’i aramaya başlarlar. Ahmet, bir süre kaçır, fakat artık kaçmaktan usanır. Bir yaz günü hanımıyla buğdayları çuvalla koyup, sonra da bozulmaması için toprağın içine yaptıkları kuyuya getirirler. Kuyunun üzerine de ağaç uzatırlar, çuvalları ağaçların üzerine koyup buğdayları tam kuyuya boşaltacakları (akıtacakları) anda bakarlar ki jandarmalar geliyor. Ahmet kaçır ister kaçamaz. Sonunda çuvalların altındaki ağaçların altına gizlenir. Biraz sonra askerler eşine Ahmet’i sorarlar. O da: “Askerden gelmedi” der. Askerler biraz beklerler, sağa sola bakarlar, bu arada buğday çuvallarının altındaki ağaçlar kırılır ve çöker. Ağaçların ve buğday çuvallarının altında kalan Ahmet, oracıkta ölür. Eşinin ölümüne çok üzülen hanımı, o acıyla aşağıdaki ağıdı söyler:” (Temiz, 2005: 269).

Çoban olur da el davarı güderim,

Gerekmez dünyada mal emmim oğlu. (Temiz, 2005: 269)

Al gınayı yakınmışsın,

Siyah sürme çekinmişsin,

Gız ölen baban deyal mı?

Parlak dona dikilmişsin. (Temiz, 2005: 336)

“Seferberlikte, Battal ve Davut adlı iki kardeş eşkiya imişler. Bu iki kardeş, bir dargınlık yüzünden birbirlerinden ayrılmışlar. Battal’ı, çok geçmeden, zaptiyeler Kozan tarafında vurmuşlar. Kocasının ölümü üzerine bu ağıdı karısı yakmıştır:” (Kemal, 1993: 130).

Çekerim bebek derdini,

Dulluk zor olursa olsun. (Kemal, 1993: 130)

Gelin geldim kız gidiyom,

Uyan Hacı Beyim uyan. (Kemal, 1993: 174)

“1909 yılında Hemite köyünden Körün oğlu Memet, kaçırdığı karısını babasının evine götürürken yollarını eşkıyalar kesiyor, Memet’i öldürüp karısını alıyor götürüyor bir ahıra hapseyliyorlar. Kadın öldürülen kocası üstüne, bu ağıdı ahırda yakıyor:” (Kemal, 1993: 259-263).

Senin için sürmel’eşim,

Delik damlarda kışlarım.

Senin için sürmel’eşim,

Yenge beşiği sallarım. (Kemal, 1993: 259-263)

Evlerim gelin mi aldın?

Evlerim güvey mi oldun? (Özdemir, 2015: 102)

“Yaklaşık 120 yıl kadar önce Cura Recebi, teyzesinin torunu olan Güllü Hanife’si ile evlenmiş. Ancak daha sonra karısı Hanife’yi, dostları olan Hristiyan Türk Giliman’ın cenazesinde ağıt yakarak ağladığı için boşamış. Recep öldüğü zaman, eski karısı ve akrabası olan Hanife de gelmiş ve cenazede ağlamış. O gün söylediği ağıtlardan kalan şu dörtlük hâlen hatırlanmakta ve söylenmektedir:” (Özdemir, 2015: 127).

A benim evlerim,

Şeyten alalı çullarım.

Garşı dağlara gar yağdı, izim izim izledim.

Benim goca güzelimiş, görmeğvemiş kör olası gözlerim. (Özdemir, 2015: 127)

Deniz üstünde gemiler,

Döne döne iniler.

Gıyını da çimen bağlar,

Genç Evlerim, seni zezem ile yüsünler.

İkimizi de bi gabıra gosunlar. (Özdemir, 2015: 131)

Güdüdür goyunnar da önünden gelir goşlar,

Yapılır evler de çakılmaz köşler. (Özdemir, 2015: 132)

Dünnenin suyu süt olsa, almayın Sadık,

Seni görsem, dönmeyin Sadık. (Özdemir, 2015: 143)

Bi yanına devirmesinler gulaç golunu,

Zarpa mı dutturdu gözeli sen yolunu. (Özdemir, 2015: 146)

“Askerden geldikten sonra 1946 yılında teyzesinin kızı olan Hatice Aksoy ile evlenmiş. Yedi çocukları olmuş. Önceleri çobanlık, sonra kasaplık ve daha sonra da gece bekçiliği yapmış. En sonunda ilkokula hademe olarak girmiş ve buradan emekli olmuş. Dirmil’de kimsenin işine karışmayan ve kendi hâlinde sevilen bir kişi olarak 18 Ekim 1995 Çarşamba günü vefat etmiştir. Mezarı Dirmil Hacı Yaran Mezarlığındadır. Karısı Hatice Tekin:” (Özdemir, 2015: 146-148).

Garağöz goyunnara yedek çanları dakdığında evlerim.

Ölüm yoğudu hiç aklımda evlerim. (Özdemir, 2015: 146-148)

“Babasının sürüsü çok olduğu için babasının baş çobanı olmuş. Yetişene kadar çobanlık yapmış. Daha sonra Denizli ilinin Acıpayam ilçesinin Yatağan köyünde medreseye gitmiş ve hoca olmuş. Çok güzel bir sesi varmış ve devamlı Kuran okurmuş. 1921 yılında Dirmilli Hacı Mustafa Efendi'nin kızı olan Fatma Erkan ile evlenmiş. Beş çocukları olmuş. Köyünde sayılan ve sevilen bir kişiymiş. Uzun yıllar çektiği hastalıktan kurtulamayarak 22 Eylül 1962 günü vefat etmiş.” (Özdemir, 2015: 150-151).

Bi yanı goyun bi yanı guzu eğrekli,

Elleri yan kırıklıklı evlerim.

Ağızları ince sıtlıklı evlerim! (Özdemir, 2015: 150-151)

Erkenden goşuyomuş evlerim,

Goca Çayır'a çatmayı.

Zalım kısrak, enikden beslediydim, neel furdun.

Sarı Feyzullah'ıma acımadan depmeyi? (Özdemir, 2015: 156)

Seydiler'de galan evlerimin,

Ak tenleri çürüdü mü? (Özdemir, 2015: 184)

Yağma yağmır, esme ölüzger,

Üç aylık hasda yolcum var benim! (Özdemir, 2015: 188)

Erken öter yaylanın guşları,

Çatıkdır genç evlerimin gaşları! (Özdemir, 2015: 215-216)

“Mersin'in Bağlarbaşı köyünde Aliye Kahraman'ın eşi by-pass ameliyatı geçirdikten bir süre sonra, kalp krizi geçirmesi sonucu ölür. Bunun üzerine otuz sekiz yaşında dul kalan Aliye Kahraman eşi için aşağıdaki ağıdı söyler:” (Berker, 2018: 128).

Hasan Ağam ölmüş ağıtlar yakın,

Bırakıp gitme daha yaşın var.

Şu körpe yavrular kime kalacak. (Berker, 2018: 128)

Kara ceketi dalında,

Asartepe'nin yolunda,

Sarı Memmet var yanında.

Sürmelimi bilirmin sen? (Berker, 2018: 134)

“Mustafa Kara, 1960 yılında Toros Yaylalarına baharın rızkını temin etmek için üç çocuğu, davarı, oğlağı bir de eşeğıyle beraber karısını da alır, soğuk pınarların başına göç eder. Orada biraz eğlenip seyile (sahile) harman kaldırmaya gelir eşeğıyle beraber. Harmanı kaldırdıktan sonra bunalır Göksu Nehrine serinlemeye girer. Bir daha nehirden çıkamaz. Yoldaşı eşek kalakalır orada. Bu haber yaylaya tam bir hafta sonra varır. Obalar eşeğini de alır getiriverir. Mustafa Kara'nın karısı Eşe Kara eşeğin boynuna sarılıp aşağıdaki ağıdı söyler:” (Berker, 2018: 157).

Okusun destanımı da dinlesin eller,

Gardaş gader böyleymiş kime ne diyem. (Berker, 2018: 157)

Hastanenin gapısı demir,

Büyük yerden gelmiş emir.

Allah, yavrularıma versin ömür. (Berker, 2018: 158)

Hiçbir şey diyemem,

Kadir Mevla'ya Mevla'dan gelene gönlüm razı. (Berker, 2018: 163)

Tömük dağlarından su akar,

Oğlu uzaktan el gibi bakar.

Bubamın ölüsü ciğerler yakar,

Uyan garip bubam, uyan. (Berker, 2018: 168)

Seni şaka yapar sandım,

Bilemedim kula beğim. (Berker, 2018: 176)

“Mucur’un Avcı köylü Zeynep Demir’in eşi Halil Demir, gençliğinde bir düğünde tabancısını ateşleyince, aynı köyden Köse Kılıç’ın ölümüne sebep olur. Zeynep Demir kocasının jandarmalar tarafından kollarına kelepçe vurularak götürülüşüne üzülererek şu ağıtı yakar:” (Umucu, 2013: 182).

Aman yârim hayal oldu düş oldu.

Bu ayrılık da hepsine baş oldu. (Umucu, 2013: 182)

Bu ayrılık felek bizinen gitti.

Kıyamete kadar bulunmazımış. (Umucu, 2013: 292)

Güneşe söylen de erken doğmasın,

Yolda yolcum var da benzi solmasın.

Benim gibi de kimseler olmasın,

Bana değdi de ellere değmesin. (Umucu, 2013: 301)

Kanal savaşında şehit düşen askerin karısı, eşinin diğer kardeşiyle evlenir. O da şehit düşünce kocasının diğer kardeşine verilir. O da şehit düşer ve sıra en küçük kardeşe gelir. O da askere çağrılınca gelin, artık binbaşıya yalvarır (Elçin, 1990: 14).

Mızıkalar çalınıyor,

Onaltılı gelsin deyü.

Onbeş yaşlı asker m’olur?

Topluyorlar ölsün deyü. (Elçin, 1990: 14)

“Düğünde, cirit oynarken başına gelen değnekle vurulup ölen genç için:” (Elçin, 1990: 33).

Amanın da iller beyime n’oldu?

Va’desiyle değil ciritten öldü. (Elçin, 1990: 33)

“Çingili Mehmet, 1910’lu yıllarda eşi askerde olan bir kadın ile yasak aşk yaşar. Bu durum duyulunca Mehmet, idama mahkûm edilir. Kardeşinin eşi, bir küp altını feda ederek

Mehmet'i kurtarır. Ancak darağacına çıkarılan Mehmet kurtulsa da korkudan yüreği düşmüştür. Olaydan kırk gün sonra ölür. Eşi ve hizmetçisi bu ağıdı yakar:” (Kır, 2008: 304).

Sultan gelin güle benzer,

Mor beliği tele benzer. (Kır, 2008: 304)

“Öğretmenlik yapan Avanoğlu Yusuf, ava çıktığı bir gün yolunu kaybeder ve donarak ölür. Bir hafta kadar tüm aramalara rağmen bulunamaz. Cenazesi bulunduğu vakit, elinde tüfeği ve avı vardır. Karısı tarafından bu ağıt yakılır:” (Altınkaynak, 1997: 547).

Gaynına nikah eder,

Gelinin küçük bacası. (Altınkaynak, 1997: 547)

“İlhan adında bir adamın, dokuz yıldır evli olmasına rağmen çocuğu olmamaktadır. Bu sebepten karısı onu komşu kızı ile evlendirmek istemektedir. Komşu kızı ise İlhan'a karısını boşaması şartıyla evleneceğini söyler. Adam bunu kabul etmeyince komşu kızı, ilhanı zehirler ve İlhan ölür. Bunun üzerine karısı:” (Şimşek, 1993: 81).

Dokuz senelik gelinim,

Kolum sallamadı beşik. (Şimşek, 1993: 81)

Bir kadın, genç eşinin ani ölümü üzerine ayrılığa dayanamaz. Ona her gün ağıt yakar. Aşağıdaki ağıt da bunlardan biridir:

Bana layık mıydı bu gafil ölüm?

Bu ahdim kalır mı a Meryem gelin? (Berker, 2018: 160)

Ağıtlarda, karşılıklı olarak söyleme geleneğine burada da rastlamaktayız. Genç yaşta ölen bir güveyi için sırasıyla annesi, kaynanası ve eşi olan gelin tarafından söylenmiştir. Annesi oğlunun yiğitliğinden, gelinin artık kendilerine bir emanet olduğundan bahsetmektedir. Güveyinin kaynanası, kızı ve damadı için yapılan düğüne atıfta bulunarak, güveyinin ölümünü düğüne benzetmiştir. Gelin ise, yaşadığı bu acı olay üzerine geri ana ocağına dönüp gidebileceğini belirtmiştir.

Annesi:

Adana'dan gelen filim,

Olmaz olsun böyle ölüm,

Küsgün gitme aslan oğlum,

Yıldız'ı getirrim gelin.

Gadanı alıyım telli,

Gelinimi iyi telle,

Sen gidiyon aslan oğlum,

Mahmud'umu bana yolla.

Kaynana:

Ganadı bağlı lek geydirdim,

Çifte davılar dövdürdüm,

Gınamayın gomşılarım,

Gademsiz gelin indirdim.

Gelin:

Az gederim uz gederim,

Ben yolumu düz gederim,

Ben elimden gelin geldim,

Geri döner gız gederim. (Temiz, 2005: 241-242)

3.3.3.3.5. Gelin ve Yakınları İlişkisi

Gelinin ölümüne, birçok yakınım üzüldüğü gibi gelin de yakınlarının ölümüne üzülp ağıtlar yakmıştır. Ağıtlar, incelendiğinde gelinin yakınları için iki ağıt söylediği tespit edilmiştir. İlk ağıtta; amcasının kızı olan taze gelinin ölümünü, bir sümbülün solmasına benzetmiştir. İkincisinde; ölen kişiye, teyzesinin iki gelini tarafından ağıt söylenmiştir. Zamansız ölen gelin için, ağıt söylerken ölen kişinin çocuklarından, nereye gömüldüğünden bahsetmişlerdir.

Sümbül gibi gelin idi,

Birdenbire nasıl ölmüş? (Dikici vd., 2008: 111)

Teyzesinin gelini:

Mezerini gazıyomuşlar Hacı Yaran'ın düzüne,

Yönünü döndermişler Dirmil'den yüzüne.

Dargın mıydın a Veli, biceğez oğlunula dört gızına?

Teyzesinin diğer gelini:

Hezelidir deli gönlüm hezeli,

Güz gelir de bağlar döker gazalı.

Nerden bulduydun a Nepüre? (Özdemir, 2015: 103)

3.3.3.3.6. Gelin ve Kayınbaba ilişkisi

Düğünden sonra, güveyinin ailesi ile daha yakın ilişkiler kuran gelin, onları kendi ailesi gibi görmeye başlamıştır. Güveyinin ailesini etkileyen her olayı benimsemiştir. Bunlara ölüm gibi üzücü durumlar da dahildir.

Bu bölümde, gelininin kayınbabasının ölümü üzerine söylediği ağıtlara yer vermekteyiz. Gelinin, kayınbabası için söylediği iki ağıt tespit edilmiştir. İlkinde; yiğit biri olan kayınbabasına, ecelinden kaçmasını tembihlemektedir. İkincisinde ise; hacdan dönen ve vefat eden kayınbabaya gelin kendisinin hamile olduğunu, bu durumdan etkilendiğini söylemiştir. Kaynanası ve görüncesi üzerinden acısını dile getirmiştir.

“Efe Dayı, Brüksel’de bir saldırı sonucu vefat eder ve gelini Elif, ona bu ağıdı yakar:”
(Yaldızkaya, 2018: 345-346).

Efeler içinde koç Efe babam,

Ecelin ellinden kaç Efe babam. (Yaldızkaya, 2018: 345-346)

Gelin yüklü kızın cahil,

Var karı aklımı yitir. (Esen, 1997: 161)

SONUÇ

Türk toplumunda aile yapısının; kişi ve toplumun gelişmesinde çok önemli bir rolü vardır. Öyle ki, evlilik insan hayatının önemli geçiş dönemlerinden biri olmuştur. Evlilik yoluyla aile birliğinin sağlanması, toplumun en temel birimi olan aileyi daha kurumsallaştırmıştır. Bu toplumun en küçük kurumu zamanla kutsallık kazanmış, bu kurum çerçevesinde çeşitli inançlar, uygulamalar, gelenek ve görenekler ortaya çıkmıştır. Bunlar, zaman içinde döneme ayak uydurup gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Tüm bu uygulamalar, inançlar, gelenek ve görenekler sözlü ve yazılı edebiyata yansımıştır. Edebî ürünlerle varlığını korumuş ve nesillere aktarmıştır. Ağıtlar, bu görevi üstlenen türlerden biri olmuştur.

“Anadolu Sahası Ağıtlarında Gelin” isimli tez çalışmamızda; gelin kavramının ağıtlar çerçevesinde sınıflandırılması, incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda; 31 tane kitap ve yüksek lisans tezi ve 1 tane makale incelenip taranmıştır. Bu taramalar sonucunda; 1100 tane gelin ve gelin ile ilişkili ağıt metni elde edilmiştir. 1100 ağıdın 826’sı ölüm konulu ağıtlardır. Ağıtların, 131 tanesi gelin ve sosyal olaylar ile ilişkilidir. 69 tane ağıt, ayrılık temalıdır. Geriye kalan 74 tane ağıt ise, gelin ağıtma ağıtlarıdır.

Gelin ile ilişkili ağıtların; düğün öncesi dönemde ve hatta kız ve erkeklerin çocukluk dönemlerinde ortaya çıktığı görülmüştür. Bu nedenle gelin ile ilişkili değerlendirmeler aktarılırken; “Düğün Öncesi Dönem, Düğün Dönemi ve Düğün Sonrası Dönem” olmak üzere üç ana başlığa ayrılmıştır. Gelin ile ilgili ağıtlar ise; bu üç ana başlık altında “Gelin ve Ölüm İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar, Gelin ve Sosyal Olaylar İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar, Gelin ve Ayrılık İlişkisi Üzerine Söylenen Ağıtlar” olarak alt başlıklara ayrılmıştır. Düğün döneminde gelin ile ilgili söylenen ağıtlara “Gelin Ağlamaları” eklenmiştir.

Düğün öncesi dönem başlığı altında toplam 307 olmak üzere; gelin ve ölüm ilişkisi üzerine söylenen ağıtlardan 247 tane tespit edilmiştir. Bunlardan 52 tanesi genç kızların ölümü üzerine, 195 tanesi genç erkeklerin ölümü üzerine söylenen ağıtlardır. Genç kızların ağıtları, evlilik çağı öncesi ve sonrası olarak iki başlık altında toplanmıştır. Evlilik çağından önce ölen genç kızlar için 20, evlilik çağında ölen genç kızlar için 32 tane gelin ile ilişkili ağıt tespit edilmiştir. Yine genç erkeklerin ölümü evlilik çağından önce ve evlilik çağı olarak ayrılmıştır. Evlilik çağından önce ölen erkekler için 145, evlilik çağında ölen erkekler için söylenen 50 tane ağıt metni tespit edilmiştir. Ağıtlarda, düğün öncesi dönem ile ilgili daha çok ölüm çerçevesinde bir yoğunlaşma vardır. Anadolu’da genel olarak evlilik yaşı kriteri kız çocukları için buluşa ermek, erkek çocukları için askere gidip gelmek olmuştur. Bu çerçevede ölümler, evlilik çağı öncesi ve evlilik çağı dönemi olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda genç güveyi adaylarının ölümü üzerine söylenen ağıtlar da aynı şekilde değerlendirilmiştir. Genç kız ve erkeklerin evlilik ile bağlantısı dizelerde geçen gelin ve gelin ile ilişkili kavramlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Evlilik çağı öncesinde söylenen ağıtlarda bile gelin ile ilişkili kavramlar görmek mümkün olmuştur. Çünkü Anadolu’da daha çocuk doğduğu andan itibaren evlilik hayalleri kurulur ve çeyizi bile hazırlanmaya başlanır. Yani ölüm olayı, hangi dönemde yaşanırsa yaşansın bu hayallerin ağıtlara yansması kaçınılmazdır.

Ayrılık ve sosyal olaylar da ağıt yakmak için önemli sebeplerdir. Bu nedenle yakılan ağıtlar, bu başlıklar altında ele alınmıştır. Gelin ve ayrılık ilişkisi üzerine söylenen 34 tane ağıt tespit edilmiştir. Bunlardan; 7’si askerlik, 8’i gurbet, 2’si hapislik, 17’si sevdiğine kavuşamama üzerine söylenen ağıtlardır. Gelin ve sosyal olaylar üzerine söylenen 26 tane ağıt tespit edilmiştir. Bunlardan 7 tanesi dert ve sıkıntı, 2’si istenmeyen evlilik, 7’si istenmeyen olay, 10 tanesi toplumu etkileyen olaylar üzerine söylenmiştir.

Düğün sırası dönemde, toplam 104 tane gelin ile ilişkili ağıt tespit edilmiştir. Gelin ve ayrılık ilişkisinden sevdiğine kavuşamama üzerine 2 tane; gelin ve sosyal olaylar üzerine söylenen dert ve sıkıntı konulu ağıtlardan, 3 tane ağıt tespit edilmiştir. Ölüm üzerine söylenen ağıtlardan 13'ü güveyinin, 12'si gelinin ölümü üzerine söylenmiştir. Gelin ağlatmaları ağıtlarından 74 tane tespit edilmiştir. Bunlardan; 38'i kına gecesi ağıtları, 6'sı gelin övmeleri, 19'u gelin giderken söylenen, 11'i gelin karşılama ağıtlarıdır. Tüm bunlardan yola çıkarak gelin ağıtlarında; düğün ile ilgili uygulamalar, inançlar, gelenek ve görenekler daha ön plandadır. Gelin ağlatmaları adı verilen ağıtlar, bu dönemde hem sayıca hem gelenek ve görenek uygulamaları bakımından öne çıkmıştır. Kına ağıtları; gelinin ve ailesinin ayrılık acısını, üzüntüsünü ifade etmektedir. Bu ağıtların daha çok gelini ağlatmak amacıyla söylendiği görülmektedir. Kınada söylenen ağıtlar daha çok gelini ve kız evini hüzneltirmeye yönelikken zaman zaman da eğlendirme amaçlı söylenmiştir. Gelin övmelerinde, gelin giden kızın maharetleri sayılıp dökülmüştür. Gelin giderken söylenen ağıtlarda hem hüznün hem de geline verilen çeşitli öğütler hâkim tema olmuştur. Gelin karşılama ağıtları daha çok gelinin gelin gittiği evdekilerin söylediği ağıtlardır. Geline karşı hoş ve telkinde bulunan sözlerle ağıtlar söylenmiştir. Yine düğün sırasında yaşanan çeşitli olumsuz olaylar da ağıtlara konu olmuştur.

Düğün sonrası dönemde gelin ile ilişkili 689 ağıt tespit edilmiştir. Gelin ve ayrılık konulu 33 ağıt tespit edilmiştir. Bunlardan; 7 tanesi gelin ve askerlik, 10'u gelin ve gurbet, 4'ü hapislik, 3'ü sevdiğine kavuşamama, 9'u boşanma ile ilişkilidir. Gelin ve sosyal olaylar üzerine 102 ağıt tespit edilmiştir. Bunlardan; 26'sı dert ve sıkıntı, 5'i istenmeyen evlilik, 15'i istenmeyen olaylar, 13'ü çocuksuzluk, 8'i kuma, 35'i toplumu etkileyen olaylar üzerine söylenmiştir. Gelin ve ölüm ilişkisi üzerine söylenen toplam 554 ağıt tespit edilmiştir. Bunlardan; 217 tanesi gelinin ölümü, 106 tanesi güveyinin ölümü üzerine söylenmiştir. Gelinin ölümü üzerine söylenen ağıtlardan; 52'sini gelinin annesi, 7'sini gelinin babası, 23'ünü kardeşi, 7'sini kaynanası, 6'sını kayınbabası, 3'ünü çocuğu, 29'unu yakınları, 35'ini kocası, 25'ini kendisi söylemiştir. 30'u da gelinin doğum yaparken ölmesi sonucu söylenmiştir. Güveyinin ölümü üzerine; güveyinin annesi 41, babası 6, kardeşleri 22, kaynanası 3, yakınları 14, kendisi 5 ağıt söylemiştir. Şehit olma sonucu ölen güveyiler için söylenen 15 ağıt da burada yer almıştır. Gelinin çeşitli akrabalarının ölümü üzerine söylediği 231 ağıttan; 5'i gelinin babası, 1'i kardeşi, 27'si çocuğu/bebeği, 194'ü kocası, 2'si yakınları, 2'si kayınbabası için söylenmiştir.

Düğün süreci tamamlanan gelinin ve çevresinin daha sonraki dönemlerini ele alan ağıtlardan, en çok tespit edilen metinler ölüm çevresinde söylenen ağıtlar olmuştur. Ölüm sonucu söylenen ağıtlar değerlendirilirken kolaylık sağlaması ve gelin ile ilişkisinin daha ön plana çıkartılması açısından alt başlıklara ayrılmıştır. Gelinin ve güveyinin ölümü üzerine söylenen ağıtlar, özellikle çevresinde olup ağıdı söyleyen kişiler açısından değerlendirilmiştir. Gelinlik vasfını taşıyan kadının çeşitli yakınları için söylediği ağıtlarda burada yer almıştır. Burada eşi ve çocuğu vefat eden gelinin ağıtları ön plandadır. Ayrılık ve sosyal olaylar çerçevesinde; gelinin sevdiğine kavuşamaması, asker ve hapis yolu gözlemesi, gurbetlik çekmesi, boşanması, dert-sıkıntı çekmesi, istemediği bir evlilik yaşaması, toplum içinde yaşanması istenmeyen olaylar yaşaması, çocuğu olmaması, kuma olması ya da üzerine kuma gelmesi, toplumu etkileyen olaylar konulu ağıtlar ele alınmıştır. Tüm bunlar ele alınırken düğün sonrası dönemde gelinin hayatının yeniden şekillendiği, hayatına yeni kişilerin (koca, çocuk, kaynana, kayınbaba, görümce, kayın) dahil olduğu gözlemlenmiştir. Ağıtlarda, gelinin yeni yaşamındaki kişilerle olan iletişimi, çatışması gibi daha çok olumsuz yönler ele alındığı tespit edilmiştir.

Gelin ile ilgili tüm dönemlerdeki ağıtlardan, gelin ile ilgili gelenek ve göreneklerin yanı sıra ağıt söyleme geleneği ile ilgili de çıkarımlar yapılmıştır. Kişilerin ölüm sebebi (hastalık, intihar, şehit olma vb.), kişinin kendi ölümü üzerine ağıt söyleme geleneği bu çıkarımların en

önemlilerindedir. Evlilik çeşitleri, evlilik sürecindeki uygulamalar, inançlar, gelenek ve görenekler gelinin edebî ürünlere yansması hakkında yol gösterici unsurlar olmuştur.

Değerlendirme yapılırken bu metinlerin ilgili parçaları, ilgili başlıkların altında verilmiştir. Bazı ağıtların hikâyelerine ulaşılabilmiştir. Bu ağıtlar, değerlendirilirken öyküleri de göz önünde tutulmuştur. Elde edilen sayısal verilerden yola çıkarak ağıtların, gelin çerçevesinde de olsa yine ölüm sonucunda daha çok yakıldığını söyleyebiliriz. Ancak diğer temaların da azımsanmayacak ölçüde olması ağıdın kapsamının genişliği hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlıyor. Bu geniş kapsam sayesinde gelinin aile ve toplum içindeki yeri tespit edilmiştir. Aile ilişkileri; evlilik ile ilgili inanç, gelenek ve görenek, uygulamalar, aşk, özlem, ayrılık, ölüm gibi konular işlenmiştir. Gelin kavramı çerçevesinde incelenen ağıtlar; Türk aile yapısı ve yaşamı hakkında birçok veri elde etmemizi sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- AÇA**, Mehmet (2005), "Halk Şiirinde Tür ve Şekil", *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı* 2013, s. 239-286, Ankara: Grafiker Yayınları
- ALBAYRAK**, Nurettin (1983), *Folklorumuz ve Erzincan*, Erzincan: Ermat Yayınları.
- ALPTEKİN**, Ali Berat (2015), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ALTINKAYNAK**, Erdoğan (1997), *Pınarbaşı-Sarız-Tomarza Afşar Ağıtları/İnceleme-Metinler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- ARTUN**, Erman (2008), "Çukurova Ağıt Söyleme Geleneğinde Ölüm Dışı Söylenen Ağıtlar", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, s. 52-72.
- ARTUN**, Erman (2013), *Türk Halkbilimi*, Adana: Karahan Kitabevi.
- ASLAN**, Ensar (2018), *Türk Halk Edebiyatı*, Ankara: Pegem Yayınları.
- ATSIZ**, Hüseyin Nihal (1992), *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul:Baysan Yayınları.
- AYVA**, Aziz (2002) "Türk Dünyasında İnsan Asıllı Göl Efsaneleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.12, s.251-275
- AYDEMİR**, Adem (2013), "Türk Dünyasında Bazı Dügün Terimleri ve 'Al Duvak' Geleneği Üzerine", *Turkish Studies*, s.619-625.
- AYVERDİ**, İlhan (2006), "Misâlli Büyük Türkçe Sözlük (Kubbealtı Lügatı)", İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- BALİ**, Muhan (1997), *Ağıtlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BANARLI**, Nihat Sami (1971), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: MEB.
- BERKER**, Çetin (2018), *Mersin'de Ağıt Söyleme Geleneği ve Mersin Ağıt Örnekleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- BEYDİLİ**, Celal (2004), *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*, Ankara: Yurt-Kitap-Yayın.
- BORATAV**, Pertev Naili (1982), *Folklor ve Edebiyat I-II*, İstanbul: Adam Yayıncılık.
- BORATAV**, Pertev Naili (1992), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- BOZKURT**, Güvenç, (2012) "Geleneklerden Kalıntılar: Başlık, Berdel, Kız-Kaçırma, Kuma ve Amca-Kızı Evliliği", *Kadın Araştırmaları Dergisi*, S.1, İstanbul.
- BÜYÜKBAŞ**, Teslime İ. (2019), *Türk Halk Kültüründe Gelin* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla
- ÇAĞBAYIR**, Yaşar (2017), *Ötüken Türkçe Sözlük*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ÇAĞIMLAR**, Zekiye (2010), *Adana Avşar Ağıtları ve Bu Ağıtların Adana Âşıklık Geleneğine Etkisi* (Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana.
- ÇAVDAR**, Döndü (2015), "Millî Mücadele'de kahraman Türk Kadınları" *Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi (TÜRKTÖB)*, S.4, s.62-65.

- ÇELİK**, Ali (1994), “Trabzon Yöresi Ağıtları”, *Milli Folklor*, S.23, s.18-23, Ankara.
- ÇOBANOĞLU**, Özkul (2014), *Türk Edebiyatının Mitolojik Kaynakları*, s.2121-, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- DEVELLİOĞLU**, Ferit (2012), *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- DİKİCİ**, Ömer Faruk, vd. (2008), *Afşin Ağıtları*, Malatya: Afşin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Kültür Yayınları Serisi, Medipres Matbaacılık Yayıncılık.
- EKİCİ**, Necdet (2005), *Arıtış'ın Ağıtları*, Arıtış: Arıtış Belediyesi Kültür Yayınları.
- ELÇİN**, Şükrü (1990), *Türkiye Türkçesinde Ağıtlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- ELİK**, Nazlı (1996), *Erzincan Ağıtlarının İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ERCİLASUN**, Ahmet Bican- Ziyat AKKOYUNLU (2018), *Dîvânu Lügâti't Türk*, Ankara: Türk Dil Kurumu
- ERGİN**, Muharrem (1970), *Orhun Abideleri*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- ERGUN**, Pervin (2010), “Türk Gelininin Mitolojik Göçü”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.13, S.24, s.275-290.
- ERKUL**, Ali, (2003), “Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri”, s. 58-66. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- ESEN**, Ahmet Şükrü (1997), *Anadolu Ağıtları*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- GEDİK**, Melike (2008), *Konya İli Derebucak İlçesi ve Çevresi Halk Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- GÖDE**, Halil Altay (2010), “Kına Türküleri Üzerine”, *Folklor/Edebiyat*, C.16, S.64, s.163-180.
- GÖKALP**, Ziya (2012), *Türk Ahlâkı*, Ankara, Toker Yayınları.
- GÖRKEM**, İsmail (2001), *Türk Edebiyatında Ağıtlar (Çukurova Ağıtları, İnceleme-Metin)*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÖNEN**, Sinan (2006), “Dede Korkut Hikâyelerinden Günümüze Yansıyan Evlilik Adetleri”, *Milli Folklor Dergisi*, y. 18, S.69, s. 62-71.
- KABACALI**, Alpay (1997,) *Gül Yaprığın Döktü Bugün: Ağıtlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- KABAKCI** Cevdet – Mustafa SEMERCİ (2012), *Kahramanmaraş Yöresi Ağıtları I-2-3-4*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi.
- KALAFAT**, Yaşar (2010), *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnancının İzleri*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- KAMIŞ**, Candan (2011), *Tören ve Ağıtlar İzmit ve Çevresi Ağıt Analizi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Üniversitesi Sanatlar Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KARA**, Ruhi (1993), *Erzincan'ın Göz Yaşları (Deprem Ağıt ve Destanları)*, Ankara: Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Yayınları (Eryeksan).

KARACA, Nesrin (2016), “Hayatın ‘Eşik’ Durumu Bağlamında ve Sivas Evlenme Geleneğinde ‘Gelin’ Kültürü”, *TÜBAR*, s. 106-136.

KARAKAŞ, Ayhan (2005), *Feke Halk Kültürü Araştırması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi, Adana.

KAYA, Doğan (2000) “Halk Şiirinde Biçim ve Tür”, *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

KAYA, Doğan (2004), *Anonim Halk Şiiri*, Ankara: Akçağ.

KEMAL, Yaşar (1991), *Ağıtlar*, İstanbul: Adam Yayınları.

KIR, Ahmet (2008), *Afşin’in Ağıtları*, Kahramanmaraş: Afşin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü.

KOCA, Ramazan (2008), *Göksun Ağıtları*, Ankara: Göksun Belediyesi Gün LTD.ŞTİ.

KÖKSEL, Behiye (2011), “Orhun Yazıtları’nda Kadın”, *E- Journal Of New World Sciences Academy*, C. 6, S. 2, s. 332-341

KÖPRÜLÜ, M. Fuat (2004), *Edebiyat Araştırmaları I*, Ankara: Akçağ Yayınları.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat (2009), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit (1968), *İssız Yuvalar -Konya Türküleri-*, Konya: Umud Yayınları.

KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit (2009), *Konya Halkbilimi Folklor Güldestesi*, Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

KÜÇÜKBEZİRCİ, Seyit (2013), *Konya Folkloru*, Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.

NASKALİ, Emine Gülsoy (2011), *Ağıt Kitabı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

ODEKOV, Rahman Vekiloviç (2011), *Türkmen Gelenek ve Görenekleri*, Ankara: Allame Tanıtım Matbaacılık.

OĞUZ, M. Öcal (2001), *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ONAY, Ahmet Talat (1996), *Türk Halk Şiirinin Şekil ve Nev’i*, Ankara: Akçağ Yayınları.

ORKUN, Hüseyin Namık (1936), *Eski Türk Yazıtları*, C.1, İstanbul: TTK.

ÖGEL, Bahaeddin (2001), *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

ÖNAL, Elif Gülşen (2019), *Türk Toplumunda Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Gelin Olmak (Kırıkkale İli Örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

ÖRNEK, Sedat Veyis (1971), *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara Üniversitesi, Ankara.

ÖRNEK, Sedat Veyis (1981), *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtil İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*, Ankara: Dil ve Tarih, Coğrafya Basımevi.

ÖRNEK, Sedat Veyis (2000), *Türk Halkbilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı.

ÖZDEMİR, Ahmet Zeki (1994), *Öyküleriyle Ağıtlar I-II*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÖZDEMİR, Veli Cem (2015), *Burdur-Dirmil'de (Altınyayla) Ağıt Geleneği ve Ağıtlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

ÖZKAYA, Esra (1984), *Çukurova Anonim Halk Edebiyatı ve Aşık Edebiyatında Sözlü Tarih* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

ÖZTÜRK, Ali Osman (1995), *Türkü Yazıları*, Ankara: Milli Folklor Yayınları.

ÖZTÜRK, Mehmet (2008), *Afşin Ağıtları*, Malatya: Afşin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü Kültür Yayınları

ÖZTÜRK, Özhan (2009), *Folklor ve Mitoloji Sözlüğü*, Ankara: Phoenix Yayınevi.

PARMAKSIZ, Mehmet Nuri (2010), *Türk Edebiyatında Ağıt Yakma Geleneği ve Ağıt-Destanlar*, Ankara: Akçağ.

PEKER, Selçuk (1995), *Bekdik (Ereğli/Konya) Köyleri Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerinde Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

RADO, Şevket (1961), *Hayat Ansiklopedisi, C.I*, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık

SAKAOĞLU, Saim (1994), "Göktürk Yazıtları İle Anadolu-Türk Folklorundaki Paralellikler Üzerine", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, S. 38, s. 155-166 .

ŞEN Hasan, Kezban Gümüş (2020), "Türkiye'de Kuma Evliliklerinin Nedenleri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz: Hatay-Samandağ Örneği", *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, C.3,s.213-232.

ŞİMŞEK, Esmâ (1993), *Kadirli ve Osmaniye Ağıtları*, Antakya: Kültür Ofset.

TAHSİN, Sinan (2014), *Irak-Erbil Yöresi Türkmenlerinin Sözlü Kültür Ürünleri (İnceleme-Metinler)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

TAHTAİŞLEYEN, Nihan (2013), *Anadolu Ağıt Geleneğinin Özellikleri ve Kültürel Süreklilikteki Rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

TEMİZ, Mehmet (2005), *Andırın (Kahramanmaraş)'Dan Derlenen Ağıtlar (İnceleme-Metin)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elâzığ.

TEZCAN, Mahmut (1998), "Çocuk Nişanlılığı (Afyon Çayırbağ Köyü Örneği)", *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1997*, Ankara: Hagem Yayınları.

TUĞLACI, Pars (1971), *20.Yüzyıl Ansiklopedik Türkçe Sözlük*, İstanbul: Pars Yayınevi.

ULAŞ, İbrahim (2014), *Tomarza Yöresi Avşar Ağıtları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

ULUDAĞ, Süleyman (1988), *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV.

UMUCU, Zeynep (2013), *Kırşehir İli Kızılırmak Havzası Ağıtları (Araştırma-İnceleme-Metin)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta

UZUNOĞLU, Büşra (2019), *Karaşar Bölgesi Alevi Bektaşilerinde Ölümle İlgili İnanç Ritüel ve Ağıtlar* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

YALDIZKAYA, Ömer Faruk (2018), *Emirdağ Yöresi Türkmen Ağıtları*, İzmir:Belediye Kültür Yayınları.

YALMAN(YALGIN), Ali Rıza (1993), *Cenupta Türkmen Oymakları I-II*, Ankara: Kültür Bakanlığı.

YARDIMCI, Mehmet (1999), *Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri Âşık Şiiri Tekke Şiiri*, Ankara: Ürün Yayınları.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<https://www.turktob.org.tr/dergi/makaleler/dergi16/62-65.pdf>

<https://sozluk.gov.tr/tdk>

tdk/ <https://sozluk.gov.tr>

<https://sozluk.gov.tr/>

<https://folkloredebiyat.org/SonSayi.aspx>

http://dogankaya.com/fotograf/halk_siirinde_bicim_ve_tur.pdf

<https://www.turktob.org.tr/dergi/makaleler/dergi16/62-65.pdf>

SÖZLÜK

-A-

Abdes: Abdest.

Acer: Acar. Atılgan, Güçlü, Becerikli.

Alaman: Alman.

Annaş: Anlaşmak.

Anşe: Ayşe.

Arlanmak: Utanmak.

Asdırman: Asdırmam.

Aymak: Gerçeği anlamak

-B-

Bağlatuv: Bağladık.

Bayaz: Beyaz

Beğ: Bey. Eş, koca.

Belik: Saç örgüsü.

Bend: Bağ, rabit.

Bibi: Hala.

Boba /Buba: Baba.

Bostan: Sebze bahçesi; kavun karpuz tarlası.

Boyak: Bekar, yalnız.

Böğrek: Böbrek.

Böön: Bugün.

Börnek: Böbrek.

Böyük: Büyük.

Bürgü: Baş örtüsü.

-C-

Camus: Camız

Cehez/Cehiz: Çeyiz.

-Ç-

Çağal: Çakıl.

Çapıt: Bez.

Çepçemrek: Kolları ve bacakları sıvamak.

Çetnevîr: Düğünlerde ikram edilen kuruyemiş.

Çez-: Çözmek.

Çiyiz: Çeyiz.

Çömçeli: Tahta Kepçe.

-D-

Dakılı: Takılı.

Dasma: Tasma.

Daş: Taş.

Del': Deli.

Deste: Cinsleri aynı veya birbirine yakın olan şeylerin bir arada bağlanmış, demet.

Deşir-: Toplamak.

Deze: Teyze.

Dıkıl Dıkıl: Yavaş yavaş

Di-: Demek.

Döğünmek: Dövünmek

Döş: Göğüs, bağır.

Duluk: Yüz, şakak.

Dutmak: Tutmak.

Düğürücü: Dünürücü.

Dünye: Dünya.

Düyün: Düğün.

Düzüm Düzüm: Dizim dizim.

-E-

Edik: Kısa çizme.

Eğlemek: Avutmak, oyalamak, durdurmak.

Eğsik: Eksik.

Ehliya: Ehil olan.

Elleham/ ellehame: Herhalde.

Endirmek: İndirmek.

Ensest: Aile içi yasak ilişki.

Esbab/Asbab/ Esvab: Giysi.

Eşşâ: Eşya.

-F-

Ferik: Kumes hayvanlarının civcivlikten çıkmış yavrusu.

-G-

Gaç: Kaç.

Gadem: Uğur.

Gadirli: Kadirli.

Gahir: Derin üzüntü veya acı, sıkıntı.

Ganel/Ganil: Kanal.

Garemet: Keramet.

Gavil: Sözleşme, anlaşma.

Gayın: Kadın veya kocaya göre birbirlerinin erkek kardeşi, kayınbirader, ini.

Gıran : Bir topluluğun ve özellikle hayvanların büyük bir bölümünü yok eden hastalık veya başka neden, ölet, afet.

Gimi: Gibi.

Girdek: Gerdek.

Gocca: Kocaman.

Gohar: Kokar.

Golan: Bağ.

Gökçek: Güzel, Sevimli.

Göönüm: Gönlüm.

Gövel: Yeşil Başlı.

Guccuk: Küçük.

-H-

Habar: Haber.

Halal: Helal.

Halef: Birinin ardından gelip onun makamına geçen kimse, ardıl.

Harşlık: Harçlık.

Haşeri: Haşarı. Çok yaramaz, ele avuca sığmayan, huysuz, azgın.

Hatın: Hatun.

Havadis: İlgî ile karşılanabilecek haber.

Havan: İçinde bir şey dövüp ufalamaya yarayan, tahta, taş, maden veya plastikten yapılan kap.

Hemi: Değil mi.

Hısta: Hasta.

Huş: Gürgengillerden, kerestelik bir ağaç cinsi

-I-

İcık: Azıcık.

İrah: Irak. Uzak.

-İ-

İlayık: Layık.

İni: Kadın veya kocaya göre birbirlerinin erkek kardeşi, kayınbirader.

İrbehem: İbrahim.

İskân Ol-: Yurtlandırma.

-K-

Kadan: Kadar.

Kekil: Kakül.

Kele: Hele.

Kelep Kelep: Demet demet.

Kenger: Birleşikgillerden, yaprakları dikenli yaban bir bitki, eşek dikenli, kengel.

Kösül-: Uzanmak, yatmak.

Kudümsüz: Uğursuz.

Küreken: Damat.

-L-

Lök: Yedi yaşından büyük erkek boz deve.

-M-

Mafasız: Vefasız.

Mapus: Hapishane.

Memmet: Mehmet.

Mezer: Mezar.

Mizan: Terazî, Ölçü.

-N-

Nader: Ne kadar.

Nahıl: Nasıl.

Neğnemek: Ne yapmak.

Nevcivan: Genç, yeni yetişen.

Nevzad: Yeni doğan çocuk.

Ni'dici: Ne edecek.

-O-

Ollum: Oğlum.

Omar: Ömer.

Ool: Oğul.

-Ö-

Örk: Hayvanları çayıra bağlamaya yarayan kalın ip, örük

Ösüm: Özüm, ben.

-P-

Payton: Fayton.

Pece: Duvar içindeki kapaksız dolap.

-S-

Saap: Sahip.

Sabat: Sebat.

Selem: Selam.

Ser: Baş.

Soyha/Soyka: Ölü'nün üzerinden çıkan giysi.

Söölemek: Söylemek.

-Ş-

Şaşıık: Şaşırmış.

-T-

Tabıd: Taput.

Tellemek: Terlemek.

Teneşir: Üzerinde ölü yıkanan ayaklı tahta, salacak, teneşir tahtası.

Tohtur: Doktor.

Tor: İşe alışkın olmayan, yabani. Toy, acemi kimse. Çekingen, utangaç.

Tülü: Uzun tüylü, özel güreşlerde yararlanılan erkek deve.

-U-

Urgan: Keten, kenevir, pamuk, jüt gibi türlü dokuma maddelerinden yapılan ince halat.

Urus: Rus.

-Ü-

Ürüya: Rüya.

Üseğ: Hüseyin.

-V-

Vetan: Vatan.

-Y-

Yad El: Yabancı yer, gurbet.

Yalım: Kılıç, bıçak gibi kesici araçların keskin yüzü. Alev.

Yırak: Irak.

Yokarı: Yukarı.

Yu-: Yıkamak.

Yumuluk: Yumuk.

-Z-

Zaraf: Sarraf.

Zülüf: Şakaklardan sarkan saç lülesi. Sevgilinin saçı, zülfüyâr.

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve orta okulu Konya Şeker İlköğretim Okulunda okudu. Lise eğitimine Beyşehir Anadolu Kız Meslek Lisesi'nde başladı. Daha sonra Selçuklu Öztekınler Kız Meslek Lisesi, çocuk gelişimi bölümünde devam etti. Üniversite eğitimine 2013 yılında, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde başladı. Daha sonra Selçuk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne yatay geçiş yaptı ve buradan 3,29 ortalamayla 2017 yılında mezun oldu. 2017 yılında, Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde pedagojik formasyon eğitimini tamamladı. Selçuk Üniversitesi Tömer'den yabancılara Türkçe öğretimi programına katılıp başarıyla tamamladı. 2017-2021 yılları arasında çeşitli sertifika programlarına katıldı. 2018 yılında, Necmettin Erbakan Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimine başladı. Özel kurumlarda, yabancılara Türkçe öğretimi konusunda öğretmen olarak görev aldı.